

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

खुद्दकनिकाये

जातक-अट्ठकथा

(सत्तमो भागो)

२२. महानिपातो

[५४३] ६. भूरिदत्तजातकवण्णना

नगरकण्डं

यं किञ्चि रतनं अत्थीति इदं सत्था सावत्थिं उपनिस्साय जेतवने विहरन्तो उपोसथिके उपासके आरब्ध कथेसि । ते किर उपोसथदिवसे पातोव उपोसथं अधिद्वाय दानं दत्त्वा पच्छाभत्तं गन्धमालादिहत्था जेतवनं गन्त्वा धम्मस्सवनवेलाय एकमन्तं निसीदिसु । सत्था धम्मसभं आगन्त्वा अलङ्कृतबुद्धासने निसीदित्वा भिक्खुसङ्घं ओलोकेत्वा भिक्खुआदीसु पन ये आरब्ध धम्मकथा समुद्वाति, तेहि सद्धिं तथागता सल्लपन्ति, तस्मा अज्ज उपासके आरब्ध पुब्बचरियप्पटिसंयुत्ता धम्मकथा समुद्दिहिस्सतीति जत्वा उपासकेहि सद्धिं सल्लपन्तो “उपोसथिकत्थ, उपासका”ति उपासके पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “साधु, उपासका, कल्याणं वो कतं, अपिच अनच्छरियं खो पनेतं, यं तुम्हे मादिसं बुद्धं ओवाददायकं आचरियं लभन्ता उपोसथं करेय्याथ । पोरणपण्डिता पन अनाचरियकापि महन्तं यसं पहाय उपोसथं करिसुयेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो नाम राजा रज्जं कारेन्तो पुत्तस्स उपरज्जं दत्त्वा तस्स महन्तं यसं दिस्वा “रज्जम्पि मे गणहेय्या”ति उप्पन्नासङ्को “तात, त्वं इतो निक्खमित्वा यत्थ ते रुच्चति, तत्थ वसित्वा मम अच्चयेन कुलसन्तकं रज्जं गणहाही”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा पितरं वन्दित्वा निक्खमित्वा अनुपुब्बेन यमुनं गन्त्वा यमुनाय च समुद्दस्स च पब्बतस्स च अन्तरे पण्णसालं मापेत्वा वनमूलफलाहारो पटिवसति । तदा समुद्दस्स हेड्डिमे नागभवने एका मतपतिका नागमाणविका अज्जासं सपतिकानं यसं ओलोकेत्वा किलेसं निस्साय नागभवना निक्खमित्वा समुद्दतीरे विचरन्ती राजपुत्तस्स पदवलज्जं दिस्वा पदानुसारेण गन्त्वा तं पण्णसालं अद्दस । तदा राजपुत्तो फलाफलत्थाय गतो होति । सा पण्णसालं पविसित्वा कट्ठत्थरणज्जेव सेसपरिक्खारे च दिस्वा चिन्तेसि “इदं एकस्स पब्बजितस्स वसनट्ठानं, वीमंसिस्सामि नं ‘सद्धाय पब्बजितो नु खो नो’ति, सचे हि सद्धाय पब्बजितो भविस्सति नेक्खम्माधिमुत्तो, न मे अलङ्कृतसयनं सादियिस्सति । सचे कामाभिरतो भविस्सति, न सद्धापब्बजितो, मम सयनस्मियेव निपज्जिस्सति । अथ नं गहेत्वा अत्तनो सामिकं कत्वा इधेव वसिस्सामी”ति । सा नागभवनं गन्त्वा दिब्बपुष्फानि चेव दिब्बगन्धे च आहरित्वा दिब्बपुष्फसयनं सज्जेत्वा पण्णसालायं पुष्फपहारं कत्वा गन्धचुण्णं विकिरित्वा पण्णसालं अलङ्कित्वा नागभवनमेव गता ।

राजपुत्तो सायन्हसमयं आगन्त्वा पण्णसालं पविट्ठो तं पवत्तिं दिस्वा “केन नु खो इमं सयनं सज्जित”न्ति फलाफलं परिभुज्जित्वा “अहो सुगन्धानि पुष्फानि, मनापं वत कत्वा सयनं पज्जत्त”न्ति न सद्धापब्बजितभावेन सोमनस्सजातो

पुष्पसयने परिवर्तित्वा निपन्नो निदं ओक्कमित्वा पुनर्दिवसे सूरियुग्गमे उट्ठाय पण्णसालं असम्मज्जित्वा फलाफलत्थाय अगमासि । नागमाणविका तस्मिं खणे आगन्त्वा मिलातानि पुष्फानि दिस्वा “कामाधिमुत्तो एस, न सद्भापब्बजितो, सक्का नं गण्हितु”न्ति जत्वा पुराणपुष्फानि नीहरित्वा अज्जानि पुष्फानि आहरित्वा तथेव नवपुष्पसयनं सज्जेत्वा पण्णसालं अलङ्कुरित्वा चङ्कमे पुष्फानि विकिरित्वा नागभवनमेव गता । सो तं दिवसमपि पुष्पसयने सयित्वा पुनर्दिवसे चिन्तेसि “को नु खो इमं पण्णसालं अलङ्कुरोती”ति? सो फलाफलत्थाय अगन्त्वा पण्णसालतो अविदूरे पटिच्छन्नो अट्ठासि । इतरापि बहू गन्धे चेव पुष्फानि च आदाय अस्समपदं अगमासि । राजपुत्तो उत्तमरूपधरं नागमाणविकं दिस्वाव पटिबद्धचित्तो अत्तानं अदस्सेत्वा तस्सा पण्णसालं पविसित्वा सयनं सज्जनकाले पविसित्वा “कासि त्व”न्ति पुच्छि । “अहं नागमाणविका, सामी”ति । “ससामिका अस्सामिकासी”ति । “सामि, अहं पुब्बे ससामिका, इदानि पन अस्सामिका विधवा” । “त्वं पन कत्थ वासिकोसी”ति? “अहं बाराणसिरज्जो पुत्तो ब्रह्मदत्तकुमारो नाम” । “त्वं नागभवनं पहाय कस्मा इध विचरसी”ति? “सामि, अहं तत्थ ससामिकानं नागमाणविकानं यसं ओलोकेत्वा किलेसं निस्साय उक्कण्ठित्वा ततो निक्खमित्वा सामिकं परियेसन्ती विचरामी”ति । “तेन हि भद्दे, साधु, अहमपि न सद्भाय पब्बजितो, पितरा पन मे नीहरितत्ता इध वसामि, त्वं मा चिन्तयि, अहं ते सामिको भविस्सामि, उभोपि इध समग्गवासं वसिस्सामा”ति । सा “साधू”ति सम्पटिच्छि । ततो पट्ठाय ते उभोपि तत्थेव समग्गवासं वसिंसु । सा अत्तनो आनुभावेन महारहं गेहं मापेत्वा महारहं पल्लङ्कं आहरित्वा सयनं पज्जपेसि । ततो पट्ठाय मूलफलाफलं न खादि, दिब्बअन्नपानमेव भुज्जित्वा जीविकं कप्पेसि ।

अपरभागे नागमाणविका गम्भं पटिलभित्वा पुत्तं विजायि, सागरतीरे जातत्ता तस्स “सागरब्रह्मदत्तो”ति नामं करिंसु । तस्स पदसा गमनकाले नागमाणविका धीतरं विजायि, तस्सा समुद्वतीरे जातत्ता “समुद्वजा”ति नामं करिंसु । अथेको बाराणसिवासिको वनचरको तं ठानं पत्वा कतपटिसन्थारो राजपुत्तं सज्जानित्वा कतिपाहं तत्थ वसित्वा “देव, अहं तुम्हाकं इध वसनभावं राजकुलस्स आरोचेस्सामी”ति तं वन्दित्वा निक्खमित्वा नगरं अगमासि । तदा राजा कालमकासि । अमच्चा तस्स सरीरकिच्चं कत्वा सत्तमे दिवसे सन्निपतित्वा “अराजकं रज्जं नाम न सण्ठाति, राजपुत्तस्स वसनट्ठानं वा अत्थिभावं वा न जानाम, फुस्सरथं विस्सज्जेत्वा राजानं गण्हिस्सामा”ति मन्तयिंसु । तस्मिं खणे वनचरको नगरं पत्वा तं कथं सुत्वा अमच्चानं सन्तिकं गन्त्वा “अहं राजपुत्तस्स सन्तिके तयो चत्तारो दिवसे वसित्वा आगतोम्ही”ति तं पवत्ति आचिक्खि । अमच्चा तस्स सक्कारं कत्वा तेन मग्गनायकेन सद्धिं तत्थ गन्त्वा कतपटिसन्थारा रज्जो कालकतभावं आरोचेत्वा “देव, रज्जं पटिपज्जाही”ति आहंसु ।

सो “नागमाणविकाय चित्तं जानिस्सामी”ति तं उपसङ्कमित्वा “भद्दे, पिता मे कालकतो, अमच्चा मय्हं छत्तं उस्सापेतुं आगता, गच्छाम, भद्दे, उभोपि द्वादसयोजनिकाय बाराणसिया रज्जं कारेस्साम, त्वं सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं जेट्टिका भविस्ससी”ति आह । “सामि, न सक्का मया गन्तु”न्ति । “किंकारणा”ति? “मयं घोरविसा खिप्पकोपा अप्पमत्तकेनपि कुज्झाम, सपत्तिरोसो च नाम भारियो । सचाहं किञ्चि दिस्वा वा सुत्वा वा कुब्बा ओलोकेस्सामि, भस्मामुट्ठि विय विप्पकिरिस्सति । इमिना कारणेन न सक्का मया गन्तु”न्ति । राजपुत्तो पुनर्दिवसेपि याचतेव । अथ नं सा एवमाह — “अहं ताव केनचि परियायेन न गमिस्सामि, इमे पन मे पुत्ता नागकुमारा तव सम्भवेन जातत्ता मनुस्सजातिका । सचे ते मयि सिनेहो अत्थि, इमेसु अप्पमत्तो भव । इमे खो पन उदकबीजका सुखुमाला मग्गं गच्छन्ता वातातपेन किलमित्वा मरेय्युं, तस्मा एकं नावं खणापेत्वा उदकस्स पूरापेत्वा ताव द्वे पुत्तके उदककीळं कीळापेत्वा नगरेपि अन्तोवत्थुस्मियेव पोक्खरणिकारेय्यासि, एवं ते न किलमिस्सन्ती”ति ।

सा एवञ्च पन वत्वा राजपुत्तं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पुत्तके आलिङ्गित्वा थनन्तरे निपज्जापेत्वा सीसे चुम्बित्वा राजपुत्तस्स निव्यादेत्वा रोदित्वा कन्दित्वा तत्थेव अन्तरधायित्वा नागभवनं अगमासि । राजपुत्तोपि दोमनस्सप्पत्तो अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि निवेसना निक्खमित्वा अक्खीनि पुञ्चित्वा अमच्चे उपसङ्गमि । ते तं तत्थेव अभिसिञ्चित्वा “देव, अम्हाकं नगरं गच्छामा”ति वदिंसु । तेन हि सीघं नावं खणित्वा सकटं आरोपेत्वा उदकस्स पूरेत्वा उदकपिट्ठे वण्णगन्धसम्पन्नानि नानापुप्फानि विकिरथ, मम पुत्ता उदकबीजका, ते तत्थ कीळन्ता सुखं गमिस्सन्ती”ति । अमच्चा तथा करिंसु । राजा बाराणसिं पत्वा अलङ्कृतनगरं पविसित्वा सोळससहस्साहि नाटकित्थीहि अमच्चादीहि च परिवुतो महातले निसीदित्वा सत्ताहं महापानं पिवित्वा पुत्तानं अत्थाय पोक्खरणिं कारेसि । ते निबद्धं तत्थ कीळिंसु ।

अथेकदिवसं पोक्खरणिं उदके पवेसियमाने एको कच्छपो पविसित्वा निक्खमनट्टानं अपस्सन्तो पोक्खरणितले निपज्जित्वा दारकानं कीळनकाले उदकतो उट्ठाय सीसं नीहरित्वा ते ओलोकेत्वा पुन उदके निमुज्जि । ते तं दिस्वा भीता पितु सन्तिकं गन्त्वा “तात, पोक्खरणिं एको यक्खो अम्हे तासेती”ति आहंसु । राजा “गच्छथ नं गण्ठथा”ति पुरिसे आणापेसि । ते जालं खिपित्वा कच्छपं आदाय रज्जो दस्सेसुं । कुमारा तं दिस्वा “एस, तात, पिसाचो”ति विरविंसु । राजा पुत्तसिनेहेन कच्छपस्स कुज्झित्वा “गच्छथस्स कम्मकारणं करोथा”ति आणापेसि । तत्र एकच्चे “अयं राजवेरिको, एतं उदुक्खले मुसलेहि चुण्णविचुण्णं कातुं वट्ठती”ति आहंसु, एकच्चे “तीहि पाकेहि पचित्वा खादितुं”, एकच्चे “अङ्गारेसु उत्तापेतुं”, एकच्चे “अन्तोकटाहेयेव नं पचितुं वट्ठती”ति आहंसु । एको पन उदकभीरुको अमच्चो “इमं यमुनाय आवट्ठे खिपितुं वट्ठति, सो तत्थ महाविनासं पापुणिस्सति । एवरूपा हिस्स कम्मकारणा नत्थी”ति आह । कच्छपो तस्स कथं सुत्वा सीसं नीहरित्वा एवमाह — “अम्भो, किं ते मया अपराधो कतो, केन मं एवरूपं कम्मकारणं विचारेसि । मया हि सक्का इतरा कम्मकारणा सहितुं, अयं पन अतिकक्खलो, मा एवं अवचा”ति । तं सुत्वा राजा “इमं एतदेव कारेतुं वट्ठती”ति यमुनाय आवट्ठे खिपापेसि । पुरिसो तथा अकासि । सो एकं नागभवनगामिं उदकवाहं पत्वा नागभवनं अगमासि ।

अथ नं तस्मिं उदकवाहे कीळन्ता धतरट्ठनागरज्जो पुत्ता नागमाणवका दिस्वा “गण्ठथ नं दास”न्ति आहंसु । सो चिन्तेसि “अहं बाराणसिरज्जो हत्था मुच्चित्वा एवरूपानं फरुसानं नागानं हत्थं पत्तो, केन नु खो उपायेन मुच्चेय्य”न्ति । सो “अत्थेसो उपायो”ति मुसावादं कत्वा “तुम्हे धतरट्ठस्स नागरज्जो सन्तका हुत्वा कस्मा एवं वदेथ, अहं चित्तचूळो नाम कच्छपो बाराणसिरज्जो दूतो, धतरट्ठस्स सन्तिकं आगतो, अम्हाकं राजा धतरट्ठस्स धीतरं दातुकामो मं पहिणि, तस्स मं दस्सेथा”ति आह । ते सोमनस्सजाता तं आदाय रज्जो सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसुं । राजा “आनेथ न”न्ति तं पक्कोसापेत्वा दिस्वाव अनत्तमनो हुत्वा “एवं लामकसरीरो दूतकम्मं कातुं न सक्कोती”ति आह । तं सुत्वा कच्छपो “किं पन, महाराज, दूतेहि नाम तालप्पमाणेहि भवितब्बं, सरीरज्जि खुद्दकं वा महन्तं वा अप्पमाणं, गतगतट्टाने कम्मनिप्फादनमेव पमाणं । महाराज, अम्हाकं रज्जो बहू दूता । थले कम्मं मनुस्सा करोन्ति, आकासे पक्खिनो, उदके अहमेव । अहज्जि चित्तचूळो नाम कच्छपो ठानन्तरप्पत्तो राजवल्लभो, मा मं परिभासथा”ति अत्तनो गुणं वण्णेसि । अथ नं धतरट्ठो पुञ्चि “केन पनत्थेन रज्जा पेसितोसी”ति । महाराज, राजा मं एवमाह “मया सकलजम्बुदीपे राजूहि सद्धिं मित्तधम्मो कतो, इदानि धतरट्ठेन नागरज्जा सद्धिं मित्तधम्मं कातुं मम धीतरं समुद्दजं दम्मी”ति वत्वा मं पहिणि । “तुम्हे पपज्जं अकत्वा मया सद्धियेव पुरिसं पेसेत्वा दिवसं ववत्थपेत्वा दारिकं गण्ठथा”ति । सो तुस्सित्वा तस्स सक्कारं कत्वा तेन सद्धिं चत्तारो नागमाणवके पेसेसि “गच्छथ, रज्जो वचनं सुत्वा दिवसं ववत्थपेत्वा एथा”ति । ते “साधू”ति वत्वा कच्छपं गहेत्वा नागभवना निक्खमिंसु ।

कच्छपो यमुनाय बाराणसिया च अन्तरे एकं पदुमसरं दिस्वा एकेनुपायेन पलायितुकामो एवमाह — “भो

नागमाणवका, अम्हाकं राजा पुत्तदारा चस्स मं उदके गोचरत्ता राजनिवेसनं आगतं दिस्वाव पदुमानि नो देहि, भिसमूलानि देहीति याचन्ति । अहं तेसं अत्थाय तानि गण्हिस्सामि, एत्थ मं विस्सज्जेत्वा मं अपस्सन्तापि पुरेतरं रज्जो सन्तिकं गच्छथ, अहं वो तत्थेव पस्सिस्सामी”ति । ते तस्स सद्वहित्वा तं विस्सज्जेसुं । सो तत्थ एकमन्ते निलीयि । इतरेपि नं अदिस्वा “रज्जो सन्तिकं गतो भविस्सती”ति माणवकवण्णेन राजानं उपसङ्गमिंसु । राजा पटिसन्थारं कत्वा “कुतो आगतत्था”ति पुच्छि । “धतरट्ठस्स सन्तिका, महाराजा”ति । “किंकारणा इधागता”ति? “महाराज, मयं तस्स दूता, धतरट्ठो वो आरोग्यं पुच्छति । सचे यं वो इच्छथ, तं नो वदेथ । तुम्हाकं किर धीतरं समुद्दजं अम्हाकं रज्जो पादपरिचारिकं कत्वा देथा”ति इममत्थं पकासेन्ता पठमं गाथमाहंसु —

७८४: “यं किञ्चि रतनं अत्थि, धतरट्ठनिवेसने ।
सब्बानि ते उपयन्तु, धीतरं देहि राजिनो”ति ॥

तत्थ **सब्बानि ते उपयन्तु**ति तस्स निवेसने सब्बानि रतनानि तव निवेसनं उपगच्छन्तु ।

तं सुत्वा राजा दुतियं गाथमाह —

७८५: “न नो विवाहो नागेहि, कतपुब्बो कुदाचनं ।
तं विवाहं असंयुत्तं, कथं अम्हे करोमसे”ति ॥

तत्थ **असंयुत्तं** अयुत्तं तिरच्छानेहि सद्धिं संसगं अननुच्छविकं । **अम्हे**ति अम्हे मनुस्सजातिका समाना कथं तिरच्छानगतसम्बन्धं करोमाति ।

तं सुत्वा नागमाणवका “सचे ते धतरट्ठेन सद्धिं सम्बन्धो अननुच्छविको, अथ कस्मा अत्तनो उपट्ठाकं चित्तचूळं नाम कच्छपं ‘समुद्दजं नाम ते धीतरं दम्मी’ति अम्हाकं रज्जो पेसेसि? एवं पेसेत्वा इदानि ते अम्हाकं राजानं परिभवं करोन्तस्स कत्तब्बयुत्तकं मयं जानिस्साम । मयज्झि नागमाणवका”ति वत्वा राजानं तज्जेन्ता द्वे गाथा अभसिंसु —

७८६: “जीवितं नून ते चत्तं, रट्ठं वा मनुजाधिप ।
न हि नागे कुपितम्हि, चिरं जीवन्ति तादिसा ॥

७८७: “यो त्वं देव मनुस्सोसि, इद्धिमन्तं अनिद्धिमा ।
वरुणस्स नियं पुत्तं, यामुनं अतिमज्जसी”ति ॥

तत्थ **रट्ठं वा**ति एकंसेन तया जीवितं वा रट्ठं वा चत्तं । **तादिसा**ति तुम्हादिसा एवं महानुभावे नागे कुपिते चिरं जीवितुं न सक्कोन्ति, अन्तराव अन्तरधायन्ति । **यो त्वं, देव, मनुस्सोसी**ति देव, यो त्वं मनुस्सो समानो । **वरुणस्सा**ति वरुणनागराजस्स । **नियं पुत्तं**ति अज्झत्तिकपुत्तं । **यामुनं**ति यमुनाय हेट्ठा जातं ।

ततो राजा द्वे गाथा अभसि —

७८८: “नातिमज्जामि राजानं, धतरट्ठं यसस्सिनं ।

धतरद्दो हि नागानं, बहूनमपि इस्सरो ॥

७८९: “अहि महानुभावोपि, न मे धीतरमारहो ।

खत्तियो च विदेहानं, अभिजाता समुद्दजा”ति ॥

तत्थ बहूनमपीति पञ्चयोजनसतिकस्स नागभवनस्स इस्सरभावं सन्धायेवमाह । न मे धीतरमारहोति एवं महानुभावोपि पन सो अहिजातिकत्ता मम धीतरं अरहो न होति । “खत्तियो च विदेहानं”न्ति इदं मातिपक्खे जातके दस्सेन्तो आह । समुद्दजाति सो च विदेहराजपुत्तो मम धीता समुद्दजा चाति उभोपि अभिजाता । ते अञ्जमञ्जं संवासं अरहन्ति । न हेसा मण्डूकभक्खस्स सप्पस्स अनुच्छविकाति आह ।

नागमाणवका तं तत्थेव नासावातेन मारेतुकामा हुत्वापि “अम्हाकं दिवसं ववत्थापनत्थाय पेसिता, इमं मारेत्वा गन्तुं न युत्तं, गन्त्वा रज्जो आचिक्खित्वा जानिस्सामा”ति तत्थेव अन्तरहिता “किं, ताता, लद्धा वो राजधीता”ति रज्ज्वा पुच्छिता कुञ्जित्वा “किं, देव, अम्हे अकारणा यत्थ वा तत्थ वा पेसेसि । सचेपि मारेतुकामो, इधेव नो मारेहि । सो तुम्हे अक्कोसति परिभासति, अत्तनो धीतरं जातिमानेन उक्खिपती”ति तेन वुत्तञ्च अवुत्तञ्च वत्वा रज्जो कोधं उप्पादयिंसु । सो अत्तनो परिसं सन्निपातेतुं आणापेन्तो आह —

७९०: “कम्बलस्सतरा उट्ठेन्तु, सब्बे नागे निवेदय ।

बाराणसिं पवज्जन्तु, मा च कज्जि विहेठयु”न्ति ॥

तत्थ कम्बलस्सतरा उट्ठेन्तूति कम्बलस्सतरा नाम तस्स मातुपक्खिका सिनेरुपादे वसननागा, ते च उट्ठहन्तु । अञ्जे च चतूसु दिसासु अनुदिसासु यत्तका वा मय्हं वचनकरा, ते सब्बे नागे निवेदय, गन्त्वा जानापेथ, खिप्पं किर सन्निपातेथाति आणापेन्तो एवमाह । ततो सब्बेहेव सीधं सन्निपतितेहि “किं करोम, देवा”ति वुत्ते “सब्बेपि ते नागा बाराणसिं पवज्जन्तू”ति आह । “तत्थ गन्त्वा किं कातब्बं, देव, तं नासावातप्पहारेन भस्मं करोमा”ति च वुत्ते राजधीतरि पटिबद्धचित्ताय तस्सा विनासं अनिच्छन्तो “मा च कज्जि विहेठयु”न्ति आह, तुम्हेसु कोचि कज्जि मा विहेठयाति अत्थो । अयमेव वा पाठो ।

अथ नं नागा “सचे कोचि मनुस्सो न विहेठेतब्बो, तत्थ गन्त्वा किं करिस्सामा”ति आहंसु । अथ ने “इदज्जिदज्ज करोथ, अहमि इदं नाम करिस्सामी”ति आचिक्खन्तो गाथाद्वयमाह —

७९१: “निवेसनेसु सोब्भेसु, रथिया चच्चरेसु च ।

रुक्खग्गेसु च लम्बन्तु, वितता तोरणेसु च ॥

७९२: “अहमि सब्बसेतेन, महता सुमहं पुरं ।

परिक्खिपिस्सं भोगेहि, कासीनं जनयं भय”न्ति ॥

तत्थ सोब्भेसूति पोक्खरणीसु । रथियाति रथिकाय । वितताति विततसरीरा महासरीरा हुत्वा एतेसु चेव निवेसनादीसु द्वारतोरणेसु च ओलम्बन्तु, एत्तकं नागा करोन्तु, करोन्ता च निवेसने ताव मज्जपीठानं हेट्ठा च उपरि च

अन्तोगम्भबहिगम्भादीसु च पोक्खरणिं उदकपिट्ठे रथिकादीनं पस्सेसु चेव थलेसु च महन्तानि सरीरानि मापेत्वा महन्ते फणे कत्वा कम्मारगगरी विय धममाना “सुसू”ति सद्दं करोन्ता ओलम्बथ च निपज्जथ च । अत्तानं पन तरुणदारकानं जराजिण्णानं गम्भिनित्थीनं समुद्दजाय चाति इमेसं चतुन्नं मा दस्सयित्थ । अहम्पि सब्बसेतेन महन्तेन सरीरेन गन्त्वा सुमहन्तं कासिपुरं सत्तक्खत्तुं भोगेहि परिक्खिप्पिस्सं, महन्तेन फणेन नं छादेत्वा एकन्धकारं कत्वा कासीनं भयं जनयन्तो “सुसू”ति सद्दं मुञ्चिस्सामीति ।

अथ सब्बे नागा तथा अकंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

७९३: “तस्स तं वचनं सुत्वा, उरगानेकवणिनो ।
बाराणसिं पवज्जिंसु, न च कज्जि विहेठयुं ॥

७९४: “निवेसनेसु सोब्भेसु, रथिया चच्चरेसु च ।
रुक्खग्गेसु च लम्बिंसु, वितता तोरणेसु च ॥

७९५: “तेसु दिस्वान लम्बन्ते, पुथू कन्दिंसु नारियो ।
नागे सोण्डिकते दिस्वा, पस्ससन्ते मुहुं मुहुं ॥

७९६: “बाराणसी पब्यथिता, आतुरा समपज्जथ ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दं, धीतरं देहि राजिनो”ति ॥

तत्थ अनेकवणिनोति नीलादिवसेन अनेकवण्णा । एवरूपानि हि ते रूपानि मापयिंसु । पवज्जिंसूति अट्टरत्तसमये पविसिंसु । लम्बिंसूति धतरट्ठेन वुत्तनियामेनेव ते सब्बेसु ठानेसु मनुस्सानं सज्चारं पच्छिन्दित्वा ओलम्बिंसु । दूता हुत्वा आगता पन चत्तारो नागमाणवका रज्जो सयनस्स चत्तारो पादे परिक्खिप्पित्वा उपरिसीसे महन्ते फणे कत्वा तुण्डेहि सीसं पहरन्ता विय दाठा विवरित्वा पस्ससन्ता अट्ठंसु । धतरट्ठोपि अत्तना वुत्तनियामेन नगरं पटिच्छादेसि । पबुज्जमाना पुरिसा यतो यतो हत्थं वा पादं वा पसारेन्ति, तत्थ तत्थ सप्पे छुपित्वा “सप्पो, सप्पो”ति विरवन्ति । पुथू कन्दिंसूति येसु गेहेसु दीपा जलन्ति, तेसु इत्थियो पबुद्धा द्वारतोरणगोपानसियो ओलोकेत्वा ओलम्बन्ते नागे दिस्वा बहू एकप्पहारेनेव कन्दिंसु । एवं सकलनगरं एककोलाहलं अहोसि । सोण्डिकतेति कतफणे ।

पक्कन्दुन्ति विभाताय रत्तिया नागानं अस्सासवातेन सकलनगरे राजनिवेसने च उप्पातियमाने विय भीता मनुस्सा “नागराजानो किस्स नो विहेठथा”ति वत्वा तुम्हाकं राजा “धीतरं दस्सामी”ति धतरट्ठस्स दूतं पेसेत्वा पुन तस्स दूतेहि आगन्त्वा “देही”ति वुत्तो अम्हाकं राजानं अक्कोसति परिभासति । “सचे अम्हाकं रज्जो धीतरं न दस्सति, सकलनगरस्स जीवितं नत्थी”ति वुत्ते “तेन हि नो, सामि, ओकासं देथ, मयं गन्त्वा राजानं याचिस्सामा”ति याचन्ता ओकासं लभित्वा राजद्वारं गन्त्वा महन्तेन रवेन पक्कन्तिंसु । भरियायोपिस्स अत्तनो अत्तनो गम्भेसु निपन्नकाव “देव, धीतरं धतरट्ठरज्जो देही”ति एकप्पहारेन कन्दिंसु । तेपि चत्तारो नागमाणवका “देही”ति तुण्डेहि सीसं पहरन्ता विय दाठा विवरित्वा पस्ससन्ता अट्ठंसु ।

सो निपन्नकोव नगरवासीनज्ज अत्तनो च भरियानं परिदेवितसद्दं सुत्वा चतूहि च नागमाणवकेहि तज्जितत्ता

मरणभयभीतो “मम धीतरं समुद्भजं धतरद्वुस्स दम्मी”ति तिक्खत्तुं अवच । तं सुत्वा सब्बेपि नागराजानो तिगावुतमत्तं पटिक्कमित्वा देवनगरं विय एकं नगरं मापेत्वा तत्थ ठिता “धीतरं किर नो पेसेतू”ति पण्णाकारं पहिणिसु । राजा तेहि आभतं पण्णाकारं गहेत्वा “तुम्हे गच्छथ, अहं धीतरं अमच्चानं हत्थे पहिणिस्सामी”ति ते उय्योजेत्वा धीतरं पक्कोसापेत्वा उपरिपासादं आरोपेत्वा सीहपज्जरं विवरित्वा “अम्म, पस्सेतं अलङ्कतनगरं, त्वं एत्थ एतस्स रज्जो अगगमहेसी भविस्ससि, न दूरे इतो तं नगरं, उक्कण्ठितकालेयेव इध आगन्तुं सक्का, एत्थ गन्तब्ब”न्ति सज्जापेत्वा सीसं न्हापेत्वा सब्बालङ्कारेहि अलङ्कित्वा पटिच्छन्नयोगे निसीदापेत्वा अमच्चानं हत्थे दत्वा पाहेसि । नागराजानो पच्चुगगमनं कत्वा महासक्कारं करिंसु । अमच्चा नगरं पविसित्वा तं तस्स दत्वा बहुं धनं आदाय निवत्तिंसु । ते राजधीतरं पासादं आरोपेत्वा अलङ्कतदिब्बसयने निपज्जापेसुं । तङ्खणज्जेव नं नागमाणविका खुज्जादिवेसं गहेत्वा मनुस्सपरिचारिका विय परिवारयिंसु । सा दिब्बसयने निपन्नमत्ताव दिब्बफस्सं फुसित्वा निदं ओक्कमि ।

धतरद्वो तं गहेत्वा सद्धिं नागपरिसाय तत्थ अन्तरहितो नागभवनेयेव पातुरहोसि । राजधीता पबुज्झित्वा अलङ्कतदिब्बसयनं अज्जे च सुवण्णपासादमणिपासादादयो उय्यानपोक्खरणियो अलङ्कतदेवनगरं विय नागभवनं दिस्वा खुज्जादिपरिचारिकायो पुच्छि “इदं नगरं अतिविय अलङ्कतं, न अम्हाकं नगरं विय, कस्सेत”न्ति । “सामिकस्स ते सन्तकं, देवि, न अप्पपुज्जा एवरूपं सम्पत्तिं लभन्ति, महापुज्जताय ते अयं लब्धा”ति । धतरद्वोपि पच्चयोजनसतिके नागभवने भेरिं चरापेसि “यो समुद्भजाय सप्पवण्णं दस्सेति, तस्स राजदण्डो भविस्सती”ति । तस्मा एकोपि तस्सा सप्पवण्णं दस्सेतुं समत्थो नाम नाहोसि । सा मनुस्सलोकसज्जाय एव तत्थ तेन सद्धिं सम्मोदमाना पियसंवासं वसि ।

नगरकण्डं निद्वितं ।

उपोसथकण्डं

सा अपरभागे धतरद्वं पटिच्च गब्भं पटिलभित्वा पुत्तं विजायि, तस्स पियदस्सनत्ता “सुदस्सनो”ति नामं करिंसु । पुनापरं पुत्तं विजायि, तस्स “दत्तो”ति नामं अकंसु । सो पन बोधिसत्तो । पुनेकं पुत्तं विजायि, तस्स “सुभोगो”ति नामं करिंसु । अपरम्पि पुत्तं विजायि, तस्स “अरिद्वो”ति नामं करिंसु । इति सा चत्तारो पुत्ते विजायित्वापि नागभवनभावं न जानाति । अथेकदिवसं तरुणनागा अरिद्वुस्स आचिक्खिंसु “तव माता मनुस्सिस्थी, न नागिनी”ति । अरिद्वो “वीमंसिस्सामि न”न्ति एकदिवसं थनं पिवन्तोव सप्पसरीरं मापेत्वा नङ्गुद्वुखण्डेन मातु पिट्ठिपादे घट्टेसि । सा तस्स सप्पसरीरं दिस्वा भीततसिता महारवं रवित्वा तं भूमियं खिपन्ती नखेन तस्स अक्खिं भिन्दि । ततो लोहितं पग्घरि । राजा तस्सा सद्धं सुत्वा “किस्सेसा विरवती”ति पुच्छित्वा अरिद्वेन कतकिरियं सुत्वा “गण्हथ, नं दासं गहेत्वा जीवितक्खयं पापेथा”ति तज्जेन्तो आगच्छि । राजधीता तस्स कुद्धभावं जत्वा पुत्तसिनेहेन “देव, पुत्तस्स मे अक्खि भिन्नं, खमथेतस्सापराध”न्ति आह । राजा एताय एवं वदन्तिया “किं सक्का कातु”न्ति खमि । तं दिवसं सा “इदं नागभवन”न्ति अज्जासि । ततो च पट्टाय अरिद्वो काणारिद्वो नाम जातो । चत्तारोपि पुत्ता विज्जुतं पापुणिंसु ।

अथ नेसं पिता योजनसतिकं योजनसतिकं कत्वा रज्जमदासि, महन्तो यसो अहोसि । सोळस सोळस नागकज्जासहस्सानि परिवारयिंसु । पितु एकयोजनसतिकमेव रज्जं अहोसि । तयो पुत्ता मासे मासे मातापितरो पस्सितुं आगच्छन्ति, बोधिसत्तो पन अन्वद्धमासं आगच्छति । नागभवने समुद्वितं पज्जं बोधिसत्तोव कथेति । पितरा सद्धिं विरूपक्खमहाराजस्सपि उपट्ठानं गच्छति, तस्स सन्तिके समुद्वितं पज्जम्पि सोव कथेति । अथेकदिवसं विरूपक्खे नागपरिसाय सद्धिं तिदसपुरं गन्त्वा सक्कं परिवारेत्वा निसिन्ने देवानं अन्तरे पज्जो समुट्ठासि । तं कोचि कथेतुं नासक्खि,

पल्लङ्कवरगतो पन हुत्वा महासत्तोव कथेसि । अथ नं देवराजा दिब्बगन्धपुप्फेहि पूजेत्वा “दत्त, त्वं पथविसमाय विपुलाय पञ्जाय समन्नागतो, इतो पट्टाय भूरिदत्तो नाम होही”ति “भूरिदत्तो” तिस्स नामं अकासि । सो ततो पट्टाय सक्कस्स उपट्ठानं गच्छन्तो अलङ्कृतवेजयन्तपासादं देवच्छराहि आकिण्णं अतिमनोहरं सक्कस्स सम्पत्तिं दिस्वा देवलोके पियं कत्वा “किं मे इमिना मण्डूकभक्खेन अत्तभावेन, नागभवनं गन्त्वा उपोसथवासं वसित्वा इमस्मिं देवलोके उप्पत्तिकारणं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा नागभवनं गन्त्वा मातापितरो आपुच्छि “अम्मताता, अहं उपोसथकम्मं करिस्सामी”ति । “साधु, तात, करोहि, करोन्तो पन बहि अगन्त्वा इमस्मिज्जेव नागभवने एकस्मिं सुज्जविमाने करोहि, बहिगतानं पन नागानं महन्तं भय”न्ति ।

सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा तत्थेव सुज्जविमाने राजुय्याने उपोसथवासं वसति । अथ नं नानातूरियहत्था नागकज्जा परिवारेन्ति । सो “न मय्हं इध वसन्तस्स उपोसथकम्मं मत्थकं पापुणिस्सति, मनुस्सपथं गन्त्वा करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा निवारणभयेन मातापितूनं अनारोचेत्वा अत्तनो भरियायो आमन्तेत्वा “भद्दे, अहं मनुस्सलोकं गन्त्वा यमुनातीरे निग्रोधरुक्खो अत्थि, तस्साविदूरे वम्मिकमत्थके भोगे आभुजित्वा चतुरङ्गसमन्नागतं उपोसथं अधिद्वाय निपज्जित्वा उपोसथकम्मं करिस्सामि । मया सब्बरत्तिं निपज्जित्वा उपोसथकम्मे कते अरुणुगगमनवेलायमेव तुम्हे दस दस इत्थियो आदाय वारेन वारेन तूरियहत्था मम सन्तिकं आगन्त्वा मं गन्धेहि च पुप्फेहि च पूजेत्वा गायित्वा नच्चित्वा मं आदाय नागभवनमेव आगच्छथा”ति वत्वा तत्थ गन्त्वा वम्मिकमत्थके भोगे आभुजित्वा “यो मम चम्मं वा न्हारुं वा अट्ठिं वा रुहरं वा इच्छति, सो आहरतू”ति चतुरङ्गसमन्नागतं उपोसथं अधिद्वाय नङ्गलसीसप्पमाणं सरीरं मापेत्वा निपन्नो उपोसथकम्ममकासि । अरुणे उट्ठहन्तेयेव तं नागमाणविका आगन्त्वा यथानुसिट्ठं पटिपज्जित्वा नागभवनं आनेन्ति । तस्स इमिना नियामेन उपोसथं करोन्तस्स दीघो अब्बा वीतिवत्तो ।

उपोसथखण्डं निट्ठितं ।

गरुळखण्डं

तदा एको बाराणसिद्वारगामवासी ब्राह्मणो सोमदत्तेन नाम पुत्तेन सट्ठिं अरज्जं गन्त्वा सूलयन्तपासवागुरादीहि ओढेत्वा मिगे वधित्वा मंसं काजेनाहरित्वा विक्किणन्तो जीविकं कप्पेसि । सो एकदिवसं अन्तमसो गोधामत्तम्पि अलभित्वा “तात सोमदत्त, सचे तुच्छहत्था गमिस्साम, माता ते कुज्झिस्सति, यं किञ्चि गहेत्वा गमिस्सामा”ति वत्वा बोधिसत्तस्स निपन्नवम्मिकट्टानाभिमुखो गन्त्वा पानीयं पातुं यमुनं ओतरन्तानं मिगानं पदवलज्जं दिस्वा “तात, मिगमगो पञ्जायति, त्वं पटिक्कमित्वा तिट्ठाहि, अहं पानीयत्थाय आगतं मिगं विज्झिस्सामी”ति धनुं आदाय मिगं ओलोकेन्तो एकस्मिं रुक्खमूले अट्ठासि । अथेको मिगो सायन्हसमये पानीयं पातुं आगतो । सो तं विज्झि । मिगो तत्थ अपतित्वा सरवेगेन तज्जितो लोहितेन पग्घरन्तेन पलायि । पितापुत्ता नं अनुबन्धित्वा पतितट्टाने मंसं गहेत्वा अरज्जा निक्खमित्वा सूरियत्थङ्गमनवेलाय तं निग्रोधं पत्वा “इदानी अकालो, न सक्का गन्तुं, इधेव वसिस्सामा”ति मंसं एकमन्ते ठपेत्वा रुक्खं आरुह्य विटपन्तरे निपज्जिंसु । ब्राह्मणो पच्चूससमये पबुज्झित्वा मिगसद्वसवनाय सोतं ओदहि ।

तस्मिं खणे नागमाणविकायो आगन्त्वा बोधिसत्तस्स पुप्फासनं पञ्जापेसुं । सो अहिसरीरं अन्तरधापेत्वा सब्बालङ्कारपटिमण्डितं दिब्बसरीरं मापेत्वा सक्कलीलाय पुप्फासने निसीदि । नागमाणविकापि नं गन्धमालादीहि पूजेत्वा दिब्बतूरियानि वादेत्वा नच्चगीतं पट्टपेसुं । ब्राह्मणो तं सट्ठं सुत्वा “को नु खो एस, जानिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा “पुत्त, पुत्ता”ति वत्वापि पुत्तं पबोधेतुं असक्कोन्तो “सयतु एस, किलन्तो भविस्सति, अहमेव गमिस्सामी”ति रुक्खा ओरुह्य

तस्स सन्तिकं अगमासि । नागमाणविका तं दिस्वा सद्धिं तूरियेहि भूमियं निमुज्जित्वा अत्तनो नागभवनमेव गता ।
बोधिसत्तो एककोव अहोसि । ब्राह्मणो तस्स सन्तिकं गन्त्वा पुच्छन्तो गाथाद्वयमाह —

७९७:“पुष्पाभिहारस्स वनस्स मज्झे, को लोहितक्खो विततन्तरंसो ।
का कम्बुकायूरधरा सुवत्था, तिष्ठन्ति नारियो दस वन्दमाना ॥

७९८:“को त्वं ब्रहाबाहु वनस्स मज्झे, विरोचसि घतसित्तोव अग्नि ।
महेसक्खो अज्जतरोसि यक्खो, उदाहु नागोसि महानुभावो”ति ॥

तत्थ पुष्पाभिहारस्साति बोधिसत्तस्स पूजनत्थाय आभतेन दिब्बपुष्पाभिहारेण समन्नागतस्स । कोति को नाम त्वं ।
लोहितक्खोति रत्तक्खो । विततन्तरंसोति पुथुलअन्तरंसो । कम्बुकायूरधराति सुवण्णालङ्कारधरा । ब्रहाबाहूति महाबाहु ।

तं सुत्वा महासत्तो “सचेपि ‘सक्कादीसु अज्जतरोहमस्मी’ति वक्खामि, सद्दहिस्सतेवायं ब्राह्मणो, अज्ज पन मया
सच्चमेव कथेतुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा अत्तनो नागराजभावं कथेन्तो आह —

७९९:“नागोहमस्मि इद्धिमा, तेजस्सी दुरतिक्कमो ।
डंसेय्यं तेजसा कुद्धो, फीतं जनपदं अपि ॥

८००:“समुद्दजा हि मे माता, धतरट्ठो च मे पिता ।
सुदस्सनकनिट्ठोस्मि, भूरिदत्तोति मं विदू”ति ॥

तत्थ तेजस्सीति विसतेजेन तेजवा । दुरतिक्कमोति अज्जेन अतिक्कमितुं असक्कुण्यो । डंसेय्यन्ति सचाहं कुद्धो
फीतं जनपदं अपि डंसेय्यं, पथवियं मम दाठाय पतितमत्ताय सद्धिं पथविया मम तेजेन सो सब्बो जनपदो भस्मा भवेय्याति
वदति । सुदस्सनकनिट्ठोस्मीति अहं मम भातु सुदस्सनस्स कनिट्ठो अस्मि । विदूति एवं ममं पञ्चयोजनसतिके नागभवने
जानन्तीति ।

इदञ्च पन वत्वा महासत्तो चिन्तेसि “अयं ब्राह्मणो चण्डो फरुसो, अहितुण्डिकस्स आरोचेत्वा उपोसथकम्मस्स मे
अन्तरायमि करेय्य, यं नूनाहं इमं नागभवनं नेत्वा महन्तं यसं दत्वा उपोसथकम्मं अद्धनियं करेय्य”न्ति । अथ नं आह
“ब्राह्मण, महन्तं ते यसं दस्सामि, रमणीयं नागभवनं, एहि तत्थ गच्छामा”ति । “सामि, पुत्तो मे अत्थि, तस्मिं गच्छन्ते
आगमिस्सामी”ति । अथ नं महासत्तो “गच्छ, ब्राह्मण, आनेहि न”न्ति वत्वा अत्तनो आवासं आचिक्खन्तो आह —

८०१:“यं गम्भीरं सदावट्ठं, रहदं भेस्मं पेक्खसि ।
एस दिब्बो ममावासो, अनेकसतपोरिसो ॥

८०२:“मयूरकोज्जाभिरुदं, नीलोदं वनमज्झतो ।
यमुनं पविस मा भीतो, खेमं वत्तवतं सिव”न्ति ॥

तत्थ सदावट्ठन्ति सदा पवत्तं आवट्ठं । भेस्मन्ति भयानकं । पेक्खसीति यं एवरूपं रहदं पस्ससि ।

मयूरकोञ्चाभिरुदन्ति उभोसु तीरेसु वनघटायं वसन्तेहि मयूरेहि च कोञ्चेहि च अभिरुदं उपकूजितं । नीलोदन्ति नीलसलिलं । वनमज्झतोति वनमज्झेन सन्दमानं । पविस मा भीतोति एवरूपं यमुनं अभीतो हुत्वा पविस । वत्तवतन्ति वत्तसम्पन्नानं आचारवन्तानं वसनभूमिं पविस, गच्छ, ब्राह्मण, पुत्तं आनेहीति ।

ब्राह्मणो गन्त्वा पुत्तस्स तमत्थं आरोचेत्वा पुत्तं आनेसि । महासत्तो ते उभोपि आदाय यमुनातीरं गन्त्वा तीरे ठितो आह

८०३: “तत्थ पत्तो सानुचरो, सह पुत्तेन ब्राह्मण ।

पूजितो मय्हं कामेहि, सुखं ब्राह्मण वच्छसी”ति ॥

तत्थ तत्थ पत्तोति त्वं अम्हाकं नागभवनं पत्तो हुत्वा । मय्हन्ति मम सन्तकेहि कामेहि पूजितो । वच्छसीति तत्थ नागभवने सुखं वसिस्सति ।

एवं वत्वा महासत्तो उभोपि ते पितापुत्ते अत्तनो आनुभावेन नागभवनं आनेसि । तेसं तत्थ दिब्बो अत्तभावो पातुभवि । अथ नेसं महासत्तो दिब्बसम्पत्तिं दत्वा चत्तारि चत्तारि नागकज्जासतानि अदासि । ते महासम्पत्तिं अनुभविंसु । बोधिसत्तोपि अप्पमत्तो उपोसथकम्मं अकासि । अन्वड्डमासं मातापितूनं उपट्ठानं गन्त्वा धम्मकथं कथेत्वा ततो च ब्राह्मणस्स सन्तिकं गन्त्वा आरोग्यं पुच्छित्वा “येन ते अत्थो, तं वदेय्यासि, अनुक्कण्ठमानो अभिरमा”ति वत्वा सोमदत्तेनपि सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा अत्तनो निवेसनं अगच्छि । ब्राह्मणो एकसंवच्छरं नागभवने वसित्वा मन्दपुज्जताय उक्कण्ठितो मनुस्सलोकं गन्तुकामो अहोसि । नागभवनमस्स लोकन्तरनिरयो विय अलङ्कतपासादो बन्धनागारं विय अलङ्कतनागकज्जा यक्खिनियो विय उपट्ठहिंसु । सो “अहं ताव उक्कण्ठितो, सोमदत्तस्सपि चित्तं जानिस्सामी”ति तस्स सन्तिकं गन्त्वा आह “किं, तात, उक्कण्ठसी”ति? “कस्मा उक्कण्ठिस्सामि न उक्कण्ठामि, त्वं पन उक्कण्ठसि, ताता”ति? “आम ताता”ति । “किंकारणा”ति । “तव मातु चेव भातुभगिनीनञ्च अदस्सनेन उक्कण्ठामि, एहि, तात सोमदत्त, गच्छामी”ति । सो “न गच्छामी”ति वत्वापि पुनप्पुनं पितरा याचियमानो “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

ब्राह्मणो “पुत्तस्स ताव मे मनो लद्धो, सचे पनाहं भूरिदत्तस्स ‘उक्कण्ठितोम्ही’ति वक्खामि, अतिरेकतरं मे यसं दस्सति, एवं मे गमनं न भविस्सति । एकेन पन उपायेन तस्स सम्पत्तिं वण्णेत्वा ‘त्वं एवरूपं सम्पत्तिं पहाय किंकारणा मनुस्सलोकं गन्त्वा उपोसथकम्मं करोसी’ति पुच्छित्वा ‘सग्गत्याया’ति वुत्ते ‘त्वं ताव एवरूपं सम्पत्तिं पहाय सग्गत्याय उपोसथकम्मं करोसि, किमङ्गं पन मयंयेव परधनेन जीविकं कप्पेम, अहमपि मनुस्सलोकं गन्त्वा जातके दिस्वा पब्बजित्वा समणधम्मं करिस्सामी’ति नं सज्जापेस्सामि । अथ मे सो गमनं अनुजानिस्सती”ति चिन्तेत्वा एकदिवसं तेनागन्त्वा “किं, ब्राह्मण, उक्कण्ठसी”ति पुच्छितो “तुम्हाकं सन्तिका अम्हाकं न किञ्चि परिहायती”ति किञ्चि गमनपटिबद्धं अवत्वाव आदितो ताव तस्स सम्पत्तिं वण्णेन्तो आह —

८०४: “समा समन्तपरितो, पहूततगरा मही ।

इन्दगोपकसञ्छन्ना, सोभति हरितुत्तमा ॥

८०५: “रम्मानि वनचेत्यानि, रम्मा हंसूपकूजिता ।

ओपुप्फपद्धा तिड्ढन्ति, पोक्खरज्जो सुनिम्मिता ॥

८०६: “अटुंसा सुकता थम्भा, सब्बे वेळुरियामया ।
सहस्सथम्भा पासादा, पूरा कज्जाहि जोतरे ॥

८०७: “विमानं उपपन्नोसि, दिव्यं पुज्जेहि अत्तनो ।
असम्बाधं सिवं रम्मं, अच्चन्तसुखसंहितं ॥

८०८: “मज्जे सहस्सनेत्तस्स, विमानं नाभिकङ्खसि ।
इद्धी हि त्यायं विपुला, सक्कस्सेव जुतीमतो”ति ॥

तत्थ समा समन्तपरितोति परिसमन्ततो सब्बदिसाभागेसु अयं तव नागभवने मही सुवण्णरजतमणि मुत्तावालुकापरिकिण्णा समतला । पट्टतगरा महीति बहुकेहि तगरगच्छेहि समन्नागता । इन्दगोपकसञ्छन्नाति सुवण्णइन्दगोपकेहि सञ्छन्ना । सोभति हरितुत्तमाति हरितवण्णदब्बतिणसञ्छन्ना सोभतीति अत्थो । वनचेत्यानीति वनघटा । ओपुप्फपद्धाति पुप्फित्वा पतितेहि पदुमपत्तेहि सञ्छन्ना उदकपिट्ठा । सुनिम्मिताति तव पुज्जसम्पत्तिया सुट्ठु निम्मिता । अटुंसाति तव वसनपासादेसु अटुंसा सुकता वेळुरियमया थम्भा । तेहि थम्भेहि सहस्सथम्भा तव पासादा नागकज्जाहि पूरा विज्जोतन्ति । उपपन्नोसीति एवरूपे विमाने निब्बत्तोसीति अत्थो । सहस्सनेत्तस्स विमानन्ति सक्कस्स वेजयन्तपासादं । इद्धी हि त्यायं विपुलाति यस्मा तवायं विपुला इद्धि, तस्मा त्वं तेन उपोसथकम्मेन सक्कस्स विमानम्पि न पत्थेसि, अज्जं ततो उत्तरि महन्तं ठानं पत्थेसीति मज्जामि ।

तं सुत्वा महासत्तो “मा हेवं, ब्राह्मण, अवच, सक्कस्स यसं पटिच्च अम्हाकं यसो सिनेरुसन्तिके सासपो विय, मयं तस्स परिचारकेपि न अग्घामा”ति वत्वा गाथमाह —

८०९: “मनसापि न पत्तब्बो, आनुभावो जुतीमतो ।
परिचारयमानानं, सइन्दानं वसवत्तिन”न्ति ॥

तस्सत्थो — ब्राह्मण, सक्कस्स यसो नाम एकं द्वे तयो चत्तारो वा दिवसे “एत्तको सिया”ति मनसा चिन्तेन्तेनपि न अभिपत्तब्बो । येपि नं चत्तारो महाराजानो परिचारेन्ति, तेसं देवराजानं परिचारयमानानं इन्दं नायकं कत्वा चरन्तानं सइन्दानं वसवत्तीनं चतुन्नं लोकपालानं यसस्सपि अम्हाकं तिरच्छानगतानं यसो सोळसिं कलं नग्घतीति ।

एवञ्च पन वत्वा “इदं ते मज्जे सहस्सनेत्तस्स विमान”न्ति वचनं सुत्वा अहं तं अनुस्सरिं । “अहज्झि वेजयन्तं पत्थेन्तो उपोसथकम्मं करोमी”ति तस्स अत्तनो पत्थनं आचिक्खन्तो आह —

८१०: “तं विमानं अभिज्झाय, अमरानं सुखेसिनं ।
उपोसथं उपवसन्तो, सेमि वम्मिकमुद्धनी”ति ॥

तत्थ अभिज्झायाति पत्थेत्वा । अमरानन्ति दीघायुकानं देवानं । सुखेसिनन्ति एसितसुखानं सुखे पतिट्ठितानं ।

कं सुत्वा ब्राह्मणो “इदानि मे ओकासो लब्धो”ति सोमनस्सप्पत्तो गन्तुं आपुच्छन्तो गाथाद्वयमाह —

८११. “अहञ्च मिगमेसानो, सपुत्तो पाविसिं वनं ।
तं मं मतं वा जीवं वा, नाभिवेदेन्ति जातका ॥

८१२. “आमन्तये भूरिदत्तं, कासिपुत्तं यसस्सिनं ।
तया नो समनुज्जाता, अपि पस्सेमु जातके”ति ॥

तत्थ नाभिवेदेन्तीति न जानन्ति, कथेन्तोपि नेसं नत्थि । आमन्तयेति आमन्तयामि । कासिपुत्तन्ति कासिराजधीताय पुत्तं ।

ततो बोधिसत्तो आह —

८१३. “एसो हि वत मे छन्दो, यं वसेसि ममन्तिके ।
न हि एतादिसा कामा, सुलभा होन्ति मानुसे ॥

८१४. “सचे त्वं निच्छसे वत्थुं, मम कामेहि पूजितो ।
मया त्वं समनुज्जातो, सोत्थिं पस्साहि जातके”ति ॥

महासत्तो गाथाद्वयं वत्वा चिन्तेसि — “अयं मणिं निस्साय सुखं जीवन्तो कस्सचि नाचिक्खिस्सति, एतस्स सब्बकामददं मणिं दस्सामी”ति । अथस्स तं ददन्तो आह —

८१५. “धारयिमं मणिं दिब्बं, पसुं पुत्ते च विन्दति ।
अरोगो सुखितो होति, गच्छेवादाय ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ पसुं पुत्ते च विन्दतीति इमं मणिं धारयमानो इमस्सानुभावेन पसुञ्च पुत्ते च अञ्जञ्च यं इच्छति, तं सब्बं लभति ।

ततो ब्राह्मणो गाथमाह —

८१६. “कुसलं पटिनन्दामि, भूरिदत्त वचो तव ।
पब्बजिस्सामि जिण्णोस्मि, न कामे अभिपत्थये”ति ॥

तस्सत्थो — भूरिदत्त, तव वचनं कुसलं अनवज्जं, तं पटिनन्दामि न पटिक्खिपामि । अहं पन जिण्णो अस्मि, तस्मा पब्बजिस्सामि, न कामे अभिपत्थयामि, किं मे मणिनाति ।

बोधिसत्तो आह —

८१७. “ब्रह्मचरियस्स चे भङ्गो, होति भोगेहि कारियं ।
अविकम्पमानो एय्यासि, बहुं दस्सामि ते धन”न्ति ॥

तत्थ चे भङ्गोति ब्रह्मचरियवासो नाम दुक्करो, अनभिरतस्स ब्रह्मचरियस्स चे भङ्गो होति, तदा गिहिभूतस्स भोगेहि कारियं होति, एवरूपे काले त्वं निरासङ्को हुत्वा मम सन्तिकं आगच्छेय्यासि, बहुं ते धनं दस्सामीति ।

ब्राह्मणो आह —

८१८. “कुसलं पटिनन्दामि, भूरिदत्त वचो तव ।
पुनपि आगमिस्सामि, सचे अत्थो भविस्सती”ति ॥

तत्थ पुनपीति पुन अपि, अयमेव वा पाठो ।

अथस्स तत्थ अवसितुकामतं जत्वा महासत्तो नागमाणवके आणापेत्वा ब्राह्मणं मनुस्सलोकं पापेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

८१९. “इदं वत्वा भूरिदत्तो, पेसेसि चतुरो जने ।
एथ गच्छथ उट्ठेथ, खिप्पं पापेथ ब्राह्मणं ॥

८२०. “तस्स तं वचनं सुत्वा, उट्ठाय चतुरो जना ।
पेसिता भूरिदत्तेन, खिप्पं पापेसु ब्राह्मणं”न्ति ॥

तत्थ पापेसूति यमुनातो उत्तारेत्वा बाराणसिमगं पापयिंसु, पापयित्वा च पन “तुम्हे गच्छथा”ति वत्वा नागभवनमेव पच्चागमिंसु ।

ब्राह्मणोपि “तात सोमदत्त, इमस्मिं ठाने मिगं विज्झिम्हा, इमस्मिं सूकर”न्ति पुत्तस्स आचिक्खन्तो अन्तरामग्गे पोक्खरणिं दिस्वा “तात सोमदत्त, न्हायामा”ति वत्वा “साधु, ताता”ति वुत्ते उभोपि दिब्बाभरणानि चेव दिब्बवत्थानि च ओमुज्जित्वा भण्डिकं कत्वा पोक्खरणीतीरे ठपेत्वा ओतरित्वा न्हायिंसु । तस्मिं खणे तानि अन्तरधायित्वा नागभवनमेव अगमंसु । पठमं निवत्थकासावपिलोतिकाव नेसं सरीरे पटिमुज्जिंसु, धनुसरसत्तियोपि पाकतिकाव अहेसुं । सोमदत्तो “नासिताम्हा तथा, ताता”ति परिदेवि । अथ नं पिता “मा चिन्तयि, मिगेसु सन्तेसु अरज्जे मिगे वधित्वा जीविकं कप्पेस्सामा”ति अस्सासेसि । सोमदत्तस्स माता तेसं आगमनं सुत्वा पच्चुगन्त्वा घरं नेत्वा अन्नपानेन सन्तप्पेसि । ब्राह्मणो भुज्जित्वा निदं ओक्कमि । इतरा पुत्तं पुच्छि “तात, एत्तकं कालं कुहिं गतत्था”ति? “अम्म, भूरिदत्तनागराजेन अम्हे नागभवनं नीता, ततो उक्कण्ठित्वा इदानि आगता”ति । “किज्जि पन वो रतनं आभत”न्ति । “नाभतं अम्मा”ति । “किं तुम्हाकं तेन किज्जि न दिन्न”न्ति । “अम्म, भूरिदत्तेन मे पितु सब्बकामददो मणि दिन्नो अहोसि, इमिना पन न गहितो”ति । “किंकारणा”ति । “पब्बजिस्सति किरा”ति । सा “एत्तकं कालं दारके मम भारं करोन्तो नागभवने वसित्वा इदानि किर पब्बजिस्सती”ति कुज्जित्वा वीहिभज्जनदब्बिया पिट्ठि पोथेन्ती “अरे, दुट्ठब्राह्मण, पब्बजिस्सामीति किर मणिरतनं न गण्हसि, अथ कस्मा अपब्बजित्वा इधागतोसि, निक्खम मम घरा सीघ”न्ति सन्तज्जेसि । अथ नं “भद्दे, मा कुज्झि, अरज्जे मिगेसु सन्तेसु अहं तं पोसेस्सामी”ति वत्वा पुत्तेन सद्धिं अरज्जं गन्त्वा पुरिमनियामेनेव जीविकं कप्पेसि ।

तदा दक्खिणमहासमुद्दस्स दिसाभागे सिम्बलिवासी एको गरुळो पक्खवातेहि समुद्दे उदकं वियूहित्वा एकं नागराजानं सीसे गण्हि । तदाहि सुपण्णा नागं गहेतुं अजाननकायेव, पच्छा पण्डरजातके जानिंसु । सो पन तं सीसे गहेत्वापि उदके

अनोत्थरन्तेयेव उक्खिपित्वा ओलम्बन्तं आदाय हिमवन्तमत्थकेन पायासि । तदा चेको कासिरट्ठवासी ब्राह्मणो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तप्पदेसे पण्णसालं मापेत्वा पटिवसति । तस्स चङ्कमनकोटियं महानिग्रोधरुक्खो अत्थि । सो तस्स मूले दिवाविहारं करोति । सुपण्णो निग्रोधमत्थकेन नागं हरति । नागो ओलम्बन्तो मोक्खत्थाय नङ्गुट्ठेन निग्रोधविटपं वेठेसि । सुपण्णो तं अजानन्तोव महब्बलताय आकासे पक्खन्दियेव । निग्रोधरुक्खो समूलो उप्पाटितो । सुपण्णो नागं सिम्बलिवनं नेत्वा तुण्डेन पहरित्वा कुच्छिं फालेत्वा नागमेदं खादित्वा सरीरं समुदकुच्छिम्हि छड्डेसि । निग्रोधरुक्खो पतन्तो महासद्धमकासि । सुपण्णो “किस्स एसो सद्धो”ति अथो ओलोकेन्तो निग्रोधरुक्खं दिस्वा “कुतो एस मया उप्पाटितो”ति चिन्तेत्वा “तापसस्स चङ्कमनकोटिया निग्रोधो एसो”ति तथतो जत्वा “अयं तस्स बहूपकारो, ‘अकुसलं नु खो मे पसुतं, उदाहु नो’ति तमेव पुच्छित्वा जानिस्सामी”ति माणवकवेसेन तस्स सन्तिकं अगमासि ।

तस्मिं खणे तापसो तं ठानं समं करोति । सुपण्णराजा तापसं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो अजानन्तो विय “किस्स ठानं, भन्ते, इदं”न्ति पुच्छि । “उपासक, एको सुपण्णो भोजनत्थाय नागं हरन्तो नागेन मोक्खत्थाय निग्रोधविटपं नङ्गुट्ठेन वेठितायपि अत्तनो महब्बलताय पक्खन्तित्वा गतो, अथ निग्रोधरुक्खो उप्पाटितो, इदं तस्स उप्पाटितद्धानं”न्ति । “किं पन, भन्ते, तस्स सुपण्णस्स अकुसलं होति, उदाहु नो”ति? “सचे न जानाति, अचेतनकम्मं नाम अकुसलं न होती”ति । “किं नागस्स पन, भन्ते”ति? “सो इमं नासेतुं न गण्हि, मोक्खत्थाय गण्हि, तस्मा तस्सपि न होतियेवा”ति । सुपण्णो तापसस्स तुस्सित्वा “भन्ते, अहं सो सुपण्णराजा, तुम्हाकज्झि पज्जवेय्याकरणेन तुट्ठो । तुम्हे अरज्जे वसथ, अहज्जेकं अलम्पायनमन्तं जानामि, अनग्घो मन्तो । तमहं तुम्हाकं आचरियभागं कत्वा दम्मि, पटिगण्हथ न”न्ति आह । “अलं मय्हं मन्तेन, गच्छथ तुम्हे”ति । सो तं पुनप्पुनं याचित्वा सम्पटिच्छापेत्वा मन्तं दत्वा ओसधानि आचिक्खित्वा पक्कामि ।

गरुळकण्डं निद्धितं ।

कीळनकण्डं

तस्मिं काले बाराणसियं एको दलिहब्राह्मणो बहं इणं गहेत्वा इणसामिकेहि चोदियमानो “किं मे इध वासेन, अरज्जं पविसित्वा मतं सेय्यो”ति निक्खमित्वा वनं पविसित्वा अनुपुब्बेन तं अस्समपदं पत्वा तापसं वत्तसम्पदाय आराधेसि । तापसो “अयं ब्राह्मणो मय्हं अतिविय उपकारको, सुपण्णराजेन दिन्नं दिब्बमन्तमस्स दस्सामी”ति चिन्तेत्वा “ब्राह्मण, अहं अलम्पायनमन्तं जानामि, तं ते दम्मि, गण्हाहि न”न्ति वत्वा “अलं, भन्ते, न मय्हं मन्तेनत्थो”ति वुत्तेपि पुनप्पुनं वत्वा निष्पीळेत्वा सम्पटिच्छापेत्वा अदासियेव । तस्स च मन्तस्स अनुच्छविकानि ओसधानि चेव मन्तुपचारज्ज्य सब्बं कथेसि । ब्राह्मणो “लद्धो मे जीवितुपायो”ति कतिपाहं वसित्वा “वाताबाधो मे, भन्ते, बाधती”ति अपदेसं कत्वा तापसेन विस्सज्जितो तं वन्दित्वा खमापेत्वा अरज्जा निक्खमित्वा अनुपुब्बेन यमुनाय तीरं पत्वा तं मन्तं सज्झायन्तो महामगं गच्छति ।

तस्मिं काले सहस्समत्ता भूरिदत्तस्स परिचारिका नागमाणविका तं सब्बकामददं मणिरतनं आदाय नागभवना निक्खमित्वा यमुनातीरे वालुकरासिम्हि ठपेत्वा तस्स ओभासेन सब्बरत्तिं उदककीळं कीळित्वा अरुणुगगमने सब्बालङ्कारेन अलङ्कारित्वा मणिरतनं परिवारेत्वा सिरिं पवेसयमाना निसीदिसु । ब्राह्मणोपि मन्तं सज्झायन्तो तं ठानं पापुणि । ता मन्तसद्वं सुत्वाव “इमिना सुपण्णेन भवितब्ब”न्ति मरणभयतज्जिता मणिरतनं अगगहेत्वा पथवियं निमुज्जित्वा नागभवनं अगमिसु । ब्राह्मणोपि मणिरतनं दिस्वा “इदानेव मे मन्तो समिद्धो”ति तुट्ठमानसो मणिरतनं आदाय पायासि । तस्मिं खणे नेसादब्राह्मणो सोमदत्तेन सद्धिं मिगवधाय अरज्जं पविसन्तो तस्स हत्थे तं मणिरतनं दिस्वा पुत्तं आह “तात, ननु एसो अम्हाकं भूरिदत्तेन

दिन्नो मणी'ति? “आम, तात, एसो मणी'ति । “तेन हिस्स अगुणं कथेत्वा इमं ब्राह्मणं वज्जेत्वा गण्हामेतं मणिरतन'न्ति । “तात, पुब्बे भूरिदत्तेन दीयमानं न गण्हि, इदानि पनेस ब्राह्मणो तज्जेव वज्जेस्सति, तुण्ही होही'ति । ब्राह्मणो “होतु, तात, पस्ससि एतस्स वा मम वा वज्जनभाव'न्ति अलम्पायनेन सद्धिं सल्लपन्तो आह —

८२१. “मणिं पग्गहं मङ्गल्यं, साधुवित्तं मनोरमं ।
सेलं व्यज्जनसम्पन्नं, को इमं मणिमज्झगा'न्ति ॥

तत्थ मङ्गल्यन्ति मङ्गलसम्मतं सब्बकामददं । को इमन्ति कुहिं इमं मणिं अधिगतोसि ।

ततो अलम्पायनो गाथमाह —

८२२. “लोहितक्खसहस्साहि, समन्ता परिवारितं ।
अज्ज कालं पथं गच्छं, अज्झगाहं मणिं इम'न्ति ॥

तस्सत्थो — अहं अज्ज कालं पातोव पथं मग्गं गच्छन्तो रत्तक्खिकाहि सहस्समत्ताहि नागमाणविकाहि समन्ता परिवारितं इमं मणिं अज्झगा । मं दिस्वा हि सब्बाव एता भयतज्जिता इमं छुट्टेत्वा पलाताति ।

नेसादब्राह्मणो तं वज्जेतुकामो मणिरतनस्स अगुणं पकासेन्तो अत्तना गण्हितुकामो तिस्सो गाथा अभसि —

८२३. “सूपचिण्णो अयं सेलो, अच्चितो मानितो सदा ।
सुधारितो सुनिक्खित्तो, सब्बत्थमभिसाधये ॥

८२४. “उपचारविपन्नस्स, निक्खेपे धारणाय वा ।
अयं सेलो विनासाय, परिचिण्णो अयोनिस्सो ॥

८२५. “न इमं अकुसलो दिव्यं, मणिं धारेतुमारहो ।
पटिपज्ज सतं निक्खं, देहिमं रतनं मम'न्ति ॥

तत्थ सब्बत्थन्ति यो इमं सेलं सुट्ठु उपचरितुं अच्चितुं अत्तनो जीवितं विय ममायितुं सुट्ठु धारेतुं सुट्ठु निक्खपितुं जानाति, तस्सेव सूपचिण्णो अच्चितो मानितो सुधारितो सुनिक्खित्तो अयं सेलो सब्बं अत्थं साधेतीति अत्थो । उपचारविपन्नस्साति यो पन उपचारविपन्नो होति, तस्सेसो अनुपायेन परिचिण्णो विनासमेव वहतीति वदति । धारेतुमारहोति धारेतुं अरहो । पटिपज्ज सतं निक्खन्ति अम्हाकं गेहे बहू मणी, मयमेतं गहेतुं जानाम । अहं ते निक्खसतं दस्सामि, तं पटिपज्ज, देहि इमं मणिरतनं ममन्ति । तस्स हि गेहे एकोपि सुवण्णनिक्खो नत्थि । सो पन तस्स मणिनो सब्बकामददभावं जानाति । तेनस्स एतदहोसि “अहं ससीसं न्हत्वा मणिं उदकेन परिष्फोसित्वा ‘निक्खसतं मे देही'ति वक्खामि, अथेस मे दस्सति, तमहं एतस्स दस्सामी'ति । तस्मा सूरु हुत्वा एवमाह ।

ततो अलम्पायनो गाथमाह —

८२६: “न च म्यायं मणी केय्यो, गोहि वा रतनेहि वा ।
सेलो ब्यञ्जनसम्पन्नो, नेव केय्यो मणि ममा”ति ॥

तत्थ न च म्यायन्ति अयं मणि मम सन्तको केनचि विक्किणितब्बो नाम न होति । नेव केय्योति अयञ्च मम मणि लक्खणसम्पन्नो, तस्मा नेव केय्यो केनचि वत्थुनापि विक्किणितब्बो नाम न होतीति ।

नेसादब्राह्मणो आह —

८२७: “नो चे तया मणी केय्यो, गोहि वा रतनेहि वा ।
अथ केन मणी केय्यो, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

अलम्पायनो आह —

८२८: “यो मे संसे महानागं, तेजस्सिं दुरतिक्कमं ।
तस्स दज्जं इमं सेलं, जलन्तमिव तेजसा”ति ॥

तत्थ जलन्तमिव तेजसाति पभाय जलन्तं विय ।

नेसादब्राह्मणो आह —

८२९: “को नु ब्राह्मणवण्णेन, सुपण्णो पततं वरो ।
नागं जिगीसमन्वेसि, अन्वेसं भक्खमत्तनो”ति ॥

तत्थ को नूति इदं नेसादब्राह्मणो “अत्तनो भक्खं अन्वेसन्तेन गरुळेन भवितब्ब”न्ति चिन्तेत्वा एवमाह ।

अलम्पायनो एवमाह —

८३०: “नाहं दिजाधिपो होमि, अदिट्ठो गरुळो मया ।
आसीविसेन वित्तोति, वेज्जो ब्राह्मण मं विदू”ति ॥

तत्थ मं विदूति मं “एस आसीविसेन वित्तको अलम्पायनो नाम वेज्जो”ति जानन्ति ।

नेसादब्राह्मणो आह —

८३१: “किं नु तुय्हं फलं अत्थि, किं सिप्पं विज्जते तव ।
किस्मिं वा त्वं परत्थद्धो, उरगं नापचायसी”ति ॥

तत्थ किस्मिं वा त्वं परत्थद्धोति त्वं किस्मिं वा उपत्थद्धो हुत्वा, किं निस्सयं कत्वा उरगं आसीविसं न अपचायसि जेट्ठकं अकत्वा अवजानासीति पुच्छति ।

सो अत्तनो बलं दीपेन्तो आह —

८३२: “आरज्जिकस्स इसिनो, चिररत्तं तपस्सिनो ।
सुपण्णो कोसियस्सक्खा, विसविज्जं अनुत्तरं ॥

८३३: “तं भावितत्तज्जतरं, सम्मन्तं पब्बतन्तरे ।
सक्कच्चं तं उपट्ठासिं, रत्तिन्दिवमतन्दितो ॥

८३४: “सो तदा परिचिण्णो मे, वत्तवा ब्रह्मचरियवा ।
दिब्बं पातुकरी मन्तं, कामसा भगवा मम ॥

८३५: “त्याहं मन्ते परत्थद्धो, नाहं भायामि भोगिनं ।
आचरियो विसघातानं, अलम्पानोति मं विदू”ति ॥

तत्थ कोसियस्सक्खाति कोसियगोत्तस्स इसिनो सुपण्णो आचिक्खि । तेन अक्खातकारणं पन सब्बं वित्थारेत्वा कथेत्तब्बं । भावितत्तज्जतरन्ति भावितत्तानं इसीनं अज्जतरं । सम्मन्तन्ति वसन्तं । कामसाति अत्तनो इच्छाय । ममाति तं मन्तं मय्हं पकासेसि । त्याहं मन्ते, परत्थद्धोति अहं ते मन्ते उपत्थद्धो निस्सितो । भोगिनन्ति नागानं । विसघातानन्ति विसघातकवेज्जानं ।

तं सुत्वा नेसादब्राह्मणो चिन्तेसि “अयं अलम्पायनो ख्वास्स नागं दस्सेति, तस्स मणिरतनं दस्सति, भूरिदत्तमस्स दस्सेत्वा मणिं गण्हिस्सामी”ति । ततो पुत्तेन सद्धिं मन्तेन्तो गाथमाह —

८३६: “गण्हामसे मणिं तात, सोमदत्त विजानहि ।
मा दण्डेन सिरिं पत्तं, कामसा पजहिम्हसे”ति ॥

तत्थ गण्हामसेति गण्हाम । कामसाति अत्तनो रुचिया दण्डेन पहरित्वा मा जहाम ।

सोमदत्तो आह —

८३७: “सकं निवेसनं पत्तं, यो तं ब्राह्मण पूजयि ।
एवं कल्याणकारिस्स, किं मोहा दुब्भिमिच्छसि ॥

८३८: “सचे त्वं धनकामोसि, भूरिदत्तो पदस्सति ।
तमेव गन्त्वा याचस्सु, बहुं दस्सति ते धन”न्ति ॥

तत्थ पूजयीति दिब्बकामेहि पूजयित्थ । दुब्भिमिच्छसीति किं तथारूपस्स मित्तस्स दुब्भिकम्मं कातुं इच्छसि ताताति ।

ब्राह्मणो आह —

८३९:“हथगतं पत्तगतं, निकिण्णं खादितुं वरं ।

मा नो सन्दिद्धिको अत्थो, सोमदत्त उपच्चगा”ति ॥

तत्थ हथगतन्ति तात सोमदत्त, त्वं तरुणको लोकपवत्तिं न जानासि । यज्झि हथगतं वा होति पत्तगतं वा पुरतो वा निकिण्णं ठपितं, तदेव मे खादितुं वरं, न दूरे ठितं ।

सोमदत्तो आह —

८४०:“पच्चति निरये घोरे, महिस्समपि विवरति ।

मित्तदुब्धी हितच्चागी, जीवरेवापि सुस्सति ॥

८४१:“सचे त्वं धनकामोसि, भूरिदत्तो पदस्सति ।

मज्जे अत्तकतं वेरं, न चिरं वेदयिस्ससी”ति ॥

तत्थ महिस्समपि विवरतीति तात, मित्तदुब्धिनो जीवन्तस्सेव पथवी भिज्जित्वा विवरं देति । हितच्चागीति अत्तनो हितपरिच्चागी । जीवरेवापि सुस्सतीति जीवमानोव सुस्सति, मनुस्सपेतो होति । अत्तकतं वेरन्ति अत्तना कतं पापं । न चिरन्ति न चिरस्सेव वेदयिस्ससीति मज्जामि ।

ब्राह्मणो आह —

८४२:“महायज्जं यजित्वान, एवं सुज्झन्ति ब्राह्मणा ।

महायज्जं यजिस्साम, एवं मोक्खाम पापका”ति ॥

तत्थ सुज्झन्तीति तात सोमदत्त, त्वं दहरो न किञ्चि जानासि, ब्राह्मणा नाम यं किञ्चि पापं कत्वा यज्जेन सुज्झन्तीति दस्सेन्तो एवमाह ।

सोमदत्तो आह —

८४३:“हन्द दानि अपायामि, नाहं अज्ज तया सह ।

पदम्पेकं न गच्छेय्यं, एवं किब्बिसकारिना”ति ॥

तत्थ अपायामीति अपगच्छामि, पलायामीति अत्थो ।

एवञ्च पन वत्वा पण्डितो माणवो पितरं अत्तनो वचनं गाहापेतुं असक्कोन्तो महन्तेन सद्देन देवता उज्झापेत्वा “एवरूपेन पापकारिना सद्धिं न गमिस्सामी”ति पितु पस्सन्तस्सेव पलायित्वा हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके उप्पज्जि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

८४४:“इदं वत्वान पितरं, सोमदत्तो बहुस्सुतो ।

उज्झापेत्त्वान भूतानि, तम्हा ठाना अपक्कमी”ति ॥

नेसादब्राह्मणो “सोमदत्तो ठपेत्वा अत्तनो गेहं कुहिं गमिस्सती”ति चिन्तेन्तो अलम्पायनं थोकं अनत्तमनं दिस्वा “अलम्पायन, मा चिन्तयि, दस्सेस्सामि ते भूरिदत्त”न्ति तं आदाय नागराजस्स उपोसथकरणट्ठानं गन्त्वा वम्मिकमत्थके भोगे आभुजित्वा निपन्नं नागराजानं दिस्वा अविदूरे ठितो हत्थं पसारेत्वा द्वे गाथा अभसि —

८४५: “गण्हाहेतं महानागं, आहरेतं मणिं मम ।
इन्दगोपकवण्णाभो, यस्स लोहितको सिरो ॥

८४६: “कप्पासपिचुरासीव, एसो कायो पदिस्सति ।
वम्मिकग्गतो सेति, तं त्वं गण्हाहि ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ इन्दगोपकवण्णाभोति इन्दगोपकवण्णो विय आभासति । कप्पासपिचुरासीवाति सुविहितस्स कप्पासपिचुनो रासि विय ।

अथ महासत्तो अक्खीनि उम्मीलेत्वा नेसादब्राह्मणं दिस्वा “अयं उपोसथस्स मे अन्तरायं करेय्याति इमं नागभवनं नेत्वा महासम्पत्तिया पतिट्ठापेसिं । मया दीयमानं मणिं गण्हितुं न इच्छि । इदानीं पन अहितुण्डिकं गहेत्वा आगच्छति । सचाहं इमस्स मित्तदुब्बिनो कुज्जेय्यं, सीलं मे खण्डं भविस्सति । मया खो पन पठमज्जेव चतुरङ्गसमन्नागतो उपोसथो अधिद्धितो, सो यथाधिद्धितोव होतु, अलम्पायनो मं छिन्दतु वा पचतु वा, सूलेन वा विज्झतु, नेवस्स कुज्झिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “सचे खो पनाहं इमे ओलोकेस्सामि, भस्मा भवेय्युं । मं पोथेन्तेपि न कुज्झिस्सामि न ओलोकेस्सामी”ति अक्खीनि निमीलेत्वा अधिट्ठानपारमिं पुरेचारिकं कत्वा भोगन्तरे सीसं पक्खिपित्वा निच्चलोव हुत्वा निपज्जि । नेसादब्राह्मणोपि “भो अलम्पायन, इमं नागं गण्हाहि, देहि मे मणि”न्ति आह । अलम्पायनो नागं दिस्वा तुट्ठो मणिं किस्मिञ्चि अगणेत्वा “गण्ह, ब्राह्मणा”ति तस्स हत्थे खिपि । सो तस्स हत्थतो गळित्वा पथवियं पति । पतितमत्तोव पथविं पविसित्वा नागभवनमेव गतो ।

ब्राह्मणो मणिरतनतो भूरिदत्तेन सद्धिं मित्तभावतो पुत्ततोति तीहि परिहायि । सो “निप्पच्चयो जातोमिह, पुत्तस्स मे वचनं न कत”न्ति परिदेवन्तो गेहं अगमासि । अलम्पायनोपि दिब्बोसधेहि अत्तनो सरीरं मक्खेत्वा थोकं खादित्वा अत्तनो कायं परिप्फोसेत्वा दिब्बमन्तं जप्पन्तो बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा नङ्गुट्ठे गहेत्वा आकट्ठित्वा सीसं दळ्हं गण्हन्तो मुखमस्स विवरित्वा ओसधं खादित्वा मुखे खेळं ओपि । सुचिजातिको नागराजा सीलभेदभयेन अकुज्झित्वा अक्खीनिपि न उम्मीलेसि । अथ नं ओसधमन्तं कत्वा नङ्गुट्ठे गहेत्वा हेट्ठासीसं कत्वा सञ्चालेत्वा गहितभोजनं छट्ठापेत्वा भूमियं दीघतो निपज्जापेत्वा मसूरकं महन्तो विय पादेहि मदित्वा अट्ठीनि चुण्णियमानानि विय अहेसुं । पुन नङ्गुट्ठे गहेत्वा दुस्सं पोथेन्तो विय पोथेसि । महासत्तो एवरूपं दुक्खं अनुभवन्तोपि नेव कुज्झि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

८४७: “अथोसधेहि दिब्बेहि, जप्पं मन्तपदानि च ।
एवं तं असक्खि सत्थुं, कत्वा परित्तमत्तनो”ति ॥

तत्थ असक्खीति सक्खि । सत्थुन्ति गण्हितुं ।

इति सो महासत्तं दुब्बलं कत्वा वल्लीहि पेळं सज्जेत्वा महासत्तं तत्थ पक्खिपि, सरीरस्स महन्तताय तत्थ न

पविसति । अथ नं पण्हिया कोट्टेन्तो पवेसेत्वा पेळं आदाय एकं गामं गन्त्वा गाममज्झे ओतारेत्वा “नागस्स नच्चं दड्ढुकामा आगच्छन्तू”ति सदमकासि । सकलगामवासिनो सन्निपतिंसु । तस्मिं खणे अलम्पायनो “निक्खम महानागा”ति आह । महासत्तो चिन्तेसि “अज्ज मया परिसं तोसेन्तेन कीळितुं वट्ठति । एवं अलम्पायनो बहुं धनं लभित्वा तुट्ठो मं विस्सज्जेस्सति । यं यं एस मं कारेति, तं तं करिस्सामी”ति । अथ नं सो पेळतो नीहरित्वा “महा होही”ति आह । सो महा अहोसि, “खुद्दको, वट्ठो, वम्मितो, एकप्फणो, द्विप्फणो, तिप्फणो, चतुप्फणो, पञ्च, छ, सत्त, अट्ठ, नव, दस वीसति, तिसति, चत्तालीस, पण्णासप्फणो, सतप्फणो, उच्चो, नीचो, दिस्समानकायो, अदिस्समानकायो, दिस्समानउपड्ढुकायो, नीलो, पीतो, लोहितो, ओदातो, मज्जट्टिको होहि, अग्गिजालं विस्सज्जेहि, उदकं, धूमं विस्सज्जेही”ति । महासत्तो इमेसुपि आकारेसु वुत्तवुत्ते अत्तभावे निम्मिनित्वा नच्चं दस्सेसि । तं दिस्वा कोचि अस्सूनि सन्धारेतुं नासक्खि ।

मनुस्सा बहूनि हिरज्जसुवण्णवत्थालङ्कारादीनि अदंसु । इति तस्मिं गामे सहस्समत्तं लभि । सो किञ्चापि महासत्तं गण्हन्तो “सहस्सं लभित्वा तं विस्सज्जेस्सामी”ति आह, तं पन धनं लभित्वा “गामकेपि ताव मया एत्तकं धनं लद्धं, नगरे किर बहुं लभिस्सामी”ति धनलोभेन तं न मुञ्चि । सो तस्मिं गामे कुटुम्बं सण्ठपेत्वा रतनमयं पेळं कारेत्वा तत्थ महासत्तं पक्खिपित्वा सुखयानकं आरुह्य महन्तेन परिवारेन निक्खमित्वा तं गामनिगमादीसु कीळापेन्तो अनुपुब्बेन बाराणसिं पापुणि । नागराजस्स पन मधुलाजे देति, मण्डूके मारेत्वा देति, सो गोचरं न गण्हाति अविस्सज्जनभयेन । गोचरं अगण्हन्तम्पि पुन नं चत्तारो द्वारगामे आदिं कत्वा तत्थ तत्थ मासमत्तं कीळापेसि । पन्नरसउपोसथदिवसे पन “अज्ज तुम्हाकं सन्तिके कीळापेस्सामी”ति रज्जो आरोचापेसि । राजा नगरे भेरिं चरापेत्वा महाजनं सन्निपातापेसि । राजङ्गणे मज्जातिमज्जं बन्धिंसु ।

कीळनखण्डं निट्ठितं ।

नगरपवेसनकण्डं

अलम्पायनेन पन बोधिसत्तस्स गहितदिवसेयेव महासत्तस्स माता सुपिनन्ते अद्दस काळेन रत्तक्खिना पुरिसेन असिना दक्खिणबाहुं छिन्दित्वा लोहितेन पग्घरन्तेन नीयमानं । सा भीततसिता उट्ठाप्य दक्खिणबाहुं परामसित्वा सुपिनभावं जानि । अथस्सा एतदहोसि “मया कक्खळो पापसुपिनो दिट्ठो, चतुन्नं वा मे पुत्तानं धतरट्ठस्स रज्जो वा मम वा परिपन्थेन भवितब्ब”न्ति । अपिच खो पन महासत्तमेव आरब्ध अतिरेकतरं चिन्तेसि । किंकारणा? सेसा अत्तनो नागभवने वसन्ति, इतरो पन सीलज्झासयत्ता मनुस्सलोकं गन्त्वा उपोसथकम्मं करोति । तस्मा “कच्चि नु खो मे पुत्तं अहितुण्डिको वा सुपण्णो वा गण्हेय्या”ति तस्सेव अतिरेकतरं चिन्तेसि । ततो अट्ठमासे अतिक्कन्ते “मम पुत्तो अट्ठमासातिक्कमेन मं विना वत्तितुं न सक्कोति, अट्ठमास्स किञ्चि भयं उप्पन्नं भविस्सती”ति दोमनस्सप्पत्ता अहोसि । मासातिक्कमेन पनस्सा सोकेन अस्सूनं अपग्घरणकालो नाम नाहोसि, हृदयं सुस्सि, अक्खीनि उपच्चिंसु । सा “इदानी आगमिस्सति, इदानी आगमिस्सती”ति तस्सागमनमग्गमेव ओलोकेन्ती निसीदि । अथस्सा जेट्ठपुत्तो सुदस्सनो मासच्चयेन महतिया परिसाय सद्धिं मातापितूनं दस्सनत्थाय आगतो, परिसं बहि ठपेत्वा पासादं आरुह्य मातरं वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । सा भूरिदत्तं अनुसोचन्ती तेन सद्धिं न किञ्चि सल्लपि । सो चिन्तेसि “मय्हं माता मयि पुब्बे आगते तुस्सति, पटिसन्थारं करोति, अज्ज पन दोमनस्सप्पत्ता, किं नु खो कारण”न्ति? अथ नं पुच्छन्तो आह —

८४८: “ममं दिस्वान आयन्तं, सब्बकामसमिद्धिन् ।

इन्द्रियाणि अहट्ठानि, सावं जातं मुखं तव ॥

८४९:“पद्धं यथा हत्थगतं, पाणिना परिमद्धितं ।
सावं जातं मुखं तुहं, ममं दिस्वान एदिस”न्ति ॥

तत्थ अहट्टानीति न विप्पसन्नानि । सावन्ति कञ्चनादासवण्णं ते मुखं पीतकाळकं जातं । हत्थगतन्ति हत्थेन छिन्दितं । एदिसन्ति एवरूपं महन्तेन सिरिसोभग्गेन तुम्हाकं दस्सनत्थाय आगतं मं दिस्वा ।

सा एवं वुत्तेपि नेव कथेसि । सुदस्सनो चिन्तेसि “किं नु खो केनचि कुद्धा वा परिबद्धा वा भवेय्या”ति । अथ नं पुच्छन्तो इतरं गाथमाह —

८५०:“कच्चि नु ते नाभिससि, कच्चि ते अत्थि वेदना ।
येन सावं मुखं तुहं, ममं दिस्वान आगत”न्ति ॥

तत्थ कच्चि नु ते नाभिससीति कच्चि नु तं कोचि न अभिससि अक्कोसेन वा परिभासाय वा विहिंसीति पुच्छति । तुहन्ति तव पुब्बे ममं दिस्वा आगतं एदिसं मुखं न होति । येन पन कारणेन अज्ज तव मुखं सावं जातं, तं मे आचिक्खाति पुच्छति ।

अथस्स सा आचिक्खन्ती आह —

८५१:“सुपिनं तात अद्वक्खिं, इतो मासं अधोगतं ।
‘दक्खिणं विय मे बाहुं, छेत्वा रुहरिमक्खितं ।
पुरिसो आदाय पक्कामि, मम रोदन्तिया सति’ ॥

८५२:“यतोहं सुपिनमद्वक्खिं, सुदस्सन विजानहि ।
ततो दिवा वा रत्तिं वा, सुखं मे नोपलब्भती”ति ॥

तत्थ इतो मासं अधोगतन्ति इतो हेट्ठा मासातिक्कन्तं । अज्ज मे दिट्ठसुपिनस्स मासो होतीति दस्सेति । पुरिसोति एको काळो रत्तक्खि पुरिसो । रोदन्तिया सतीति रोदमानाय सतिया । सुखं मे नोपलब्भतीति मम सुखं नाम न विज्जति ।

एवञ्च पन वत्वा “तात, पियपुत्तको मे तव कनिट्ठो न दिस्सति, भयेनस्स उप्पन्नेन भवितब्ब”न्ति परिदेवन्ती आह —

८५३:“यं पुब्बे परिवारिंसु, कज्जा रुचिरविग्गहा ।
हेमजालप्पटिच्छन्ना, भूरिदत्तो न दिस्सति ॥

८५४:“यं पुब्बे परिवारिंसु, नेत्तिसवरधारिनो ।
कणिकाराव सम्फुल्ला, भूरिदत्तो न दिस्सति ॥

८५५:“हन्द दानि गमिस्साम, भूरिदत्तनिवेसनं ।
धम्मट्ठं सीलसम्पन्नं, पस्साम तव भातर”न्ति ॥

तत्थ सम्फुल्लाति सुवण्णवत्थालङ्कारधारिताय सम्फुल्ला कणिकारा विय । हन्दाति ववस्सग्गत्ये निपातो, एहि, तात, भूरिदत्तस्स निवेसनं गच्छामाति वदति ।

एवञ्च पन वत्वा तस्स चेव अत्तनो च परिसाय सद्धिं तत्थ अगमासि । भूरिदत्तस्स भरियायो पन तं वम्मिकमत्थके अदिस्वा “मातु निवेसने वसिस्सती”ति अब्बावटा अहेसुं । ता “सस्सु किर नो पुत्तं अपस्सन्ती आगच्छती”ति सुत्वा पच्चुग्गमनं कत्वा “अय्ये, पुत्तस्स ते अदिस्समानस्स अज्ज मासो अतीतो”ति महापरिदेवं परिदेवमाना तस्सा पादमूले पत्तिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

८५६: “तञ्च दिस्वान आयन्तिं, भूरिदत्तस्स मातरं ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, भूरिदत्तस्स नारियो ॥

८५७: “पुत्तं तेय्ये न जानाम, इतो मासं अधोगतं ।

मतं वा यदि वा जीवं, भूरिदत्तं यसस्सिन”न्ति ॥

तत्थ “पुत्तं तेय्ये”ति अयं तासं परिदेवनकथा ।

भूरिदत्तस्स माता सुण्हाहि सद्धिं अन्तरवीथियं परिदेवित्वा ता आदाय तस्स पासादं आरुय्ह पुत्तस्स सयनञ्च आसनञ्च ओलोकेत्वा परिदेवमाना आह —

८५८: “सकुणी हतपुत्ताव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।

चिरं दुक्खेन झायिस्सं, भूरिदत्तं अपस्सती ॥

८५९: “कुररी हतछापाव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।

चिरं दुक्खेन झायिस्सं, भूरिदत्तं अपस्सती ॥

८६०: “सा नून चक्कवाकीव, पल्ललस्मिं अनोदके ।

चिरं दुक्खेन झायिस्सं, भूरिदत्तं अपस्सती ॥

८६१: “कम्मरानं यथा उक्का, अन्तो झायति नो बहि ।

एवं झायामि सोकेन, भूरिदत्तं अपस्सती”ति ॥

तत्थ अपस्सतीति अपस्सन्ती । हतछापावाति हतपोतकाव ।

एवं भूरिदत्तमातरि विलपमानाय भूरिदत्तनिवेसनं अण्णवकुच्छि विय एकसद्वं अहोसि । एकोपि सकभावेन सण्ठातुं नासक्खि । सकलनिवेसनं युगन्धरवातप्पहटं विय सालवनं अहोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

८६२: “सालाव सम्पमथिता, मालुतेन पमद्धिता ।

सेन्ति पुत्ता च दारा च, भूरिदत्तनिवेसने”ति ॥

अरिद्धो च सुभोगो च उभोपि भातरो मातापितॄनं उपट्ठानं गच्छन्ता तं सद्धं सुत्वा भूरिदत्तनिवेसनं पविसित्वा मातरं अस्सासयिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

८६३: “इदं सुत्वान निग्घोसं, भूरिदत्तनिवेसने ।
अरिद्धो च सुभोगो च, पधाविंसु अनन्तरा ॥

८६४: “अम्म अस्सास मा सोचि, एवंधम्मा हि पाणिनो ।
चवन्ति उपपज्जन्ति, एसास्स परिणामिता”ति ॥

तत्थ एसास्स परिणामिताति एसा चुतूपपत्ति अस्स लोकस्स परिणामिता, एवज्झि सो लोको परिणामेति । एतेहि द्वीहि अङ्गेहि मुत्तो नाम नत्थीति वदन्ति ।

समुद्दजा आह —

८६५: “अहम्पि तात जानामि, एवंधम्मा हि पाणिनो ।
सोकेन च परेतस्मि, भूरिदत्तं अपस्सती ॥

८६६: “अज्ज चे मे इमं रत्तिं, सुदस्सन विजानहि ।
भूरिदत्तं अपस्सन्ती, मज्जे हिस्सामि जीवित”न्ति ॥

तत्थ अज्ज चे मेति तात सुदस्सन, सचे अज्ज इमं रत्तिं भूरिदत्तो मम दस्सनं नागमिस्सति, अथाहं तं अपस्सन्ती जीवितं जहिस्सामीति मज्जामि ।

पुत्ता आहंसु —

८६७: “अम्म अस्सास मा सोचि, आनयिस्साम भातरं ।
दिसोदिसं गमिस्साम, भातुपरियेसनं चरं ॥

८६८: “पब्बते गिरिदुग्गेसु, गामेसु निगमेसु च ।
ओरेन सत्तरत्तस्स, भातरं पस्स आगत”न्ति ॥

तत्थ चरन्ति अम्म, मयं तयोपि जना भातुपरियेसनं चरन्ता दिसोदिसं गमिस्सामाति नं अस्सासेसुं ।

ततो सुदस्सनो चिन्तेसि “सचे तयोपि एकं दिसं गमिस्साम, पपज्जो भविस्सति, तीहि तीणि ठानानि गन्तुं वट्ठति — एकेन देवलोकं, एकेन हिमवन्तं, एकेन मनुस्सलोकं । सचे खो पन काणारिद्धो मनुस्सलोकं गमिस्सति, यत्थेव भूरिदत्तं पस्सति । तं गामं वा निगमं वा झापेत्वा एस्सति, एस कक्खळो फरुसो, न सक्का एतं तत्थ पेसेतु”न्ति । चिन्तेत्वा च पन “तात अरिद्ध, त्वं देवलोकं गच्छ, सचे देवताहि धम्मं सोतुकामाहि भूरिदत्तो देवलोकं नीतो, ततो नं आनेही”ति अरिद्धं देवलोकं पहिणि । सुभोगं पन “तात, त्वं हिमवन्तं गन्त्वा पज्जसु महानदीसु भूरिदत्तं उपधारेत्वा एही”ति हिमवन्तं पहिणि ।

सयं पन मनुस्सलोकं गन्तुकामो चिन्तेसि — “सचाहं माणवकवण्णेन गमिस्सामि, मनुस्सा नेव मे पियायिस्सन्ति, मया तापसवेसेन गन्तुं वट्ठति, मनुस्सानज्झि पब्बजिता पिया मनापा”ति । सो तापसवेसं गहेत्वा मातरं वन्दित्वा निक्खमि ।

बोधिसत्तस्स पन अजमुखी नाम वेमातिकभगिनी अत्थि । तस्सा बोधिसत्ते अधिमत्तो सिनेहो । सा सुदस्सनं गच्छन्तं दिस्वा आह — “भातिक, अतिविय किलमामि, अहमिपि तथा सद्धिं गमिस्सामी”ति । “अम्म, न सक्का तथा गन्तुं, अहं पब्बजितवसेन गच्छामी”ति । “अहं पन खुद्वकमण्डूकी हुत्वा तव जटन्तरे निपज्जित्वा गमिस्सामी”ति । “तेन हि एही”ति । सा मण्डूकपोतिका हुत्वा तस्स जटन्तरे निपज्जि । सुदस्सनो “मूलतो पट्टाय विचिन्तो गमिस्सामी”ति बोधिसत्तस्स भरियायो तस्स उपोसथकरणट्टानं पुच्छित्वा पठमं तत्थ गन्त्वा अलम्पायनेन महासत्तस्स गहितट्टाने लोहितज्घ वल्लीहि कतपेळट्टानज्घ दिस्वा “भूरिदत्तो अहितुण्डिकेन गहितो”ति जत्वा समुप्पन्नसोको अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि अलम्पायनस्स गतमग्गेनेव पठमं कीळापितगामं गन्त्वा मनस्से पुच्छि “एवरूपो नाम नागो केनचीध अहितुण्डिकेन कीळापितो”ति? “आम, अलम्पायनेन इतो मासमत्थके कीळापितो”ति । “किञ्चि धनं तेन लद्ध”न्ति? “आम, इधेव तेन सहस्समत्तं लद्ध”न्ति । “इदानि सो कुहिं गतो”ति? “असुकगामं नामा”ति । सो ततो पट्टाय पुच्छन्तो अनुपुब्बेन राजद्वारं अगमासि ।

तस्मिं खणे अलम्पायनो सुन्हातो सुविलित्तो मट्टसाटकं निवासेत्वा रतनपेळं गाहापेत्वा राजद्वारमेव गतो । महाजनो सन्निपति, रज्जो आसनं पज्जत्तं । सो अन्तोनिवेसने ठितोव “अहं आगच्छामि, नागराजानं कीळापेत्तु”ति पेसेसि । अलम्पायनो चित्तत्थरणे रतनपेळं ठपेत्वा विवरित्वा “एहि महानागा”ति सज्जमदासि । तस्मिं समये सुदस्सनोपि परिसन्तरे ठातो । अथ महासत्तो सीसं नीहरित्वा सब्बावन्तं परिसं ओलोकेसि । नागा हि द्वीहि कारणेहि परिसं ओलोकेन्ति सुपण्णपरिपन्थं वा जातके वा दस्सनत्थाय । ते सुपण्णं दिस्वा भीता न नच्चन्ति, जातके वा दिस्वा लज्जमाना न नच्चन्ति । महासत्तो पन ओलोकेन्तो परिसन्तरे भातरं अद्दस । सो अक्खिपूरानि अस्सूनि गहेत्वा पेळतो निक्खमित्वा भातराभिमुखो पायासि । महाजनो तं आगच्छन्तं दिस्वा भीतो पटिक्कमि, एको सुदस्सनोव अट्टासि । सो गन्त्वा तस्स पादपिट्ठियं सीसं ठपेत्वा रोदि, सुदस्सनोपि परिदेवि । महासत्तो रोदित्वा निवत्तित्वा पेळमेव पाविसि । अलम्पायनोपि “इमिना नागेन तापसो डट्ठो भविस्सति, अस्सासेस्सामि न”न्ति उपसङ्कमित्वा आह —

८६९: “हत्था पमुत्तो उरगो, पादे ते निपती भुसं ।

कच्चि नु तं डंसी तात, मा भायि सुखितो भवा”ति ॥

तत्थ मा भायीति तात तापस, अहं अलम्पायनो नाम, मा भायि, तव पटिजगगनं नाम मम भारोति ।

सुदस्सनो तेन सद्धिं कथेतुकम्यताय गाथमाह —

८७०: “नेव मय्हं अयं नागो, अलं दुक्खाय कायचि ।

यावतत्थि अहिग्गाहो, मया भिय्यो न विज्जती”ति ॥

तत्थ कायचीति कस्सचि अप्पमत्तकस्सपि दुक्खस्स उप्पादने अयं मम असमत्थो । मया हि सदिसो अहितुण्डिको नाम नत्थीति ।

अलम्पायनो “असुको नामेसो”ति अजानन्तो कुज्झित्वा आह —

८७१: “को नु ब्राह्मणवण्णेन, दित्तो परिसमागतो ।
अक्कायन्तु सुयुद्धेन, सुणन्तु परिसा ममा”ति ॥

तत्थ दित्तोति गब्बितो बालो अन्धजाणो । अक्कायन्तूति अक्कायन्तो, अयमेव वा पाठो । इदं वुत्तं होति — अयं को बालो उम्मत्तको विय मं सुयुद्धेन अक्कायन्तो अत्तना सद्धिं समं करोन्तो परिसमागतो, परिसा मम वचनं सुणन्तु, मय्हं दोसो नत्थि, मा खो मे कुज्झित्थाति ।

अथ नं सुदस्सनो गाथाय अज्झभासि —

८७२: “त्वं मं नागेन आलम्प, अहं मण्डूकछापिया ।
होतु नो अब्भुतं तत्थ, आ सहस्सेहि पञ्चही”ति ॥

तत्थ नागेनाति त्वं नागेन मया सद्धिं युज्झ, अहं मण्डूकछापिया तथा सद्धिं युज्झिस्सामि । आ सहस्सेहि पञ्चहीति तस्मिं नो युद्धे याव पञ्चहि सहस्सेहि अब्भुतं होतूति ।

अलम्पायनो आह —

८७३: “अहज्झि वसुमा अट्ठो, त्वं दलिद्वोसि माणव ।
को नु ते पाटिभोगत्थि, उपजूतञ्च किं सिया ॥

८७४: “उपजूतञ्च मे अस्स, पाटिभोगो च तादिसो ।
होतु नो अब्भुतं तत्थ, आ सहस्सेहि पञ्चही”ति ॥

तत्थ को नु तेति तव पब्बजितस्स को नु पाटिभोगो अत्थि । उपजूतञ्चाति इमस्मिं वा जूते उपनिक्खेपभूतं किं नाम तव धनं सिया, दस्सेहि मेति वदति । उपजूतञ्च मेति मय्हं पन दातब्बं उपनिक्खेपधनं वा ठपेतब्बपाटिभोगो वा तादिसो अत्थि, तस्मा नो तत्थ याव पञ्चहि सहस्सेहि अब्भुतं होतूति ।

सुदस्सनो तस्स कथं सुत्वा “पञ्चहि नो सहस्सेहि अब्भुतं होतू”ति अभीतो राजनिवेसनं आरुह मातुलरज्जो सन्तिके ठितो गाथमाह —

८७५: “सुणोहि मे महाराज, वचनं भदमत्थु ते ।
पञ्चन्नं मे सहस्सानं, पाटिभोगो हि कित्तिमा”ति ॥

तत्थ कित्तिमाति गुणकित्तिसम्पन्न विविधगुणाचारकित्तिसम्पन्न ।

राजा “अयं तापसो मं अतिबहुं धनं याचति, किं नु खो”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

८७६: “पेत्तिकं वा इणं होति, यं वा होति सयंकतं ।

किं त्वं एवं बहुं मय्हं, धनं याचसि ब्राह्मणा’ति ॥

तत्थ पेत्तिकं वाति पितरा वा गहेत्वा खादितं, अत्तना वा कतं इणं नाम होति, किं मम पितरा तव हत्थतो गहितं अत्थि, उदाहु मया, किंकारणा मं एवं बहुं धनं याचसीति?

एवं वुत्ते सुदस्सनो द्वे गाथा अभसि —

८७७:“अलम्पायनो हि नागेन, ममं अभिजिगीसति ।
अहं मण्डूकछापिया, उंसयिस्सामि ब्राह्मणं ॥

८७८:“तं त्वं दट्ठं महाराज, अज्ज रट्ठाभिवट्ठन ।
खत्तसङ्घपरिव्यूळ्हो, निय्याहि अहिदस्सन’न्ति ॥

तत्थ अभिजिगीसतीति युद्धे जिनिंतुं इच्छति । तत्थ सचे सो जीयिस्सति, मय्हं पञ्चसहस्सानि दस्सति । सचाहं जीयिस्सामि, अहमस्स दस्सामि, तस्मा तं बहुं धनं याचामि । तन्ति तस्मा त्वं महाराज, अज्ज अहिदस्सनं दट्ठं निय्याहीति ।

राजा “तेन हि गच्छामा’ति तापसेन सद्धियेव निक्खमि । तं दिस्वा अलम्पायनो “अयं तापसो गन्त्वा राजानं गहेत्वा आगतो, राजकुलूपको भविस्सती’ति भीतो तं अनुवत्तन्तो गाथमाह —

८७९:“नेव तं अतिमज्जामि, सिप्पवादेन माणव ।
अतिमत्तोसि सिप्पेन, उरगं नापचायसी’ति ॥

तत्थ सिप्पवादेनाति माणव, अहं अत्तनो सिप्पेन तं नातिमज्जामि, त्वं पन सिप्पेन अतिमत्तो इमं उरगं न पूजेसि, नागस्स अपचितिं न करोसीति ।

ततो सुदस्सनो द्वे गाथा अभसि —

८८०:“अहम्मि नातिमज्जामि, सिप्पवादेन ब्राह्मण ।
अविसेन च नागेन, भुसं वज्जयसे जनं ॥

८८१:“एवज्जेतं जनो जज्जा, यथा जानामि तं अहं ।
न त्वं लभसि आलम्प, भुसमुट्ठिं कुतो धन’न्ति ॥

अथस्स अलम्पायनो कुज्झित्वा आह —

८८२:“खराजिनो जटी दुम्मी, दित्तो परिसमागतो ।
यो त्वं एवं गतं नागं, ‘अविसो’ अतिमज्जति ॥

८८३:“आसज्ज खो नं जज्जासि, पुण्णं उगस्स तेजसो ।

मञ्जे तं भस्मरासिव, खिप्पमेस करिस्सती”ति ॥

तत्थ दुम्मीति अनज्जितनयनो । अविसो अतिमञ्जसीति निब्बिसोति अवजानासि । आसज्जाति उपगन्त्वा ।
जज्जासीति जानेय्यासि ।

अथ तेन सद्धिं केळिं करोन्तो सुदस्सनो गाथमाह —

८८४:“सिया विसं सिलुत्तस्स, देडुभस्स सिलाभुनो ।
नेव लोहितसीसस्स, विसं नागस्स विज्जती”ति ॥

तत्थ सिलुत्तस्साति घरसप्पस्स । देडुभस्साति उदकसप्पस्स । सिलाभुनोति नीलवण्णसप्पस्स । इति निब्बिसे सप्पे
दस्सेत्वा एतेसं विसं सिया, नेव लोहितसीसस्स सप्पस्साति आह ।

अथ नं अलम्पायनो द्वीहि गाथाहि अज्झभासि —

८८५:“सुतमेतं अरहतं, सज्जतानं तपस्सिनं ।
इध दानानि दत्त्वान, सग्गं गच्छन्ति दायका ।
जीवन्तो देहि दानानि, यदि ते अत्थि दातवे ॥

८८६:“अयं नागो महिद्धिको, तेजस्सी दुरतिक्कमो ।
तेन तं डंसयिस्सामि, सो तं भस्मं करिस्सती”ति ॥

तत्थ दातवेति यदि ते किञ्चि दातब्बं अत्थि, तं देहीति ।

८८७:“मयापेतं सुतं सम्म, सज्जतानं तपस्सिनं ।
इध दानानि दत्त्वान, सग्गं गच्छन्ति दायका ।
त्वमेव देहि जीवन्तो, यदि ते अत्थि दातवे ॥

८८८:“अयं अजमुखी नाम, पुण्णा उग्गस्स तेजसो ।
ताय तं डंसयिस्सामि, सा तं भस्मं करिस्सति ॥

८८९:“या धीता धतरट्ठस्स, वेमाता भगिनी मम ।
सा तं डंसत्वजमुखी, पुण्णा उग्गस्स तेजसो”ति ॥ —

इमा गाथा सुदस्सनस्स वचनं । तत्थ पुण्णा उग्गस्स तेजसोति उग्गेन विसेन पुण्णा ।

एवञ्च पन वत्वा “अम्म अजमुखि, जटन्तरतो मे निक्खमित्वा पाणिमि पतिट्ठहा”ति महाजनस्स मज्झेयेव भगिनिं
पक्कोसित्वा हत्थं पसारेसि । सा तस्स सद्धं सुत्वा जटन्तरे निसिन्नाव तिक्खत्तुं मण्डूकवस्सितं वस्सित्वा निक्खमित्वा

अंसकूटे निसीदित्वा उप्पतित्वा तस्स हत्थतले तीणि विसबिन्दूनि पातेत्वा पुन तस्स जटन्तरमेव पाविसि । सुदस्सनो विसं गहेत्वा ठितोव “नस्सिस्सतायं जनपदो, नस्सिस्सतायं जनपदो”ति तिक्खत्तुं महासदं अभासि । तस्स सो सदो द्वादसयोजनिकं बाराणसिं छादेत्वा अट्ठासि । अथ राजा तं सदं सुत्वा “किमत्थं जनपदो नस्सिस्सती”ति पुच्छि । “महाराज, इमस्स विसस्स निसिञ्चनट्ठानं न पस्सामी”ति । “तात, महन्ता अयं पथवी, पथवियं निसिञ्चा”ति । अथ नं “न सक्का पथवियं सिञ्चितुं, महाराजा”ति पटिक्खपन्तो गाथमाह —

८९०: “छमायं चे निसिञ्चिस्सं, ब्रह्मदत्त विजानहि ।
तिणलतानि ओसथ्यो, उस्सुस्सेय्युं असंसय”न्ति ॥

तत्थ तिणलतानीति पथविनिस्सितानि तिणानि च लता च सब्बोसधियो च उस्सुस्सेय्युं, तस्मा न सक्का पथवियं निसिञ्चितुन्ति ।

तेन हि नं, तात, उद्धं आकासं खिपाति । तत्रापि न सक्काति दस्सेन्तो गाथमाह —

८९१: “उद्धं चे पातयिस्सामि, ब्रह्मदत्त विजानहि ।
सत्तवस्सानियं देवो, न वस्से न हिमं पते”ति ॥

तत्थ न हिमं पतेति सत्तवस्सानि हिमबिन्दुमत्तम्पि न पतिस्सति ।

तेन हि नं तात उदके सिञ्चाति । तत्रापि न सक्काति दस्सेतुं गाथमाह —

८९२: “उदके चे निसिञ्चिस्सं, ब्रह्मदत्त विजानहि ।
यावन्तोदकजा पाणा, मरेय्युं मच्छकच्छपा”ति ॥

अथ नं राजा आह — “तात, मयं न किञ्चि जानाम, यथा अम्हाकं रट्ठं न नस्सति, तं उपायं त्वमेव जानाही”ति । “तेन हि, महाराज, इमस्मिं ठाने पटिपाटिया तयो आवाटे खणापेथा”ति । राजा खणापेसि । सुदस्सनो पठमं आवाटं नानाभेसज्जानं पूरापेसि, दुतियं गोमयस्स, ततियं दिब्बोसधानज्जेव । ततो पठमे आवाटे विसबिन्दूनि पातेसि । तद्धुणज्जेव धूमायित्वा जाला उट्ठहि । सा गन्त्वा गोमये आवाटं गण्हि । ततोपि जाला उट्ठाय इतरं दिब्बोसधस्स पुण्णं गहेत्वा ओसधानि झापेत्वा निब्बायि । अलम्पायनो तस्स आवाटस्स अविदूरे अट्ठासि । अथ नं विसउसुमा पहरि, सरीरच्छवि उप्पाटेत्वा गता, सेतकुट्ठि अहोसि । सो भयतज्जितो “नागराजानं विस्सज्जेमी”ति तिक्खत्तुं वाचं निच्छारेसि । तं सुत्वा बोधिसत्तो रतनपेळाय निक्खमित्वा सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितं अत्तभावं मापेत्वा देवराजलीलाय ठितो । सुदस्सनोपि अजमुखीपि तथेव अट्ठंसु । ततो सुदस्सनो राजानं आह — “जानासि नो, महाराज, कस्सेते पुत्ता”ति? “न जानामी”ति । “तुम्हे ताव न जानासि, कासिरज्जो पन धीताय समुद्दजाय धतरट्ठस्स दिन्नभावं जानासी”ति? “आम, जानामि, मय्हं सा कनिट्ठभगिनी”ति । “मयं तस्सा पुत्ता, त्वं नो मातुलो”ति ।

तं सुत्वा राजा कम्पमानो ते आलिङ्गित्वा सीसे चुम्बित्वा रोदित्वा पासादं आरोपेत्वा महन्तं सक्कारं कारेत्वा भूरिदत्तेन पटिसन्थारं करोन्तो पुच्छि “तात, तं एवरूपं उग्गतेजं कथं अलम्पायनो गण्ही”ति? सो सब्बं वित्थारेन कथेत्वा राजानं ओवदन्तो “महाराज, रज्जा नाम इमिना नियामेन रज्जं कारेतुं वट्ठती”ति मातुलस्स धम्मं देसेसि । अथ नं सुदस्सनो

आह — “मातुल, मम माता भूरिदत्तं अपस्सन्ती किलमति, न सक्का अम्हेहि पपञ्चं कातु”न्ति । “साधु, ताता, तुम्हे ताव गच्छथ । अहं पन मम भगिनिं दडुकामोम्हि, कथं पस्सिस्सामी”ति । “मातुल, कहं पन नो अय्यको कासिराजा”ति? “तात, मम भगिनिया विना वसितुं असक्कोन्तो रज्जं पहाय पब्बजित्वा असुके वनसण्डे नाम वसती”ति । “मातुल, मम माता तुम्हे चेव अय्यकञ्च दडुकामा, तुम्हे असुकदिवसे मम अय्यकस्स सन्तिकं गच्छथ, मयं मातरं आदाय अय्यकस्स अस्समपदं आगच्छिस्साम । तत्थ नं तुम्हेपि पस्सिस्सथा”ति । इति ते मातुलस्स दिवसं ववत्थपेत्वा राजनिवेसना ओतरिंसु । राजा भागिनेय्ये उय्योजेत्वा रोदित्वा निवत्ति । तेपि पथवियं निमुज्जित्वा नागभवनं गता ।

नगरपवेसनखण्डं निडितं ।

महासत्तस्स परियेसनखण्डं

महासत्ते सम्पत्ते सकलनागभवनं एकपरिदेवसद्वं अहोसि । सोपि मासं पेळाय वसितत्ता किलन्तो गिलानसेय्यं सयि । तस्स सन्तिकं आगच्छन्तानं नागानं पमाणं नत्थि । सो तेहि सद्धिं कथेन्तो किलमति । काणारिडो देवलोकं गन्त्वा महासत्तं अदिस्वा पठममेवागतो । अथ नं “एस चण्डो फरुसो, सक्खिस्सति नागपरिसं वारेतु”न्ति महासत्तस्स निसिन्नट्टाने दोवारिकं करिंसु । सुभोगोपि सकलहिमवन्तं विचरित्वा ततो महासमुद्गञ्च सेसनदियो च उपधारेत्वा यमुनं उपधारेन्तो आगच्छति । नेसादब्राह्मणोपि अलम्पायनं कुट्टिं दिस्वा चिन्तेसि “अयं भूरिदत्तं किलमेत्वा कुट्टि जातो, अहं पन तं मय्दं ताव बहूपकारं मणिलोभेन अलम्पायनस्स दस्सेसिं, तं पापं मम आगमिस्सति । याव तं न आगच्छति, तावदेव यमुनं गन्त्वा पयागतिथ्ये पापपवाहनं करिस्सामी”ति । सो तत्थ गन्त्वा “मया भूरिदत्ते मित्तदुब्भिकम्मं कतं, तं पापं पवाहेस्सामी”ति वत्वा उदकोरोहनकम्मं करोति । तस्मिं खणे सुभोगो तं ठानं पत्तो । तस्स तं वचनं सुत्वा “इमिना किर पापकेन ताव महन्तस्स यसस्स दायको मम भाता मणिरतनस्स कारणा अलम्पायनस्स दस्सितो, नास्स जीवितं दस्सामी”ति नङ्गुट्ठेन तस्स पादेसु वेठेत्वा आकट्ठित्वा उदके ओसिदापेत्वा निरस्सासकाले थोकं सिथिलं अकासि । सो सीसं उक्खिपि । अथ नं पुनाकट्ठित्वा ओसीदापेसि । एवं बहू वारे तेन किलमियमानो नेसादब्राह्मणो सीसं उक्खिपित्वा गाथमाह —

८९३: “लोक्यं सजन्तं उदकं, पयागस्मिं पतिडितं ।

को मं अज्झोहरी भूतो, ओगाळ्हं यमुनं नदि”न्ति ॥

तत्थ **लोक्यन्ति** एवं पापवाहनसमत्थन्ति लोकसम्मतं । **सजन्तन्ति** एवरूपं उदकं अभिसिञ्चन्तं । **पयागस्मिन्ति** पयागतिथ्ये ।

अथ नं सुभोगो गाथाय अज्झभासि —

८९४: “यदेस लोकाधिपती यसस्सी, बाराणसिं पक्रिय समन्ततो ।

तस्साह पुत्तो उरगूसभस्स, सुभोगोति मं ब्राह्मण वेदयन्ती”ति ॥

तत्थ **यदेसाति** यो एसो । **पक्रिय समन्ततो**ति पच्चत्थिकानं दुप्पहरणसमत्थताय परिसमन्ततो पकिरिय सब्बं परिक्खपित्वा उपरि फणेन छादेसि ।

अथ नं ब्राह्मणो “अयं भूरिदत्तभाता, न मे जीवितं दस्सति, यंनूनाहं एतस्स चेव मातापितूनञ्चस्स वण्णकित्तनेन

मुदुचित्तं कत्वा अत्तनो जीवितं याचेय्य’न्ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

८९५: “सचे हि पुत्तो उरगूसभस्स, कासिस्स रज्जो अमराधिपस्स ।
महेसक्खो अज्जतरो पिता ते, मच्चेसु माता पन ते अतुल्या ।
न तादिसो अरहति ब्राह्मणस्स, दासम्पि ओहारितुं महानुभावो’ति ॥

तत्थ कासिस्साति अपरेन नामेन एवंनामकस्स । “कासिकरज्जो”तिपि पठन्ति येव । कासिराजधीताय गहितत्ता कासिरज्जम्पि तस्सेव सन्तकं कत्वा वण्णेति । अमराधिपस्साति दीघायुक्ताय अमरसङ्घातानं नागानं अधिपस्स । महेसक्खोति महानुभावो । अज्जतरोति महेसक्खानं अज्जतरो । दासम्पीति तादिसो हि महानुभावो आनुभावरहितं ब्राह्मणस्स दासम्पि उदके ओहरितुं नारहति, पगेव महानुभावं ब्राह्मणन्ति ।

अथ नं सुभोगो “अरे दुट्ठब्राह्मण, त्वं मं वज्जेत्वा ‘मुज्जिस्सामी’ति मज्जसि, न ते जीवितं दस्सामी’ति तेन कतकम्मं पकासेन्तो आह —

८९६: “रुक्खं निस्साय विज्झित्थो, एणेय्यं पातुमागतं ।
सो विद्धो दूरमचरि, सरवेगेन सीघवा ॥

८९७: “तं त्वं पतितमद्वक्खि, अरज्जस्मिं ब्रहावने ।
स मंसकाजमादाय, सायं निग्रोधुपागमि ॥

८९८: “सुकसाळिकसङ्घुट्ठं, पिङ्गलं सन्थतायुतं ।
कोकिलाभिरुदं रम्मं, धुवं हरितसद्वलं ॥

८९९: “तत्थ ते सो पातुरहु, इद्धिया यससा जलं ।
महानुभावो भाता मे, कज्जाहि परिवारितो ॥

९००: “सो तेन परिचिण्णो त्वं, सब्बकामेहि तप्पितो ।
अदुट्ठस्स तुवं दुब्धि, तं ते वेरं इधागतं ॥

९०१: “खिप्पं गीवं पसारेहि, न ते दस्सामि जीवितं ।
भातु परिसरं वेरं, छेदयिस्सामि ते सिर’न्ति ॥

तत्थ सायं निग्रोधुपागमीति विकाले निग्रोधं उपगतो असि । पिङ्गलन्ति पक्कानं वण्णेन पिङ्गलं । सन्थतायुतन्ति पारोहपरिकिण्णं । कोकिलाभिरुदन्ति कोकिलाहि अभिरुदं । धुवं हरितसद्वलन्ति उदकभूमियं जातत्ता निच्चं हरितसद्वलं भूमिभागं । पातुरहूति तस्मिं ते निग्रोधे ठितस्स सो मम भाता पाकटो अहोसि । इद्धियाति पुज्जतेजेन । सो तेनाति सो तुवं तेन अत्तनो नागभवनं नेत्वा परिचिण्णो । परिसरन्ति तया मम भातु कतं वेरं पापकम्मं परिसरन्तो अनुस्सरन्तो । छेदयिस्सामि ते सिरन्ति तव सीसं छिन्दिस्सामीति ।

अथ ब्राह्मणो “न मेस जीवितं दस्सति, यं किञ्चि पन वत्वा मोक्खत्थाय वायमितुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१०२: “अज्झायको याचयोगी, आहुतग्गि च ब्राह्मणो ।
एतेहि तीहि ठानेहि, अवज्झो होति ब्राह्मणो”ति ॥

तत्थ एतेहीति एतेहि अज्झायकतादीहि तीहि कारणेहि ब्राह्मणो अवज्झो, न लब्भा ब्राह्मणं वधितुं, किं त्वं वदेसि, यो हि ब्राह्मणं वधेति, सो निरये निब्बत्ततीति ।

तं सुत्वा सुभोगो संसयपक्खन्दो हुत्वा “इमं नागभवनं नेत्वा भातरो पटिपुच्छित्वा जानिस्सामी”ति चिन्तेत्वा द्वे गाथा अभसि —

१०३: “यं पुरं धतरट्ठस्स, ओगाळ्हं यमुनं नदिं ।
जोतते सब्बसोवण्णं, गिरिमाहच्च यामुनं ॥

१०४: “तत्थ ते पुरिसव्यग्घा, सोदरिया मम भातरो ।
यथा ते तत्थ वक्खन्ति, तथा हेस्ससि ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ पुरन्ति नागपुरं । ओगाळ्हन्ति अनुपविट्ठं । गिरिमाहच्च यामुनन्ति यमुनातो अविदूरे ठितं हिमवन्तं आहच्च जोतति । तत्थ तेति तस्मिं नगरे ते मम भातरो वसन्ति, तत्थ नीते तयि यथा ते वक्खन्ति, तथा भविस्ससि । सचे हि सच्चं कथेसि, जीवितं ते अत्थि । नो चे, तत्थेव सीसं छिन्दिस्सामीति ।

इति नं वत्वा सुभोगो गीवायं गहेत्वा खिपन्तो अक्कोसन्तो परिभासन्तो महासत्तस्स पासादद्वारं अगमासि ।

महासत्तस्स परियेसनयकण्डं निट्ठितं ।

मिच्छाकथा

अथ नं दोवारिको हुत्वा निसिन्नो काणारिट्ठो तथा किलमेत्वा आनीयमानं दिस्वा पटिमग्गं गन्त्वा “सुभोग, मा विहेठयि, ब्राह्मणा नाम महाब्रह्मणो पुत्ता । सचे हि महाब्रह्मा जानिस्सति, ‘मम पुत्तं विहेठेन्ती’ति कुज्झित्वा अम्हाकं सकलं नागभवनं विनासेस्सति । लोकस्मिहि ब्राह्मणा नाम सेट्ठा महानुभावा, त्वं तेसं आनुभावं न जानासि, अहं पन जानामी”ति आह । काणारिट्ठो किर अतीतानन्तरभवे यज्जकारब्राह्मणो अहोसि, तस्मा एवमाह । वत्वा च पन अनुभूतपुब्बवसेन यजनसीलो हुत्वा सुभोगञ्च नागपरिसञ्च आमन्तेत्वा “एथ, भो, यज्जकारकानं वो गुणे वण्णेस्सामी”ति वत्वा यज्जवण्णनं आरभन्तो आह —

१०५: “अनित्तरा इत्तरसम्पयुत्ता, यज्जा च वेदा च सुभोग लोके ।
तदग्गरह्महि विनिन्दमानो, जहाति वित्तञ्च सतञ्च धम्म”न्ति ॥

तत्थ अनित्तराति सुभोग इमस्मिं लोके यज्जा च वेदा च अनित्तरा न लामका महानुभावा, ते इत्तरेहि ब्राह्मणेहि

सम्पयुक्ता, तस्मा ब्राह्मणापि अनित्तराव जाता । तदगारयन्ति तस्मा अगारयहं ब्राह्मणं विनिन्दमानो धनञ्च पण्डितानं धम्मञ्च जहाति । इदं किर सो “इमिना भूरिदत्ते मित्तदुब्भिकम्मं कतन्ति वत्तुं नागपरिसा मा लभन्तू”ति अवोच ।

अथ नं काणारिट्ठो “सुभोग जानासि पन अयं लोको केन निम्मितो”ति वत्त्वा “न जानामी”ति वुत्ते “ब्राह्मणानं पितामहेन महाब्रह्मना निम्मितो”ति दस्सेतुं इतरं गाथमाह —

९०६. “अज्झेनमरिया पथविं जनिन्दा, वेस्सा कसिं पारिचरियञ्च सुद्धा ।
उपागु पच्चेकं यथापदेसं, कताहु एते वसिनाति आहू”ति ॥

तत्थ उपागूति उपगता । ब्रह्मा किर ब्राह्मणादयो चत्तारो वण्णे निम्मिनित्त्वा अरिये ताव ब्राह्मणे आह — “तुम्हे अज्झेनमेव उपगच्छथ, मा अज्जं किञ्चि करित्था”ति, जनिन्दे आह “तुम्हे पथविंयेव विजिनथ”, वेस्से आह — “तुम्हे कसियेव उपेथ”, सुद्धे आह “तुम्हे तिण्णं वण्णानं पारिचरियंयेव उपेथा”ति । ततो पट्टाय अरिया अज्झेनं, जनिन्दा पथविं, वेस्सा कसिं, सुद्धा पारिचरियं उपागताति वदन्ति । पच्चेकं यथापदेसन्ति उपगच्छन्ता च पाटियेक्कं अत्तनो कुलपदेसानुरूपेण ब्रह्मना वुत्तनियामेनेव उपगता । कताहु एते वसिनाति आहूति एवं किर एते वसिना महाब्रह्मना कता अहेसुन्ति कथेन्ति ।

एवं महागुणा एते ब्राह्मणा नाम । यो हि एतेसु चित्तं पसादेत्त्वा दानं देति, तस्स अज्जत्थ पटिसन्धि नत्थि, देवलोकमेव गच्छतीति वत्त्वा आह —

९०७. “धाता विधाता वरुणो कुवेरो, सोमो यमो चन्दिमा वायु सूरियो ।
एतेपि यज्जं पुथुसो यजित्त्वा, अज्झायकानं अथो सब्बकामे ॥

९०८. “विकासिता चापसतानि पञ्च, यो अज्जुनो बलवा भीमसेनो ।
सहस्सबाहु असमो पथब्बा, सोपि तदा आदहि जातवेद”न्ति ॥

तत्थ एतेपीति एते धातादयो देवराजानो । पुथुसोति अनेकप्पकारं यज्जं यजित्त्वा । अथो सब्बकामेति अथ अज्झायकानं ब्राह्मणानं सब्बकामे दत्त्वा एतानि ठानानि पत्ताति दस्सेति । विकासिताति आकट्ठिता । चापसतानि पञ्चाति न धनुपञ्चसतानि, पञ्चचापसतप्पमाणं पन महाधनुं सयमेव आकट्ठित । भीमसेनोति भयानकसेनो । सहस्सबाहूति न तस्स बाहूनां सहस्सं, पञ्चन्नं पन धनुग्गहसतानं बाहुसहस्सेन आकट्ठितब्बस्स धनुनो आकट्ठेनेवं वुत्तं । आदहि जातवेदन्ति सोपि राजा तस्मिं काले ब्राह्मणे सब्बकामेहि सन्तप्पेत्त्वा अग्निं आदहि पतिट्ठापेत्त्वा परिचरि, तेनेव कारणेन देवलोकं निब्बत्तो । तस्मा ब्राह्मणा नाम इमस्मिं लोके जेड्डकाति आह ।

सो उत्तरिपि ब्राह्मणे वण्णेन्तो गाथमाह —

९०९. “यो ब्राह्मणे भोजयि दीघरत्तं, अन्नेन पानेन यथानुभावं ।
पसन्नचित्तो अनुमोदमानो, सुभोग देवज्जतरो अहोसी”ति ॥

तत्थ योति यो सो पोराणको बाराणसिराजाति दस्सेति । यथानुभावन्ति यथाबलं यं तस्स अत्थि, तं सब्बं

परिच्यजित्वा भोजेसि । देवञ्जतरोति सो अञ्जतरो महेसखदेवराजा अहोसि । एवं ब्राह्मणा नाम अगदक्खिण्येयाति दस्सेति ।

अथस्स अपरम्पि कारणं आहरित्वा दस्सेन्तो गाथमाह —

९१०. “महासनं देवमनोमवण्णं, यो सप्पिना असक्खि भोजेतुमग्गिं ।
स यञ्जतन्तं वरतो यजित्वा, दिब्बं गतिं मुचलिन्दज्झगच्छी”ति ॥

तत्थ महासनन्ति महाभक्खं । भोजेतुन्ति सन्तप्पेतुं । यञ्जतन्तन्ति यञ्जविधानं । वरतोति वरस्स अग्गिदेवस्स यजित्वा । मुचलिन्दज्झगच्छीति मुचलिन्दो अधिगतोति ।

एको किर पुब्बे बाराणसियं मुचलिन्दो नाम राजा ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा सग्गमग्गं पुच्छि । अथ नं ते “ब्राह्मणानञ्च ब्राह्मणदेवताय च सक्कारं करोही”ति वत्वा “का ब्राह्मणदेवता”ति वुत्ते “अग्गिदेवोति तं नवनीतसप्पिना सन्तप्पेही”ति आहंसु । सो तथा अकासि । तमत्थं पकासेन्तो एस इमं गाथमाह ।

अपरम्पि कारणं दस्सेन्तो गाथमाह —

९११. “महानुभावो वस्ससहस्सजीवी, यो पब्बजी दस्सनेय्यो उळारो ।
हित्वा अपरियन्तं रट्ठं ससेनं, राजा दुदीपोपि जगाम सग्गं”न्ति ॥

तत्थ पब्बजीति पञ्चवस्ससतानि रज्जं कारेन्तो ब्राह्मणानं सक्कारं कत्वा अपरियन्तं रट्ठं ससेनं हित्वा पब्बजि । दुदीपोपीति सो दुदीपो नाम राजा ब्राह्मणे पूजेत्वाव सग्गं गतोति वदति । “दुजीपो”तिपि पाठो ।

अपरानिपिस्स उदाहरणानि दस्सेन्तो आह —

९१२. “यो सागरन्तं सागरो विजित्वा, यूपं सुभं सोण्णमयं उळारं ।
उस्सेसि वेस्सानरमादहानो, सुभोग देवञ्जतरो अहोसि ॥

९१३. “यस्सानुभावेन सुभोग गङ्गा, पवत्तथ दधिसन्निसिन्नं समुद्धं ।
स लोमपादो परिचरिय मग्गिं, अङ्गो सहस्सक्खपुरज्झगच्छी”ति ॥

तत्थ सागरन्तन्ति सागरपरियन्तं पथविं । उस्सेसीति ब्राह्मणे सग्गमग्गं पुच्छित्वा “सोवण्णयूपं उस्सापेही”ति वुत्तो पसुघातनत्थाय उस्सापेसि । वेस्सानरमादहानोति वेस्सानरं अग्गिं आदहन्तो । “वेसानरि”न्तिपि पाठो । देवञ्जतरोति सुभोग, सो हि राजा अग्गिं जुहित्वा अञ्जतरो महेसखदेवो अहोसीति वदति । यस्सानुभावेनाति भो सुभोग, गङ्गा च महासमुद्धो च केन कतोति जानासीति । न जानामीति । किं त्वं जानिस्ससि, ब्राह्मणेयेव पोथेतुं जानासीति । अतीतस्मिह्मि अङ्गो नाम लोमपादो बाराणसिराजा ब्राह्मणे सग्गमग्गं पुच्छित्वा तेहि “भो, महाराज, हिमवन्तं पविसित्वा ब्राह्मणानं सक्कारं कत्वा अग्गिं परिचराही”ति वुत्ते अपरिमाणा गावियो च महंसियो च आदाय हिमवन्तं पविसित्वा तथा अकासि । “ब्राह्मणेहि भुत्तातिरित्तं खीरदधिं किं कातब्ब”न्ति च वुत्ते “छट्ठेथा”ति आह । तत्थ थोकस्स खीरस्स छट्ठितट्ठाने कुन्नदियो

अहेसुं, बहुकस्स छड्डितट्ठाने गङ्गा पवत्तथ । तं पन खीरं यत्थ दधि हुत्वा सन्निसिन्नं ठितं, तं समुदं नाम जातं । इति सो एवरूपं सक्कारं कत्वा ब्राह्मणेहि वुत्तविधानेन अग्निं परिचरिय सहस्सक्खस्स पुरं अज्झगच्छि ।

इतिस्स इदं अतीतं आहरित्वा इमं गाथमाह —

९१४. “महिद्धिको देववरो यसस्सी, सेनापति तिदिवे वासवस्स ।
सो सोमयागेन मलं विहन्त्वा, सुभोग देवज्जतरो अहोसी”ति ॥

तत्थ सो सोमयागेन मलं विहन्त्वाति भो सुभोग, यो इदानीं सक्कस्स सेनापति महायसो देवपुत्तो, सोपि पुब्बे एको बाराणसिराजा ब्राह्मणे सग्गमग्गं पुच्छित्वा तेहि “सोमयागेन अत्तनो मलं पवाहेत्वा देवलोके गच्छाही”ति वुत्ते ब्राह्मणानं महन्तं सक्कारं कत्वा तेहि वुत्तविधानेन सोमयागं कत्वा तेन अत्तनो मलं विहन्त्वा देवज्जतरो जातोति इममत्थं पकासेन्तो एवमाह ।

अपरानिपिस्स उदाहरणानि दस्सेन्तो आह —

९१५. “अकारयि लोकमिमं परज्ज, भागीरथिं हिमवन्तज्ज गिज्झं ।
यो इद्धिमा देववरो यसस्सी, सोपि तदा आदहि जातवेदं ॥

९१६. “मालागिरी हिमवा यो च गिज्झो, सुदस्सनो निसभो कुवेरु ।
एते च अज्जे च नगा महन्ता, चित्था कता यज्जकरेहि माहू”ति ॥

तत्थ सोपि तदा आदहि जातवेदन्ति भातिक सुभोग, येन महाब्रह्मना अयज्ज लोको परो च लोको भागीरथिगङ्गा च हिमवन्तपब्बतो च गिज्झपब्बतो च कतो, सोपि यदा ब्रह्मपपत्तितो पुब्बे माणवको अहोसि, तदा अग्निमेव आदहि, अग्निं जुहित्वा महाब्रह्मा हुत्वा इदं सब्बमकासि । एवंमहिद्धिका ब्राह्मणाति दस्सेति ।

चित्था कताति पुब्बे किरको बाराणसिराजा ब्राह्मणे सग्गमग्गं पुच्छित्वा “ब्राह्मणानं सक्कारं करोही”ति वुत्ते तेसं महादानं पट्टपेत्वा “मय्हं दाने किं नत्थी”ति पुच्छित्वा “सब्बं, देव, अत्थि, ब्राह्मणानं पन आसनानि नप्पहोन्ती”ति वुत्ते इट्ठकाहि चिनापेत्वा आसनानि कारेसि । तदा चित्था आसनपीठिका ब्राह्मणानं आनुभावेन वट्ठित्वा मालागिरिआदयो पब्बता जाता । एवमेते यज्जकरेहि ब्राह्मणेहि कताति कथेन्तीति ।

अथ नं पुन आह “भातिक, जानासि पनायं समुद्धो केन कारणेन अपेय्यो लोणोदको जातो”ति? “न जानामि, अरिट्ठा”ति । अथ नं “त्वं ब्राह्मणेयेव विहिंसितुं जानासि, सुणोही”ति वत्वा गाथमाह —

९१७. “अज्झायकं मन्तगुणूपपन्नं, तपस्सिनं ‘याचयोगो’तिधाहु ।
तीरे समुद्धस्सुदकं सजन्तं, तं सागरोज्झोहरि तेनापेय्यो”ति ॥

तत्थ ‘याचयोगोतिधाहूति तं ब्राह्मणं याचयोगोति इध लोके आहु । उदकं सजन्तति सो किरकेदिवसं पापपवाहनकम्मं करोन्तो तीरे ठत्वा समुद्धतो उदकं गहेत्वा अत्तनो उपरि सीसे सजन्तं अब्भुकिरति । अथ नं एवं करोन्तं

वड्ढित्वा सागरो अज्झोहरि । तं कारणं महाब्रह्मा जत्वा “इमिना किर मे पुत्तो हतो”ति कुज्झित्वा “समुदो अपेय्यो लोणोदको भवतू”ति वत्वा अभिसपि, तेन कारणेन अपेय्यो जातो । एवरूपा एते ब्राह्मणा नाम महानुभावाति ।

पुनपि आह —

९१८. “आयागवत्थूनि पुथू पथब्बा, संविज्जन्ति ब्राह्मणा वासवस्स ।
पुरिमं दिसं पच्छिमं दक्खिणुत्तरं, संविज्जमाना जनयन्ति वेद”न्ति ॥

तत्थ वासवस्साति पुब्बे ब्राह्मणानं दानं दत्वा वासवत्तं पत्तस्स वासवस्स । आयागवत्थूनीति पुज्जक्खेत्तभूता अग्गदक्खिण्येया पथब्बा पुथू ब्राह्मणा संविज्जन्ति । पुरिमं दिसन्ति ते इदानीपि चतूसु दिसासु संविज्जमाना तस्स वासवस्स महन्तं वेदं जनयन्ति, पीतिसोमनस्सं आवहन्ति ।

एवं अरिड्डो चुहसहि गाथाहि ब्राह्मणे च यज्जे च वेदे च वण्णेसि ।

मिच्छाकथा निड्डिता ।

तस्स तं कथं सुत्वा महासत्तस्स गिलानुपट्टानं आगता बहू नागा “अयं भूतमेव कथेती”ति मिच्छागाहं गण्हनाकारप्पत्ता जाता । महासत्तो गिलानसेय्याय निपन्नोव तं सब्बं अस्सोसि । नागापिस्स आरोचेसुं । ततो महासत्तो चिन्तेसि “अरिड्डो मिच्छामग्गं वण्णेति, वादमस्स भिन्दित्वा परिसं सम्मादिट्ठिकं करिस्सामी”ति । सो उट्ठाय न्हत्वा सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितो धम्मासने निसीदित्वा सब्बं नागपरिसं सन्निपातापेत्वा अरिड्डं पक्कोसापेत्वा “अरिड्ड, त्वं अभूतं वत्वा वेदे च यज्जे च ब्राह्मणे च वण्णेसि, ब्राह्मणानज्झि वेदविधानेन यज्जयजनं नाम अनरियसम्मत्तं न सग्गावहं, तव वादे अभूतं पस्साही”ति वत्वा यज्जभेदवादं नाम आरभन्तो आह —

९१९. “कली हि धीरान कटं मगानं, भवन्ति वेदज्झगतानरिड्ड ।
मरीचिधम्मं असमेक्खितत्ता, मायागुणा नातिवहन्ति पज्जं ॥

९२०. “वेदा न ताणाय भवन्ति दस्स, मित्तहुनो भूनहुनो नरस्स ।
न तायते परिचिण्णो च अग्गि, दोसन्तरं मच्चमनरियकम्मं ॥

९२१. “सब्बज्ज मच्चा सधनं सभोगं, आदीपितं दारु तिणेन मिस्सं ।
दहं न तप्पे असमत्थतेजो, को तं सुभिव्खं द्विरसज्जु कयिरा ॥

९२२. “यथापि खीरं विपरिणामधम्मं, दधि भवित्वा नवनीतम्पि होति ।
एवम्पि अग्गि विपरिणामधम्मो, तेजो समोरोहती योगयुत्तो ॥

९२३. “न दिस्सती अग्गि मनुप्पविट्ठो, सुक्खेसु कट्टेसु नवेसु चापि ।
नामत्थमानो अरणीनरेन, नाकम्मुना जायति जातवेदो ॥

१२४:“सचे हि अग्नि अन्तरतो वसेय्य, सुखेसु कट्टेसु नवेसु चापि ।
सब्बानि सुस्सेय्यु वनानि लोके, सुखानि कट्टानि च पज्जलेय्युं ॥

१२५:“करोति चे दारुतिणेन पुज्जं, भोजं नरो धूमसिखिं पतापवं ।
अङ्गारिका लोणकरा च सूदा, सरीरदाहापि करेय्यु पुज्जं ॥

१२६:“अथ चे हि एते न करोन्ति पुज्जं, अज्जेनमग्निं इध तप्पयित्वा ।
न कोचि लोकस्मिं करोति पुज्जं, भोजं नरो धूमसिखिं पतापवं ॥

१२७:“कथञ्चि लोकापचितो समानो, अमनुज्जगन्धं बहूनं अकन्तं ।
यदेव मच्चा परिवज्जयन्ति, तदप्पसत्थं द्विरसज्जु भुज्जे ॥

१२८:“सिखिम्पि देवेसु वदन्ति हेके, आपं मिलक्खू पन देवमाहु ।
सब्बेव एते वितथं भणन्ति, अग्गी न देवज्जतरो न चापो ॥

१२९:“अनिन्द्रियबद्धमसज्जकायं, वेस्सानरं कम्मकरं पजानं ।
परिचरिय मग्निं सुगतिं कथं वजे, पापानि कम्मानि पकुब्बमानो ॥

१३०:“सब्बाभिभू ताहुध जीविकत्था, अग्निस्स ब्रह्मा परिचारिकोति ।
सब्बानुभावी च वसी किमत्थं, अनिम्मितो निम्मितं वन्दितस्स ॥

१३१:“हस्सं अनिज्ज्ञानक्खमं अतच्छं, सक्कारहेतु पकिरिंसु पुब्बे ।
ते लाभसक्कारे अपातुभोन्ते, सन्धापिता जन्तुभि सन्तिधम्मं ॥

१३२:“अज्जेनमरिया पथविं जनिन्दा, वेस्सा कसिं पारिचरियज्ज सुद्धा ।
उपागु पच्चेकं यथापदेसं, कताहु एते वसिनाति आहु ॥

१३३:“एतज्ज सच्चं वचनं भवेय्य, यथा इदं भासितं ब्राह्मणेहि ।
नाखत्तियो जातु लभेथ रज्जं, नाब्राह्मणो मन्तपदानि सिक्खे ।
नाज्जत्र वेस्सेहि कसिं करेय्य, सुद्धो न मुच्चे परपेसनाय ॥

१३४:“यस्मा च एतं वचनं अभूतं, मुसाविमे ओदरिया भणन्ति ।
तदप्पपज्जा अभिसद्वहन्ति, पस्सन्ति तं पण्डिता अत्तनाव ॥

१३५:“खत्था हि वेस्सानं बलिं हरन्ति, आदाय सत्थानि चरन्ति ब्राह्मणा ।
तं तादिसं सङ्गुभितं पभिन्नं, कस्मा ब्रह्मा नुज्जु करोति लोकं ॥

१३६:“सचे हि सो इस्सरो सब्बलोके, ब्रह्मा बहूभूतपती पजानं ।

किं सब्बलोकं विदही अलक्खिं, किं सब्बलोकं न सुखिं अकासिं ॥

९३७. “सचे हि सो इस्सरो सब्बलोके, ब्रह्मा बहूभूतपती पजानं ।
माया मुसावज्जमदेन चापि, लोकं अधम्मेन किमत्थमकारि ॥

९३८. “सचे हि सो इस्सरो सब्बलोके, ब्रह्मा बहूभूतपती पजानं ।
अधम्मिको भूतपती अरिट्ठ, धम्मे सति यो विदही अधम्मं ॥

९३९. “कोटा पटङ्गा उरगा च भेका, गन्त्वा किमी सुज्झति मक्खिका च ।
एतेपि धम्मा अनरियरूपा, कम्बोजकानं वितथा बहून्”न्ति ॥

तत्थ वेदज्झगतानरिट्ठाति अरिट्ठ, इमानि वेदाधिगमनानि नाम धीरानं पराजयसङ्घातो कलिग्गाहो, मगानं बालानं जयसङ्घातो कटग्गाहो । मरीचिधम्मन्ति इदज्झि वेदत्तयं मरीचिधम्मं । तयिदं असमेक्खितत्ता युत्तायुत्तं अजानन्ता बाला उदकसज्जाय मगा मरीचिं विय भूतसज्जाय अनवज्जसज्जाय अत्तनो विनासं उपगच्छन्ति । पज्जन्ति एवरूपा पन मायाकोट्टासा पज्जं जाणसम्पन्नं पुरिसं नातिवहन्ति न वज्जेन्ति । भवन्ति दस्साति द-कारो व्यज्जनसन्धिमतं, अस्स भूनहुनो वुड्ढिघातकस्स मित्तदुब्बिनो नरस्स वेदा न ताणत्थाय भवन्ति, पतिट्ठा होतुं न सक्कोन्तीति अत्थो । परिचिण्णो च अग्गीति अग्निं च परिचिण्णो तिविधेन दुच्चरितदोसेन सदोसचित्तं पापकम्मं पुरिसं न तायति न रक्खति ।

सब्बज्ज मच्चाति सचेपि हि मच्चा यत्तकं लोके दारु अत्थि, तं सब्बं सधनं सभोगं अत्तनो धनेन च भोगेहि च सद्धिं तिणेन मिसं कत्वा आदीपेय्युं । एवं सब्बम्पि तं तेहि आदीपितं दहन्तो अयं असमत्थतेजो असदिसतेजो तव अग्निं न तप्पेय्य । एवं अतप्पनीयं, भातिक, द्विरसज्जु द्वीहि जिह्वाहि रसजाननसमत्थो को तं सप्पिआदीहि सुभिक्षं सुहीतं कयिरा, को सक्कुणेय्य कातुं । एवं अतित्तं पनेतं महग्घसं सन्तप्पेत्वा को नाम देवलोकं गमिस्सति, पस्स यावज्जेतं दुक्कथितन्ति । योगयुत्तोति अरणिमथनयोगेन युत्तो हुत्वा तं पच्चयं लभित्वाव अग्निं समोरोहति निब्बत्तति । एवं परवायामेन उप्पज्जमानं अचेतनं तं त्वं “देवो”ति वदेसि । इदम्पि अभूतमेव कथेसीति ।

अग्निं मनुप्पविट्ठोति अग्निं अनुपविट्ठो । नामत्थमानोति नापि अरणिहत्येन नरेन अमत्थियमानो निब्बत्तति । नाकम्मुना जायति जातवेदोति एकस्स किरियं विना अत्तनो धम्मताय एव न जायति । सुस्सेय्युन्ति अन्तो अग्निना सोसियमानानि वनानि सुक्खेय्युं, अल्लानेव न सियुं । भोजन्ति भोजेन्तो । धूमसिखिं पतापवन्ति धूमसिखाय युत्तं पतापवन्तं । अङ्गारिकाति अङ्गारकम्मकरा । लोणकराति लोणोदकं पचित्वा लोणकारका । सूदाति भत्तकारका । सरीरदाहाति मतसरीरज्झापका । पुज्जन्ति एतेपि सब्बे पुज्जमेव करेय्युं ।

अज्जेनमग्गिन्ति अज्जेनअग्निं । न कोचीति मन्तज्झायका ब्राह्मणापि होन्तु, कोचि नरो धूमसिखिं पतापवन्तं अग्निं भोजेन्तो तप्पयित्वापि पुज्जं न करोति नाम । लोकापचितो समानोति तव देवलोकस्स अपचितो पूजितो समानो । यदेवाति यं अहिकुणपादिं पटिकुलं जेगुच्छं मच्चा दूरतो परिवज्जेन्ति । तदप्पसत्थन्ति तं अप्पसत्थं, सम्म, द्विरसज्जु कथं केन कारणेन परिभुज्जेय्य । देवेसूति एके मनुस्सा सिखिम्पि देवेसु अज्जतरं देवं वदन्ति । मिलक्खू पनाति अज्जाणा पन मिलक्खू उदकं “देवो”ति वदन्ति । असज्जकायन्ति अनिन्द्रियबद्धं अचित्तकायज्ज समानं एतं अचेतनं पजानं पचनादिकम्मकरं वेस्सानरं अग्निं परिचरित्वा पापानि कम्मनि करोन्तो लोको कथं सुगतिं गमिस्सति । इदं ते अतिविय

दुक्कथितं ।

सब्बाभि भूताहुध जीविकत्थाति इमे ब्राह्मणा अत्तनो जीविकत्थं महाब्रह्मा सब्बाभिभूति आहंसु, सब्बो लोको तेनेव निम्मितोति वदन्ति । पुन अग्गिस्स ब्रह्मा परिचारकोतिपि वदन्ति । सोपि किर अग्गिं जुहतेव । **सब्बानुभावी च वसीति** सो पन यदि सब्बानुभावी च वसी च, अथ किमत्थं सयं अनिम्मितो हुत्वा अत्तनाव निम्मितं वन्दिता भवेय्य । इदम्पि ते **दुक्कथितमेव** । हस्सन्ति अरिट्ठ ब्राह्मणानं वचनं नाम हसितब्बयुत्तकं पण्डितानं न निज्झानक्खमं । **पकिरिंसूति** इमे ब्राह्मणा एवरूपं मुसावादं अत्तनो सक्कारहेतु पुब्बे पत्थरिंसु । **सन्धापिता जन्तुभि सन्तिधम्मन्ति** ते एत्तकेन लाभसक्कारे अपातुभूते जन्तूहि सद्धिं योजेत्वा पाणवधपटिसंयुत्तं अत्तनो लद्धिधम्मसङ्घातं सन्तिधम्मं सन्धापिता, यज्जसुत्तं नाम गन्थयिंसूति अत्थो ।

एतज्च सच्चन्ति यदेतं तथा “अज्जेनमरिया”तिआदि वुत्तं, एतज्च सच्चं भवेय्य । **नाखत्तियोति** एवं सन्ते अखत्तियो रज्जं नाम न लभेय्य, अब्राह्मणोपि मन्तपदानि न सिक्खेय्य । **मुसाविमेति** मुसाव इमे । **ओदरियाति** उदरनिस्सितजीविका, उदरपूरणहेतु वा । **तदप्पपज्जाति** तं तेसं वचनं अप्पपज्जा । **अत्तनाव** पण्डिता पन तेसं वचनं “सदोस”न्ति अत्तनाव पस्सन्ति । **तादिसन्ति** तथारूपं । **सङ्खुभितन्ति** सङ्खुभित्वा ब्रह्मना ठपितमरियादं भिन्दित्वा ठितं सङ्खुभितं विभिन्दं लोकं सो तवब्रह्मा कस्मा उज्जुं न करोति । **अलक्खिन्ति** किंकारणा सब्बलोके दुक्खं विदहि । **सुखिन्ति** किं नु एकन्तसुखिमेव सब्बलोकं न अकासि, लोकविनासको चोरो मज्जे तव ब्रह्माति । **मायाति** मायाय । **अधम्मेन किमत्थमकारीति** इमिना मायादिना अधम्मेन किंकारणा लोकं अनत्थकिरियायं संयोजेसीति अत्थो । **अरिट्ठाति** अरिट्ठ, तव भूतपति अधम्मिको, यो दसविधे कुसलधम्मे सति धम्ममेव अविदहित्वा अधम्मं विदहि । **कीटाति**आदि उपयोगत्थे पच्चत्तं । एते कीटादयो पाणे हन्त्वा मच्चो सुज्झतीति एतेपि कम्बोजरट्ठवासीनं बहूनां अनरियानं धम्मा, ते पन वितथा, अधम्माव धम्माति वुत्ता । तेहिपि तव ब्रह्मनाव निम्मितेहि भवितब्बन्ति ।

इदानि तेसं वितथभावं दस्सेन्तो आह —

१४०: “सचे हि सो सुज्झति यो हनाति, हतोपि सो सग्गमुपेति ठानं ।
भोवादि भोवादिन मारयेय्युं, ये चापि तेसं अभिसद्वहेय्युं ॥

१४१: “नेव मिगा न पसू नोपि गावो, आयाचन्ति अत्तवधाय केचि ।
विप्फन्दमाने इध जीविकत्था, यज्जेसु पाणे पसुमारभन्ति ॥

१४२: “यूपुस्सने पसुबन्धे च बाला, चित्तेहि वण्णेहि मुखं नयन्ति ।
अयं ते यूपो कामदुहो परत्थ, भविस्सति सस्सतो सम्पराये ॥

१४३: “सचे च यूपे मणिसङ्खमुत्तं, धज्जं धनं रजतं जातरूपं ।
सुक्खेसु कट्ठेसु नवेसु चापि, सचे दुहे तिदिवे सब्बकामे ।
तेविज्जसङ्घाव पुथू यजेय्युं, अब्राह्मणं कज्चि न याजयेय्युं ॥

१४४: “कुतो च यूपे मणिसङ्खमुत्तं, धज्जं धनं रजतं जातरूपं ।

सुक्खेसु कुट्टेसु नवेसु चापि, कुतो दुहे तिदिवे सब्बकामे ॥

१४५: “सठा च लुद्धा च पलुद्धबाला, चित्तेहि वण्णेहि मुखं नयन्ति ।
आदाय अग्निं मम देहि वित्तं, ततो सुखी होहिसि सब्बकामे ॥

१४६: “तमग्निहुत्तं सरणं पविस्स, चित्तेहि वण्णेहि मुखं नयन्ति ।
ओरोपयित्वा केसमस्सुं नखञ्च, वेदेहि वित्तं अतिगाळ्हयन्ति ॥

१४७: “काका उलूकं वरहो लभित्वा, एकं समानं बहुका समेच्च ।
अन्नानि भुत्वा कुहका कुहित्वा, मुण्डं करित्वा यज्जपथोस्सजन्ति ॥

१४८: “एवञ्चि सो वञ्चितो ब्राह्मणेहि, एको समानो बहुका समेच्च ।
ते योगयोगेन विलुम्पमाना, दिट्ठं अदिट्ठेन धनं हरन्ति ॥

१४९: “अकासिया राजूहिवानुसिट्ठा, तदस्स आदाय धनं हरन्ति ।
ते तादिसा चोरसमा असन्ता, वज्झा न हज्जन्ति अरिट्ठ लोके ॥

१५०: “इन्दस्स बाहारसि दक्खिणाति, यज्जेसु छिन्दन्ति पलासयट्ठिं ।
तं चेपि सच्चं मघवा छिन्नबाहु, केनस्स इन्दो असुरे जिनाति ॥

१५१: “तज्जेव तुच्छं मघवा समङ्गी, हन्ता अवज्झो परमो स देवो ।
मन्ता इमे ब्राह्मणा तुच्छरूपा, सन्दिट्ठिका वज्जना एस लोके ॥

१५२: “मालागिरि हिमवा यो च गिज्झो, सुदस्सनो निसभो कुवेरु ।
एते च अज्जे च नगा महन्ता, चित्था कता यज्जकरेहि माहु ॥

१५३: “यथापकारानि हि इट्ठकानि, चित्था कता यज्जकरेहि माहु ।
न पब्बता होन्ति तथापकारा, अज्जा दिसा अचला तिट्ठसेला ॥

१५४: “न इट्ठका होन्ति सिला चिरेन, न तत्थ सज्जायति अयो न लोहं ।
यज्जञ्च एतं परिवण्णयन्ता, चित्था कता यज्जकरेहि माहु ॥

१५५: “अज्झायकं मन्तगुणूपपन्नं, तपस्सिनं ‘याचयोगो’तिधाहु ।
तीरे समुदस्सुदकं सजन्तं, तं सागरज्झोहरि तेनापेय्यो ॥

१५६: “परोसहस्सम्पि समन्तवेदे, मन्तूपपन्ने नदियो वहन्ति ।
न तेन ब्यापन्नरसूदका न, कस्मा समुद्धो अतुलो अपेय्यो ॥

१५७:“ये केचि कूपा इध जीवलोके, लोणूदका कूपखणेहि खाता ।
न ब्राह्मणज्झोहरणेन तेसु, आपो अपेय्यो द्विरसञ्जु माहु ॥

१५८:“पुरे पुरत्था का कस्स भरिया, मनो मनुस्सं अजनेसि पुब्बे ।
तेनापि धम्मेन न कोचि हीनो, एवम्पि वोस्सग्गविभङ्गमाहु ॥

१५९:“चण्डालपुत्तोपि अधिच्च वेदे, भासेय्य मन्ते कुसलो मतीमा ।
न तस्स मुद्धापि फलेय्य सत्तथा, मन्ता इमे अत्तवधाय कता ॥

१६०:“वाचाकता गिद्धिकता गहीता, दुम्मोचया कब्बपथानुपन्ना ।
बालान चित्तं विसमे निविट्ठं, तदप्पपज्जा अभिसद्वहन्ति ॥

१६१:“सीहस्स ब्यग्घस्स च दीपिनो च, न विज्जती पोरिसियं बलेन ।
मनुस्सभावो च गवं पेक्खो, जाती हि तेसं असमा समाना ॥

१६२:“सचे च राजा पथविं विजित्वा, सजीववा अस्सवपारिसज्जो ।
सयमेव सो सत्तुसङ्गं विजेय्य, तस्सप्पजा निच्चसुखी भवेय्य ॥

१६३:“खत्तियमन्ता च तयो च वेदा, अत्थेन एते समका भवन्ति ।
तेसञ्च अत्थं अविनिच्छिनित्वा, न बुज्झती ओघपथं व छन्नं ॥

१६४:“खत्तियमन्ता च तयो च वेदा, अत्थेन एते समका भवन्ति ।
लाभो अलाभो अयसो यसो च, सब्बेव तेसं चतुन्नञ्च धम्मा ॥

१६५:“यथापि इब्भा धनधञ्जहेतु, कम्मानी करोन्ति पुथू पथब्बा ।
तेविज्जसङ्गा च तथेव अज्ज, कम्मानी करोन्ति पुथू पथब्बा ॥

१६६:“इब्भेहि ये ते समका भवन्ति, निच्चुस्सुका कामगुणेषु युत्ता ।
कम्मानी करोन्ति पुथू पथब्बा, तदप्पपज्जा द्विरसञ्जुरा ते”ति ॥

तत्थ भोवादीति ब्राह्मणा । भोवादिन मारयेय्युन्ति ब्राह्मणमेव मारेय्युं । ये चापीति येषि ब्राह्मणानं तं वचनं सद्वहेय्युं, ते अत्तनो उपट्ठाकेयेव च ब्राह्मणे च मारेय्युं । ब्राह्मणा पन ब्राह्मणे च उपट्ठाके च अमारेत्वा नानप्पकारे तिरच्छानेयेव मारेन्ति । इति तेसं वचनं मिच्छा । केचीति यज्जेसु नो मारेथ, मयं सगं गमिस्सामाति आयाचन्ता केचि नत्थि । पाणे पसुमारभन्तीति मिगादयो पाणे च पसू च विप्फन्दमाने जीविकत्थाय मारेन्ति । मुखं नयन्तीति एतेसु यूप्पुस्सनेसु पसुबन्धेसु इमस्मिं ते यूप्पे सब्बं मणिसङ्घमुत्तं धञ्जं धनं रजतं जातरूपं सन्निहितं, अयं ते यूप्पो परत्थ परलोके कामदुहो भविस्सति, सस्सतभावं आवहिस्सतीति चित्रेहि कारणेहि मुखं पसादेन्ति, तं तं वत्वा मिच्छागाहं गाहेन्तीति अत्थो ।

सचे चाति सचे च यूप्पे वा सेसकट्टेसु वा एतं मणिआदिकं भवेय्य, तिदिवे वा सब्बकामदुहो अस्स, तेविज्जसङ्गाव

पुथू हुत्वा यज्जं यजेय्युं बहुधनताय चेव सग्गकामताय च, अज्जं अब्राह्मणं न याजेय्युं। यस्मा पन अत्तनो धनं पच्चासीसन्ता अज्जम्पि यजापेन्ति, तस्मा अभूतवादिनोति वेदितब्बा। **कुतो चाति** एतस्मिञ्च यूपे वा सेसकट्टेसु वा कुतो एतं मणिआदिकं अविज्जमानमेव, कुतो तिदिवे सब्बकामे दुहिस्सति। सब्बथापि अभूतमेव तेसं वचनं।

सठा च लुहा च पलुद्धबालाति अरिट्टु, इमे ब्राह्मणा नाम केराटिका चेव निक्करुणा च, ते बाला लोकं पलोभेत्वा उपलोभेत्वा चित्रेहि कारणेहि मुखं पसादेन्ति। सब्बकामेति अग्गिं आदाय त्वज्ज जूह, अम्हाकज्ज वित्तं देहि, ततो सब्बकामे लभित्वा सुखी होहिसि।

तमग्गिहुत्तं सरणं पविस्साति तं राजानं वा राजमहामत्तं वा आदाय अग्गिजुहनट्टानं गेहं पविसित्वा। **ओरोपयित्वा**ति चित्रानि कारणानि वदन्ता केसमस्सुं नखे च ओरोपयित्वा। **अतिगाळ्हयन्ती**ति वुत्तताय तयो वेदे निस्साय “इदं दातब्बं, इदं कत्तब्बं”न्ति वदन्ता वेदेहि तस्स सन्तकं वित्तं अतिगाळ्हयन्ति विनासेन्ति विद्धंसेन्ति।

अन्नानि भुत्वा कुहका कुहित्वाति ते कुहका नानप्पकारं कुहककम्मं कत्वा **समेच्च** समागन्त्वा यज्जं वण्णेत्वा वज्जेत्वा तस्स सन्तकं नानगरसभोजनं भुज्जित्वा अथ नं मुण्डकं कत्वा यज्जपथे ओस्सजन्ति, तं गहेत्वा बहियज्जावाटं गच्छन्तीति अत्थो।

योगयोगेनाति ते ब्राह्मणा तं एकं बहुका समेच्च तेन तेन योगेन ताय ताय युत्तिया विलुम्पमाना दिट्ठं पच्चक्खं तस्स धनं अदिट्ठेन देवलोकेन अदिट्ठं देवलोकं वण्णेत्वा आहरणट्टानं कत्वा हरन्ति। **अकासिया राजूहिवानुसिट्ठा**ति “इदज्जिदज्ज बलिं गण्हा”ति राजूहि अनुसिट्ठा अकासियसङ्घाता राजपुरिसा विय। **तदस्सा**ति तं अस्स धनं आदाय हरन्ति। **चोरसमा**ति अभूतबलिग्गाहका सन्धिच्छेदकचोरसदिसा असप्पुरिसा। **वज्झा**ति वधारहा एवरूपा पापधम्मा उदानि लोके न हज्जन्ति।

बाहारसीति बाहा असि। इदं वुत्तं होति — इदम्पि अरिट्टु, ब्राह्मणानं मुसावादं पस्स। ते किर यज्जेसु महतिं पलासयट्ठिं “इन्दस्स बाहा असि दक्खिणा”ति वत्वा छिन्दन्ति। तज्जे एतेसं वचनं सच्चं, अथ छिन्नबाहु समानो केनस्स बाहुबलेन इन्दो असुरे जिनातीति। **समङ्गी**ति बाहुसमङ्गी अच्छिन्नबाहु अरोगोयेव। **हन्ता**ति असुरानं हन्ता। **परमो**ति उत्तमो पुज्जिद्धिया समन्नागतो अज्जेसं अवज्झो। **ब्राह्मणा**ति ब्राह्मणानं। **तुच्छरूपा**ति तुच्छसभावा निप्फला। **वज्जना**ति ये च ते ब्राह्मणानं मन्ता नाम, एसा लोके सन्दिट्ठिका वज्जना।

यथापकारानीति यादिसानि इट्ठकानि गहेत्वा यज्जकरेहि चित्था कताति वदन्ति। **तिट्ठसेला**ति पब्बता हि अचला तिट्ठा न उपचिता एकग्घना सिलामया च। इट्ठकानि चलानि न एकग्घनानि न सिलामयानि। **परिवण्णयन्ता**ति एतं यज्जं वण्णेन्ता ब्राह्मणा।

समन्तवेदेति परिपुण्णवेदे ब्राह्मणे। **वहन्ती**ति सोतेसुपि आवट्टेसुपि पतिते वहन्ति, निमुज्जापेत्वा जीवितक्खयं पापेन्ति। **न तेन व्यापन्नरसूदका ना**ति एत्थ एको न-कारो पुच्छन्त्यो होति। ननु तेन व्यापन्नरसूदका नदियोति तं पुच्छन्तो एवमाह। **कस्मा**ति केन कारणेन ताव महासमुद्दोव अपेय्यो कतो, किं महाब्रह्मा यमुनादीसु नदीसु उदकं अपेय्यं कातुं न सक्कोति, समुद्देयेव सक्कोतीति। **द्विरसज्जु माहू**ति द्विरसज्जू अहु, जातोति अत्थो।

पुरे पुरत्थाति इतो पुरे पुब्बे पुरत्था पठमकप्पिककाले । का कस्स भरियाति का कस्स भरिया नाम । तदा हि इत्थिलिङ्गमेव नत्थि, पच्छा मेथुनधम्मवसेन मातापितरो नाम जाता । मनो मनुस्सन्ति तदा हि मनोयेव मनुस्सं जनेसि, मनोमयाव सत्ता निब्बत्तिसूति अत्थो । तेनापि धम्मेनाति तेनापि कारणेन तेन सभावेन न कोचि जातिया हीनो । न हि तदा खत्तियादिभेदो अत्थि, तस्मा यं ब्राह्मणा वदन्ति “ब्राह्मणाव जातिया सेट्ठा, इतरे हीना”ति, तं मिच्छा । एवम्पीति एवं वत्तमाने लोके पोराणकवत्तं जहित्वा पच्छा अत्तना सम्मन्नित्वा कतानं वसेन खत्तियादयो चत्तारो कोट्टासा जाता, एवम्पि वोस्सग्गविभङ्गमाहु, अत्तना कतेहि कम्मवोस्सग्गेहि तेसं सत्तानं एकच्चे खत्तिया जाता, एकच्चे ब्राह्मणादयोति इमं विभागं कथेन्ति, तस्मा “ब्राह्मणाव सेट्ठा”ति वचनं मिच्छा ।

सत्तधाति यदि महाब्रह्मना ब्राह्मणानञ्जेव तयो वेदा दिन्ना, न अञ्जेसं, चण्डालस्स मन्ते भासन्तस्स मुद्धा सत्तधा फलेय्य, न च फलति, तस्मा इमेहि ब्राह्मणेहि अत्तवधाय मन्ता कता, अत्तनोयेव नेसं मुसावादितं पकासेन्ता गुणवधं करोन्ति । वाचाकताति एते मन्ता नाम मुसावादेन चिन्तेत्वा कता । गिद्धिकता गहीताति लाभगिद्धिकताय ब्राह्मणेहि गहिता । दुम्मोचयाति मच्छेन गिलितबलिसो विय दुम्मोचया । कब्बपथानुपन्नाति कब्बाकारकब्राह्मणानं वचनपथं अनुपन्ना अनुगता । ते हि यथा इच्छन्ति, तथा मुसा वत्वा बन्धन्ति । बालानन्ति तेसज्हि बालानं चित्तं विसमे निविट्ठं, तं अञ्जे अप्पपज्जाव अभिसद्वहन्ति ।

पोरिसियंबलेनाति पोरिसियसङ्घातेन बलेन । इदं वुत्तं होति — यं एतेसं सीहादीनं पुरिसथामसङ्घातं पोरिसियबलं, तेन बलेन समन्नागतो ब्राह्मणो नाम नत्थि, सब्बे इमेहि तिरच्छानेहिपि हीनायेवाति । मनुस्सभावो च गवंव पेक्खोति अपिच यो एतेसं मनुस्सभावो, सो गुन्नं विय पेक्खितब्बो । किंकारणा? जाति हि तेसं असमा समाना । तेसज्हि ब्राह्मणानं दुप्पज्जताय गोहि सद्धिं समानजातियेव असमा । अञ्जमेव हि गुन्नं सण्ठानं, अञ्जं तेसन्ति । एतेन ब्राह्मणे तिरच्छानेसु सीहादीहि समेपि अकत्वा गोरूपसमेव करोति ।

सचे च राजाति अरिट्ठ, यदि महाब्रह्मना दिन्नभावेन खत्तियोव पथविं विजित्वा । सजीववाति सहजीवीहि अमच्चेहि समन्नागतो । अस्सवपारिसज्जोति अत्तनो ओवादकरपरिसावचरोव सिया, अथस्स परिसाय युज्झित्वा रज्जं कातब्बं नाम न भवेय्य । सयमेव सो एककोव सत्तुसङ्गं विजेय्य, एवं सति युद्धे दुक्खाभावेन तस्स पजा निच्चसुखी भवेय्य, एतञ्च नत्थि । तस्मा तेसं वचनं मिच्छा ।

खत्तियमन्ताति राजसत्थञ्च तयो च वेदा अत्तनो आणाय रुचिया “इदमेव कत्तब्ब”न्ति पवत्तत्ता अत्थेन एते समका भवन्ति । अविनिच्छिन्नित्वाति तेसं खत्तियमन्तानं खत्तियोपि वेदानं ब्राह्मणोपि अत्थं अविनिच्छिन्नित्वा आणावसेनेव उगगण्हन्तो तं अत्थं उदकोधेन छन्नमग्गं विय न बुज्झति ।

अत्थेन एतेति वञ्चनत्थेन एते समका भवन्ति । किंकारणा? ब्राह्मणाव सेट्ठा, अञ्जे वण्णा हीनाति वदन्ति । ये च ते लाभादयो लोकधम्मा, सब्बेव तेसं चतुन्नम्पि वण्णानं धम्मा । एकसत्तोपि एतेहि मुत्तको नाम नत्थि । इति ब्राह्मणा लोकधम्मेहि अपरिमुत्ताव समाना “सेट्ठा मय”न्ति मुसा कथेन्ति ।

इब्भाति गहपतिका । तेविज्जसङ्घा चाति ब्राह्मणापि तथेव पुथूनि कसिगोरक्खादीनि कम्मनि करोन्ति । निच्चुस्सुकाति निच्चं उस्सुक्कजाता छन्दजाता । तदप्पपज्जा द्विरसज्जुरा तेति तस्मा भातिक, द्विरसज्जु निप्पज्जा ब्राह्मणा, आरा ते धम्मतो । पोराणका हि ब्राह्मणधम्मा एतरहि सुनखेसु सन्दिस्सन्तीति ।

एवं महासत्तो तस्स वादं भिन्दित्वा अत्तनो वादं पतिट्ठापेसि । तस्स धम्मकथं सुत्वा सब्बा नागपरिसा सोमनस्सजाता अहेसुं । महासत्तो नेसादब्राह्मणं नागभवना नीहरापेसि, परिभासमत्तम्पिस्स नाकासि । सागरब्रह्मदत्तोपि ठपितदिवसं अनतिक्कमित्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय सह पितु वसनट्ठानं अगमासि । महासत्तोपि “मातुलञ्च अय्यकञ्च पस्सिस्सामी”ति भेरिं चरापेत्वा महन्तेन सिरिसोभग्गेन यमुनातो उत्तरित्वा तमेव अस्समपदं आरब्भ पायासि । अवसेसा भातरो चस्स मातापितरो च पच्छतो पायिसु । तस्मिं खणे सागरब्रह्मदत्तो महासत्तं महतिया परिसाय आगच्छन्तं असञ्जानित्वा पितरं पुच्छन्तो आह —

९६७: “कस्स भेरी मुदिङ्गा च, सङ्ख्वा पणवदिन्दिमा ।
पुरतो पटिपन्नानि, हासयन्ता रथेसभं ॥

९६८: “कस्स कञ्चनपट्टेन, पुथुना विज्जुवणिना ।
युवा कलापसन्नद्धो, को एति सिरिया जलं ॥

९६९: “उक्कामुखपहट्ठं, खदिरङ्गारसन्निभं ।
मुखञ्च रुचिरा भाति, को एति सिरिया जलं ॥

९७०: “कस्स जम्बोनदं छत्तं, ससलाकं मनोरमं ।
आदिच्चरंसावरणं, को एति सिरिया जलं ॥

९७१: “कस्स अङ्गं परिग्गह्, वालबीजनिमुत्तमं ।
उभतो वरपुञ्जस्स, मुद्धानि उपरूपरि ॥

९७२: “कस्स पेखुणहत्थानि, चित्रानि च मुदूनि च ।
कञ्चनमणिदण्डानि, चरन्ति दुभतो मुखं ॥

९७३: “खदिरङ्गारवण्णाभा, उक्कामुखपहंसिता ।
कस्सेते कुण्डला वग्गू, सोभन्ति दुभतो मुखं ॥

९७४: “कस्स वातेन छुपिता, निद्धन्ता मुदुकाळका ।
सोभयन्ति नलाटन्तं, नभा विज्जुरिवुग्गता ॥

९७५: “कस्स एतानि अक्खीनि, आयतानि पुथूनि च ।
को सोभति विसालक्खो, कस्सेतं उण्णजं मुखं ॥

९७६: “कस्सेते लपनजाता, सुद्धा सङ्ख्वरूपमा ।
भासमानस्स सोभन्ति, दन्ता कुप्पिलसादिसा ॥

९७७: “कस्स लाखारससमा, हत्थपादा सुखेधिता ।

को सो बिम्बोद्गसम्पन्नो, दिवा सूरियोव भासति ॥

१७८: “हिमच्चये हिमवति, महासालोव पुष्कितो ।
को सो ओदातपावारो, जयं इन्दोव सोभति ॥

१७९: “सुवण्णपीळकाकिण्णं, मणिदण्डविचित्तकं ।
को सो परिसमोगह, ईसं खगं पमुञ्चति ॥

१८०: “सुवण्णविकता चित्ता, सुकता चित्तसिब्बना ।
को सो ओमुञ्चते पादा, नमो कत्वा महेसिनो”ति ॥

तत्थ पटिपन्नानीति कस्सेतानि तूरियानि पुरतो पटिपन्नानि । हासयन्ताति एतं राजानं हासयन्ता । कस्स कञ्चनपट्टेनाति कस्स नलाटन्ते बन्धेन उण्हीसपट्टेन विज्जुया मेघमुखं विय मुखं पज्जोततीति पुच्छति । युवा कलापसन्नद्धोति तरुणो सन्नद्धकलापो । उक्कामुखपहट्टुंवाति कम्मरुद्धने पहट्टसुवण्णं विय । खदिरङ्गारसन्निभन्ति आदित्तखदिरङ्गारसन्निभं । जम्बोनदन्ति रत्तसुवण्णमयं । अङ्गं परिग्गहाति चामरिगाहकेन अङ्गेन परिग्गहिता हुत्वा । वालबीजनिमुत्तमन्ति उत्तमं वालबीजनिं । पेखुणहत्थानीति मोरपिञ्छहत्थकानि । चित्रानीति सत्तरतनचित्रानि । कञ्चनमणिदण्डानीति तपनीयसुवण्णेन च मणीहि च खणितदण्डानि । दुभतो मुखन्ति मुखस्स उभयपस्सेसु चरन्ति ।

वातेन छुपिताति वातपहटा । निद्धन्ताति सिनिद्धअन्ता । नलाटन्तन्ति कस्सेते एवरूपा केसा नलाटन्तं उपसोभेन्ति । नभा विज्जुरिवुग्गताति नभतो उग्गता विज्जु विय । उण्णजन्ति कञ्चनादासो विय परिपुण्णं । लपनजाताति मुखजाता । कुप्पिलसादिसाति मन्दालकमकुलसदिसा । सुखेधिताति सुखपरिहटा । जयं इन्दोवाति जयं पत्तो इन्दो विय । सुवण्णपीळकाकिण्णन्ति सुवण्णपीळकाहि आकिण्णं । मणिदण्डविचित्तकन्ति मणीहि थरुम्हि विचित्तकं । सुवण्णविकताति सुवण्णखचिता । चित्ताति सत्तरतनविचित्ता । सुकताति सुट्ठु निट्ठिता । चित्तसिब्बनाति चित्रसिब्बिनियो । को सो ओमुञ्चते पादाति को एस पादतो एवरूपा पादुका ओमुञ्चतीति ।

एवं पुत्तेन सागरब्रह्मदत्तेन पुट्टो इद्धिमा अभिज्जालाभी तापसो “तात, एते धतरट्टरज्जो पुत्ता तव भागिनेय्यनागा”ति आचिक्खन्तो गाथमाह —

१८१: “धतरट्टा हि ते नागा, इद्धिमन्तो यसस्सिनो ।
समुद्दजाय उप्पन्ना, नागा एते महिद्धिका”ति ॥

एवं तेसं कथेन्तानज्जेव नागपरिसा पत्वा तापसस्स पादे वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिसु । समुद्दजापि पितरं वन्दित्वा रोदित्वा नागपरिसाय सद्धिं नागभवनमेव गता । सागरब्रह्मदत्तोपि तत्थेव कतिपाहं वसित्वा बाराणसिमेव गतो । समुद्दजा नागभवनेयेव कालमकासि । बोधिसत्तो यावजीवं सीलं रक्खित्वा उपोसथकम्मं कत्वा आयुपरियोसाने सद्धिं परिसाय सगगपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं उपासका पोराणकपण्डिता अनुप्पन्नेपि बुद्धे एवरूपं नाम सम्पत्तिं पहाय

उपोसथकम्मं करिंसुयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि । देसनापरियोसाने उपासका सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु । तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, नेसादब्राह्मणो देवदत्तो, सोमदत्तो आनन्दो, अजमुखी उप्पलवण्णा, सुदस्सनो सारिपुत्तो, सुभोगो मोग्गल्लानो, काणारिट्ठो सुनक्खत्तो, भूरिदत्तो पन अहमेव सम्मासम्बुद्धो अहोसिन्ति ।

भूरिदत्तजातकवण्णना छट्ठानिट्ठिता ।

[५४४] ७. चन्दकुमारजातकवण्णना

राजासि लुङ्कम्मोति इदं सत्था गिज्झकूटे विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । तस्स वत्थु सङ्गभेदकक्खन्धके आगतमेव । तं तस्स पब्बजितकालतो पट्ठाय याव बिम्बिसाररज्जो मरणा तत्थागतनयेनेव वेदितब्बं । तं पन मारापेत्वा देवदत्तो अजातसत्तुं उपसङ्कमित्वा “महाराज, तव मनोरथो मत्थकं पत्तो, मम मनोरथो ताव न पापुणाती”ति आह । “को पन ते, भन्ते, मनोरथो”ति? “ननु दसबलं मारेत्वा बुद्धो भविस्सामी”ति । “अम्हेहेत्थ किं कातब्ब”न्ति? “महाराज, धनुग्गहे सन्निपातापेतुं वट्ठती”ति । “साधु, भन्ते”ति राजा अक्खणवेधीनं धनुग्गहानं पञ्चसतानि सन्निपातापेत्वा ततो एकतिस जने उच्चिनित्वा थेरस्स सन्तिकं पाहेसि । सो तेसं जेट्ठकं आमन्तेत्वा “आवुसो समणो गोतमो गिज्झकूटे विहरति, असुकस्मिं नाम दिवाट्ठाने चङ्कमति । त्वं तत्थ गन्त्वा तं विसपीतेन सल्लेन विज्झित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा असुकेन नाम मग्गेन एही”ति वत्वा पेसेत्वा तस्मिं मग्गे द्वे धनुग्गहेठपेसि “तुम्हाकं ठितमग्गेन एको पुरिसो आगमिस्सति, तं तुम्हे जीविता वोरोपेत्वा असुकेन नाम मग्गेन एथा”ति, तस्मिं मग्गे चत्तारो पुरिसे ठपेसि “तुम्हाकं ठितमग्गेन द्वे पुरिसा आगमिस्सन्ति, तुम्हे ते जीविता वोरोपेत्वा असुकेन नाम मग्गेन एथा”ति, तस्मिं मग्गे अट्ठ जने ठपेसि “तुम्हाकं ठितमग्गेन चत्तारो पुरिसो आगमिस्सन्ति, तुम्हे ते जीविता वोरोपेत्वा असुकेन नाम मग्गेन एथा”ति, तस्मिं मग्गे सोळस पुरिसे ठपेसि “तुम्हाकं ठितमग्गेन अट्ठ पुरिसा आगमिस्सन्ति, तुम्हे ते जीविता वोरोपेत्वा असुकेन नाम मग्गेन एथा”ति ।

कस्मा पनेस एवमकासीति? अत्तनो कम्मस्स पटिच्छादनत्थं । अथ सो जेट्ठकधनुग्गहो वामतो खग्गं लग्गेत्वा पिट्ठिया तुणीरं बन्धित्वा मेण्डसिङ्गमहाधनुं गहेत्वा तथागतस्स सन्तिकं गन्त्वा “विज्झिस्सामि न”न्ति सज्जाय धनुं आरोपेत्वा सरं सन्नद्धित्वा आकट्ठित्वा विस्सज्जेतुं नासक्खि । सो सरं ओरोपेतुम्पि असक्कोन्तो फासुका भिज्जन्तियो विय मुखतो खेळेन पग्घरन्तेन किलन्तरूपो अहोसि, सकलसरीरं थद्धं जातं, यन्तेन पीळिताकारप्पत्तं विय अहोसि । सो मरणभयतज्जितो अट्ठासि । अथ नं सत्था दिस्वा मधुरस्सरं निच्छारेत्वा एतदवोच “मा भायि भो, पुरिस, इतो एही”ति । सो तस्मिं खणे आवुधानि छट्ठेत्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा “अच्चयो मं, भन्ते, अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं, स्वाहं तुम्हाकं गुणे अजानन्तो अन्धबालस्स देवदत्तस्स वचनेन तुम्हे जीविता वोरोपेतुं आगतोम्हि, खमथ मे, भन्ते”ति खमापेत्वा एकमन्ते निसीदि । अथ नं सत्था धम्मं देसेन्तो सच्चानि पकासेत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा “आवुसो, देवदत्तेन आचिक्खितमग्गं अप्पटिपज्जित्वा अज्जेन मग्गेन याही”ति उय्योजेसि । उय्योजेत्वा च पन चङ्कमा ओरुह अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि ।

अथ तस्मिं धनुग्गहे अनागच्छन्ते इतरे द्वे जना “किं नु खो सो चिरायती”ति पटिमग्गेन गच्छन्ता दसबलं दिस्वा उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिंसु । सत्था तेसम्पि धम्मं देसेत्वा सच्चानि पकासेत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा “आवुसो, देवदत्तेन कथितमग्गं अप्पटिपज्जित्वा इमिना मग्गेन गच्छथा”ति उय्योजेसि । इमिना उपायेन इतरेसुपि आगन्त्वा निसिन्नेसु सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा अज्जेन मग्गेन उय्योजेसि । अथ सो पठममागतो जेट्ठकधनुग्गहो देवदत्तं उपसङ्कमित्वा “भन्ते, देवदत्त अहं सम्मासम्बुद्धं जीविता वोरोपेतुं नासक्खिं, महिद्धिको सो भगवा महानुभावो”ति आरोचेसि । ते सब्बेपि “सम्मासम्बुद्धं निस्साय अम्हेहि जीवितं लद्ध”न्ति सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा अरहत्तं पापुणिंसु । अयं

पवति भिक्खुसङ्घे पाकटा अहोसि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो देवदत्तो किर एकस्मिं तथागते वेरचित्तेन बहू जने जीविता वोरपेतुं वायाममकासि, ते सब्बेपि सत्थारं निस्साय जीवितं लभिसू”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मं एककं निस्साय मयि वेरचित्तेन बहू जने जीविता वोरपेतुं वायामं अकासियेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते अयं बाराणसी पुप्फवती नाम अहोसि । तत्थ वसवत्तिरज्जो पुत्तो एकराजा नाम रज्जं कारेसि, तस्स पुत्तो चन्दकुमारो नाम ओपरज्जं कारेसि । खण्डहालो नाम ब्राह्मणो पुरोहितो अहोसि । सो रज्जो अत्थज्ज धम्मज्ज अनुसासि । तं किर राजा “पण्डितो”ति विनिच्छये निसीदापेसि । सो लज्जवित्तको हुत्वा लज्जं गहेत्वा असामिके सामिके करोति, सामिके च असामिके । अथेकदिवसं एको अट्ठपराजितो पुरिसो विनिच्छयट्ठाना उपक्कोसेन्तो निक्खमित्वा राजुपट्ठानं आगच्छन्तं चन्दकुमारं दिस्वा धावित्वा तस्स पादेसु निपतित्वा रोदि । सो “किं, भो पुरिस, रोदसी”ति आह । “सामि, खण्डहालो विनिच्छये विलोपं खादति, अहं तेन लज्जं गहेत्वा पराजयं पापितो”ति । चन्दकुमारो “मा भायी”ति तं अस्सासेत्वा विनिच्छयं नेत्वा सामिकमेव सामिकं, असामिकमेव असामिकं अकासि । महाजनो महासद्देन साधुकारमदासि । राजा तं सुत्वा “किंसद्दो एसो”ति पुच्छि । “चन्दकुमारेण किर अट्ठो सुविनिच्छितो, तत्थेसो साधुकारसद्दो”ति । तं सुत्वा राजा तुस्सि । कुमारो आगन्त्वा तं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अथ नं राजा “तात, एको किर ते अट्ठो विनिच्छितो”ति आह । “आम, देवा”ति । “तेन हि, तात, इतो पट्ठाय त्वमेव विनिच्छयं पट्ठपेही”ति विनिच्छयं कुमारस्स अदासि ।

ततो पट्ठाय खण्डहालस्स आयो पच्छिज्जि । सो ततो पट्ठाय कुमारे आघातं बन्धित्वा ओकासं गवेसन्तो अन्तरापेक्खो विचरि । सो पन राजा मन्दपज्जो । सो एकदिवसं रत्तिभागे सुपित्वा पच्चूससमये सुपिनन्ते अलङ्कृतद्वारकोट्टकं, सत्तरतनमयपाकारं, सट्ठियोजनिकसुवण्णमयवालुकमहावीथिं, योजनसहस्सुब्बेधवेजयन्तपासादपटिमण्डितं नन्दनवनादिवनरामण्येयकनन्दापोक्खरणिआदिपोक्खरणिरामण्येयकसमन्नागतं आकिण्णदेवगणं तावतिसंभवनं दिस्वा पबुज्झित्वा तत्थ गन्तुकामो चिन्तेसि — “स्वे आचरियखण्डहालस्सागमनवेलाय देवलोकगामिमगं पुच्छित्वा तेन देसितमग्गेन देवलोकं गमिस्सामी”ति खण्डहालोपि पातोव न्हत्वा भुज्झित्वा राजुपट्ठानं आगन्त्वा राजनिवेसनं पविसित्वा रज्जो सुखसेय्यं पुच्छि । अथस्स राजा आसनं दापेत्वा पज्जं पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८२. “राजासि लुहकम्मो, एकराजा पुप्फवतीया ।
सो पुच्छि ब्रह्मबन्धुं, खण्डहालं पुरोहितं मूळ्हं ॥

१८३. “सग्गान मग्गमाचिक्ख, त्वंसि ब्राह्मण धम्मविनयकुसलो ।
यथा इतो वजन्ति सुगतिं, नरा पुज्जानि कत्त्वाना”ति ॥

तत्थ राजासीति राजा आसि । लुहकम्मोति कक्खळफरुसकम्मो । सग्गान मग्गन्ति सग्गानं गमनमगं । धम्मविनयकुसलोति सुचरितधम्मे च आचारविनये च कुसलो । यथाति यथा नरा पुज्जानि कत्वा इतो सुगतिं गच्छन्ति, तं मे सुगतिमगं आचिक्खाहीति पुच्छि ।

इमं पन पज्जं सब्बज्जुबुद्धं वा तस्स सावके वा तेसं अलाभेन बोधिसत्तं वा पुच्छितुं वट्ठति । राजा पन यथा नाम सत्ताहं

मग्गमूळ्हो पुरिसो अज्जं मासमत्तं मग्गमूळ्हं मग्गं पुच्छेय्य, एवं खण्डहालं पुच्छि । सो चिन्तेसि “अयं मे पच्चामित्तस्स पिड्डिदस्सनकालो, इदानीं चन्दकुमारं जीवितक्खयं पापेत्वा मम मनोरथं पूरेस्सामी”ति । अथ राजानं आमन्तेत्वा ततियं गाथमाह —

१८४: “अतिदानं ददित्वान, अवज्झे देव घातेत्वा ।
एवं वजन्ति सुगतिं, नरा पुज्जानि कत्वाना”ति ॥

तस्सत्थो — महाराज सग्गं गच्छन्ता नाम अतिदानं ददन्ति, अवज्झे घातेन्ति । सचेपि सग्गं गन्तुकामोसि, त्वम्पि तथेव करोहीति ।

अथ नं राजा पज्जस्स अत्थं पुच्छि —

१८५: “किं पन तं अतिदानं, के च अवज्झा इमस्मि लोकस्मिं ।
एतज्च खो नो अक्खाहि, यजिस्सामि ददामि दानानी”ति ॥

सोपिस्स ब्याकासि —

१८६: “पुत्तेहि देव यजितब्बं, महेसीहि नेगमेहि च ।
उसभेहि आजानियेहि चतूहि, सब्बचतुक्केन देव यजितब्ब”न्ति ॥

रज्जो पज्जं ब्याकरोन्तो च देवलोकमग्गं पुट्ठो निरयमग्गं ब्याकासि ।

तत्थ पुत्तेहीति अत्तना जातेहि पियपुत्तेहि चेव पियधीताहि च । महेसीहीति पियभरियाहि । नेगमेहीति सेट्ठीहि ।
उसभेहीति सब्बसेतेहि उसभराजूहि । आजानियेहीति मङ्गलअस्सेहि । चतूहीति एतेहि सब्बेहेव अज्जेहि च हत्थिआदीहि
चतूहि चतूहीति एवं सब्बचतुक्केन, देव, यजितब्बं । एतेसज्जि खग्गेन सीसं छिन्दित्वा सुवण्णपातिया गललोहितं गहेत्वा
आवाटे पक्खिपित्वा यज्जस्स यजनकराजानो सरीरेन सह देवलोकं गच्छन्ति । महाराज,
समणब्राह्मणकपणद्धिकवनिब्बकयाचकानं घासच्छादनादिसम्पदानं दानमेव पवत्तति । इमे पन पुत्तधीतादयो मारेत्वा तेसं
गललोहितेन यज्जस्स यजनं अतिदानं नामाति राजानं सज्जापेसि ।

इति सो “सचे चन्दकुमारं एकज्जेव गण्हिस्सामि, वेरचित्तेन करणं मज्जिस्सन्ती”ति तं महाजनस्स अन्तरे पक्खिपि ।
इदं पन तेसं कथेन्तानं कथं सुत्वा सब्बे अन्तेपुरजना भीततसिता संविग्गमानहदया एकप्पहारेनेव महारवं रविंसु । तमत्यं
पकासेन्तो सत्था आह —

१८७: “तं सुत्वा अन्तेपुरे, कुमारा महेसियो च हज्जन्तु ।
एको अहोसि निग्घोसो, भिक्खा अच्चुग्गतो सद्दो”ति ॥

तत्थ तन्ति “कुमारा च महेसियो च हज्जन्तू”ति तं सद्दं सुत्वा एकोति सकलराजनिवेसने एकोव निग्घोसो अहोसि ।
भिस्माति भयानको । अच्चुग्गतोति अतिउग्गतो अहोसि, सकलराजकुलं युगन्तवातप्पहटं विय सालवनं अहोसि ।

ब्राह्मणो राजानं आह — “किं पन, महाराज, यज्जं यजितुं सक्कोसि, न सक्कोसी”ति? “किं कथेसि, आचरिय, यज्जं यजित्वा देवलोकं गमिस्सामी”ति। “महाराज, भीरुका दुब्बलज्झासया यज्जं यजितुं समत्था नाम न होन्ति, तुम्हे इध सब्बे सन्निपातेथ, अहं यज्जावाटे कम्मं करिस्सामी”ति अत्तनो पहोनकं बलकायं गहेत्वा नगरा निक्खम्म यज्जावाटं समतलं कारेत्वा वतिया परिक्खिपि। कस्मा? धम्मिको हि समणो वा ब्राह्मणो वा आगन्त्वा निवारेय्याति यज्जावाटे वतिया परिक्खेपनं नाम चारित्तन्ति कत्वा पोराणकब्राह्मणेहि ठपितं। राजापि पुरिसे पक्कोसापेत्वा “ताता, अहं अत्तनो पुत्तधीतरो च भरियायो च मारेत्वा यज्जं यजित्वा देवलोकं गमिस्सामि, गच्छथ नेसं आचिक्खित्वा सब्बे इधानेथा”ति पुत्तानं ताव आनयनत्थाय आह —

१८८. “गच्छथ वदेथ कुमारे, चन्दं सूरियज्ज भद्दसेनज्ज।

सूरज्ज वामगोत्तज्ज, पचुरा किर होथ यज्जत्थाया”ति॥

तत्थ गच्छथ वदेथ कुमारेति चन्दकुमारो च सूरियकुमारो चाति द्वे गोतमिदेविया अग्गमहेसिया पुत्ता, भद्दसेनो च सूरु च वामगोत्तो च तेसं वेमातिकभातरो। पचुरा किर होथाति एकस्मिं ठाने रासी होथाति आचिक्खथाति अत्थो।

ते पठमं चन्दकुमारस्स सन्तिकं गन्त्वा आहंसु “कुमार, तुम्हे किर मारेत्वा तुम्हाकं पिता देवलोकं गन्तुकामो, तुम्हाकं गणहनत्थाय अम्हे पेसेसी”ति। “कस्स वचनेन मं गणहापेसी”ति? “खण्डहालस्स, देवा”ति। “किं सो मज्जेव गणहापेति, उदाहु अज्जेपी”ति। “राजपुत्त, अज्जेपि गणहापेति, सब्बचतुक्कं किर यज्जं यजितुकामो”ति। सो चिन्तेसि “तस्स अज्जेहि सद्धि वेरं नत्थि, विनिच्छये विलोपं कातुं न लभामी”ति पन मयि एकस्मिं वेरचित्तेन बहू मारापेति, पितरं दट्ठुं लभन्तस्स सब्बेसं तेसं मोचापनं नाम मम भारो”ति। अथ ने राजपुरिसे आह “तेन हि मे पितु वचनं करोथा”ति। ते तं नेत्वा राजङ्गणे एकमन्ते ठपेत्वा इतरेपि तयो आमन्तेत्वा तस्सेव सन्तिके कत्वा रज्जो आरोचयिंसु “आनीता ते, देव, पुत्ता”ति। सो तेसं वचनं सुत्वा “ताता, इदानि मे धीतरो आनेत्वा तेसज्जेव भातिकानं सन्तिके करोथा”ति चतस्सो धीतरो आहरापेतुं इतरं गाथमाह —

१८९. “कुमारियोपि वदेथ, उपसेनं कोकिलज्ज मुदितज्ज।

नन्दज्जापि कुमारिं, पचुरा किर होथ यज्जत्थाया”ति॥

ते “एवं करिस्सामा”ति तासं सन्तिकं गन्त्वा ता रोदमाना परिदेवमाना आनेत्वा भातिकानज्जेव सन्तिके करिंसु। ततो राजा अत्तनो भरियानं गहणत्थाय इतरं गाथमाह —

१९०. “विजयम्पि मय्हं महेसिं, एरावतिं केसिनिंसुनन्दज्ज।

लक्खणवरूपपन्ना, पचुरा किर होथ यज्जत्थाया”ति॥

तत्थ लक्खणवरूपपन्नाति उत्तमेहि चतुसड्डिया इत्थिलक्खणेहि उपपन्ना एतापि वदेथाति अत्थो।

ते तापि परिदेवमाना आनेत्वा कुमारानं सन्तिके करिंसु। अथ राजा चत्तारो सेट्ठिनो गहणत्थाय आणापेन्तो इतरं गाथमाह —

१९१.

“गहपतयो च वदेथ, पुण्णमुखं भदियं सिङ्गालञ्च ।
वड्डुञ्चापि गहपतिं, पचुरा किर होथ यञ्जत्थाया”ति ॥

राजपुरिसा गन्त्वा तेपि आनयिंसु । रञ्जो पुत्तदारे गहमाने सकलनगरं न किञ्चि अवोच । सेट्टिकुलानि पन महासम्बन्धानि, तस्मा तेसं गहितकाले सकलनगरं सङ्गृभित्वा “रञ्जो सेट्टिनो मारेत्वा यञ्जं यजितुं न दस्सामा”ति सेट्टिनो परिवारेत्वाव तेसं जातिवग्गेन सङ्घिं राजकुलं अगमि । अथ ते सेट्टिनो जातिगणपरिवृता राजानं वन्दित्वा अत्तनो जीवितं याचिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९२. “ते तत्थ गहपतयो, अवोचिसुं समागता पुत्तदारपरिकिण्णा ।
सब्बेव सिखिनो देव करोहि, अथ वा नो दासे सावेही”ति ॥

तत्थ **सब्बेव सिखिनो**ति सब्बे अम्हे मत्थके चूळं बन्धित्वा अत्तनो चेटके करोहि, मयं ते चेटककिच्चं करिस्साम ।
अथ वा नो दासे सावेहीति अथ वा नो असद्वहन्तो सब्बसेनियो सन्निपातेत्वा रासिमज्जे अम्हे दासे सावेहि, मयं ते दासत्तं पटिस्सुणिस्सामाति ।

ते एवं याचन्तापि जीवितं लब्धुं नासक्खिंसु । राजपुरिसा सेसे पटिक्कमापेत्वा ते गहेत्वा कुमारानञ्जेव सन्तिके निसीदापेसुं । ततो पन राजा हत्थिआदीनं गहणत्थाय आणापेन्तो आह —

१९३. “अभयङ्करम्मि मे हत्थिं, नाळागिरिं अच्चुग्गतं वरुणदन्तं ।
आनेथ खो ने खिप्पं, यञ्जत्थाय भविस्सन्ति ॥

१९४. “अस्सरतनम्मि केसिं, सुरामुखं पुण्णकं विनतकञ्च ।
आनेथ खो ने खिप्पं, यञ्जत्थाय भविस्सन्ति ॥

१९५. “उसभम्मि यूथपतिं अनोजं, निसभं गवम्पतिं तेपि मय्हं आनेथ ।
समूह करोन्तु सब्बं, यजिस्सामि ददामि दानानि ॥

१९६. “सब्बं पटियादेथ, यञ्जं पन उग्गतम्हि सूरियम्हि ।
आणापेथ च कुमारे, अभिरमन्तु इमं रत्तिं ॥

१९७. “सब्बं उपट्टपेथ, यञ्जं पन उग्गतम्हि सूरियम्हि ।
वदेथ दानि कुमारे, अज्ज खो पच्छिमा रत्ती”ति ॥

तत्थ **समूह करोन्तु सब्बन्ति** न केवलं एत्तकमेव, अवसेसम्मि चतुप्पदगणञ्चेव पक्खिगणञ्च सब्बं चतुक्कं कत्वा रासिं करोन्तु, सब्बचतुक्कं यञ्जं यजिस्सामि, याचकब्राह्मणानञ्च दानं दस्सामीति । **सब्बं पटियादेथा**ति एवं मया वुत्तं अनवसेसं उपट्टपेथ । **उग्गतम्ही**ति अहं पन यञ्जं उग्गते सूरिये स्वे पातोव यजिस्सामि । **सब्बं उपट्टपेथा**ति सेसम्मि सब्बं यञ्जउपकरणं उपट्टपेथाति ।

रज्जो पन मातापितरो धरन्ति येव । अथस्स अमच्चा गन्त्वा मातुया आरोचेसुं “अय्ये, पुत्तो वो पुत्तदारं मारेत्वा यज्जं यजितुकामो”ति । सा “किं कथेथ, ताता”ति हत्थेन हृदयं पहरित्वा रोदमाना आगन्त्वा “सच्चं किर एवरूपो ते यज्जो भविस्सती”ति पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९८: “तंतं माता अवच, रोदन्ती आगन्त्वा विमानतो ।
यज्जो किर ते पुत्त, भविस्सति चतूहि पुत्तेही”ति ॥

तत्थ तंतन्ति तं एतं राजानं । **विमानतो**ति अत्तनो वसनट्ठानतो ।

राजा आह —

१९९: “सब्बेपि मय्हं पुत्ता चत्ता, चन्दस्मिं हज्जमानस्मिं ।
पुत्तेहि यज्जं यजित्वान, सुगतिं सगं गमिस्सामी”ति ॥

तत्थ **चत्ता**ति चन्दकुमारे हज्जमानेयेव सब्बेपि यज्जत्थाय मया परिच्चत्ता ।

अथ नं माता आह —

१०००: मा तं पुत्त सद्वहेसि, सुगतिं किर होति पुत्तयज्जेन ।
निरयानेसो मग्गो, नेसो मग्गो हि सग्गानं ॥

१००१: दानानि देहि कोण्डज्ज, अहिंसा सब्बभूतभयानं ।
एस मग्गो सुगतिया, न च मग्गो पुत्तयज्जेना”ति ॥

तत्थ **निरयानेसो**ति निरस्सादत्थेन निरयानं चतुन्नं अपायानं एस मग्गो । **कोण्डज्जा**ति राजानं गोत्तेनालपति । **भूतभयानन्ति** भूतानञ्च भवितव्वसत्तानञ्च । **पुत्तयज्जेना**ति एवरूपेन पुत्तधीतरो मारेत्वा यजकयज्जेन सग्गमग्गो नाम नत्थीति ।

राजा आह —

१००२: आचरियानं वचना, घातेस्सं चन्दञ्च सूरियञ्च ।
पुत्तेहि यज्जं यजित्वान दुच्चजेहि, सुगतिं सगं गमिस्सामी”ति ॥

तत्थ **आचरियानं वचनन्ति** अम्म, नेसा मम अत्तनो मति, आचारसिक्खापनकस्स पन मे खण्डहालाचरियस्स एतं वचनं, एसा अनुसिद्धि । तस्मा अहं एते घातेस्सं, दुच्चजेहि पुत्तेहि यज्जं यजित्वा सगं गमिस्सामीति ।

अथस्स माता अत्तनो वचनं गाहापेतुं असक्कोन्ती अपगता । पिता तं पवत्तिं पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१००३: तंतं पितापि अवच, वसवत्ती ओरसं सकं पुत्तं ।

यज्जो किर ते पुत्त, भविस्सति चतूहि पुत्तेही'ति ॥

तत्थ वसवत्तीति तस्स नामं ।

राजा आह —

१००४:सब्बेपि मय्हं पुत्ता चत्ता, चन्दस्मिं हज्जमानस्मिं ।
पुत्तेहि यज्जं यजित्वान, सुगतिं सग्गं गमिस्सामी'ति ॥

अथ नं पिता आह —

१००५:मा तं पुत्त सद्वहेसि, सुगति किर होति पुत्तयज्जेन ।
निरयानेसो मग्गो, नेसो मग्गो हि सग्गानं ॥

१००६:दानानि देहि कोण्डज्ज, अहिंसा सब्बभूतभयानं ।
एस मग्गो सुगतिया, न च मग्गो पुत्तयज्जेना'ति ॥

राजा आह —

१००७:आचरियानं वचना, घातेस्सं चन्दज्ज सूरियज्ज ।
पुत्तेहि यज्जं यजित्वान दुच्चजेहि, सुगतिं सग्गं गमिस्सामी'ति ॥

अथ नं पिता आह —

१००८:दानानि देहि कोण्डज्ज, अहिंसा सब्बभूतभयानं ।
पुत्तपरिवुतो तुवं, रट्ठं जनपदज्ज पालेही'ति ॥

तत्थ पुत्तपरिवुतोति पुत्तेहि परिवुतो । रट्ठं जनपदज्जाति सकलकासिरट्ठज्ज तस्सेव तं तं कोट्टासभूतं जनपदज्ज ।

सोपि तं अत्तनो वचनं गाहापेतुं नासक्खि । ततो चन्दकुमारो चिन्तेसि “इमस्स एत्तकस्स जनस्स दुक्खं मं एकं
निस्साय उप्पन्नं, मम पितरं याचित्वा एत्तकं जनं मरणदुक्खतो मोचेस्सामी'ति । सो पितरा सद्धिं सल्लपन्तो आह —

१००९:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
अपि निगळबन्धकापि, हत्थी अस्से च पालेम ॥

१०१०:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
अपि निगळबन्धकापि, हत्थिछकणानि उज्झेम ॥

१०११:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।

अपि निगळबन्धकापि, अस्सच्छकणानि उज्झेम ॥

१०१२:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
यस्स होन्ति तव कामा, अपि रट्ठा पब्बाजिता ।
भिक्षाचरियं चरिस्सामा”ति ॥

तत्थ अपि निगळबन्धकापीति अपि नाम मयं महानिगळेहि बन्धकापि हुत्वा । यस्स होन्ति तव कामाति सचेपि खण्डहालस्स दातुकामोसि, तस्स नो दासे कत्वा देहि, करिस्सामस्स दासकम्मन्ति वदति । अपि रट्ठाति सचे अम्हाकं कोचि दोसो अत्थि, रट्ठा नो पब्बाजेहि । अपि नाम रट्ठा पब्बाजितापि कपणा विय कपालं गहेत्वा भिक्षाचरियं चरिस्साम, मा नो अवधि, देहि नो जीवितन्ति विलपि ।

तस्स तं नानप्पकारं विलापं सुत्वा राजा हृदयफलितप्पत्तो विय अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि रोदमानो “न मे कोचि पुत्ते मारेतुं लच्छति, न ममत्थो देवलोकेना”ति सब्बे ते मोचेतुं आह —

१०१३:दुक्खं खो मे जनयथ, विलपन्ता जीवितस्स कामा हि ।
मुज्जेथ दानि कुमारे, अलम्पि मे होतु पुत्तयज्जेना”ति ॥

तं रज्जो कथं सुत्वा राजपुत्ते आदिं कत्वा सब्बं तं पक्खिपरियोसानं पाणगणं विस्सज्जेसुं । खण्डहालोपि यज्जावाटे कम्मं संविदहति । अथ नं एको पुरिसो “अरे दुट्ठ, खण्डहाल, रज्जा पुत्ता विस्सज्जिता, त्वं अत्तनो पुत्ते मारेत्वा तेसं गललोहितेन यज्जं यजस्सू”ति आह । सो “किं नाम रज्जा कत”न्ति कप्पुट्टानगि विय अवत्थरन्तो उट्ठाय तुरितो धावित्वा आह —

१०१४:पुब्बेव खोसि मे वुत्तो, दुक्करं दुरभिसम्भवज्जेतं ।
अथ नो उपक्खटस्स यज्जस्स, कस्मा करोसि विक्खेपं ॥

१०१५:सब्बे वजन्ति सुगतिं, ये यजन्ति येपि याजेन्ति ।
ये चापि अनुमोदन्ति, यजन्तानं एदिसं महायज्ज”न्ति ॥

तत्थ पुब्बेवाति मया त्वं पुब्बेव वुत्तो “न तुम्हादिसेन भीरुकजातिकेन सक्का यज्जं यजितुं, यज्जयजनं नामेतं दुक्करं दुरभिसम्भव”न्ति, अथ नो इदानीं उपक्खटस्स पटियत्तस्स यज्जस्स विक्खेपं करोसि । “विक्खम्भ”न्तिपि पाठो, पटिसेधन्ति अत्थो । महाराज, कस्मा एवं करोसि । यत्तका हि यज्जं यजन्ति वा याजेन्ति वा अनुमोदन्ति वा, सब्बे सुगतिमेव वजन्तीति दस्सेति ।

सो अन्धबालो राजा तस्स कोधवसिकस्स कथं गहेत्वा धम्मसज्जी हुत्वा पुन पुत्ते गण्हापेसि । ततो चन्दकुमारो पितरं अनुबोधयमानो आह —

१०१६:अथ किस्स जनो पुब्बे, सोत्थानं ब्राह्मणे अवाचेसि ।
अथ नो अकारणस्मा, यज्जत्थाय देव घातेसि ॥

१०१७:पुब्बेव नो दहरकाले, न हनेसि न घातेसि ।

दहरम्हा योब्बनं पत्ता, अदूसका तात हज्जाम ॥

१०१८:हत्थिगते अस्सगते, सन्नद्धे पस्स नो महाराज ।

युद्धे वा युज्जमाने वा, न हि मादिसा सूरा होन्ति यज्जत्थाय ॥

१०१९:पच्चन्ते वापि कुपिते, अटवीसु वा मादिसे नियोजेन्ति ।

अथ नो अकारणस्मा, अभूमियं तात हज्जाम ॥

१०२०:यापि हि ता सकुणियो, वसन्ति तिणघरानि कत्वान ।

तासम्पि पिया पुत्ता, अथ नो त्वं देव घातेसि ॥

१०२१:मा तस्स सदहेसि, न मं खण्डहालो घातेय्य ।

ममज्झि सो घातेत्वान, अनन्तरा तम्पि देव घातेय्य ॥

१०२२:गामवरं निगमवरं ददन्ति, भोगम्पिस्स महाराज ।

अथग्गपिण्डिकापि, कुले कुले हेते भुज्जन्ति ॥

१०२३:तेसम्पि तादिसानं, इच्छन्ति दुब्भितुं महाराज ।

येभ्य्येन एते, अकतज्जुनो ब्राह्मणा देव ॥

१०२४:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।

अपि निगळबन्धकापि, हत्थी अस्से च पालेम ॥

१०२५:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।

अपि निगळबन्धकापि, हत्थिछकणानि उज्झेम ॥

१०२६:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।

अपि निगळबन्धकापि, अस्सछकणानि उज्झेम ॥

१०२७:मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।

यस्स होन्ति तव कामा, अपि रट्ठा पब्बाजिता ।

भिक्खाचरियं चरिस्सामा'ति ॥

तत्थ पुब्बेति तात, यदि अहं मारेतब्बो, अथ कस्मा अम्हाकं जातिजनो पुब्बे मम जातकाले ब्राह्मणे सोत्थानं अवाचेसि । तदा किर खण्डहालोव मम लक्खणानि उपधारेत्वा “इमस्स कुमारस्स न कोचि अन्तरायो भविस्सति, तुम्हाकं अच्चयेन रज्जं कारेस्सती”ति आह । इच्चस्स पुरिमेन पच्छिमं न समेति, मुसावादी एस । अथ नो एतस्स वचनं गहेत्वा अकारणस्मा निक्कारणायेव यज्जत्थाय, देव, घातेसि । मा अम्हे घातेसि । अयज्झि मयि एकस्मिं वेरेन महाजनं मारेतुकामो,

साधुकं सल्लक्खेहि नरिन्दाति । पुब्बेव नोति महाराज, सचेपि अम्हे मारेतुकामो, पुब्बेव नो कस्मा सयं वा न हनेसि, अज्जेहि वा न घातापेसि । इदानीं पन मयं दहरम्हा तरुणा, पठमवये ठिता पुत्तधीताहि वड्ढाम, एवंभूता तव अदूसकाव किंकारणा हज्जामाति?

पस्स नोति अम्हेव चत्तारो भातिके पस्स । **युज्झमाने**ति पच्चत्थिकानं नगरं परिवारेत्वा ठितकाले अम्हादिसे पुत्ते तेहि सद्धिं युज्झमाने पस्स । अपुत्तका हि राजानो अनाथा नाम होन्ति । **मादिसा**ति अम्हादिसा सूरा बलवन्तो न यज्जत्थाय मारेतब्बा होन्ति । **नियोजेन्ती**ति तेसं पच्चामित्तानं गणहनत्थाय पयोजेन्ति । **अथ** नोति अथ अम्हे अकारणस्मा अकारणेन अभूमियं अनोकासेयेव कस्मा, तात, हज्जामाति अत्थो । **मा तस्स सद्दहेसी**ति महाराज, न मं खण्डहालो घातये, मा तस्स सद्दहेय्यासि । **भोगप्पिस्सा**ति भोगप्पि अस्स ब्राह्मणस्स राजानो देन्ति । **अथग्गपिण्डिकापी**ति अथ ते अग्गोदकं अग्गपिण्डं लभन्ता अग्गपिण्डिकापि होन्ति । **तेसम्पी**ति येसं कुले भुज्जन्ति, तेसम्पि एवरूपानं पिण्डदायकानं दुब्भितुं इच्छन्ति ।

राजा कुमारस्स विलापं सुत्वा —

१०२८:दुक्खं खो मे जनयथ, विलपन्ता जीवितस्स कामा हि ।
मुज्जेथ दानि कुमारे, अलम्पि मे होतु पुत्तयज्जेना'ति ॥ —

इमं गाथं वत्वा पुनपि मोचेसि । खण्डहालो आगन्त्वा पुनपि —

१०२९:पुब्बेव खोसि मे वुत्तो, दुक्करं दुरभिसम्भवज्जेतं ।
अथ नो उपक्खटस्स यज्जस्स, कस्मा करोसि विक्खेपं ॥

१०३०:सब्बे वजन्ति सुगतिं, ये यजन्ति येपि याजेन्ति ।
ये चापि अनुमोदन्ति, यजन्तानं एदिसं महायज्ज'न्ति ॥ —

एवं वत्वा पुन गण्हापेसि । अथस्स अनुनयनत्थं कुमारो आह —

१०३१:यदि किर यजित्वा पुत्तेहि, देवलोकं इतो चुता यन्ति ।
ब्राह्मणो ताव यजतु, पच्छापि यजसि तुवं राज ॥

१०३२:यदि किर यजित्वा पुत्तेहि, देवलोकं इतो चुता यन्ति ।
एस्वेव खण्डहालो, यजतं सकेहि पुत्तेहि ॥

१०३३:एवं जानन्तो खण्डहालो, किं पुत्तके न घातेसि ।
सब्बज्ज जातिजनं, अत्तानज्ज न घातेसि ॥

१०३४:सब्बे वजन्ति निरयं, ये यजन्ति येपि याजेन्ति ।
ये चापि अनुमोदन्ति, यजन्तानं एदिसं महायज्जं ॥

१०३५:सचे हि सो सुज्झति यो हनाति, हतोपि सो सग्गमुपेति ठानं ।
भोवादि भोवादिन मारयेय्युं, ये चापि तेसं अभिसद्दहेय्युं”न्ति ॥

तत्थ ब्राह्मणो तावाति पठमं ताव खण्डहालो यजतु सकेहि पुत्तेहि, अथ तस्मिं एवं यजित्वा देवलोकं गते पच्छा त्वं यजिस्ससि । देव, सादुरसभोजनम्पि हि त्वं अज्जेहि वीमंसापेत्वा भुज्जसि, पुत्तदारमारण्येव कस्मा अवीमंसित्वा करोसीति दीपेन्तो एवमाह । एवं जानन्तोति “पुत्तधीतरो मारेत्वा देवलोकं गच्छती”ति एवं जानन्तो किंकारणा अत्तनो पुत्ते च जाती च अत्तानज्च न घातेसि । सचे हि परं मारेत्वा देवलोकं गच्छन्ति, अत्तानं मारेत्वा ब्रह्मलोकं गन्तब्बो भविस्सति । एवं यज्जगुणं जानन्तेन परं अमारेत्वा अत्ताव मारेतब्बो सिया । अयं पन तथा अकत्वा मं मारापेति । इमिनापि कारणेन जानाहि, महाराज “यथा एस विनिच्छये विलोपं कातुं अलभन्तो एवं करोती”ति । एदिसन्ति एवरूपं पुत्तघातयज्जं ।

कुमारो एत्तकं कथेन्तोपि पितरं अत्तनो वचनं गाहापेतुं असक्कोन्तो राजानं परिवारेत्वा ठितं परिसं आरब्ध आह —

१०३६:कथज्च किर पुत्तकामायो, गहपतयो घरणियो च ।
नगरम्हि न उपरवन्ति राजानं, मा घातयि ओरसं पुत्तं ॥

१०३७:कथज्च किर पुत्तकामायो, गहपतयो घरणियो च ।
नगरम्हि न उपरवन्ति राजानं, मा घातयि अत्रजं पुत्तं ॥

१०३८:रज्जो चम्हि अत्थकामो, हितो च सब्बजनपदस्स ।
न कोचि अस्स पटिघं, मया जानपदो न पवेदेती”ति ॥

तत्थ पुत्तकामायोति घरणियो सन्धाय वुत्तं । गहपतयो पन पुत्तकामा नाम होन्ति । न उपरवन्तीति न उपक्कोसन्ति न वदन्ति । अत्रजन्ति अत्ततो जातं । एवं वुत्तेपि कोचि रज्जा सद्धिं कथेतुं समत्थो नाम नाहोसि । न कोचि अस्स पटिघं मयाति इमिना नो लज्जो वा गहितो, इस्सरियमदेन वा इदं नाम दुक्खं कतन्ति कोचि एकोपि मया सद्धिं पटिघं कत्ता नाम नाहोसि । जानपदो न पवेदेतीति एवं रज्जो च जनपदस्स च अत्थकामस्स मम पितरं अयं जानपदो “गुणसम्पन्नो ते पुत्तो”ति न पवेदेति, न जानापेतीति अत्थो ।

एवं वुत्तेपि कोचि किज्चि न कथेसि । ततो चन्दकुमारो अत्तनो भरियायो तं याचनत्थाय उय्योजेन्तो आह —

१०३९:गच्छथ वो घरणियो, तातज्च वदेथ खण्डहालज्च ।
मा घातेथ कुमारे, अदूसके सीहसङ्कासे ॥

१०४०:गच्छथ वो घरणियो, तातज्च वदेथ खण्डहालज्च ।
मा घातेथ कुमारे, अपेक्खिते सब्बलोकस्सा”ति ॥

ता गन्त्वा याचिसु । तापि राजा न ओलोकेसि । ततो कुमारो अनाथो हुत्वा विलपन्तो —

१०४१:यंनूनाहं जायेय्यं, रथकारकुलेसु वा,

पुक्कुसकुलेसु वा वेस्सेसु वा जायेय्यं,
न हज्ज मं राज यज्जे घातेय्या”ति ॥ —

वत्वा पुन ता भरियायो उय्योजेन्तो आह —

१०४१सब्बा सीमन्तिनियो गच्छथ, अय्यस्स खण्डहालस्स ।
पादेसु निपतथ, अपराधाहं न पस्सामि ॥

१०४३सब्बा सीमन्तिनियो गच्छथ, अय्यस्स खण्डहालस्स ।
पादेसु निपतथ, किन्ते भन्ते मयं अदूसेमा”ति ॥

तत्थ अपराधाहं न पस्सामीति अहं आचरियखण्डहाले अत्तनो अपराधं न पस्सामि । किन्ते भन्तेति अय्य खण्डहाल, मयं तुय्हं किं दूसयिम्हा, अथ चन्दकुमारस्स दोसो अत्थि, तं खमथाति वदेथाति ।

अथ चन्दकुमारस्स कनिट्टभगिनी सेलकुमारी नाम सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्ती पितु पादमूले पतित्वा परिदेवि ।
तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१०४४कपणा विलपति सेला, दिस्वान भातरे उपनीतत्ते ।
यज्जो किर मे उक्खिपितो, तातेन सग्गकामेना”ति ॥

तत्थ उपनीतत्तेति उपनीतसभावे । उक्खिपितोति उक्खित्तो । सग्गकामेनोति मम भातरो मारेत्वा सग्गं इच्छन्तेन ।
तात, इमे मारेत्वा किं सग्गेन करिस्ससीति विलपति ।

राजा तस्सापि कथं न गण्हि । ततो चन्दकुमारस्स पुत्तो वसुलो नाम पितरं दुक्खितं दिस्वा “अहं अय्यकं याचित्वा मम पितु जीवितं दापेस्सामी”ति रज्जो पादमूले परिदेवि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१०४५आवत्ति परिवत्ति च, वसुलो सम्मुखा रज्जो ।
मा नो पितरं अवधि, दहरम्हायोब्बनं पत्ता”ति ॥

तत्थ दहरम्हायोब्बनं पत्ताति देव, मयं तरुणदारका, न ताव योब्बनप्पत्ता, अम्हेसुपि ताव अनुकम्पाय अम्हाकं पितरं मा अवधीति ।

राजा तस्स परिदेवितं सुत्वा भिज्जमानहदयो विय हुत्वा अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि कुमारं आलिङ्गित्वा “तात, अस्सासं पटिलभ, विस्सज्जेमि ते पितरं”न्ति वत्वा गाथमाह —

१०४६एसो ते वसुल पिता, समेहि पितरा सह ।
दुक्खं खो मे जनयसि, विलपन्तो अन्तेपुरस्मिं ।
मुज्जेथ दानि कुमारे, अलम्पि मे होतु पुत्तयज्जेना”ति ॥

तत्थ अन्तेपुरस्मिन्ति राजनिवेसनस्स अन्तरे ।

पुन खण्डहालो आगन्त्वा आह —

१०४७ पुब्बेव खोसि मे वुत्तो, दुक्करं दुरभिसम्भवज्जेतं ।
अथ नो उपक्खटस्स यज्जस्स, कस्मा करोसि विक्खेपं ॥

१०४८ सब्बे वजन्ति सुगतिं, ये यजन्ति येपि याजेन्ति ।
ये चापि अनुमोदन्ति, यजन्तानं एदिसं महायज्ज'न्ति ॥

राजा पन अन्धबालो पुन तस्स वचनेन पुत्ते गण्हापेसि । ततो खण्डहालो चिन्तेसि — “अयं राजा मुदुचित्तो कालेन गण्हापेति, कालेन विस्सज्जेति, पुनपि दारकानं वचनेन पुत्ते विस्सज्जेय्य, यज्जावाटज्जेव नं नेमी”ति । अथस्स तत्थ गमनत्थाय गाथमाह —

१०४९ सब्बरतनस्स यज्जो उपक्खटो, एकराज तव पटियत्तो ।
अभिनिक्खमस्सु देव, सगं गतो त्वं पमोदिस्ससी'ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, तव यज्जो सब्बरतनेहि उपक्खटो पटियत्तो, इदानि ते अभिनिक्खमनकालो, तस्मा अभिनिक्खम, यज्जं यजित्वा सगं गतो पमोदिस्ससीति ।

ततो बोधिसत्तं आदाय यज्जावाटगमनकाले तस्स ओरोधा एकतोव निक्खमिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१०५० दहरा सत्तसता एता, चन्दकुमारस्स भरियायो ।
केसे पकिरित्वान, रोदन्तियो मग्गमनुयायिंसु ॥

१०५१ अपरा पन सोकेन, निक्खन्ता नन्दने विय देवा ।
केसे पकिरित्वान, रोदन्तियो मग्गमनुयायिसु'न्ति ॥

तत्थ नन्दने विय देवाति नन्दनवने चवनदेवपुत्तं परिवारेत्वा निक्खन्तदेवता विय गता ।

इतो परं तासं विलापगाथा होन्ति —

१०५२ कासिकसुचिवत्थधरा, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
नीयन्ति चन्दसूरिया, यज्जत्थाय एकराजस्स ॥

१०५३ कासिकसुचिवत्थधरा, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
नीयन्ति चन्दसूरिया, मातु कत्वा हृदयसोकं ॥

१०५४ कासिकसुचिवत्थधरा, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।

नीयन्ति चन्दसूरिया, जनस्स कत्वा हृदयसोकं ॥

१०५५:मंसरसभोजना न्हापकसुन्हापिता, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
नीयन्ति चन्दसूरिया, यज्जत्थाय एकराजस्स ॥

१०५६:मंसरसभोजना न्हापकसुन्हापिता, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
नीयन्ति चन्दसूरिया, मातु कत्वा हृदयसोकं ॥

१०५७:मंसरसभोजना न्हापकसुन्हापिता, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
नीयन्ति चन्दसूरिया, जनस्स कत्वा हृदयसोकं ॥

१०५८:यस्सु पुब्बे हत्थिवरधुरगते, हत्थीहि अनुवजन्ति ।
त्यज्ज चन्दसूरिया, उभोव पत्तिका यन्ति ॥

१०५९:यस्सु पुब्बे अस्सवरधुरगते, अस्सेहि अनुवजन्ति ।
त्यज्ज चन्दसूरिया, उभोव पत्तिका यन्ति ॥

१०६०:यस्सु पुब्बे रथवरधुरगते, रथेहि अनुवजन्ति ।
त्यज्ज चन्दसूरिया, उभोव पत्तिका यन्ति ॥

१०६१:येहिस्सु पुब्बे निय्यंसु, तपनीयकप्पनेहि तुरङ्गेहि ।
त्यज्ज चन्दसूरिया, उभोव पत्तिका यन्ती'ति ॥

तत्थ कासिकसुचिवत्थधराति कासिकानि सुचिवत्थानि धारयमाना । चन्दसूरियाति चन्दकुमारो च सूरियकुमारो च ।
न्हापकसुन्हापिताति चन्दनचुण्णेन उब्बट्टेत्वा न्हापकेहि कतपरिकम्मताय सुन्हापिता । यस्सूति ये अस्सु । अस्सूति
निपातमत्तं, ये कुमारेति अत्थो । पुब्बेति इतो पुब्बे । हत्थिवरधुरगतेति हत्थिवरानं धुरगते, अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरगतेति
अत्थो । अस्सवरधुरगतेति अस्सवरपिड्डिगते । रथवरधुरगतेति रथवरमज्झगते । निय्यंसूति निक्खमिंसु ।

एवं तासु परिदेवन्तीसुयेव बोधिसत्तं नगरा नीहरिंसु । सकलनगरं सङ्गृभित्वा निक्खमितुं आरब्धि । महाजने निक्खन्ते
द्वारानि नप्पहोन्ति । ब्राह्मणो अतिबहुं जनं दिस्वा “को जानाति, किं भविस्सती”ति नगरद्वारानि थकापेसि । महाजनो
निक्खमितुं अलभन्तो नगरद्वारस्स आसन्नद्वाने उय्यानं अत्थि, तस्स सन्तिके महाविरवं रवि । तेन रवेन सकुणसङ्घो
सङ्गृभितो आकासं पक्खन्दि । महाजनो तं तं सकुणिं आमन्तेत्वा विलपन्तो आह —

१०६२:यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि पुत्तेहि ॥

१०६३:यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि कज्जाहि ॥

१०६४ यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि महेसीति ॥

१०६५ यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि गहपतीहि ॥

१०६६ यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि हत्थीहि ॥

१०६७ यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि अस्सेहि ॥

१०६८ यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो चतूहि उसभेहि ॥

१०६९ यदि सकुणि मंसमिच्छसि, डयस्सु पुब्बेन पुप्फवतिया ।
यजतेत्थ एकराजा, सम्मूळ्हो सब्बचतुक्केना'ति ॥

तत्थ मंसमिच्छसीति अम्भो सकुणि, सचे मंसं इच्छसि, पुप्फवतिया पुब्बेन पुरत्थिमदिसायं यज्जावाटो अत्थि, तत्थ गच्छ । यजतेत्थाति एत्थ खण्डहालस्स वचनं गहेत्वा सम्मूळ्हो एकराजा चतूहि पुत्तेहि यज्जं यजति । सेसगाथासुपि एसेव नयो ।

एवं महाजनो तस्मिं ठाने परिदेवित्वा बोधिसत्तस्स वसनट्टानं गन्त्वा पासादं पदक्खिणं करोन्तो अन्तेपुरे कूटागारउय्यानादीनि पस्सन्तो गाथाहि परिदेवि —

१०७० अयमस्स पासादो, इदं अन्तेपुरं सुरमणीयं ।
तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७१ इदमस्स कूटागारं, सोवण्णं पुप्फमल्यविकिण्णं ।
तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७२ इदमस्स उय्यानं, सुपुप्फितं सब्बकालिकं रम्मं ।
तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७३ इदमस्स असोकवनं, सुपुप्फितं सब्बकालिकं रम्मं ।
तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७४ इदमस्स कणिकारवनं, सुपुप्फितं सब्बकालिकं रम्मं ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७५ इदमस्स पाटलिवनं, सुपुप्फितं सब्बकालिकं रम्मं ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७६ इदमस्स अम्बवनं, सुपुप्फितं सब्बकालिकं रम्मं ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७७ अयमस्स पोक्खरणी, सञ्छन्ना पदुमपुण्डरीकेहि ।

नावा च सोवण्णविकता, पुप्फवल्लिया चित्ता सुरमणीया ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता”ति ॥

तत्थ तेदानीति इदानीं ते चन्दकुमारप्पमुखा अम्हाकं अय्यपुत्ता एवरूपं पासादं छुट्टेत्वा वधाय नीयन्ति ।
सोवण्णविकताति सुवण्णखचिता ।

एत्तकेसु ठानेसु विलपन्ता पुन हत्थिसालादीनि उपसङ्गमित्वा आहंसु —

१०७८ इदमस्स हत्थिरतनं, एरावणो गजो बली दन्ती ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०७९ इदमस्स अस्सरतनं, एकखुरो अस्सो ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०८० अयमस्स अस्सरथो, साळियनिग्घोसो सुभो रतनविचित्तो ।

यत्थस्सु अय्यपुत्ता, सोभिसु नन्दने विय देवा ।

तेदानि अय्यपुत्ता, चत्तारो वधाय निन्नीता ॥

१०८१ कथं नाम सामसमसुन्दरेहि, चन्दनमुदुकगत्तेहि ।

राजा यजिस्सते यज्जं, सम्मूळ्हो चतूहि पुत्तेहि ॥

१०८२ कथं नाम सामसमसुन्दराहि, चन्दनमुदुकगत्ताहि ।

राजा यजिस्सते यज्जं, सम्मूळ्हो चतूहि कज्जाहि ॥

१०८३ कथं नाम सामसमसुन्दराहि, चन्दनमुदुकगत्ताहि ।

राजा यजिस्सते यज्जं, सम्मूळ्हो चतूहि महेसीहि ॥

१०८४ कथं नाम सामसमसुन्दरेहि, चन्दनमुदुकगत्तेहि ।

राजा यजिस्सते यज्जं, सम्मूळ्हो चतूहि गहपतीहि ॥

१०८५: यथा होन्ति गामनिगमा, सुज्जा अमनुस्सका ब्रह्मरज्जा ।
तथा हेस्सति पुप्फवतिया, यिद्धेसु चन्दसूरियेसू”ति ॥

तत्थ एरावणोति तस्स हत्थिनो नामं । एकखुरोति अभिन्नखुरो । साळियनिग्घोसोति गमनकाले साळिकानं विय मधुरेन निग्घोसेन समन्नागतो । कथं नामाति केन नाम कारणेन । सामसमसुन्दरेहीति सुवण्णसामेहि च अज्जमज्जं जातिया समेहि च निद्धोसताय सुन्दरेहि । चन्दनमुदुक्कगत्तेहीति लोहितचन्दनलित्तगत्तेहि । ब्रह्मरज्जाति यथा ते गामनिगमा सुज्जा निम्मनुस्सा ब्रह्मरज्जा होन्ति, तथा पुप्फवतियापि यज्जे यिद्धेसु राजपुत्तेसु सुज्जा अरज्जसदिसा भविस्सतीति ।

अथ महाजनो बहि निक्खमितुं अलभन्तो अन्तो नगरेयेव विचरन्तो परिदेवि । बोधिसत्तोपि यज्जावाटं नीतो । अथस्स माता गोतमी नाम देवी “पुत्तानं मे जीवितं देहि, देवा”ति रज्जो पादमूले परिवत्तित्वा परिदेवमाना आह —

१०८६: उम्मत्तिका भविस्सामि, भूनहता पंसुना च परिकिण्णा ।
सचे चन्दवरं हन्ति, पाणा मे देव रुज्झन्ति ॥

१०८७: उम्मत्तिका भविस्सामि, भूनहता पंसुना च परिकिण्णा ।
सचे सूरियवरं हन्ति, पाणा मे देव रुज्झन्ती”ति ॥

तत्थ भूनहताति हतवुद्धि । पंसुना च परिकिण्णाति पंसुपरिकिण्णसरीरा उम्मत्तिका हुत्वा विचरिस्सामि ।

सा एवं परिदेवन्तीपि रज्जो सन्तिका किञ्चि कथं अलभित्वा “मम पुत्तो तुम्हाकं कुज्झित्वा गतो भविस्सति, किस्स नं तुम्हे न निवत्तेथा”ति कुमारस्स चतस्सो भरियायो आलिङ्गित्वा परिदेवन्ती आह —

१०८८: किन्नुमा न रमापेय्युं, अज्जमज्जं पियंवदा ।
घट्टिका उपरिक्खी च, पोक्खरणी च भारिका ।
चन्दसूरियेसु नच्चन्तियो, समा तासं न विज्जती”ति ॥

तत्थ किन्नुमा न रमापेय्युन्ति केन कारणेन इमा घट्टिकातिआदिका चतस्सो अज्जमज्जं पियंवदा चन्दसूरियकुमारानं सन्तिके नच्चन्तियो मम पुत्ते न रमापयिंसु, उक्कण्ठापयिंसु । सकलजम्बुदीपस्मिज्हि नच्चे वा गीते वा समा अज्जा काचि तासं न विज्जतीति अत्थो ।

इति सा सुण्हाहि सद्धि परिदेवित्वा अज्जं गहेतब्बग्गहणं अपस्सन्ती खण्डहालं अक्कोसमाना अट्ठ गाथा अभासि —

१०८९: इमं मय्हं हदयसोकं, पटिमुज्चतु खण्डहाल तव माता ।
यो मय्हं हदयसोको, चन्दमिह वधाय निन्नीते ॥

१०९०: इमं मय्हं हदयसोकं, पटिमुज्चतु खण्डहाल तव माता ।
यो मय्हं हदयसोको, सूरियमिह वधाय निन्नीते ॥

१०९१: इमं मय्हं हृदयसोकं, पटिमुञ्चतु खण्डहाल तव जाया ।
यो मय्हं हृदयसोको, चन्दमि वधाय निन्नीते ॥

१०९२: इमं मय्हं हृदयसोकं, पटिमुञ्चतु खण्डहाल तव जाया ।
यो मय्हं हृदयसोको, सूरियमि वधाय निन्नीते ॥

१०९३: मा च पुत्ते मा च पतिं, अद्विख खण्डहाल तव माता ।
यो घातेसि कुमारे, अदूसके सीहसङ्कासे ॥

१०९४: मा च पुत्ते मा च पतिं, अद्विख खण्डहाल तव माता ।
यो घातेसि कुमारे, अपेक्खिते सब्बलोकस्स ॥

१०९५: मा च पुत्ते मा च पतिं, अद्विख खण्डहाल तव जाया ।
यो घातेसि कुमारे, अदूसके सीहसङ्कासे ॥

१०९६: मा च पुत्ते मा च पतिं, अद्विख खण्डहाल तव जाया ।
यो घातेसि कुमारे, अपेक्खिते सब्बलोकस्सा'ति ॥

तत्थ इमं मय्हन्ति मय्हं इमं हृदयसोकं दुक्खं । पटिमुञ्चतूति पविसतु पापुणातु । यो घातेसीति यो त्वं घातेसि ।
अपेक्खितेति सब्बलोकेन ओलोकिते दिस्समाने मारेसीति अत्थो ।

बोधिसत्तो यज्जावाटेपि पितरं याचन्तो आह —

१०९७: मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
अपि निगळबन्धकापि, हत्थी अस्से च पालेम ॥

१०९८: मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
अपि निगळबन्धकापि, हत्थिछकणानि उज्झेम ॥

१०९९: मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
अपि निगळबन्धकापि, अस्सछकणानि उज्झेम ॥

११००: मा नो देव अवधि, दासे नो देहि खण्डहालस्स ।
यस्स होन्ति तव कामा, अपि रट्ठा पब्बाजिता ।
भिक्षाचरियं चरिस्साम ॥

११०१: दिब्बं देव उपयाचन्ति, पुत्तत्थिकापि दलिद्वा ।
पटिभानानिपि हित्वा, पुत्ते न लभन्ति एकच्चा ॥

११०२: आसीसिकानि करोन्ति, पुत्ता नो जायन्तु ततो पपुत्ता ।
अथ नो अकारणस्मा, यज्जत्थाय देव घातेसि ॥

११०३: उपयाचितकेन पुत्तं लभन्ति, मा तात नो अघातेसि ।
मा किच्छालद्धकेहि पुत्तेहि, यजित्थो इमं यज्जं ॥

११०४: उपयाचितकेन पुत्तं लभन्ति, मा तात नो अघातेसि ।
मा कपणलद्धकेहि पुत्तेहि, अम्माय नो विप्पवासेही'ति ॥

तत्थ दिब्बन्ति देव, अपुत्तिका दलिद्वापि नारियो पुत्तत्थिका हुत्वा बहुं पण्णाकारं करित्वा पुत्तं वा धीतरं वा लभामाति दिब्बं उपयाचन्ति । पटिभानानिपि हित्वाति दोहळानि छट्टेत्वापि, अलभित्वापीति अत्थो । इदं वुत्तं होति — महाराज, नारीनज्झि उप्पन्नं दोहळं अलभित्वा गब्भो सुस्सित्वा नस्सति । तत्थ एकच्चा याचन्तापि पुत्ते अलभमाना, काचि लद्धम्पि दोहळं पहाय अपरिभुज्जित्वा न लभन्ति, काचि दोहळं अलभमाना न लभन्ति । मय्हं पन माता उप्पन्नं दोहळं लभित्वा परिभुज्जित्वा उप्पन्नं गब्भं अनासेत्वा पुत्ते पटिलभि । एवं पटिलद्धे मा नो अवधीति याचति ।

आसीसिकानीति महाराज, इमे सत्ता आसीसं करोन्ति । किन्ति? पुत्ता नो जायन्तूति । ततो पपुत्ताति पुत्तानम्पि नो पुत्ता जायन्तूति । अथ नो अकारणस्माति अथ त्वं अम्हे अकारणेन यज्जत्थाय घातेसि । उपयाचितकेनाति देवतानं आयाचनेन । कपणलद्धकेहीति कपणा विय हुत्वा लद्धकेहि । पुत्तेहीति अम्हेहि सद्धिं अम्हाकं अम्माय मा विप्पवासेहि, मा नो मातरा सद्धिं विप्पवासं करीति वदति ।

सो एवं वदन्तोपि पितु सन्निका किञ्चि कथं अलभित्वा मातु पादमूले निपतित्वा परिदेवमानो आह —

११०५: बहुदुक्खा पोसिय चन्दं, अम्म तुवं जीयसे पुत्तं ।
वन्दामि खो ते पादे, लभतं तातो परलोकं ॥

११०६: हन्द च मं उपगूह, पादे ते अम्म वन्दितुं देहि ।
गच्छामि दानि पवासं, यज्जत्थाय एकराजस्स ॥

११०७: हन्द च मं उपगूह, पादे ते अम्म वन्दितुं देहि ।
गच्छामि दानि पवासं, मातु कत्वा हदयसोकं ॥

११०८: हन्द च मं उपगूह, पादे ते अम्म वन्दितुं देहि ।
गच्छामि दानि पवासं, जनस्स कत्वा हदयसोकं'न्ति ॥

तत्थ बहुदुक्खा पोसियाति बहूहि दुक्खेहि पोसिय । चन्दन्ति मं चन्दकुमारं एवं पोसेत्वा इदानि, अम्म, त्वं जीयसे पुत्तं । लभतं तातो परलोकन्ति पिता मे भोगसम्पन्नं परलोकं लभतु । उपगूहाति आलिङ्ग परिस्सज । पवासन्ति पुन अनागमनाय अच्चन्तं विप्पवासं गच्छामि ।

अथस्स माता परिदेवन्ती चतस्सो गाथा अभसि —

११०९:हन्द च पदुमपत्तानं, मोळिं बन्धस्सु गोतमिपुत्त ।
चम्पकदलमिस्सायो, एसा ते पोराणिका पकति ॥

१११०:हन्द च विलेपनं ते, पच्छिमकं चन्दनं विलिम्पस्सु ।
येहि च सुविलित्तो, सोभसि राजपरिसायं ॥

११११:हन्द च मुदुकानि वत्थानि, पच्छिमकं कासिकं निवासेहि ।
येहि च सुनिवत्थो, सोभसि राजपरिसायं ॥

१११२:मुत्तामणिकनकविभूसितानि, गणहस्सु हत्थाभरणानि ।
येहि च हत्थाभरणेहि, सोभसि राजपरिसायं'न्ति ॥

तत्थ पदुमपत्तानन्ति पदुमपत्तवेठनं नामेकं पसाधनं, तं सन्थायेवमाह । तव विप्पकिण्णं मोळिं उक्खिपित्वा पदुमपत्तवेठनेन योजेत्वा बन्धाति अत्थो । गोतमिपुत्ताति चन्दकुमारं आलपति । चम्पकदलमिस्सायोति अब्भन्तरिमेहि चम्पकदलेहि मिस्सिता वण्णगन्धसम्पन्ना नानापुप्फमाला पिलन्धस्सु । एसा तेति एसा तव पोराणिका पकति, तमेव गणहस्सु पुत्ताति परिदेवति । येहि चाति येहि लोहितचन्दनविलेपनेहि विलित्तो राजपरिसाय सोभसि, तानि विलिम्पस्सूति अत्थो । कासिकन्ति सतसहस्सगघनकं कासिकवत्थं । गणहस्सूति पिलन्धस्सु ।

इदानिस्स चन्दा नाम अग्गमहेसी तस्स पादमूले निपतित्वा परिदेवमाना आह —

१११३:न हि नूनायं रट्टपालो, भूमिपति जनपदस्स दायादो ।
लोकस्सरो महन्तो, पुत्ते स्नेहं जनयती'ति ॥

तं सुत्वा राजा गाथमाह —

१११४:मय्हम्पि पिया पुत्ता, अत्ता च पियो तुम्हे च भरियायो ।
सग्गच्च पत्थयानो, तेनाहं घातयिस्सामी'ति ॥

तस्सत्थो — किंकारणा पुत्तसिनेहं न जनेमि? न केवलं गोतमिया एव, अथ खो मय्हम्पि पिया पुत्ता, तथा अत्ता च तुम्हे च सुण्हायो भरियायो च पियायेव । एवं सन्तेपि सग्गच्च पत्थयानो अहं सग्गं पत्थेन्तो, तेन कारणेन एते घातयिस्सामि, मा चिन्तयित्थ, सब्बेपेते मया सद्धिं देवलोकेकं एकतो गमिस्सन्तीति ।

चन्दा आह —

१११५:मं पठमं घातेहि, मा मे हृदयं दुक्खं फालेसि ।
अलङ्कतो सुन्दरको, पुत्तो देव तव सुखुमालो ॥

१११६:‘हन्दय्य मं हनस्सु, परलोके चन्दकेन हेस्सामि ।
पुज्जं करस्सु विपुलं, विचराम उभोपि परलोके’ति ॥

तत्थ पठमन्ति देव, मम सामिकतो पठमतरं मं घातेहि । दुक्खन्ति चन्दस्स मरणदुक्खं मम हदयं मा फालेसि ।
अलङ्कतोति अयं मम एकोव अलं परियत्तोति एवं अलङ्कतो । एवरूपं नाम पुत्तं मा घातयि, महाराजाति दीपेति । हन्दय्याति
हन्द, अय्य, राजानं आलपन्ती एवमाह । परलोके चन्दकेनाति चन्देन सद्धिं परलोके भविस्सामि । विचराम उभोपि
परलोकेति तथा एकतो घातिता उभोपि परलोके सुखं अनुभवन्ता विचराम, मा नो सग्गन्तरायमकासीति ।

राजा आह —

१११७:‘मा त्वं चन्दे रुच्चि मरणं, बहुका तव देवरा विसालक्खि ।
ते तं रमयिस्सन्ति, यिद्धस्मिं गोतमिपुत्ते’ति ॥

तत्थ मा त्वं चन्दे रुच्चीति मा त्वं अत्तनो मरणं रोचेसि । “मा रुद्धी”तिपि पाठो, मा रोदीति अत्थो । देवराति
पतिभातुका ।

ततो परं सत्था —

१११८:‘एवं वुत्ते चन्दा अत्तानं, हन्ति हत्थतलकेही’ति ॥ — उपड्डगाथमाह ।
ततो परं तस्सायेव विलापो होति —

“अलमेत्थ जीवितेन, पिस्सामि विसं मरिस्सामि ॥

१११९:‘न हि नूनिमस्स रज्जो, मित्तामच्चा च विज्जरे सुहदा ।
ये न वदन्ति राजानं, ‘मा घातयि ओरसे पुत्ते’ ॥

११२०:‘न हि नूनिमस्स रज्जो, जाती मित्ता च विज्जरे सुहदा ।
ये न वदन्ति राजानं, ‘मा घातयि अत्रजे पुत्ते’ ॥

११२१:‘इमे तेपि मय्हं पुत्ता, गुणिनो कायूरधारिनो राज ।
तेहिपि यजस्सु यज्जं, अथ मुच्चतु गोतमिपुत्ते ॥

११२२:‘बिलसतं मं कत्त्वान, यजस्सु सत्तथा महाराज ।
मा जेड्डपुत्तमवधि, अदूसकं सीहसङ्कासं ॥

११२३:‘बिलसतं मं कत्त्वान, यजस्सु सत्तथा महाराज ।
मा जेड्डपुत्तमवधि, अपेक्खितं सब्बलोकस्सा’ति ॥

तत्थ एवन्ति एवं अन्धबालेन एकराजेन वुत्ते । हन्तीति “किं नामेतं कथेसी”ति वत्वा हत्थतलेहि अत्तानं हन्ति ।
 पिस्सामीति पिबिस्सामि । इमे तेपीति वसुलकुमारं आदिं कत्वा सेसदारके हत्थे गहेत्वा रज्जो पादमूले ठिता एवमाह ।
 गुणिनोति मालागुणआभरणेहि समन्नागता । कायूरधारिनोति कायूरपसाधनधरा । बिलसतन्ति महाराज, मं घातेत्वा
 कोट्टाससतं कत्वा सत्तधा सत्तसु ठानेसु यज्जं यजस्सु ।

इति सा रज्जो सन्तिके इमाहि गाथाहि परिदेवित्वा अस्सासं अलभमाना बोधिसत्तस्सेव सन्तिकं गन्त्वा परिदेवमाना
 अट्ठासि । अथ नं सो आह — “चन्दे, मया जीवमानेन तुय्हं तस्मिं तस्मिं वत्थुस्मिं सुभणिते सुकथिते उच्चावचानि
 मणिमुत्तादीनि बहूनि आभरणानि दिन्नानि, अज्ज पन ते इदं पच्छिमदानं, सरीरारुळ्हं आभरणं दम्मि, गणहाहि न”न्ति ।
 इममत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११२४: बहुका तव दिन्नाभरणा, उच्चावचा सुभणितम्हि ।
 मुत्तामणिवेळुरिया, एतं ते पच्छिमकं दान”न्ति ॥

चन्दादेवीपि तं सुत्वा ततो पराहि नवहि गाथाहि विलपि —

११२५: येसं पुब्बे खन्धेसु, फुल्ला मालागुणा विवत्तिंसु ।
 तेसज्जपि सुनिसितो, नेत्तिसो विवत्तिस्सति खन्धेसु ॥

११२६: येसं पुब्बे खन्धेसु, चित्ता मालागुणा विवत्तिंसु ।
 तेसज्जपि सुनिसितो, नेत्तिसो विवत्तिस्सति खन्धेसु ॥

११२७: अचिरं वत नेत्तिसो, विवत्तिस्सकि राजपुत्तानं खन्धेसु ।
 अथ मम हृदयं न फलति, ताव दळ्हबन्धञ्च मे आसि ॥

११२८: कासिकसुचिवत्थधरा, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
 निय्याथ चन्दसूरिया, यज्जत्थाय एकराजस्स ॥

११२९: कासिकसुचिवत्थधरा, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
 निय्याथ चन्दसूरिया, मातु कत्वा हृदयसोकं ॥

११३०: कासिकसुचिवत्थधरा, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
 निय्याथ चन्दसूरिया, जनस्स कत्वा हृदयसोकं ॥

११३१: मंसरसभोजना न्हापकसुन्हापिता, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
 निय्याथ चन्दसूरिया, यज्जत्थाय एकराजस्स ॥

११३२: मंसरसभोजना न्हापकसुन्हापिता, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
 निय्याथ चन्दसूरिया, मातु कत्वा हृदयसोकं ॥

११३३:मंसरसभोजना न्हापकसुन्हापिता, कुण्डलिनो अगलुचन्दनविलित्ता ।
निय्याथ चन्दसूरिया, जनस्स कत्वा हृदयसोक'न्ति ॥

तत्थ मालागुणाति पुप्फदामानि । तेसज्जाति तेसं अज्ज । नेत्तिसोति असि । विवत्तिस्सतीति पतिस्सति । अचिरं
वताति अचिरेन वत । न फलतीति न भिज्जति । ताव दळ्ळहबन्धज्ज मे आसीति अतिविय थिरबन्धनं मे हृदयं
भविस्सतीति अत्थो । निय्याथाति गच्छथ ।

एवं तस्सा परिदेवन्तियाव यज्जावाटे सब्बकम्मं निट्ठासि । राजपुत्तं नेत्वा गीवं ओनामेत्वा निसीदापेसुं । खण्डहालो
सुवण्णपातिं उपनामेत्वा खगं आदाय “तस्स गीवं छिन्दिस्सामी”ति अट्ठासि । तं दिस्वा चन्दादेवी “अज्जं मे पटिसरणं
नत्थि, अत्तनो सच्चबलेन सामिकस्स सोत्थिं करिस्सामी”ति अज्जलिं पग्गह परिसाय अन्तरे विचरन्ती सच्चकिरियं
अकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११३४:सब्बस्मिं उपक्खटस्मिं, निसीदिते चन्दस्मिं यज्जत्थाय ।
पज्जालराजधीता पज्जलिका, सब्बपरिसाय समनुपरियायि ॥

११३५:येन सच्चेन खण्डहालो, पापकम्मं करोति दुम्पेधो ।
एतेन सच्चवज्जेन, समङ्गिनी सामिकेन होमि ॥

११३६:ये इधत्थि अमनुस्सा, यानि च यक्खभूतभब्बानि ।
करोन्तु मे वेय्यावटिकं, समङ्गिनी सामिकेन होमि ॥

११३७:या देवता इधागता, यानि च यक्खभूतभब्बानि ।
सरणेसिनि अनाथं तायथ मं, याचामहं पति माहं अजेय्य'न्ति ॥

तत्थ उपक्खटस्मिन्ति सब्बस्मिं यज्जसम्भारे सज्जिते पटियत्ते । समङ्गिनीति सम्पयुत्ता एकसंवासा । ये इधत्थीति ये
इध अत्थि । यक्खभूतभब्बानीति देवसङ्घाता यक्खा च वट्ठित्वा ठितसत्तसङ्घाता भूता च इदानि वट्ठनकसत्तसङ्घातानि
भब्बानि च । वेय्यावटिकन्ति मय्हं वेय्यावच्चं करोन्तु । तायथ मन्ति रक्खथ मं । याचामहन्ति अहं वो याचामि । पति
माहन्ति पतिं अहं मा अजेय्यं ।

अथ सक्को देवराजा तस्सा परिदेवसद्वं सुत्वा तं पवत्तिं जत्वा जलितं अयकूटं आदाय गन्त्वा राजानं तासेत्वा सब्बे
विस्सज्जापेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११३८:तं सुत्वा अमनुस्सो, अयोकूटं परिब्भमेत्वान ।
भयमस्स जनयन्तो, राजानं इदमवोच ॥

११३९:बुज्झस्सु खो राजकलि, मा ताहं मत्थकं निताळेसिं ।
मा जेट्ठपुत्तमवधि, अदूसकं सीहसङ्कासं ॥

११४०: को ते दिट्ठो राजकलि, पुत्तभरियायो हज्जमानायो ।
सेट्ठि च गहपतयो, अदूसका सग्गकामा हि ॥

११४१: तं सुत्वा खण्डहालो, राजा च अब्भुतमिदं दिस्वान ।
सब्बेसं बन्धनानि मोचेसुं, यथा तं अनुपघातं ॥

११४२: सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
सब्बे एकेकलेडुकमदंसु, एस वधो खण्डहालस्सा'ति ॥

तत्थ अमनुस्सोति सक्को देवराजा । बुज्झस्सूति जानस्सु सल्लक्खेहि । राजकलीति राजकाळकणिण राजलामक ।
मा ताहन्ति पापराज, बुज्झ, मा ते अहं मत्थकं निताळेसिं । को ते दिट्ठोति कुहिं तथा दिट्ठपुब्बो । सग्गकामा हीति एत्थ
हीति निपातमत्तं, सग्गकामा सग्गं पत्थयमानाति अत्थो । तं सुत्वाति, भिक्खवे, तं सक्कस्स वचनं खण्डहालो सुत्वा ।
अब्भुतमिदन्ति राजा च इदं सक्कस्स दस्सनं पुब्बे अभूतं दिस्वा । यथा तन्ति यथा अनुपघातं पाणं मोचेन्ति, एवमेव
मोचेसुं । एकेकलेडुकमदंसूति भिक्खवे, यत्तका तस्मिं यज्जावाटे समागता, सब्बे एकेकोलाहलं कत्वा खण्डहालस्स
एकेकलेडुपहारं अदंसु । एस वधोति एसोव खण्डहालस्स वधो अहोसि, तत्थेव नं जीवितक्खयं पापेसुन्ति अत्थो ।

तं पन मारेत्वा महाजनो राजानं मारेतुं आरब्धि । बोधिसत्तो पितरं परिस्सजित्वा मारेतुं न अदासि । महाजनो “जीवितं
एतस्स पापरज्जो देम, छत्तं पनस्स नगरे च वासं न दस्साम, चण्डालं कत्वा बहिनगरे वसापेस्सामा”ति वत्वा राजवेसं
हारेत्वा कासावं निवासापेत्वा हलिदिपिलोतिकाय सीसं वेठेत्वा चण्डालं कत्वा चण्डालवसनट्ठानं तं पहिणि । ये पनेतं
पसुघातयज्जं यजिंसु चेव यजापेसुज्ज अनुमोदिंसु च, सब्बे निरयपरायणाव अहेसुं । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११४३: सब्बे पविट्ठा निरयं, यथा तं पापकं करित्वान ।
न हि पापकम्मं कत्वा, लब्भा सुगतिं इतो गन्तु'न्ति ॥

सोपि खो महाजनो द्वे काळकणिणयो हारेत्वा तत्थेव अभिसेकसम्भारे आहरित्वा चन्दकुमारं अभिसिञ्चि । तमत्थं
पकासेन्तो सत्था आह —

११४४: सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चन्दं अभिसिञ्चिंसु, समागता राजपरिसा च ॥

११४५: सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चन्दं अभिसिञ्चिंसु, समागता राजकज्जायो च ॥

११४६: सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चन्दं अभिसिञ्चिंसु, समागता देवपरिसा च ॥

११४७: सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।

चन्दं अभिसिञ्चिंसु, समागता देवकञ्जायो च ॥

११४८:सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चेलुक्खेपमकरुं, समागता राजपरिसा च ॥

११४९:सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चेलुक्खेपमकरुं, समागता राजकञ्जायो च ॥

११५०:सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चेलुक्खेपमकरुं, समागता देवपरिसा च ॥

११५१:सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, ये तत्थ समागता तदा आसुं ।
चेलुक्खेपमकरुं, समागता देवकञ्जायो च ॥

११५२:सब्बेसु विप्पमुत्तेसु, बहू आनन्दिता अहुं ।
नन्दिं पवेसि नगरं, बन्धना मोक्खो अघोसित्था'ति ॥

तत्थ राजपरिसा चाति राजपरिसापि तीहि सङ्खेहि अभिसिञ्चिंसु । राजकञ्जायो चाति खत्तियधीतरोपि नं अभिसिञ्चिंसु । देवपरिसा चाति सक्को देवराजा विजयुत्तरसङ्खं गहेत्वा देवपरिसाय सद्धिं अभिसिञ्चि । देवकञ्जायो चाति सुजापि देवधीतराहि सद्धिं अभिसिञ्चि । चेलुक्खेपमकरुन्ति नानावण्णेहि वत्थेहि धजे उस्सापेत्वा उत्तरिसाटकानि आकासे खिपन्ता चेलुक्खेपं करिंसु । राजपरिसा च इतरे तयो कोट्टासा चाति अभिसेककारका चत्तारोपि कोट्टासा करिंसुयेव । आनन्दिता अहुन्ति आमोदिता अहेसुं । नन्दिं पवेसि नगरन्ति चन्दकुमारस्स छत्तं उस्सापेत्वा नगरं पविट्टुकाले नगरे आनन्दभेरि चरि । “किं वत्त्वा”ति? यथा “अम्हाकं चन्दकुमारो बन्धना मुत्तो, एवमेव सब्बे बन्धना मुच्चन्तू”ति । तेन वुत्तं “बन्धना मोक्खो अघोसित्था”ति ।

बोधिसत्तो पितु वत्तं पट्टपेसि । अन्तो नगरं पन पविसितुं न लभति । परिब्बयस्स खीणकाले बोधिसत्तो उय्यानकीळादीनं अत्थाय गच्छन्तो तं उपसङ्गमित्वा “पतिम्ही”ति न वन्दति, अज्जलिं पन कत्वा “चिरं जीव सामी”ति वदति । “केनत्थो”ति वुत्ते आरोचेसि । अथस्स परिब्बयं दापेसि । सो धम्मेन रज्जं कारेत्वा आयुपरियोसाने देवलोकं पूरयमानो अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मं एकं निस्साय बहू मारेतुं वायाममकासी”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि । तदा खण्डहालो देवदत्तो अहोसि, गोतमीदेवी महामाया, चन्दादेवी राहुलमाता, वसुलो राहुलो, सेला उप्पलवण्णा, सूरु वामगोत्तो कस्सपो, भद्दसेनो मोग्गल्लानो, सूरियकुमारो सारिपुत्तो, चन्द्रराजा पन अहमेव सम्मासम्बुद्धो अहोसिन्ति ।

चन्दकुमारजातकवण्णना सत्तमा ।

[५४५] ८. महानारदकस्सपजातकवण्णना

अहु राजा विदेहानन्ति इदं सत्था लट्ठिवनुय्याने विहरन्तो उरुवेलकस्सपदमनं आरब्ध कथेसि । यदा हि सत्था पवत्तितवरधम्मचक्को उरुवेलकस्सपादयो जटिले दमेत्वा मगधराजस्स पटिस्सवं लोचेतुं पुराणजटिलसहस्सपरिवुतो लट्ठिवनुय्यानं अगमासि । तदा द्वादसनहुताय परिसाय सद्धिं आगन्त्वा दसबलं वन्दित्वा निसिन्नस्स मगधरज्जो परिसन्तरे ब्राह्मणगहपतिकानं वितक्को उप्पज्जि “किं नु खो उरुवेलकस्सपो महासमणे ब्रह्मचरियं चरति, उदाहु महासमणो उरुवेलकस्सपे”ति । अथ खो भगवा तेसं द्वादसनहुतानं चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय “कस्सपस्स मम सन्तिके पब्बजितभावं जानापेस्सामी”ति इमं गाथमाह —

“किमेव दिस्वा उरुवेलवासि, पहासि अग्गिं किसकोवदानो ।
पुच्छामि तं कस्सप एतमत्थं, कथं पहीनं तव अग्गिहुत्त”न्ति ॥ (महाव० ५५) ।

थेरोपि भगवतो अधिप्पायं विदित्वा —

“रूपे च सद्दे च अथो रसे च, कामित्थियो चाभिवदन्ति यज्जा ।
एतं मलन्ति उपधीसु जत्वा, तस्मा न यिट्ठे न हुते अरज्जि”न्ति ॥ (महाव० ५५) । —

इमं गाथं वत्वा अत्तनो सावकभावं पकासनत्थं तथागतस्स पादपिट्ठे सीसं ठपेत्वा “सत्था मे, भन्ते, भगवा, सावकोहमस्मी”ति वत्वा एकतालं द्वितालं तितालन्ति याव सत्ततालप्पमाणं सत्तक्खत्तुं वेहासं अब्भुगन्त्वा ओरुद्ध तथागतं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । तं पाटिहारियं दिस्वा महाजनो “अहो महानुभावो बुद्धो, एवं थामगतदिट्ठिको नाम अत्तानं ‘अरहा’ति मज्जमानो उरुवेलकस्सपोपि दिट्ठिजालं भिन्दित्वा तथागतेन दमितो”ति सत्थु गुणकथज्जेव कथेसि । तं सुत्वा सत्था “अनच्छरियं इदानि सब्बज्जुतप्पत्तेन मया इमस्स दमनं, स्वाहं पुब्बे सरागकालेपि नारदो नाम ब्रह्मा हुत्वा इमस्स दिट्ठिजालं भिन्दित्वा इमं निब्बिसेवनमकासि”न्ति वत्वा ताय परिसाय याचितो अतीतं आहारि ।

अतीते विदेहरट्ठे मिथिलायं अङ्गति नाम राजा रज्जं कारेसि धम्मिको धम्मराजा । तस्स रुचा नाम धीता अहोसि अभिरूपा दस्सनीया पासादिका कप्पसतसहस्सं पत्थितपत्थना महापुज्जा अगमहेसिया कुच्छिस्मिं निब्बत्ता । सेसा पनस्स सोळससहस्सा इत्थियो वज्झा अहेसुं । तस्स सा धीता पिया अहोसि मनापा । सो तस्सा नानापुप्फपूरे पञ्चवीसतिपुप्फसमुग्गे अनग्धानि सुखुमानि वत्थानि च “इमेहि अत्तानं अलङ्करोतू”ति देवसिकं पहिणि । खादनीयभोजनीयस्स पन पमाणं नत्थि । अन्वड्डुमासं “दानं देतू”ति सहस्सं सहस्सं पेसेसि । तस्स खो पन विजयो च सुनामो च अलातो चाति तयो अमच्चा अहेसुं । सो कोमुदिया चातुमासिनिया छणे पवत्तमाने देवनगरं विय नगरे च अन्तेपुरे च अलङ्कते सुन्हातो सुविलित्तो सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितो भुत्तसायमासो विवटसीहपज्जरे महातले अमच्चगणपरिवुतो विसुद्धं गगनतलं अभिलङ्घमानं चन्दमण्डलं दिस्वा “रमणीया वत भो दोसिना रत्ति, काय नु खो अज्ज रतिया अभिरमेय्यामा”ति अमच्चे पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११५३: अहु राजा विदेहानं, अङ्गति नाम खत्तियो ।
पहूतयोगो धनिमा, अनन्तबलपोरिसो ॥

११५४: सो च पन्नरसिं रत्ति, पुरिमयामे अनागते ।
चातुमासा कोमुदिया, अमच्चे सन्निपातयि ॥

११५५ःपण्डिते सुतसम्पन्ने, म्हितपुब्बे विचक्खणे ।
विजयञ्च सुनामञ्च, सेनापतिं अलातकं ॥

११५६ःतमनुपुच्छि वेदेहो, पच्चेकं ब्रूथ सं रुचिं ।
चातुमासा कोमुदज्ज, जुण्हं व्यपहतं तमं ।
कायज्ज रतिया रत्तिं, विहरेमु इमं उतु'न्ति ॥

तत्थ **पहूतयोगो**ति बहुकेन हत्थियोगादिना समन्नागतो । **अनन्तबलपोरिसो**ति अनन्तबलकायो । **अनागते**ति परियोसानं अप्पत्ते, अनतिक्कन्तेति अत्थो । **चातुमासा**ति चतुन्नं वस्सिकमासानं पच्छिमदिवसभूताय रत्तिया । **कोमुदिया**ति फुल्लकुमुदाय । **म्हितपुब्बे**ति पठमं सितं कत्वा पच्छा कथनसीले । **तमनुपुच्छी**ति तं तेसु अमच्चेसु एकेकं अमच्चं अनुपुच्छि । **पच्चेकं ब्रूथ सं रुचि**न्ति सब्बेपि तुम्हे अत्तनो अत्तनो अज्झासयानुरूपं रुचिं पच्चेकं मय्हं कथेथ । **कोमुदज्जा**ति कोमुदी अज्ज । **जुण्हन्ति** जुण्हाय निस्सयभूतं चन्दमण्डलं अब्भुगगच्छति । **व्यपहतं तमन्ति** तेन सब्बं अन्धकारं विहतं । **उतुन्ति** अज्ज रत्तिं इमं एवरूपं उतुं कायरतिया विहरेय्यामाति ।

इति राजा अमच्चे पुच्छि । तेन ते पुच्छिता अत्तनो अत्तनो अज्झासयानुरूपं कथं कथयिंसु । तमत्यं पकासेन्तो सत्था आह —

११५७ःततो सेनापति रज्जो, अलातो एतदब्रवि ।
'हट्ठं योगं बलं सब्बं, सेनं सन्नाहयामसे ॥

११५८ःनिय्याम देव युद्धाय, अनन्तबलपोरिसा ।
ये ते वसं न आयन्ति, वसं उपनयामसे ।
एसा मय्हं सका दिट्ठि, अजितं ओजिनामसे' ॥

११५९ःअलातस्स वचो सुत्वा, सुनामो एतदब्रवि ।
'सब्बे तुय्हं महाराज, अमिन्ता वसमागता ॥

११६०ःनिक्खित्तसत्था पच्चत्था, निवातमनुवत्तरे ।
उत्तमो उस्सवो अज्ज, न युद्धं मम रुच्चति ॥

११६१ःअन्नपानञ्च खज्जञ्च, खिप्पं अभिहरन्तु ते ।
रमस्सु देव कामेहि, नच्चगीते सुवादिते' ॥

११६२ःसुनामस्स वचो सुत्वा, विजयो एतदब्रवि ।
'सब्बे कामा महाराज, निच्चं तव मुपट्ठिता ॥

११६३ःन हेते दुल्लभा देव, तव कामेहि मोदितुं ।

सदापि कामा सुलभा, नेतं चित्तमतं मम ॥

११६४ समणं ब्राह्मणं वापि, उपासेमु बहुस्सुतं ।
यो नज्ज विनये कङ्खं, अत्थधम्मविदू इसे ॥

११६५ विजयस्स वचो सुत्वा, राजा अङ्गति मब्रवि ।
‘यथा विजयो भणति, मय्हम्पेतंव रुच्चति ।

११६६ समणं ब्राह्मणं वापि, उपासेमु बहुस्सुतं ।
यो नज्ज विनये कङ्खं, अत्थधम्मविदू इसे ॥

११६७ सब्बेव सन्ता करोथ मतिं, कं उपासेमु पण्डितं ।
यो नज्ज विनये कङ्खं, अत्थधम्मविदू इसे ॥

११६८ देहेहस्स वचो सुत्वा, अलातो एतदब्रवि ।
‘अत्थायं मिगदायस्मिं, अचेलो धीरसम्मतो ॥

११६९ गुणो कस्सपगोत्तायं, सुतो चित्रकथी गणी ।
तं देव पयिरुपासेमु, सो नो कङ्खं विनेस्सति ॥

११७० अलातस्स वचो सुत्वा, राजा चोदेसि सारथिं ।
मिगदायं गमिस्साम, युत्तं यानं इधा नया ॥’ति ॥

तत्थ हट्ठन्ति तुट्ठपहट्ठं । ओजिनामसेति यं नो अजितं, तं जिनाम । एसो मम अज्झासयोति । राजा तस्स कथं नेव पटिक्कोसि, नाभिनन्दि । एतदब्रवीति राजानं अलातस्स वचनं अनभिनन्दन्तं अप्पटिक्कोसन्तं दिस्वा “नायं युद्धज्झासयो, अहमस्स चित्तं गणहन्तो कामगुणाभिरतिं वण्णयिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एतं “सब्बे तुह”न्ति आदिवचनं अब्रवि ।

विजयो एतदब्रवीति राजा सुनामस्सपि वचनं नाभिनन्दि, न पटिक्कोसि । ततो विजयो “अयं राजा इमेसं द्विन्नम्पि वचनं सुत्वा तुण्हीयेव ठितो, पण्डिता नाम धम्मस्सवनसोण्डा होन्ति, धम्मस्सवनमस्स वण्णयिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एतं “सब्बे कामा”ति आदिवचनं अब्रवि । तत्थ तव मुपट्ठिताति तव उपट्ठिता । मोदितुन्ति तव कामेहि मोदितुं अभिरमितुं इच्छाय सति न हि एते कामा दुल्लभा । नेतं चित्तमतं ममाति एतं तव कामेहि अभिरमणं मम चित्तमतं न होति, न मे एत्थ चित्तं पक्खन्दति । यो नज्जाति यो नो अज्ज । अत्थधम्मविदूति पाळिअत्थज्जेव पाळिधम्मज्ज जानन्तो । इसेति इसि एसितगुणो ।

अङ्गति मब्रवीति अङ्गति अब्रवि । मय्हम्पेतंव रुच्चतीति मय्हम्पि एतज्जेव रुच्चति । सब्बेव सन्ताति सब्बेव तुहे इध विज्जमाना मतिं करोथ चिन्तेथ । अलातो एतदब्रवीति रज्जो कथं सुत्वा अलातो “अयं मम कुलूपको गुणो नाम आजीवको राजुय्याने वसति, तं पसंसित्वा राजकुलूपकं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एतं “अत्थाय”न्ति आदिवचनं अब्रवि । तत्थ धीरसम्मतोति पण्डितोति सम्मतो । कस्सपगोत्तायन्ति कस्सपगोत्तो अयं । सुतोति बहुस्सुतो । गणीति गणसत्था ।

चोदेसीति आणापेसि ।

रज्जो तं कथं सुत्वा सारथिनो तथा करिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११७१:तस्स यानं अयोजेसुं, दन्तं रूपियपक्खरं ।

सुक्कमट्टपरिवारं, पण्डरं दोसिना मुखं ॥

११७२:तत्रासुं कुमुदायुत्ता, चत्तारो सिन्धवा हया ।

अनिलूपमसमुप्पाता, सुदन्ता सोण्णमालिनो ॥

११७३:सेतच्छत्तं सेतरथो, सेतस्सा सेतबीजनी ।

वेदेहो सहमच्चेहि, निव्यं चन्दोव सोभति ॥

११७४:तमनुयायिंसु बहवो, इन्दिखग्गधरा बली ।

अस्सपिड्डिगता वीरा, नरा नरवराधिपं ॥

११७५:सो मुहुत्तं यायित्वा, याना ओरुह्ख खत्तियो ।

वेदेहो सहमच्चेहि, पत्ती गुणमुपागमि ॥

११७६:येपि तत्थ तदा आसुं, ब्राह्मणिब्भा समागता ।

न ते अपनयी राजा, अकतं भूमिमागते'ति ॥

तत्थ तस्स यानन्ति तस्स रज्जो रथं योजयिंसु । दन्तन्ति दन्तमयं । रूपियपक्खरन्ति रजतमयउपक्खरं । सुक्कमट्टपरिवारन्ति परिसुद्धाफरुसपरिवारं । दोसिना मुखन्ति विगतदोसाय रत्तिया मुखं विय, चन्दसदिसन्ति अत्थो । तत्रासुन्ति तत्र अहेसुं । कुमुदाति कुमुदवण्णा । सिन्धवाति सिन्धवजातिका । अनिलूपमसमुप्पाताति वातसदिसवेगा । सेतच्छत्तन्ति तस्मिं रथे समुस्सापितं छत्तम्पि सेतं अहोसि । सेतरथोति सोपि रथो सेतोयेव । सेतस्साति अस्सापि सेता । सेतबीजनीति बीजनीपि सेता । निव्यन्ति तेन रथेन निगच्छन्तो अमच्चगणपरिवुतो वेदेहराजा चन्दो विय सोभति ।

नरवराधिपन्ति नरवरानं अधिपतिं राजाधिराजानं । सो मुहुत्तं यायित्वाति सो राजा मुहुत्तेनेव उय्यानं गन्त्वा । पत्ती गुणमुपागमीति पत्तिकोव गुणं आजीवकं उपागमि । येपि तत्थ तदा आसुन्ति येपि तस्मिं उय्याने तदा पुरेतरं गन्त्वा तं आजीवकं पयिरुपासमाना निसिन्ना अहेसुं । न ते अपनयीति अम्हाकमेव दोसो, ये मयं पच्छा अगमिम्हा, तुम्हे मा चिन्तयित्थाति ते ब्राह्मणे च इब्भे च रज्जोयेव अत्थाय अकतं अकतोकासं भूमिं समागते न उस्सारणं कारेत्वा अपनयीति ।

ताय पन ओमिस्सकपरिसाय परिवुतोव एकमन्तं निसीदित्वा पटिसन्थारमकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

११७७:ततो सो मुदुका भिसिया, मुदुचित्तकसन्थते ।

मुदुपच्चत्थते राजा, एकमन्तं उपाविसि ॥

११७८:निसज्ज राजा सम्मोदि, कथं सारणियं ततो ।
‘कच्चि यापनियं भन्ते, वातानमवियग्गता ॥

११७९कच्चि अकसिरा वुत्ति, लभसि पिण्डयापनं ।
अप्पाबाधो चसि कच्चि, चक्खुं न परिहायति’ ॥

११८०सं गुणो पटिसम्मोदि, वेदेहं विनये रतं ।
‘यापनीयं महाराज, सब्बमेतं तदूभयं ॥

११८१कच्चि तुक्कम्पि वेदेह, पच्चन्ता न बलीयरे ।
कच्चि अरोगं योगं ते, कच्चि वहति वाहनं ।
कच्चि ते ब्याधयो नत्थि, सरीरस्सुपतापिया’ ॥

११८२:पटिसम्मोदितो राजा, ततो पुच्छि अनन्तरा ।
अत्थं धम्मज्ज जायज्ज, धम्मकामो रथेसभो ॥

११८३कथं धम्मं चरे मच्चो, मातापितूसु कस्सप ।
कथं चरे आचरिये, पुत्तदारे कथं चरे ॥

११८४कथं चरेय्य वुट्ठेसु, कथं समणब्राह्मणे ।
कथज्ज बलकायस्मिं, कथं जनपदे चरे ॥

११८५कथं धम्मं चरित्वान, मच्चा गच्छन्ति सुग्गतिं ।
कथज्जेके अधम्मट्ठा, पतन्ति निरयं अथो’’’ति ॥

तत्थ **मुदुका भिसिया**ति मुदुकाय सुखसम्फस्साय भिसिया । **मुदुचित्तकसन्थते**ति सुखसम्फस्से चित्तत्थरणे ।
मुदुपच्चत्थतेति मुदुना पच्चत्थरणेन पच्चत्थते । **सम्मोदी**ति आजीवकेन सद्धिं सम्मोदनीयं कथं कथेसि । **ततो**ति ततो
निसज्जनतो अनन्तरमेव सारणीयं कथं कथेसीति अत्थो । तत्थ **कच्चि यापनियन्ति** कच्चि ते, भन्ते, सरीरं पच्चयेहि
यापेतुं सक्का । **वातानमवियग्गता**ति कच्चि ते सरीरे धातुयो समप्पवत्ता, वातानं ब्यग्गता नत्थि, तत्थ तत्थ वग्गवग्गा
हुत्वा वाता न बाधयन्तीति अत्थो ।

अकसिराति निहुक्खा । **वुत्ती**ति जीवितवुत्ति । **अप्पाबाधो**ति इरियापथभज्जकेनाबाधेन विरहितो । **चक्खुन्ति** कच्चि ते
चक्खुआदीनि इन्द्रियाणि न परिहायन्तीति पुच्छति । **पटिसम्मोदी**ति सम्मोदनीयकथाय पटिकथेसि । तत्थ **सब्बमेतन्ति** यं
तया वुत्तं वातानमवियग्गतादि, तं सब्बं तथेव । **तदुभयन्ति** यम्पि तया “अप्पाबाधो चसि कच्चि, चक्खुं न परिहायती”ति
वुत्तं, तम्पि उभयं तथेव ।

न बलीयरेति नाभिभवन्ति न कुप्पन्ति । **अनन्तरा**ति पटिसन्थारतो अनन्तरा पज्जं पुच्छि । तत्थ **अत्थं धम्मज्ज**

जायज्याति पाळिअत्थज्च पाळिज्च कारणयुत्तिज्च । सो हि “कथं धम्मं चरे”ति पुच्छन्तो मातापितुआदीसु पटिपत्तिदीपकं पाळिज्च पाळिअत्थज्च कारणयुत्तिज्च मे कथेथाति इमं अत्थज्च धम्मज्च जायज्च पुच्छति । तत्थ कथज्चेके अधम्मट्ठाति एकच्चे अधम्मे ठिता कथं निरयज्चेव अथो सेसअपाये च पतन्तीति सव्वज्जुबुद्धपच्चेकबुद्धबुद्धसावकमहाबोधिसत्तेसु पुरिमस्स पुरिमस्स अलाभेन पच्छिमं पच्छिमं पुच्छितव्वकं महेसक्खपज्जं राजा किञ्चि अजानन्तं नग्गभोगं निस्सिरिकं अन्धबालं आजीवकं पुच्छि ।

सोपि एवं पुच्छितो पुच्छानुरूपं व्याकरणं अदिस्वा चरन्तं गोणं दण्डेन पहरन्तो विय भत्तपातियं कचवरं खिपन्तो विय च “सुण, महाराजा”ति ओकासं कारेत्वा अत्तनो मिच्छावादं पट्टपेसि । तमतथं पकासेन्तो सत्था आह —

११८६:वेदेहस्स वचो सुत्वा, कस्सपो एतदब्रवि ।
‘सुणोहि मे महाराज, सच्चं अवितथं पदं ॥

११८७:नत्थि धम्मचरितस्स, फलं कल्याणपापकं ।
नत्थि देव परो लोको, को ततो हि इधागतो ॥

११८८:नत्थि देव पितरो वा, कुतो माता कुतो पिता ।
नत्थि आचरियो नाम, अदन्तं को दमेस्सति ॥

११८९:समतुल्यानि भूतानि, नत्थि जेढ्ढापचायिका ।
नत्थि बलं वीरियं वा, कुतो उट्ठानपोरिसं ।
नियतानि हि भूतानि, यथा गोटविसो तथा ॥

११९०:लद्धेय्यं लभते मच्चो, तत्थ दानफलं कुतो ।
नत्थि दानफलं देव, अवसो देववीरियो ॥

११९१:बालेहि दानं पज्जत्तं, पण्डितेहि पटिच्छितं ।
अवसा देन्ति धीरानं, बाला पण्डितमानिनो””ति ॥

तत्थ इधागतोति ततो परलोकतो इधागतो नाम नत्थि । नत्थि देव पितरो वाति देव, अय्यकपेय्यकादयो वा नत्थि, तेसु असन्तेसु कुतो माता कुतो पिता । यथा गोटविसो तथाति गोटविसो वुच्चति पच्छाबन्धो, यथा नावाय पच्छाबन्धो नावमेव अनुगच्छति, तथा इमे सत्ता नियतमेव अनुगच्छन्तीति वदति । अवसो देववीरियोति एवं दानफले असति यो कोचि बालो दानं देति, सो अवसो अवीरियो न अत्तनो वसेन बलेन देति, दानफलं पन अत्थीति सज्जाय अज्जेसं अन्धबालानं सद्वहित्वा देतीति दीपेति । बालेहि दानं पज्जत्तन्ति “दानं दातव्व”न्ति अन्धबालेहि पज्जत्तं अनुज्जातं, तं दानं बालायेव देन्ति, पण्डिता पटिग्गहन्ति ।

एवं दानस्स निष्फलतं वण्णेत्वा इदानि पापस्स निष्फलभावं वण्णेतुं आह —

११९२:सत्तिमे सस्सता काया, अच्छेज्जा अविकोपिनो ।

तेजो पथवी आपो च, वायो सुखं दुखञ्चिमे ।
जीवे च सत्तिमे काया, येसं छेत्ता न विज्जति ॥

११९३: नत्थि हन्ता व छेत्ता वा, हज्जे येवापि कोचि नं ।
अन्तरेनेव कायानं, सत्थानि वीतिवत्तरे ॥

११९४: यो चापि सिरमादाय, परेसं निसितासिना ।
न सो छिन्दति ते काये, तत्थ पापफलं कुतो ॥

११९५: चुल्लासीतिमहाकप्पे, सब्बे सुज्झन्ति संसरं ।
अनागते तम्हि काले, सज्जतोपि न सुज्झति ॥

११९६: चरित्वापि बहुं भद्रं, नेव सुज्झन्तिनागते ।
पापञ्चेपि बहुं कत्वा, तं खणं नातिवत्तरे ॥

११९७: अनुपुब्बेन नो सुद्धि, कप्पानं चुल्लासीतिया ।
नियतिं नातिवत्ताम, वेलन्तमिव सागरो'ति ॥

तत्थ कायाति समूहा । अविकोपिनोति विकोपेतुं न सक्का । जीवेति जीवो । “जीवो”तिपि पाठो, अयमेव अत्थो । सत्तिमे कायाति इमे सत्त काया । हज्जे येवापि कोचि नन्ति यो हज्जेय्य, सोपि नत्थेव । वीतिवत्तरेति इमेसं सत्तन्नं कायानं अन्तरेयेव चरन्ति, छिन्दितुं न सक्कोन्ति । सिरमादायाति परेसं सीसं गहेत्वा । निसितासिनाति निसितेन असिना छिन्दति, न सो छिन्दतीति सोपि ते काये न छिन्दति, पथवी पथविमेव उपेति, आपादयो आपादिके, सुखदुखजीवा आकासं पक्खन्दन्तीति दस्सेति ।

संसरन्ति महाराज, इमे सत्ता इमं पथविं एकमंसखलं कत्वापि एतके कप्पे संसरन्ता सुज्झन्ति । अज्जत्र हि संसारा सत्ते सोधेतुं समत्थो नाम नत्थि, सब्बे संसारेनेव सुज्झन्ति । अनागते तम्हि कालेति यथावुत्ते पन एतस्मिं काले अनागते अप्पत्ते अन्तरा सज्जतोपि परिसुद्धसीलोपि न सुज्झति । तं खणन्ति तं वुत्तप्पकारं कालं । अनुपुब्बेन नो सुद्धीति अम्हाकं वादे अनुपुब्बेन सुद्धि, सब्बेसं अम्हाकं अनुपुब्बेन सुद्धि भविस्सतीति अत्थो । इति सो उच्छेदवादो अत्तनो थामेन सकवादं निष्पदेसतो कथेसीति ।

११९८: कस्सपस्स वचो सुत्वा, अलातो एतदब्रवि ।
“यथा भदन्तो भणति, मय्हम्पेतंव रुच्चति ॥

११९९: अहम्पि पुरिमं जातिं, सरे संसरित्ततो ।
पिङ्गलो नामहं आसिं, लुद्धो गोघातको पुरे ॥

१२००: बाराणसियं फीतायं, बहुं पापं मया कतं ।

बहू मया हता पाणा, महिंसा सूकरा अजा ॥

१२०१ ततो चुतो इध जातो, इद्धे सेनापतीकुले ।
नत्थि नून फलं पापं, योहं न निरयं गतो””ति ॥

तत्थ अलातो एतदब्रवीति सो किर कस्सपदसबलस्स चेति ये अनोजपुप्फदामेन पूजं कत्वा मरणसमये अज्जेन कम्मेन यथानुभावं खित्तो संसारे संसरन्तो एकस्स पापकम्मस्स निस्सन्देन गोघातककुले निब्बत्तित्वा बहुं पापमकासि । अथस्स मरणकाले भस्मपटिच्छन्नो विय अग्नि एतकं कालं ठितं तं पुज्जकम्मं ओकासमकासि । सो तस्सानुभावेन इध निब्बत्तित्वा तं विभूतिं पत्तो, जातिं सरन्तो पन अतीतानन्तरतो परं परिसरितुं असक्कोन्तो “गोघातककम्मं कत्वा इध निब्बत्तोस्मी”ति सज्जाय तस्स वादं उपत्थम्भेन्तो इदं “यथा भदन्तो भणती”ति आदिवचनं अब्रवि । तत्थ सरे संसरित्तनोति अत्तनो संसरितं सरामि । सेनापतीकुलेति सेनापतिकुलमिह ।

१२०२ अथेत्य बीजको नाम, दासो आसि पटच्चरी ।
उपोसथं उपवसन्तो, गुणसन्तिकुपागमि ॥

१२०३ कस्सपस्स वचो सुत्वा, अलातस्स च भासितं ।
पस्ससन्तो मुहुं उण्हं, रुदं अस्सूनि वत्तयी”ति ॥

तत्थ अथेत्याति अथ एत्थ एतिस्सं मिथिलायं । पटच्चरीति दलिदो कपणो अहोसि । गुणसन्तिकुपागमीति गुणस्स सन्तिकं किञ्चिदेव कारणं सोस्सामीति उपगतोति वेदितब्बो ।

१२०४ तमनुपुच्छि वेदेहो, ‘किमत्थं सम्म रोदसि ।
किं ते सुतं वा दिट्ठं वा, किं मं वेदेसि वेदन””न्ति ॥

तत्थ किं मं वेदेसि वेदनन्ति किं नाम त्वं कायिकं वा चेतसिकं वा वेदनं पत्तोयं, एवं रोदन्तो मं वेदेसि जानापेसि, उत्तानमेव नं कत्वा मय्हं आचिक्खाहीति ।

१२०५ वेदेहस्स वचो सुत्वा, बीजको एतदब्रवि ।
‘नत्थि मे वेदना दुक्खा, महाराज सुणोहि मे ॥

१२०६ अहमि पुरिमं जातिं, सरामि सुखमत्तनो ।
साकेताहं पुरे आसिं, भावसेट्ठि गुणे रतो ॥

१२०७ सम्मतो ब्राह्मणिब्भानं, संविभागरतो सुचि ।
न चापि पापकं कम्मं, सरामि कतमत्तनो ॥

१२०८ ततो चुताहं वेदेह, इध जातो दुरित्थिया ।
गम्भमिह कुम्भदासिया, यतो जातो सुदुग्गतो ॥

१२०९ एवमि दुग्गतो सन्तो, समचरियं अधिद्धितो ।
उपट्टभागं भत्तस्स, ददामि यो मे इच्छति ॥

१२१० चातुदसिं पञ्चदसिं, सदा उपवसामहं ।
न चापि भूते हिंसामि, थेय्यं चापि विवज्जयिं ॥

१२११ सव्वमेव हि नूनेतं, सुचिण्णं भवति निष्फलं ।
निरत्थं मज्जिदं सीलं, अलातो भासती यथा ॥

१२१२ कलिमेव नूनं गण्हामि, असिप्पो धुत्तको यथा ।
कटं अलातो गण्हाति, कितवोसिक्खितो यथा ॥

१२१३ द्वारं नप्पटिपस्सामि, येन गच्छामि सुग्गतिं ।
तस्मा राज परोदामि, सुत्वा कस्सपभासितं””न्ति ॥

तत्थ भावसेट्ठीति एवंनामको असीतिकोटिविभवो सेट्ठि । गुणे रतोति गुणमि रतो । सम्मतोति सम्भावितो संवणितो । सुचीति सुचिकम्मो । इध जातो दुरित्थियाति इमस्मिं मिथिलनगरे दलिद्विया कपणाय कुम्भदासिया कुच्छिमि जातोस्मीति । सो किर पुब्बे कस्सपबुद्धकाले अरज्जे नट्टं बलिबद्धं गवेसमानो एकेन मग्गमूळ्हेन भिक्खुना मग्गं पुट्ठो तुण्ही हुत्वा पुन तेन पुच्छितो कुज्झित्वा “समण, दासा नाम मुखरा होन्ति, दासेन तया भवितब्बं, अतिमुखरोसी”ति आह । तं कम्मं तदा विपाकं अदत्त्वा भस्मच्छन्नो विय पावको ठितं । मरणसमये अज्जं कम्मं उपट्ठासि । सो यथाकम्मं संसारे संसरन्तो एकस्स कुसलकम्मस्स बलेन साकेते वुत्तप्पकारो सेट्ठि हुत्वा दानादीनि पुज्जानि अकासि । तं पनस्स कम्मं पथवियं निहितनिधि विय ठितं ओकासं लभित्वा विपाकं दस्सति । यं पन तेन तं भिक्खुं अक्कोसन्तेन कतं पापकम्मं, तमस्स तस्मिं अत्तभावे विपाकं अदासि । सो अजानन्तो “इतरस्स कल्याणकम्मस्स बलेन कुम्भदासिया कुच्छिमि निब्बत्तोस्मी”ति सज्जाय एवमाह । यतो जातो सुदुग्गतोति सोहं जातकालतो पट्ठाय अतिदुग्गतोति दीपेति ।

समचरियमधिद्धितोति समचरियायमेव पतिद्धितोमि । नूनेतन्ति एकंसेन एतं । मज्जिदं सीलन्ति देव, इदं सीलं नाम निरत्थकं मज्जे । अलातोति यथा अयं अलातसेनापति “मया पुरिमभवे बहुं पाणातिपातकम्मं कत्वा सेनापतिट्ठानं लद्ध”न्ति भासति, तेन कारणेनाहं निरत्थकं सीलन्ति मज्जामि । कलिमेवाति यथा असिप्पो असिक्खितो अक्खधुत्तो पराजयग्गाहं गण्हाति, तथा नूनं गण्हामि, पुरिमभवे अत्तनो सापतेय्यं नासेत्वा इदानि दुक्खं अनुभवामि । कस्सपभासितन्ति कस्सपगोत्तस्स अचेलकस्स भासितं सुत्वाति वदति ।

१२१४ बीजकस्स वचो सुत्वा, राजा अङ्गति मब्रवि ।
‘नत्थि द्वारं सुगतिया, नियतिं कद्धु बीजक ॥

१२१५ सुखं वा यदि वा दुक्खं, नियतिया किर लब्भति ।
संसारसुद्धि सव्वेसं, मा तुरित्थो अनागते ॥

१२१६ अहमि पुब्बे कल्याणो, ब्राह्मणिब्बेसु व्यावटो ।
वोहारमनुसासन्तो, रतिहीनो तदन्तरा””ति ॥

तत्थ अङ्गति मब्रवीति पठममेव इतरेसं द्विन्नं, पच्छा बीजकस्साति तिण्णं वचनं सुत्वा दळ्हं मिच्छादिट्ठिं गहेत्वा एतं “नत्थि द्वार””न्ति आदिवचनमब्रवि । **नियतिं कङ्कहाति** सम्म बीजक, नियतिमेव ओलोकेहि । चुल्लासीतिमहाकप्पप्पमाणो कालोयेव हि सत्ते सोधेति, त्वं अतितुरितोति अधिप्पायेनेवमाह । **अनागतेति** तस्मिं काले असम्पत्ते अन्तराव देवलोकं गच्छामीति मा तुरित्थो । **व्यावटोति** ब्राह्मणेसु च गहपतिकेसु च तेसंयेव कायवेय्यावच्चदानादिकम्मकरणेन व्यावटो अहोसिं । **वोहारन्ति** विनिच्छयट्टाने निसीदित्वा राजकिच्चं वोहारं अनुसासन्तोव । **रतिहीनो तदन्तराति** एत्तकं कालं कामगुणरतिया परिहीनोति ।

एवञ्च पन वत्वा “भन्ते कस्सप, मयं एत्तकं कालं पमज्जिम्हा, इदानि पन अम्हेहि आचरियो लद्धो, इतो पट्टाय कामरतिमेव अनुभविस्साम, तुम्हाकं सन्तिके इतो उत्तरि धम्मस्सवनमि नो पपञ्चो भविस्सति, तिड्ढथ तुम्हे, मयं गमिस्सामा””ति आपुच्छन्तो आह —

१२१७ पुनपि भन्ते दक्खेमु, सङ्गति चे भविस्सती””ति ॥
तत्थ **सङ्गति चेति** एकस्मिं ठाने चे नो समागमो भविस्सति, नो चे, असति पुञ्जफले किं तथा दिट्ठेनाति ।

“इदं वत्त्वान वेदेहो, पच्चगा सनिवेसन””न्ति ।

तत्थ **सनिवेसनन्ति** भिक्खवे, इदं वचनं वेदेहराजा वत्वा रथं अभिरुह्य अत्तनो निवेसनं चन्दकपासादतलमेव पटिगतो ।

राजा पठमं गुणसन्तिकं गन्त्वा तं वन्दित्वा पज्जं पुच्छि । आगच्छन्तो पन अवन्दित्वाव आगतो । गुणो अत्तनो अगुणताय वन्दनमि नालत्थ, पिण्डादिकं सक्कारं किमेव लच्छति । राजापि तं रत्तिं वीतिनामेत्वा पुनदिवसे अमच्चे सन्निपातेत्वा “कामगुणे मे उपट्ठापेथ, अहं इतो पट्टाय कामगुणसुखमेव अनुभविस्सामि, न मे अज्जानि किच्चानि आरोचेतब्बानि, विनिच्छयकिच्चं असुको च असुको च करोतू””ति वत्वा कामरतिमत्तो अहोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१२१८ ततो रत्या विवसाने, उपट्ठानमि अङ्गति ।
अमच्चे सन्निपातेत्वा, इदं वचनमब्रवि ॥

१२१९ चन्दके मे विमानस्मिं, सदा कामे विधेन्तु मे ।
मा उपगच्छुं अत्थेसु, गुह्यप्पकासियेसु च ॥

१२२० विजयो च सुनामो च, सेनापति अलातको ।
एते अत्थे निसीदन्तु, वोहारकुसला तयो”” ॥

१२२१ इदं वत्त्वान वेदेहो, कामेव बहुमज्जथ ।

न चापि ब्राह्मणिभ्येषु, अथे किस्मिञ्च व्यावटो”ति ॥

तत्थ उपट्टानम्हीति अत्तनो उपट्टानट्टाने । चन्दके मेति मम सन्तके चन्दकपासादे । विधेन्तु मेति निच्चं मय्हं कामे संविदहन्तु उपट्टपेन्तु । गुह्यप्पकासियेसूति गुह्येसुपि पकासियेसुपि अथेसु उप्पन्नेसु मं केचि मा उपगच्छुं । अथेति अथकरणे विनिच्छयट्टाने । निसीदन्तूति मया कत्तब्बकिच्चस्स करणत्थं सेसअमच्चोहि सद्धिं निसीदन्तूति ।

१२२२:ततो द्वेसत्तरत्तस्स, वेदेहस्सत्रजा पिया ।

राजधीता रुचा नाम, धातिमातरमब्रवि ॥

१२२३:अलङ्करोथ मं खिप्पं, सखियो चालङ्करोन्तु मे ।

सुवे पन्नरसो दिब्बो, गच्छं इस्सरसन्तिके ॥

१२२४:तस्सा माल्यं अभिहरिंसु, चन्दनज्य महारहं ।

मणिसङ्घमुत्तारतनं, नानारत्ते च अम्बरे ॥

१२२५:तज्ज सोण्णमये पीठे, निसिन्नं बहुकित्थियो ।

परिकिरिय असोभिंसु, रुचं रुचिरवणिग्गिनि”न्ति ॥

तत्थ ततोति ततो रज्जो कामपङ्के लगितदिवसतो पट्टाय । द्वेसत्तरत्तस्साति चुद्दसमे दिवसे । धातिमातरमब्रवीति पितु सन्तिकं गन्तुकामा हुत्वा धातिमातरमाह । सा किर चातुदसे चातुदसे पञ्चसतकुमारिकाहि परिवुता धातिगणं आदाय महन्तेन सिरिविलासेन अत्तनो सत्तभूमिका रतिवट्टनपासादा ओरुह पितु दस्सनत्थं चन्दकपासादं गच्छति । अथ नं पिता दिस्वा तुट्टमानसो हुत्वा महासक्कारं कारेत्वा उय्योजेन्तो “अम्म, दानं देही”ति सहस्सं दत्त्वा उय्योजेति । सा अत्तनो निवेसनं आगन्त्वा पुनदिवसे उपोसथिका हुत्वा कपणद्धिकवणिब्बकयाचकानं महादानं देति । रज्जा किरस्सा एको जनपदोपि दिन्नो । ततो आयेन सब्बकिच्चानि करोति । तदा पन “रज्जा किर गुणं आजीवकं निस्साय मिच्छादस्सनं गहित”न्ति सकलनगरे एककोलाहलं अहोसि । तं पवत्तिं रुचाय धातियो सुत्वा राजधीताय आरोचयिंसु “अय्ये, पितरा किर ते आजीवकस्स कथं सुत्वा मिच्छादस्सनं गहितं, सो किर चतूसु नगरद्वारेसु दानसालायो विद्धंसापेत्वा परपरिगहिता इत्थियो च कुमारिकायो च पसहकारेन गण्हितुं आणापेति, रज्जं न विचारेति, काममत्तोयेव किर जातो”ति । सा तं कथं सुत्वा अनत्तमना हुत्वा “कथञ्चि नाम मे तातो अपगतसुक्कधम्मं निल्लज्जं नग्गभोगं उपसङ्कमित्वा पज्जं पुच्छिस्सति, ननु धम्मिकसमणब्राह्मणे कम्मवादिनो उपसङ्कमित्वा पुच्छितब्बो सिया, ठपेत्वा खो पन मं अज्जो मय्हं पितरं मिच्छादस्सना अपनेत्वा सम्मादस्सने पतिट्ठापेतुं समत्थो नाम नत्थि । अहञ्चि अतीता सत्त, अनागता सत्ताति चुद्दस जातियो अनुस्सरामि, तस्मा पुब्बे मया कतं पापकम्मं कथेत्वा पापकम्मस्स फलं दस्सेन्ती मम पितरं मिच्छादस्सना मोचेस्सामि । सचे पन अज्जेव गमिस्सामि, अथ मं पिता ‘अम्म, त्वं पुब्बे अट्ठमासे आगच्छसि, अज्ज कस्मा एवं लहु आगतासी’ति वक्खति । तत्र सचे अहं ‘तुम्हेहि किर मिच्छादस्सनं गहित’न्ति सुत्वा ‘आगतम्ही’ति वक्खामि, न मे वचनं गरुं कत्वा गण्हिस्सति, तस्मा अज्ज अगन्त्वा इतो चुद्दसमे दिवसे काळपक्खेयेव किञ्चि अजानन्ती विय पुब्बे गमनाकारेन्तेव गन्त्वा आगमनकाले दानवत्तत्थाय सहस्सं याचिस्सामि, तदा मे पिता दिट्ठिया गहितभावं कथेस्सति । अथ नं अहं अत्तनो बलेन मिच्छादिट्ठिं छट्ठापेस्सामी”ति चिन्तेसि । तस्मा चुद्दसमे दिवसे पितु सन्तिकं गन्तुकामा हुत्वा एवमाह ।

तत्थ सखियो चाति सहायिकायोपि मे पञ्चसता कुमारिकायो एकायेकं असदिसं कत्वा नानालङ्कारेहि नानावण्णेहि पुप्फगन्धविलेपनेहि अलङ्करोन्तूति । दिब्बोति दिब्बसदिसो, देवतासन्निपातपटिमण्डितोतिपि दिब्बो । गच्छन्ति मम दानवत्तं आहरापेतुं विदेहिस्सरस्स पितु सन्तिकं गमिस्सामीति । अभिहरिंसूति सोळसहि गन्धोदकघटेहि न्हापेत्वा मण्डनत्थाय अभिहरिंसु । परिकिरियाति परिवारेत्वा । असोभिंसूति सुजं परिवारेत्वा ठिता देवकज्जा विय तं दिवसं अतिविय असोभिंसूति ।

१२२६:सा च सखिमज्झगता, सब्बाभरणभूसिता ।
सतेरता अब्भमिव, चन्दकं पाविसी रुचा ॥

१२२७:उपसङ्कमित्वा वेदेहं, वन्दित्वा विनये रतं ।
सुवण्णखचिते पीठे, एकमन्तं उपाविसी”ति ॥

तत्थ उपाविसीति पितु वसनट्टानं चन्दकपासादं पाविसि । सुवण्णखचितेति सत्तरतनखचिते सुवण्णमये पीठे ।

१२२८:तज्ज दिस्वान वेदेहो, अच्छरानंव सङ्गमं ।
रुचं सखिमज्झगतं, इदं वचनमब्रवि ॥

१२२९:“कच्चि रमसि पासादे, अन्तोपोक्खरणिं पति ।
कच्चि बहुविधं खज्जं, सदा अभिहरन्ति ते ॥

१२३०:कच्चि बहुविधं माल्यं, ओचिनित्वा कुमारियो ।
घरके करोथ पच्चेकं, खिड्डारतिरता मुहं ॥

१२३१:केन वा विकलं तुहं, किं खिप्पं आहरन्ति ते ।
मनो करस्सु कुड्डमुखी, अपि चन्दसमहिपी”ति ॥

तत्थ सङ्गमन्ति अच्छरानं सङ्गमं विय समागमं दिस्वा । पासादेति अम्म मया तुहं वेजयन्तसदिसो रतिवट्टनपासादो कारितो, कच्चि तत्थ रमसि । अन्तोपोक्खरणिं पतीति अन्तोवत्थुस्मिज्जेव ते मया नन्दापोक्खरणीपटिभागापोक्खरणी कारिता, कच्चि तं पोक्खरणिं पटिच्च उदककीळं कीळन्ती रमसि । माल्यन्ति अम्म, अहं तुहं देवसिकं पञ्चवीसति पुप्फसमुगे पहिणामि, कच्चि तुम्हे सब्बापि कुमारिकायो तं माल्यं ओचिनित्वा गन्धित्वा अभिण्हं खिड्डारतिरता हुत्वा पच्चेकं घरके करोथ, “इदं सुन्दरं, इदं सुन्दरतर”न्ति पाटियेक्कं सारम्भेन वायपुप्फघरकानि पुप्फगब्भे च पुप्फासनपुप्फसयनानि च कच्चि करोथाति पुच्छति ।

विकलन्ति वेकल्लं । मनो करस्सूति चित्तं उप्पादेहि । कुड्डमुखीति सासपकक्केहि पसादितमुखताय तं एवमाह । इत्थियो हि मुखवण्णं पसादेन्तियो दुट्टलोहितमुखदूसितपीळकाहरणत्थं पठमं सासपकक्केन मुखं विलिम्पन्ति, ततो लोहितस्स समकरणत्थं मत्तिकाक्केन, ततो छविपसादनत्थं तिलकक्केन । चन्दसमहिपीति चन्दतो दुल्लभतरो नाम नत्थि, तादिसेपि रुचिं कत्वा ममाचिक्ख, सम्पादेस्सामि तेति ।

१२३३:वेदेहस्स वचो सुत्वा, रुचा पितर मब्रवि ।
‘सब्बमेतं महाराज, लब्भतिस्सरसन्तिके ॥

१२३३सुवे पन्नरसो दिव्यो, सहस्सं आहरन्तु मे ।
यथादिन्नञ्च दस्सामि, दानं सब्बवणीस्वह””न्ति ॥

तत्थ सब्बवणीस्वहन्ति सब्बवणिब्बकेसु अहं दस्सामि ।

१२३४रुचाय वचनं सुत्वा, राजा अङ्गति मब्रवि ।
‘बहुं विनासितं वित्तं, निरत्थं अफलं तथा ॥

१२३५उपोसथे वसं निच्चं, अन्नपानं न भुञ्जसि ।
नियतेतं अभुत्तब्बं, नत्थि पुञ्जं अभुञ्जतो””ति ॥

तत्थ अङ्गति मब्रवीति भिक्खवे, सो अङ्गतिराजा पुब्बे अयाचितोपि “अम्म, दानं देही”ति सहस्सं दत्त्वा तं दिवसं याचितोपि मिच्छादस्सनस्स गहितत्ता अदत्त्वा इदं “बहुं विनासितं”न्तिआदिवचनं अब्रवि । नियतेतं अभुत्तब्बन्ति एतं नियतिवसेन तथा अभुञ्जितब्बं भविस्सति, भुञ्जन्तानम्मि अभुञ्जन्तानम्मि पुञ्जं नत्थि । सब्बे हि चुल्लासीतिमहाकप्पे अतिक्कमित्त्वाव सुञ्जन्ति ।

१२३६:बीजकोपि हि सुत्वान, तदा कस्सपभासितं ।
‘पस्ससन्तो मुहुं उण्हं, रुदं अस्सूनि वत्तयि ॥

१२३७आव रुचे जीवमाना, मा भत्तमपनामयि ।
नत्थि भद्दे परो लोको, किं निरत्थं विहञ्जसी””ति ॥

तत्थ बीजकोपीति बीजकोपि पुब्बे कल्याणकम्मं कत्वा तस्स निस्सन्देन दासिकुच्छियं निब्बत्तोति बीजकवत्थुम्मिस्सा उदाहरणत्थं आहरि । नत्थि भद्देति भद्दे, गुणाचरियो एवमाह “नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना”ति । परलोके हि सति इधलोकोपि नाम भवेय्य, सोयेव च नत्थि । मातापितूसु सन्तेसु पुत्तधीतरो नाम भवेय्युं, तेयेव च नत्थि । धम्मे सति धम्मिकसमणब्राह्मणा भवेय्युं, तेयेव च नत्थि । किं दानं देन्ती सीलं रक्खन्ती निरत्थं विहञ्जसीति ।

१२३८:वेदेहस्स वचो सुत्वा, रुचा रुचिरवणिणी ।
जानं पुब्बापरं धम्मं, पितरं एतदब्रवि ॥

१२३९सुतमेव पुरे आसि, सक्खि दिट्ठमिदं मया ।
बालूपसेवी यो होति, बालोव समपज्जथ ॥

१२४०मूळो हि मूळहमागम्म, भिय्यो मोहं निगच्छति ।

पतिरूपं अलातेन, बीजकेन च मुह्यितुं”न्ति ॥

तत्थ पुब्बापरं धम्मन्ति भिक्खवे, पितु वचनं सुत्वा रुचा राजधीता अतीते सत्तजातिवसेन पुब्बधम्मं, अनागते सत्तजातिवसेन अनागतधम्मञ्च जानन्ती पितरं मिच्छादिद्वितो मोचेतुकामा एतं “सुतमेवा”तिआदिमाह । तत्थ समपज्जथाति यो पुगलो बालूपसेवी होति, सो बालोव समपज्जतीति एतं मया पुब्बे सुतमेव, अज्ज पन पच्चक्खतो दिट्ठं । मूळहोति मग्गमूळहं आगम्म मग्गमूळहो विय दिट्ठिमूळहं आगम्म दिट्ठिमूळहोपि उत्तरि मोहं निगच्छति, मूळहतरो होति । अलातेनाति देव, तुम्हेहि जातिगोत्तकुलपदेसइस्सरियपुज्जपज्जाहीनेन अलातसेनापतिना अच्चन्तहीनेन दुप्पज्जेन बीजकदासेन च गामदारकसदिसं अहिरिकं बालं गुणं आजीवकं आगम्म मुह्यितुं पतिरूपं अनुच्छविकं । किं ते न मुह्यिस्सन्तीति?

एवं ते उभोपि गरहित्वा दिट्ठितो मोचेतुकामताय पितरं वण्णेन्ती आह —

१२४१. त्वञ्च देवासि सप्पज्जो, धीरो अत्थस्स कोविदो ।

कथं बालेभि सदिसं, हीनदिट्ठिं उपागमि ॥

१२४२. सचेपि संसारपथेन सुज्झति, निरत्थिया पब्बज्जा गुणस्स ।

कीटोव अग्गिं जलितं अपापतं, उपपज्जति मोहमूळहो नग्गभावं ॥

१२४३. संसारसुद्धीति पुरे निविट्ठा, कम्मं विदूसेन्ति बहू अजानं ।

पुब्बे कली दुग्गहितोवनत्था, दुम्मोचया बलिसा अम्बुजोवा”ति ॥

तत्थ सप्पज्जोति यसवयपुज्जतित्थावासयोनिमनसिकारसाकच्छावसेन लब्धाय पज्जाय सप्पज्जो, तेनेव कारणेन धीरो, धीरताय अत्थानत्थस्स कारणाकारणस्स कोविदो । बालेभि सदिसन्ति यथा ते बाला उपगता, तथा कथं त्वं हीनदिट्ठिं उपगतो । अपापतन्ति अपि आपतं, पतन्तीति अत्थो । इदं वुत्तं होति — तात, संसारेन सुद्धीति लब्धिया सति यथा पटङ्गकीटो रत्तिभागे जलितं अग्गिं दिस्वा तप्पच्चयं दुक्खं अजानित्वा मोहेन तत्थ पतन्तो महादुक्खं आपज्जति, तथा गुणोपि पज्ज कामगुणे पहाय मोहमूळहो निरस्सादं नग्गभावं उपपज्जति ।

पुरे निविट्ठाति तात, संसारेन सुद्धीति कस्सचि वचनं असुत्वा पठममेव निविट्ठो नत्थि, सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलन्ति गहितत्ता बहू जना अजानन्ता कम्मं विदूसेन्ता कम्मफलम्पि विदूसेन्तियेव, एवं तेसं पुब्बे गहितो कलि पराजयगाहो दुग्गहितोव होतीति अत्थो । दुम्मोचया बलिसा अम्बुजोवाति ते पन एवं अजानन्ता मिच्छादस्सनेन अनत्थं गहेत्वा ठिता बाला यथा नाम बलिसं गिलित्वा ठितो मच्छो बलिसा दुम्मोचयो होति, एवं तम्हा अनत्था दुम्मोचया होन्ति ।

उत्तरिपि उदाहरणं आहरन्ती आह —

१२४४. उपमं ते करिस्सामि, महाराज तवत्थिया ।

उपमाय मिधेक्कच्चे, अत्थं जानन्ति पण्डिता ॥

१२४५. व्राणिजानं यथा नावा, अप्पमाणभरा गरु ।

अतिभारं समादाय, अण्णवे अवसीदति ॥

१२४६ एवमेव नरो पापं, थोकं थोकम्पि आचिनं ।
अतिभारं समादाय, निरये अवसीदति ॥

१२४७ न ताव भारो परिपूरो, अलातस्स महीपति ।
आचिनाति च तं पापं, येन गच्छति दुग्गतिं ॥

१२४८ पुब्बेवस्स कतं पुज्जं, अलातस्स महीपति ।
तस्सेव देव निस्सन्दो, यञ्चेसो लभते सुखं ॥

१२४९ खीयते चस्स तं पुज्जं, तथा हि अगुणे रतो ।
उजुमग्गं अवहाय, कुम्मग्गमनुधावति ॥

१२५० तुला यथा पग्गहिता, ओहिते तुलमण्डले ।
उन्नमेति तुलासीसं, भारे ओरोपिते सति ॥

१२५१ एवमेव नरो पुज्जं, थोकं थोकम्पि आचिनं ।
सग्गातिमानो दासोव, बीजको सातवे रतो'ति ॥

तत्थ निरयेति अट्टविधे महानिरये, सोळसविधे उस्सदनिरये, लोकन्तरनिरये च । भारोति तात, न ताव अलातस्स अकुसलभारो पूरति । तस्सेवाति तस्स पुब्बे कतस्स पुज्जस्सेव निस्सन्दो, यं सो अलातसेनापति अज्ज सुखं लभति । न हि तात, एतं गोघातककम्मस्स फलं । पापकम्मस्स हि नाम विपाको इट्ठो कन्तो भविस्सतीति अट्टानमेतं । अगुणे रतोति तथाहेस इदानी अकुसलकम्मे रतो । उजुमग्गान्ति दसकुसलकम्मपथमग्गं । कुम्मग्गान्ति निरयगामिअकुसलमग्गं ।

ओहिते तुलमण्डलेति भण्डपटिच्छनत्थाय तुलमण्डले लग्गेत्वा ठपिते । उन्नमेतीति उद्धं उक्खिपति । आचिनन्ति थोकं थोकम्पि पुज्जं आचिनन्तो पापभारं ओतारेत्वा नरो कल्याणकम्मस्स सीसं उक्खिपित्वा देवलोको गच्छति । सग्गातिमानोति सग्गे अतिमानो सग्गसम्पापके सातफले कल्याणकम्मे अभिरतो । “सग्गाधिमानो”तिपि पाठो, सग्गं अधिकारं कत्वा ठितचित्तोति अत्थो । सातवे रतोति एस बीजकदासो सातवे मधुरविपाके कुसलधम्मेयेव रतो । सो इमस्स पापकम्मस्स खीणकाले, कल्याणकम्मस्स फलेन देवलोके निब्बत्तिस्सति ।

यञ्चेस इदानी दासत्तं उपगतो, न तं कल्याणकम्मस्स फलेन । दासत्तसंवत्तनिकज्झिस्स पुब्बे कतं पापं भविस्सतीति निट्ठमेत्थ गन्तव्वन्ति इममत्थं पकासेन्ती आह —

१२५२ यमज्ज बीजको दासो, दुक्खं पस्सति अत्तनि ।
पुब्बेवस्स कतं पापं, तमेसो पटिसेवति ॥

१२५३ खीयते चस्स तं पापं, तथा हि विनये रतो ।

कस्सपञ्च समापज्ज, मा हेवुप्पथमागमा'ति ॥

तत्थ मा हेवुप्पथमागमाति तात, त्वं इमं नग्गं कस्सपाजीवकं उपगन्त्वा मा हेव निरयगामिं उप्पथं अगमा, मा पापमकासीति पितरं ओवदति ।

इदानिस्स पापूपसेवनाय दोसं कल्याणमित्तूपसेवनाय च गुणं दस्सेन्ती आह —

१२५४ यं यज्झि राज भजति, सन्तं वा यदि वा असं ।
सीलवन्तं विसीलं वा, वसं तस्सेव गच्छति ॥

१२५५ यादिसं कुरुते मित्तं, यादिसं चूपसेवति ।
सोपि तादिसको होति, सहवासो हि तादिसो ॥

१२५६ सेवमानो सेवमानं, सम्फुट्ठो सम्फुसं परं ।
सरो दिद्धो कलापंव, अलित्तमुपलिम्पति ।
उपलेपभया धीरो, नेव पापसखा सिया ॥

१२५७ पूतिमच्छं कुसग्गेन, यो नरो उपनय्हति ।
कुसापि पूति वायन्ति, एवं बालूपसेवना ॥

१२५८ तगरञ्च पलासेन, यो नरो उपनय्हति ।
पत्तापि सुरभि वायन्ति, एवं धीरूपसेवना ॥

१२५९ तस्मा पत्तपुटस्सेव, जत्वा सम्पाकमत्तनो
असन्ते नोपसेवेय्य, सन्ते सेवेय्य पण्डितो ।
असन्तो निरयं नेन्ति, सन्तो पापेन्ति सुगति'न्ति ॥

तत्थ सन्तं वाति सप्पुरिसं वा । यदि वा असन्ति असप्पुरिसं वा । सरो दिद्धो कलापंवाति महाराज, यथा नाम हलाहलविसलित्तो सरो सरकलापे खित्तो सब्बं तं विसेन अलित्तम्मि सरकलापं लिम्पति, विसदिद्धमेव करोति, एवमेव पापमित्तो पापं सेवमानो अत्तानं सेवमानं परं, तेन सम्फुट्ठो तं सम्फुसं अलित्तं पापेन पुरिसं अत्तना एकज्झासयं करोन्तो उपलिम्पति । पूति वायन्तीति तस्स ते कुसापि दुग्गन्धा वायन्ति । तगरञ्चाति तगरञ्च अञ्जञ्च गन्धसम्पन्नं गन्धजातं । एवन्ति एवरूपा धीरूपसेवना । धीरो हि अत्तानं सेवमानं धीरमेव करोति ।

तस्मा पत्तपुटस्सेवाति यस्मा तगरादिपलिवेठमानानि पण्णानिपि सुगन्धानि होन्ति, तस्मा पलासपत्तपुटस्सेव पण्डितूपसेवनेन अहम्मि पण्डितो भविस्सामीति एवं । जत्वा सम्पाकमत्तनोति अत्तनो परिपाकं पण्डितभावं परिमाणं जत्वा असन्ते पहाय पण्डिते सन्ते सेवेय्य । “निरयं नेन्ती”ति एत्थ देवदत्तादीहि निरयं, “पापेन्ति सुगति”न्ति एत्थ सारिपुत्तत्थेरादीहि सुगतिं नीतानं वसेन उदाहरणानि आहरितब्बानि ।

एवं राजधीता छहि गाथाहि पितु धम्मं कथेत्वा इदानी अतीते अत्तना अनुभूतं दुक्खं दस्सेन्ती आह —

१२६०:अहम्पि जातियो सत्त, सरे संसरित्तनो ।
अनागतापि सत्तेव, या गमिस्सं इतो चुता ॥

१२६१:या मे सा सत्तमी जाति, अहु पुब्बे जनाधिप ।
कम्मरपुत्तो मगधेसु, अहुं राजगहे पुरे ॥

१२६२:पापं सहायमागम्म, बहुं पापं कतं मया ।
परदारस्स हेठेन्तो, चरिम्हा अमरा विय ॥

१२६३:तं कम्मं निहितं अट्ठा, भस्मच्छन्नोव पावको ।
अथ अज्जेहि कम्मेहि, अजायिं वंसभूमियं ॥

१२६४:क्रोसम्बियं सेट्टिकुले, इद्धे फीते महद्धने ।
एकपुत्तो महाराज, निच्चं सक्कतपूजितो ॥

१२६५:तत्थ मित्तं असेविस्सं, सहायं सातवे रतं ।
पण्डितं सुतसम्पन्नं, सो मं अत्थे निवेसयि ॥

१२६६:चातुद्दसिं पञ्चदसिं, बहुं रत्तिं उपावसिं ।
तं कम्मं निहितं अट्ठा, निधीव उदकन्तिके ॥

१२६७:अथ पापान कम्मनं, यमेतं मगधे कतं ।
फलं परियाग मं पच्छा, भुत्वा दुड्ढविसं यथा ॥

१२६८:ततो चुताहं वेदेह, रोरुवे निरये चिरं ।
सकम्मुना अपच्चिस्सं, तं सरं न सुखं लभे ॥

१२६९:बहुवस्सगणे तत्थ, खेपयित्वा बहुं दुखं ।
भिन्नागते अहुं राज, छगलो उद्धतप्फलो'ति ॥

तत्थ सत्ताति महाराज, इधलोकपरलोका नाम सुकतदुक्कटानञ्च फलं नाम अत्थि । न हि संसारो सत्ते सोधेतुं सक्कोति, सकम्मुना एव सत्ता सुज्झन्ति । अलातसेनापति च बीजकदासो च एकमेव जातिं अनुस्सरन्ति । न केवलं एतेव जातिं सरन्ति, अहम्पि अतीते सत्त जातियो अत्तनो संसरितं सरामि, अनागतेपि इतो गन्तब्बा सत्तेव जानामि । **या मे साति** या सा मम अतीते सत्तमी जाति आसि । **कम्मरपुत्तो**ति ताय जातिया अहं मगधेसु राजगहनगरे सुवण्णकारपुत्तो अहोसिं ।

परदारस्स हेठेन्तोति परदारं हेठेन्ता परेसं रक्खितगोपिते वरभण्डे अपरज्झन्ता । **अट्ठा**ति तं तदा मया कतं पापकम्मं

ओकासं अलभित्वा ओकासे सति विपाकदायकं हुत्वा भस्मपटिच्छन्नो अग्निं विय निहितं अट्टासि । वंसभूमियन्ति वंसरट्टे । एकपुत्तोति असीतिकोटिविभवे सेट्टिकुले अहं एकपुत्तकोव अहोसिं । सातवे रतन्ति कल्याणकम्मे अभिरतं । सो मन्ति सो सहायको मं अत्थे कुसलकम्मे पतिट्ठापेसि ।

तं कम्मन्ति तम्पि मे कतं कल्याणकम्मं तदा ओकासं अलभित्वा ओकासे सति विपाकदायकं हुत्वा उदकन्तिके निधिं विय निहितं अट्टासि । यमेतन्ति अथ मम सन्तकेसु पापकम्मेसु यं एतं मया मगधेसु परदारिककम्मं कतं, तस्स फलं पच्छा मं परियागं उपगतन्ति अत्थो । यथा किं? भुत्वा दुट्ठविसं यथा, यथा सविसं भोजनं भुज्जित्वा ठितस्स तं दुट्ठं कक्खळं हलाहलं विसं कुप्पति, तथा मं परियागतन्ति अत्थो । ततोति ततो कोसम्बियं सेट्टिकुलतो । तं सरन्ति तं तस्मिं निरये अनुभूतदुक्खं सरन्ती चित्तसुखं नाम न लभामि, भयमेव मे उपपज्जति । भिन्नागतेति भिन्नागते नाम रट्टे । उद्धतप्फलोति उद्धतबीजो ।

सो पन छगलको बलसम्पन्नो अहोसि । पिट्ठियं अभिरुह्यपि नं वाहयिंसु, यानकेपि योजयिंसु । इममत्थं पकासेन्ती आह —

१२७०. सातपुत्ता मया वूळ्हा, पिट्ठिया च रथेन च ।
तस्स कम्मस्स निस्सन्दो, परदारगमनस्स मे'ति ॥

तत्थ सातपुत्ताति अमच्चपुत्ता । तस्स कम्मस्साति देव, रोरुवे महानिरये पच्चनञ्च छगलककाले बीजुप्पाटनञ्च पिट्ठिवाहनयानकयोजनानि च सब्बोपेस तस्स निस्सन्दो परदारगमनस्स मेति ।

ततो पन चवित्वा अरञ्जे कपियोनियं पटिसन्धिं गण्हि । अथ नं जातदिवसे यूथपतिनो दस्सेसुं । सो “आनेथ मे, पुत्त”न्ति दळ्हं गहेत्वा तस्स विरवन्तस्स दन्तेहि फलानि उप्पाटेसि । तमत्थं पकासेन्ती आह —

१२७१. ततो चुताहं वेदेह, कपि आसिं ब्रहावने ।
निलुञ्चितफलोयेव, यूथपेन पगब्भिना ।
तस्स कम्मस्स निस्सन्दो, परदारगमनस्स मे'ति ॥

तत्थ निलुञ्चितफलोयेवाति तत्रपाहं पगब्भेन यूथपतिना लुञ्जित्वा उप्पाटितफलोयेव अहोसिन्ति अत्थो ।

अथ अपरापि जातियो दस्सेन्ती आह —

१२७२. ततो चुताहं वेदेह, दस्सनेसु पसू अहुं ।
निलुञ्चितो जवो भद्रो, योग्गं वूळ्हं चिरं मया ।
तस्स कम्मस्स निस्सन्दो, परदारगमनस्स मे ॥

१२७३. ततो चुताहं वेदेह, वज्जीसु कुलमागमा ।
नेवित्थी न पुमा आसिं, मनुस्सत्ते सुदुल्लभे ।
तस्स कम्मस्स निस्सन्दो, परदारगमनस्स मे ॥

१२७४ ततो चुताहं वेदेह, अजायिं नन्दने वने ।
भवने तावतिसाहं, अच्छरा कामवणिनी ॥

१२७५ विचित्रवत्थाभरणा, आमुत्तमणिकुण्डला ।
कुसला नच्चगीतस्स, सक्कस्स परिचारिका ॥

१२७६ तत्थ ठिताहं वेदेह, सरामि जातियो इमा ।
अनागतापि सत्तेव, या गमिस्सं इतो चुता ॥

१२७७ प्ररियागतं तं कुसलं, यं मे कोसम्बियं कतं ।
देवे चेव मनुस्से च, सन्धाविस्सं इतो चुता ॥

१२७८ सत्त जच्चो महाराज, निच्चं सक्कतपूजिता ।
थीभावापि न मुच्चिस्सं, छट्ठा निगतियो इमा ॥

१२७९ सत्तमी च गति देव, देवपुत्तो महिद्धिको ।
पुमा देवो भविस्सामि, देवकायस्मिमुत्तमो ॥

१२८० अज्जापि सन्तानमयं, मालं गन्थेन्ति नन्दने ।
देवपुत्तो जवो नाम, यो मे मालं पटिच्छति ॥

१२८१ मुहुत्तो विय सो दिब्बो, इध वस्सानि सोळस ।
रत्तिन्दिवो च सो दिब्बो, मानुसिं सरदोसतं ॥

१२८२ इति कम्मानि अन्वेन्ति, असङ्खेय्यापि जातियो ।
कल्याणं यदि वा पापं, न हि कम्मं विनस्सती'ति ॥

तत्थ दस्सनेसूति दस्सनरट्टेसु । पसूति गोणो अहोसिं । निलुज्जितोति वच्छकालेयेव मं एवं मनापो भविस्सतीति निब्बीजकमकंसु । सोहं निलुज्जितो उद्धतबीजो जवो भद्रो अहोसिं । वज्जीसु कुलमागमाति गोयोनितो चवित्वा वज्जिरट्टे एकस्मिं महाभोगकुले निब्बत्तिन्ति दस्सेति । नेविथी न पुमाति नपुंसकत्तं सन्धाय आह । भवने तावतिसाहन्ति तावतिसभवने अहं ।

तत्थ ठिताहं, वेदेह, सरामि जातियो इमाति सा किर तस्मिं देवलोके ठिता “अहं एवरूपं देवलोकं आगच्छन्ती कुतो नु खो आगता”ति ओलोकेन्ती वज्जिरट्टे महाभोगकुले नपुंसकत्तभावतो चवित्वा तत्थ निब्बत्तभावं पस्सि । ततो “केन नु खो कम्मेन एवरूपे रमणीये ठाने निब्बत्ताम्ही”ति ओलोकेन्ती कोसम्बियं सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा कतं दानादिकुसलं दिस्वा “एतस्स फलेन निब्बत्ताम्ही”ति जत्वा “अनन्तरातीते नपुंसकत्तभावे निब्बत्तमाना कुतो आगताम्ही”ति ओलोकेन्ती दस्सनरट्टेसु गोयोनियं महादुक्खस्स अनुभूतभावं अज्जासि । ततो अनन्तरं जातिं अनुस्सरमाना वानरयोनियं उद्धतफलभावं

अद्वस । ततो अनन्तरं अनुस्सरन्ती भिन्नागते छगलकयोनियं उद्धतबीजभावं अनुस्सरि । ततो परं अनुस्सरमाना रोरुवे निब्बत्तभावं अनुस्सरि ।

अथस्सा निरये तिरच्छानयोनियञ्च अनुभूतं दुक्खं अनुस्सरन्तिया भयं उप्पज्जि । ततो “केन नु खो कम्मेन एवरूपं दुक्खं अनुभूतं मया”ति छट्ठं जातिं ओलोकेन्ती ताया जातिया कोसम्बिनगरे कतं कल्याणकम्मं दिस्वा सत्तमं ओलोकेन्ती मगधरट्ठे पापसहायं निस्साय कतं परदारिककम्मं दिस्वा “एतस्स फलेन मे तं महादुक्खं अनुभूत”न्ति अज्जासि । अथ “इतो चवित्वा अनागते कुहिं निब्बत्तिस्सामी”ति ओलोकेन्ती “यावतायुकं ठत्वा पुन सक्कस्सेव परिचारिका हुत्वा निब्बत्तिस्सामी”ति अज्जासि । एवं पुनप्पुनं ओलोकयमाना “ततियेपि अत्तभावे सक्कस्सेव परिचारिका हुत्वा निब्बत्तिस्सामी, तथा चतुत्थे, पञ्चमे पन तस्मिंयेव देवलोके जवनदेवपुत्तस्स अगमहेसी हुत्वा निब्बत्तिस्सामी”ति जत्वा ततो अनन्तरं ओलोकेन्ती “छट्ठे अत्तभावे इतो तावतिसभवन्तो चवित्वा अङ्गतिरज्जो अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तिस्सामी, ‘रुचा’ति मे नामं भविस्सती”ति जत्वा “ततो अनन्तरा कुहिं निब्बत्तिस्सामी”ति ओलोकेन्ती “सत्तमाय जातिया ततो चवित्वा तावतिसभवने महिद्धिको देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्तिस्सामी, इत्थिभावतो मुच्चिस्सामी”ति अज्जासि । तस्मा —

“तत्थ ठिताहं वेदेह, सरामि सत्त जातियो ।

अनागतापि सत्तेव, या गमिस्सं इतो चुता”ति ॥ — आदिमाह ।

तत्थ परियागतन्ति परियायेन अत्तनो वारेन आगतं । सत्त जच्चोति वज्जिरट्ठे नपुंसकजातिया सद्धिं देवलोके पञ्च, अयञ्च छट्ठाति सत्त जातियोति वुच्चन्ति । एता सत्त जातियो निच्चं सक्कतपूजिता अहोसिन्ति दस्सेति । छट्ठा निगतियोति देवलोके पन पञ्च, अयञ्च एकाति इमा छ गतियो इत्थिभावान मुच्चिस्सन्ति वदति । सत्तमी चाति इतो चवित्वा अनन्तरं । सन्तानमयन्ति एकतोवण्टकादिवसेन कतसन्तानं । गन्थेन्तीति यथा सन्तानमया होन्ति, एवं अज्जपि मम परिचारिका नन्दनवने मालं गन्थेन्तियेव । यो मे मालं पटिच्छतीति महाराज, अनन्तरजातियं मम सामिको जवो नाम देवपुत्तो यो रुक्खतो पतितपतितं मालं पटिच्छति ।

सोळसाति महाराज, मम जातिया इमानि सोळस वस्सानि, एत्तको पन कालो देवानं एको मुहुत्तो, तेन ता मम चुतभावम्पि अजानन्ता ममत्थाय मालं गन्थेन्तियेव । मानुसिन्ति मनुस्सानं वस्सगणनं आगम्म एस सरदोसतं वस्ससतं होति, एवं दीघायुका देवा । इमिना पन कारणेन परलोकस्स च कल्याणपापकानञ्च कम्मानं अत्थितं जानाहि, देवाति ।

अन्वेन्तीति यथा मं अनुबन्धिंसु, एवं अनुबन्धन्ति । न हि कम्मं विनस्सतीति दिट्ठधम्मवेदनीयं तस्मिंयेव अत्तभावे, उपपज्जवेदनीयं अनन्तरभावे विपाकं देति, अपरापरियवेदनीयं पन विपाकं अदत्त्वा न नस्सति । तं सन्धाय “न हि कम्मं विनस्सती”ति वत्वा “देव, अहं परदारिककम्मस्स निस्सन्देन निरये च तिरच्छानयोनियञ्च महन्तं दुक्खं अनुभविं । सचे पन तुम्हेपि इदानी गुणस्स कथं गहेत्वा एवं करिस्सथ, मया अनुभूतसदिसमेव दुक्खं अनुभविस्सथ, तस्मा एवं मा करित्था”ति आह ।

अथस्स उत्तरि धम्मं देसेन्ती आह —

१२८३:यो इच्छे पुरिसो होतुं, जातिं जातिं पुनप्पुनं ।

परदारं विवज्जेय्य, धोतपादोव कदमं ॥

१२८४:या इच्छे पुरिसो होतुं, जातिं जातिं पुनप्पुनं ।
सामिकं अपचायेय्य, इन्दं व परिचारिका ॥

१२८५:यो इच्छे दिव्यभोगञ्च, दिव्यमायुं यसं सुखं ।
पापानि परिवज्जेत्वा, तिविधं धम्ममाचरे ॥

१२८६:कायेन वाचा मनसा, अप्पमत्तो विचक्खणो ।
अत्तनो होति अत्थाय, इत्थी वा यदि वा पुमा ॥

१२८७:ये केचिमे मानुजा जीवलोके, यसस्सिनो सब्बसमन्तभोगा ।
असंसयं तेहि पुरे सुचिण्णं, कम्मस्सकासे पुथु सब्बसत्ता ॥

१२८८:इङ्गानुचिन्तेसि सयम्पि देव, कुतोनिदाना ते इमा जनिन्द ।
या ते इमा अच्छरासन्निकासा, अलङ्कता कञ्चनजालछन्ना'ति ॥

तत्थ होतुन्ति भवितुं । **सब्बसमन्तभोगा**ति परिपुण्णसब्बभोगा । **सुचिण्णन्ति** सुद्ध चिण्णं कल्याणकम्मं कतं । **कम्मस्सकासे**ति कम्मस्सका अत्तना कतकम्मस्सेव विपाकपटिसंवेदिनो । न हि मातापितूहि कतं कम्मं पुत्तधीतानं विपाकं देति, न ताहि पुत्तधीताहि कतं कम्मं मातापितूनं विपाकं देति । सेसेहि कतं सेसानं किमेव दस्सति? **इङ्गा**ति चोदनत्थे निपातो । **अनुचिन्तेसी**ति पुनप्पुनं चिन्तेय्यासि । **या ते इमा**ति या इमा सोळससहस्सा इत्थियो तं उपट्ठहन्ति, इमा ते कुतोनिदाना, किं निपज्जित्वा निदायन्तेन लद्धा, उदाहु पन्थदूसनसन्धिच्छेदादीनि पापानि कत्वा, अदु कल्याणकम्मं निस्साय लद्धाति इदं ताव अत्तनापि चिन्तेय्यासि, देवाति ।

एवं सा पितरं अनुसासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१२८९:इच्चेवं पितरं कज्जा, रुचा तोसेसि अङ्गतिं ।
मूळहस्स मग्गमाचिक्खि, धम्ममक्खासि सुब्बता'ति ॥

तत्थ **इच्चेवन्ति** भिक्खवे, इति इमेहि एवरूपेहि मधुरेहि वचनेहि रुचाकज्जा पितरं तोसेसि, मूळहस्स मग्गं विय तस्स सुगतिमग्गं आचिक्खि, नानानयेहि सुचरितधम्मं अक्खासि । धम्मं कथेन्तीयेव सा सुब्बता सुन्दरवता अत्तनो अतीतजातियोपि कथेसि ।

एवं पुब्बणहतो पट्टाय सब्बरत्तिं पितु धम्मं देसेत्वा “मा, देव, नग्गस्स मिच्छादिट्ठिकस्स वचनं गण्हि, ‘अत्थि अयं लोको, अत्थि परलोको, अत्थि सुकटदुक्कटकम्मानं फल’न्ति वदन्तस्स मादिसस्स कल्याणमित्तस्स वचनं गण्ह, मा अतित्थेन पक्खन्दी’ति आह । एवं सन्तेपि पितरं मिच्छादस्सना मोचेतुं नासक्खि । सो हि केवलं तस्सा मधुरवचनं सुत्वा तुस्सि । मातापितरो हि पियपुत्तानं वचनं पियायन्ति, न पन तं मिच्छादस्सनं विस्सज्जेसि । नगरेपि “रुचा किर राजधीता पितु धम्मं देसेत्वा मिच्छादस्सनं विस्सज्जापेसी’ति एककोलाहलं अहोसि । “पण्डिता राजधीता अज्ज पितरं मिच्छादस्सना

मोचेत्वा नगरवासीनं सोत्थिभावं करिस्सती”ति महाजनो तुस्सि । सा पितरं बोधेतुं असक्कोन्ती वीरियं
अविस्सज्जेत्वाव “येन केनचि उपायेन पितु सोत्थिभावं करिस्सामी”ति सिरस्मिं अज्जलिं पतिट्ठपेत्वा दसदिसा नमस्सित्वा
“इमस्मिं लोके लोकसन्धारका धम्मिकसमणब्राह्मणा नाम लोकपालदेवता नाम महाब्रह्मानो नाम अत्थि, ते इधागन्त्वा
अत्तनो बलेन मम पितरं मिच्छादस्सनं विस्सज्जापेत्तु, एतस्स गुणे असतिपि मम गुणेन मम सीलेन मम सच्चेन इधागन्त्वा
इमं मिच्छादस्सनं विस्सज्जापेत्वा सकललोकस्स सोत्थिं करोन्तू”ति अधिट्ठित्वा नमस्सि ।

तदा बोधिसत्तो नारदो नाम महाब्रह्मा अहोसि । बोधिसत्ता च नाम अत्तनो मेत्ताभावनाय अनुदयाय महन्तभावेन
सुप्पटिपन्नदुप्पटिपन्ने सत्ते दस्सनत्थं कालानुकालं लोकं ओलोकेन्ति । सो तं दिवसं लोकं ओलोकेन्तो तं राजधीतरं पितु
मिच्छादिट्ठिमोचनत्थं लोकसन्धारकदेवतायो नमस्समानं दिस्वा, “ठपेत्वा मं अज्जो एतं राजानं मिच्छादस्सनं विस्सज्जापेत्तुं
समत्थो नाम नत्थि, अज्ज मया राजधीतु सङ्गहं, रज्जो च सपरिजनस्स सोत्थिभावं कत्वा आगन्तुं वट्ठति, केन नु खो वेसेन
गमिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “मनुस्सानं पब्बजिता पिया चेव गरुनो च आदेय्यवचना च, तस्मा पब्बजितवेसेन गमिस्सामी”ति
सन्निट्ठानं कत्वा पासादिकं सुवण्णवण्णं मनुस्सतभावं मापेत्वा मनुज्जं जटामण्डलं बन्धित्वा जटन्तरे कज्जनसूचिं
ओदहित्वा अन्तो रत्तपटं उपरि रत्तवाकचीरं निवासेत्वा पारुपित्वा सुवण्णताराखचितं रजतमयं अजिनचम्मं एकंसे कत्वा
मुत्तासिक्काय पक्खित्तं सुवण्णमयं भिक्खाभाजनं आदाय तीसु ठानेसु ओनतं सुवण्णकाजं खन्धे कत्वा मुत्तासिक्काय एव
पवाळकमण्डलुं आदाय इमिना इसिवेसेन गगनतले चन्दो विय विरोचमानो आकासेन आगन्त्वा
अलङ्कृतचन्दकपासादमहातलं पविसित्वा रज्जो पुरतो आकासे अट्ठासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१२९०: अथागमा ब्रह्मलोका, नारदो मानुसिं पजं ।

जम्बुदीपं अवेक्खन्तो, अद्वा राजानमङ्गतिं ॥

१२९१: ततो पतिट्ठा पासादे, वेदेहस्स पुरत्थतो ।

तज्ज दिस्वानानुप्पत्तं, रुचा इसिमवन्दथा”ति ॥

तत्थ अद्वाति ब्रह्मलोके ठितोव जम्बुदीपं अवेक्खन्तो गुणाजीवकस्स सन्तिके गहितमिच्छादस्सनं राजानं अङ्गतिं
अद्वस, तस्मा आगतोति अत्थो । ततो पतिट्ठाति ततो सो ब्रह्मा तस्स रज्जो अमच्चगणपरिवुत्तस्स निसिन्नस्स पुरतो तस्मिं
पासादे अपदे पदं दस्सेन्तो आकासे पतिट्ठहि । अनुप्पत्तन्ति आगतं । इसिन्ति इसिवेसेन आगतत्ता सत्था “इसि”न्ति आह ।
अवन्दथाति “ममानुग्गहेन मम पितरि कारुज्जं कत्वा एको देवराजा आगतो भविस्सती”ति हट्ठपहट्ठा वाताभिहटा
सुवण्णकदली विय ओनमित्वा नारदब्रह्मानं अवन्दि ।

राजापि तं दिस्वाव ब्रह्मतेजेन तज्जितो अत्तनो आसने सण्ठातुं असक्कोन्तो आसना ओरुह् भूमियं ठत्वा
आगतट्ठानज्ज नामगोत्तज्ज पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१२९२: अथासनम्हा ओरुह्, राजा ब्यथितमानसो ।

नारदं परिपुच्छन्तो, इदं वचनमब्रवि ॥

१२९३: कुतो नु आगच्छसि देववणिण, ओभासयं सब्बदिसा चन्दिमाव ।

अक्खाहि मे पुच्छितो नामगोत्तं, कथं तं जानन्ति मनुस्सलोके”ति ॥

तत्थ ब्यथितमानसोति भीतचित्तो । कुतो नूति कच्चि नु खो विज्जाधरो भवेय्याति मज्जमानो अवन्दित्वाव एवं पुच्छि ।

अथ सो “अयं राजा ‘परलोको नत्थी’ति मज्जति, परलोकमेवस्स ताव आचिक्खिस्सामी”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१२९४:अहज्झि देवतो इदानि एमि, ओभासयं सब्बदिसा चन्दिमाव ।
अक्खामि ते पुच्छितो नामगोत्तं, जानन्ति मं नारदो कस्सपो चा”ति ॥

तत्थ देवतोति देवलोकतो । नारदो कस्सपो चाति मं नामेन नारदो, गोत्तेन कस्सपोति जानन्ति ।

अथ राजा “इमं पच्छापि परलोकं पुच्छिस्सामि, इद्धिया लद्धकारणं ताव पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१२९५:अच्छेररूपं तव यादिसज्ज, वेहायसं गच्छसि तिट्ठसी च ।
पुच्छामि तं नारद एतमत्थं, अथ केन वण्णेन तवायमिद्धी”ति ॥

तत्थ यादिसज्जाति यादिसज्ज तव सण्ठानं, यज्ज त्वं आकासे गच्छसि तिट्ठसि च, इदं अच्छरियजातं ।

नारदो आह —

१२९६:सच्चज्ज धम्मो च दमो च चागो, गुणा ममेते पक्ता पुराणा ।
तेहेव धम्मेहि सुसेवितेहि, मनोजलो येन कामं गतोस्मी”ति ॥

तत्थ सच्चन्ति मुसावादविरहितं वचीसच्चं । धम्मोति तिबिधसुचरितधम्मो चेव कसिणपरिकम्मज्ञानधम्मो च । दमोति इन्द्रियदमनं । चागोति किलेसपरिच्चागो च देय्यधम्मपरिच्चागो च । ममेते गुणाति मम एते गुणसम्पयुक्ता गुणसहगता । पक्ता पुराणाति मया पुरिमभवे कताति दस्सेति । “तेहेव धम्मेहि सुसेवितेही”ति ते सब्बे गुणे सुसेविते परिचारिते दस्सेति । मनोजवोति इद्धिया कारणेन पटिलद्धो । येन कामं गतोस्मीति येन देवद्वाने च मनुस्सद्वाने च गन्तुं इच्छनं, तेन गतोस्मीति अत्थो ।

राजा एवं तस्मिं कथेन्तेपि मिच्छादस्सनस्स गहितत्ता परलोकं असद्वहन्तो “अत्थि नु खो पुज्जविपाको”ति वत्वा गाथमाह —

१२९७:अच्छेरमाचिक्खसि पुज्जसिद्धिं, सचे हि एतेहि यथा वदेसि ।
पुच्छामि तं नारद एतमत्थं, पुट्ठो च मे साधु वियाकरोही”ति ॥

तत्थ पुज्जसिद्धिन्ति पुज्जानं सिद्धिं फलदायकत्तं आचिक्खन्तो अच्छरियं आचिक्खसि ।

नारदो आह —

१२९८:पुच्छस्सु मं राज तवेस अत्थो, यं संसयं कुरुसे भूमिपाल ।

अहं तं निस्संसयतं गमेमि, नयेहि जायेहि च हेतुभी चा'ति ॥

तत्थ तवेस अत्थोति पुच्छितब्बको नाम तव एस अत्थो । यं संसयन्ति यं किस्मिञ्चिदेव अत्थे संसयं करोसि, तं मं पुच्छ । निस्संसयतन्ति अहं तं निस्संसयभावं गमेमि । नयेहीति कारणवचनेहि । जायेहीति जाणेहि । हेतुभीति पच्चयेहि, पटिञ्जामत्तेनेव अवत्वा जाणेन परिच्छिन्दित्वा कारणवचनेन च तेसं धम्मानं समुट्ठापकपच्चयेहि च तं निस्संसयं करिस्सामीति अत्थो ।

राजा आह —

१२९९:पुच्छामि तं नारद एतमत्थं, पुट्ठो च मे नारद मा मुसा भणि ।
अत्थि नु देवा पितरो नु अत्थि, लोको परो अत्थि जनो यमाहू'ति ॥

तत्थ जनो यमाहूति यं जनो एवमाह — “अत्थि देवा, अत्थि पितरो, अत्थि परो लोको'ति, तं सब्बं अत्थि नु खोति पुच्छति ।

नारदो आह —

१३००:अत्थेव देवा पितरो च अत्थि, लोको परो अत्थि जनो यमाहु ।
कामेसु गिद्धा च नरा पमूळ्हा, लोकं परं न विदू मोहयुत्ता'ति ॥

तत्थ अत्थेव देवाति महाराज, देवा च पितरो च अत्थि, यम्पि जनो परलोकमाह, सोपि अत्थेव । न विदूति कामगिद्धा पन मोहमूळ्हा जना परलोकं न विदन्ति न जानन्तीति ।

तं सुत्वा राजा परिहासं करोन्तो एवमाह —

१३०१:अत्थीति चे नारद सद्वहासि, निवेसनं परलोके मतानं ।
इधेव मे पञ्च सतानि देहि, दस्सामि ते परलोके सहस्स'न्ति ॥

तत्थ निवेसनन्ति निवासट्ठानं । पञ्च सतानीति पञ्च कहापणसतानि ।

अथ नं महासत्तो परिसमज्झेयेव गरहन्तो आह —

१३०२:दज्जेमु खो पञ्च सतानि भोतो, जज्जामु चे सीलवन्तं वदज्जुं ।
लुद्धं तं भोन्तं निरये वसन्तं, को चोदये परलोके सहस्सं ॥

१३०३:इधेव यो होति अधम्मसीलो, पापाचारो अलसो लुद्धकम्मो ।
न पण्डिता तस्मिं इणं ददन्ति, न हि आगमो होति तथाविधम्हा ॥

१३०४:द्वक्खज्ज पोसं मनुजा विदित्वा, उट्ठानकं सीलवन्तं वदज्जुं ।

सयमेव भोगेहि निमन्तयन्ति, कम्मं करित्वा पुन माहरेसी'ति ॥

तत्थ **जज्जामु** चेति यदि मयं भवन्तं “सीलवा एस वदज्जू, धम्मिकसमणब्राह्मणानं इमस्मिं काले इमिना नामत्थोति जानित्वा तस्स तस्स किच्चस्स कारको वदज्जू”ति जानेय्याम । अथ ते वड्डिया पञ्च सतानि ददेय्याम, त्वं पन लुद्धो साहसिको मिच्छादस्सनं गहेत्वा दानसालं विद्धंसेत्वा परदारेसु अपरज्झसि, इतो चुतो निरये उप्पज्जिस्ससि, एवं लुद्धं तं निरये वसन्तं भोन्तं तत्थ गन्त्वा को “सहस्सं मे देही”ति चोदेस्सति । **तथाविधम्हा**ति तादिसा पुरिसा दिन्नस्स इणस्स पुन आगमो नाम न होति । **दक्खन्ति** धनुप्पादनकुसलं । **पुन माहरेसी**ति अत्तनो कम्मं करित्वा धनं उप्पादेत्वा पुन अम्हाकं सन्तकं आहरेय्यासि, मा निक्कम्मो वसीति सयमेव भोगेहि निमन्तयन्तीति ।

इति राजा तेन निगग्हमानो अप्पटिभानो अहोसि । महाजनो हट्ठतुट्ठो हुत्वा “महिद्धिको देवोपि अज्ज राजानं मिच्छादस्सनं विस्सज्जापेस्सती”ति सकलनगरं एककोलाहलं अहोसि । महासत्तस्सानुभावेन तदा सत्तयोजनिकाय मिथिलाय तस्स धम्मदेसनं अस्सुणन्तो नाम नाहोसि । अथ महासत्तो “अयं राजा अतिविय दळ्हं मिच्छादस्सनं गण्हि, निरयभयेन नं सन्तज्जेत्वा मिच्छादिट्ठिं विस्सज्जापेत्वा पुन देवलोकेन अस्सासेस्सामी”ति चिन्तेत्वा “महाराज, सचे दिट्ठिं न विस्सज्जेस्ससि, एवं अनन्तदुक्खं निरयं गमिस्ससी”ति वत्वा निरयकथं पट्टपेसि —

१३०५: इतो चुतो दक्खसि तत्थ राज, काकोलसङ्गेहि विकस्समानं ।

तं खज्जमानं निरये वसन्तं, काकेहि गिज्झेहि च सेनकेहि ।

सज्झिन्नगतं रुहरं सवन्तं, को चोदये परलोके सहस्स’न्ति ॥

तत्थ **काकोलसङ्गेही**ति लोहतुण्डेहि काकसङ्गेहि । **विकस्समानन्ति** अत्तानं आकट्टियमानं तत्थ निरये पस्सिस्ससि । तन्ति तं भवन्तं ।

तं पन काकोलनिरयं वण्णेत्वा “सचेपि एत्थ न निब्बत्तिस्ससि, लोकन्तरनिरये निब्बत्तिस्ससी”ति वत्वा तं निरयं दस्सेतुं गाथमाह —

१३०६: अन्धंतमं तत्थ न चन्दसूरिया, निरयो सदा तुमुलो घोररूपो ।

सा नेव रत्ती न दिवा पज्जायति, तथाविधे को विचरे धनत्थिको’ति ॥

तत्थ **अन्धं तमन्ति** महाराज, यम्हि लोकन्तरनिरये मिच्छादिट्ठिका निब्बत्तन्ति, तत्थ चक्खुविज्जाणस्स उप्पत्तिनिवारणं अन्धतमं । **सदा तुमुलो**ति सो निरयो निच्चं बहलन्धकारो । **घोररूपो**ति भीसनकजातिको । **सा नेव रत्ती**ति या इध रत्ति दिवा च, सा नेव तत्थ पज्जायति । **को विचरे**ति को उद्धारं सोधेन्तो विचरिस्सति ।

तम्पिस्स लोकन्तरनिरयं वित्थारेन वण्णेत्वा “महाराज, मिच्छादिट्ठिं अविस्सज्जेन्तो न केवलं एतदेव, अज्जम्पि दुक्खं अनुभविस्ससी”ति दस्सेन्तो गाथमाह —

१३०७: सबलो च सामो च दुवे सुवाना, पवद्धकाया बलिनो महन्ता ।

खादन्ति दन्तेहि अयोमयेहि, इतो पणुन्नं परलोकपत्त’न्ति ॥

तत्थ इतो पणुन्नन्ति इमम्हा मनुस्सलोका चुतं । परतो निरयेसुपि एसेव नयो । तस्मा सब्बानि तानि निरयट्ठानानि निरयपालानं उपक्कमेहि सद्धिं हेट्ठा वुत्तनयेनेव वित्थारेत्वा तासं तासं गाथानं अनुत्तानानि पदानि वण्णेतब्बानि ।

१३०८:तं खज्जमानं निरये वसन्तं, लुद्धेहि वाळेहि अघम्मिगेहि च ।
सज्झिन्नगतं रुहिरं सवन्तं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ लुद्धेहीति दारुणेहि । वाळेहीति दुट्ठेहि । अघम्मिगेहीति अघावहेहि मिगेहि, दुक्खावहेहि सुनखेहीति अत्थो ।

१३०९:उसूहि सत्तीहि च सुनिसिताहि, हनन्ति विज्झन्ति च पच्चमिन्ता ।
काळूपकाळा निरयम्हि घोरे, पुब्बे नरं दुक्कटकम्मकारि”न्ति ॥

तत्थ हनन्ति विज्झन्ति चाति जलिताय अयपथवियं पातेत्वा सकलसरीरं छिद्वावच्छिदं करोन्ता पहरन्ति चेव विज्झन्ति च । काळूपकाळाति एवंनामका निरयपाला । निरयम्हीति तस्मिं तेसज्जेव वसेन काळूपकाळसङ्घाते निरये । दुक्कटकम्मकारिन्ति मिच्छादिट्ठिवसेन दुक्कटानं कम्मानं कारकं ।

१३१०:तं हज्जमानं निरये वजन्तं, कुच्छिस्मिं पस्सस्मिं विप्फालितूदरं ।
सज्झिन्नगतं रुहिरं सवन्तं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ तन्ति तं भवन्तं तत्थ निरये तथा हज्जमानं । वजन्तन्ति इतो चितो च धावन्तं । कुच्छिस्मिन्ति कुच्छियज्ज पस्से च हज्जमानं विज्झियमानन्ति अत्थो ।

१३११:सत्ती उसू तोमरभिण्डवाला, विविधावुधा वस्सन्ति तत्थ देवा ।
पतन्ति अङ्गारमिवच्चिमन्तो, सिलासनी वस्सति लुद्धकम्मेति ॥

तत्थ अङ्गारमिवच्चिमन्तोति जलितअङ्गारा विय अच्चिमन्ता आवुधविसेसा पतन्ति । सिलासनीति जलितसिलासनि । वस्सति लुद्धकम्मेति यथा नाम देवे वस्सन्ते असनि पतति, एवमेव आकासे समुट्ठाय चिच्चिटायमानं जलितसिलावस्सं तेसं लुद्धकम्मानं उपरि पतति ।

१३१२:उण्हो च वातो निरयम्हि दुस्सहो, न तम्हि सुखं लब्धति इत्तरम्पि ।
तं तं विधावन्तमलेनमातुरं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ इत्तरम्पीति परित्तकम्पि । विधावन्तन्ति विविधा धावन्तं ।

१३१३:सन्धावमानम्पि रथेसु युत्तं, सजोतिभूतं पथविं कमन्तं ।
पतोदलट्ठीहि सुचोदयन्तं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ रथेसु युत्तन्ति वारेन वारं तेसु जलितलोहरथेसु युत्तं । कमन्तन्ति अक्कममानं । सुचोदयन्तन्ति सुट्ठु चोदयन्तं ।

१३१४:तमारुहन्तं खुरसज्जितं गिरिं, विभिसनं पज्जलितं भयानकं ।
सज्जिन्नगत्तं रुहिरं सवन्तं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ तमारुहन्तन्ति तं भवन्तं जलितावुधपहारे असहित्वा जलितखुरेहि सज्जितं जलितलोहपब्बतं आरुहन्तं ।

१३१५:तमारुहन्तं पब्बतसन्निकासं, अङ्गाररासिं जलितं भयानकं ।
सुदङ्गुत्तं कपणं रुदन्तं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ सुदङ्गुत्तन्ति सुट्ठु दङ्गुसरीरं ।

१३१६:अब्भकूटसमा उच्चा, कण्टकनिचिता दुमा ।
अयोमयेहि तिक्खेहि, नरलोहितपायिभी”ति ॥

तत्थ कण्टकनिचिताति जलितकण्टकेहि चिता । “अयोमयेही”ति इदं येहि कण्टकेहि आचिता, ते दस्सेतुं वुत्तं ।

१३१७:तमारुहन्ति नारियो, नरा च परदारगू ।
चोदिता सत्तिहत्येहि, यमनिद्वेसकारिभी”ति ॥

तत्थ तमारुहन्तीति तं एवरूपं सिम्बलिरुक्खं आरुहन्ति । यमनिद्वेसकारिभीति यमस्स वचनकरेहि, निरयपालेहीति अत्थो ।

१३१८:तमारुहन्तं निरयं, सिम्बलिं रुहिरमक्खितं ।
विदङ्गुकायं वितचं, आतुरं गाळहवेदनं ॥

१३१९:पस्ससन्तं मुहं उण्हं, पुब्बकम्मापराधिकं ।
दुमग्गे वितचं गत्तं, को तं याचेय्य तं धन”न्ति ॥

तत्थ विदङ्गुकायन्ति विहिसितकायं । वितचन्ति चम्ममंसानं छिदावछिदं छिन्नताय कोविळारपुप्फं विय किंसुकपुप्फं विय च ।

१३२०:अब्भकूटसमा उच्चा, असिपत्ताचिता दुमा ।
अयोमयेहि तिक्खेहि, नरलोहितपायिभी”ति ॥

तत्थ असिपत्ताचिताति असिमयेहि पत्तेहि चिता ।

१३२१:तमारुहन्तं असिपत्तपादपं, असीहि तिक्खेहि च छिज्जमानं ।
सज्जिन्नगत्तं रुहिरं सवन्तं, को चोदये परलोके सहस्स”न्ति ॥

तत्थ तमारुहन्तन्ति तं भवन्तं निरयपालानं आवुधपहारे असहित्वा आरुहन्तं ।

१३२३:ततो निक्खन्तमत्तं तं, असिपत्ताचिता दुमा ।
सम्पतितं वेतरणिं, को तं याचेय्य तं धन”न्ति ॥

तत्थ सम्पतितन्ति पतितं ।

१३२३:खरा खारोदिका तत्ता, दुग्गा वेतरणी नदी ।
अयोपोक्खरसञ्छन्ना, तिक्खा पत्तेहि सन्दति” ॥

तत्थ खराति फरुसा । अयोपोक्खरसञ्छन्नाति अयोमयेहि तिखिणपरियन्तेहि पोक्खरपत्तेहि सञ्छन्ना । पत्तेहीति तेहि पत्तेहि सा नदी तिक्खा हुत्वा सन्दति ।

१३२४:तत्थ सञ्छिन्नगतं तं, वुहन्तं रुहरमक्खितं ।
वेतरञ्जे अनालम्बे, को तं याचेय्य तं धन”न्ति ॥

तत्थ वेतरञ्जेति वेतरणीउदके ।

इमं पन महासत्तस्स निरयकथं सुत्वा राजा संविग्गहदयो महासत्तञ्जेव ताणगवेसी हुत्वा आह —

१३२५:वेधामि रुक्खो विय छिज्जमानो, दिसं न जानामि पमूळ्हसञ्जो ।
भयानुतप्पामि महा च मे भया, सुत्वान कथा तव भासिता इसे ॥

१३२६:आदित्ते वारिमज्झंवे, दीपंवोधे महण्णवे ।
अन्धकारेव पज्जोतो, त्वं नोसि सरणं इसे ॥

१३२७:अत्थञ्च धम्मं अनुसास मं इसे, अतीतमद्धा अपराधितं मया ।
आचिक्ख मे नारद सुद्धिमग्गं, यथा अहं नो निरयं पतेय्य”न्ति ॥

तत्थ भयानुतप्पामीति अत्तना कतस्स पापस्स भयेन अनुतप्पामि । महा च मे भयाति महन्तञ्च मे निरयभयं उप्पन्नं । दीपंवोधेति दीपंव ओधे । इदं वुत्तं होति — आदित्ते काले वारिमज्झं विय भिन्ननावानं ओधे अण्णवे पत्तिट्ठं अलभमानानं दीपं विय अन्धकारगतानं पज्जोतो विय च त्वं नो इसे सरणं भव । अतीतमद्धा अपराधितं मयाति एकंसेन मया अतीतं कम्मं अपराधितं विराधितं, कुसलं अतिक्कमित्वा अकुसलमेव कतन्ति ।

अथस्स महासत्तो विसुद्धिमग्गं आचिक्खितुं सम्मापटिपन्ने पोराणकराजानो उदाहरणवसेन दस्सेन्तो आह —

१३२८:यथा अहू धतरट्ठो, वेस्सामित्तो अट्ठको यामतग्गि ।
उसिन्दरो चापि सिवी च राजा, परिचारका समणब्राह्मणानं ॥

१३२९:एते चञ्जे च राजानो, ये सग्गविसयं गता ।

अधम्मं परिवज्जेत्वा, धम्मं चर महीपति ॥

१३३०:अन्नहत्था च ते ब्यम्हे, घोसयन्तु पुरे तव ।
‘को छातो को च तसितो, को मालं को विलेपनं ।
नानारत्तानं वत्थानं, को नग्गो परिदहिस्सति ॥

१३३१:को पन्थे छत्तमानेति, पादुका च मुदू सुभा’ ।
इति सायञ्च पातो च, घोसयन्तु पुरे तव ॥

१३३२:जिण्णं पोसं गवास्सञ्च, मास्सु युञ्ज यथा पुरे ।
परिहारञ्च दज्जासि, अधिकारकतो बली’ति ॥

तत्थ एते चाति यथा एते च धतरट्ठो वेस्सामित्तो अट्ठको यामतग्गि उसिन्दरो सिवीति छ राजानो अञ्जे च धम्मं चरित्वा सग्गविसयं गता, एवं त्वम्पि अधम्मं परिवज्जेत्वा धम्मं चर । को छातोति महाराज, तव ब्यम्हे पुरे राजनिवेसने चेव नगरे च अन्नहत्था पुरिसा “को छातो, को तसितो”ति तेसं दातुकामताय घोसेन्तु । को मालन्ति को मालं इच्छति, को विलेपनं इच्छति, नानारत्तानं वत्थानं यं यं इच्छति, तं तं को नग्गो परिदहिस्सतीति घोसेन्तु । को पन्थे छत्तमानेतीति को पन्थे छत्तं धारयिस्सति । पादुका चाति उपाहना च मुदू सुभा को इच्छति ।

जिण्णं पोसन्ति यो ते उपट्ठाकेसु अमच्चो वा अञ्जो वा पुब्बे कतूपकारो जराजिण्णकाले यथा पोराणकाले कम्मं कातुं न सक्कोति, येपि ते गवास्सादयो जिण्णताय कम्मं कातुं न सक्कोन्ति, तेसु एकम्पि पुब्बे विय कम्मेसु मा योजयि । जिण्णकालस्मिहि ते तानि कम्मनि कातुं न सक्कोन्ति । परिहारञ्चाति इध परिवारो “परिहारो”ति वुत्तो । इदं वुत्तं होति — यो च ते बली हुत्वा अधिकारकतो पुब्बे कतूपकारो होति, तस्स जराजिण्णकाले यथापोराणपरिवारं ददेय्यासि । असप्पुरिसा हि अत्तनो उपकारकानं उपकारं कातुं समत्थकालेयेव सम्मानं करोन्ति, समत्थकाले पन न ओलोकेन्ति । सप्पुरिसा पन असमत्थकालेपि तेसं तथेव सक्कारं करोन्ति, तस्मा तुवम्पि एवं करेय्यासीति ।

इति महासत्तो रञ्जो दानकथञ्च सीलकथञ्च कथेत्वा इदानी यस्मा अयं राजा अत्तनो अत्तभावे रथेन उपमेत्वा वणिणयमाने तुस्सिस्सति, तस्मास्स सब्बकामदुहरथोपमाय धम्मं देसेन्तो आह —

१३३३:कायो ते रथसज्जातो, मनोसारथिको लहु ।
अविहिंसासारितक्खो, संविभागपटिच्छदो ॥

१३३४:प्रादसज्जमनेमियो, हत्थसज्जमपक्खरो ।
कुच्छिसज्जमनब्भन्तो, वाचासज्जमकूजनो ॥

१३३५:सच्चवाक्यसमत्तङ्गो, अपेसुज्जसुसज्जतो ।
गिरासखिलनेलङ्गो, मितभाणिसिलेसितो ॥

१३३६:सद्दालोभसुसङ्खारो, निवातञ्जलिकुब्बरो ।

अथद्धतानतीसाको, सीलसंवरनन्धनो ॥

१३३७.अक्कोधनमनुग्धाती, धम्मपण्डरच्छत्तको ।
बाहुसच्चमपालम्बो, ठितचित्तमुपाधियो ॥

१३३८.कालञ्जुताचित्तसारो, वेसारज्जतिदण्डको ।
निवातवुत्तियोत्तको, अनतिमानयुगो लहु ॥

१३३९.अलीनचित्तसन्धारो, वुद्धिसेवी रजोहतो ।
सतिपतोदो धीरस्स, धिति योगो च रस्मियो ॥

१३४०.मनो दन्तं पथं नेति, समदन्तोहि वाहिभि ।
इच्छा लोभो च कुम्मग्गो, उजुमग्गो च संयमो ॥

१३४१.रूपे सद्दे रसे गन्धे, वाहनस्स पधावतो ।
पज्जा आकोटनी राज, तत्थ अत्ताव सारथि ॥

१३४२.सचे एतेन यानेन, समचरिया दळ्हा धिति ।
सब्बकामदुहो राज, न जातु निरयं वजे'ति ॥

तत्थ रथसज्जातोति महाराज, तव कायो रथोति सज्जातो होतु । मनोसारथिकोति मनसङ्घातेन कुसलचित्तेन सारथिना समन्नागतो । लहूति विगतथिनमिद्धताय सल्लहुको । अविहिंसासारितक्खोति अविहिंसामयेन सारितेन सुट्ठु परिनिद्धितेन अक्खेन समन्नागतो । संविभागपटिच्छदोति दानसंविभागमयेन पटिच्छदेन समन्नागतो । पादसज्जमनेमियोति पादसंयममयाय नेमिया समन्नागतो । हत्थसज्जमपक्खरोति हत्थसंयममयेन पक्खरेन समन्नागतो । कुच्छिसज्जमनब्भन्तोति कुच्छिसंयमसङ्घातेन मितभोजनमयेन तेलेन अब्भन्तो । “अब्भज्जितब्बो नाभि होतू”तिपि पाठो । वाचासज्जमकूजनोति वाचासंयमेन अकूजनो ।

सच्चवाक्यसमत्तङ्गोति सच्चवाक्येन परिपुण्णअङ्गो अखण्डरथङ्गो । अपेसुज्जसुसज्जतोति अपेसुज्जेन सुट्ठु सज्जतो समुस्सितो । गिरासखिलनेलङ्गोति सखिलाय सण्हवाचाय निदोसङ्गो मट्ठरथङ्गो । मितभाणिसिलेसितो मितभाणसङ्घातेन सिलेसेन सुट्ठु सम्बन्धो । सद्धालोभसुसङ्घारोति कम्मफलसद्दहनसद्धामयेन च अलोभमयेन च सुन्दरेन अलङ्कारेण समन्नागतो । निवातज्जलिकुब्बरोति सीलवन्तानं निवातमयेन चेव अज्जलिकम्ममयेन च कुब्बरेण समन्नागतो । अथद्धतानतीसाकोति सखिलसम्मोदभावसङ्घाताय अथद्धताय अनतईसो, थोकनतईसोति अत्थो । सीलसंवरनन्धनोति अखण्डपञ्चसीलचक्खुन्द्रियादिसंवरसङ्घाताय नन्धनरज्जुया समन्नागतो ।

अक्कोधनमनुग्धातीति अक्कोधनभावसङ्घातेन अनुग्धातेन समन्नागतो । धम्मपण्डर-छत्तकोति दसकुसलधम्मसङ्घातेन पण्डरच्छत्तेन समन्नागतो । बाहुसच्चमपालम्बोति अत्थसन्निस्सितबहुस्सुतभावमयेन अपालम्बेन समन्नागतो । ठितचित्तमुपाधियोति लोकधम्मेहि अविकम्पनभावेन सुट्ठु ठितएकगगभावप्पत्तचित्तसङ्घातेन उपाधिना

उत्तरत्थरणेन वा राजासनेन समन्नागतो । **कालञ्जुताचित्तसारो**ति “अयं दानस्स दिन्नकालो, अयं सीलस्स रक्खनकालो”ति एवं कालञ्जुतासङ्घातेन कालं जानित्वा कतेन चित्तेन कुसलसारेन समन्नागतो । इदं वुत्तं होति — यथा, महाराज, रथस्स नाम आणिं आदिं कत्वा दब्बसम्भारजातं परिसुद्धं सारमयञ्च इच्छितब्बं, एवञ्हि सो रथो अद्धानक्खमो होति, एवं तवपि कायरथो कालं जानित्वा कतेन चित्तेन परिसुद्धेन दानादिकुसलसारेन समन्नागतो होतूति ।

वेसारज्जतिदण्डकोति परिसमज्जे कथेन्तस्सपि विसारदभावसङ्घातेन तिदण्डेन समन्नागतो । **निवातवुत्तियोत्तको**ति ओवादे पवत्तनसङ्घातेन मुदुना धुरयोत्तेन समन्नागतो । मुदुना हि धुरयोत्तेन बद्धरथं सिन्धवा सुखं वहन्ति, एवं तव कायरथोपि पण्डितानं ओवादप्पवत्तिताय आबद्धो सुखं यातूति अत्थो । **अनतिमानयुगो** लहूति अनतिमानसङ्घातेन लहुकेन युगेन समन्नागतो ।

अलीनचित्तसन्थारोति यथा रथो नाम दन्तमयेन उळारेन सन्थारेन सोभति, एवं तव कायरथोपि दानादिना अलीनअसङ्कुटितचित्तसन्थारो होतु । **वुद्धिसेवी रजोहतो**ति यथा रथो नाम विसमेन रजुट्टानमग्गेन गच्छन्तो रजोकिण्णो न सोभति, समेन विरजेन मग्गेन गच्छन्तो सोभति, एवं तव कायरथोपि पज्जावुद्धिसेविताय समतलं उजुमगं पटिपज्जित्वा हतरजो होतु । **सतिपतोदो धीरस्सा**ति पण्डितस्स तव तस्मिं कायरथे सुपतिट्ठितसतिपतोदो होतु । **धिति योगो च रस्मियो**ति अब्बोच्छिन्नवीरियसङ्घाता धिति च हितप्पटिपत्तियं युञ्जनभावसङ्घातो योगो च तव तस्मिं कायरथे वट्ठिता थिरा रस्मियो होन्तु । **मनो दन्तं पथं नेति, समदन्तेहि वाहिभी**ति यथा रथो नाम विसमदन्तेहि सिन्धवेहि उप्पथं याति, समदन्तेहि समसिक्खितेहि युत्तो उजुपथमेव अन्वेति, एवं मनोपि दन्तं निब्बिसेवनं कुम्मगं पहाय उजुमगं गण्हाति । तस्मा सुदन्तं आचारसम्पन्नं चित्तं तव कायरथस्स सिन्धवकिच्चं साधेतु । **इच्छालोभो चा**ति अप्पत्तेसु वत्थूसु इच्छा, पत्तेसु लोभोति अयं इच्छा च लोभो च कुम्मगो नाम । कुटिलो अनुजुमगो अपायमेव नेति । दसकुसलकम्मपथवसेन पन अट्टङ्गिकमगवसेन वा पवत्तो सीलसंयमो उजुमगो नाम । सो तव कायरथस्स मग्गो होतु ।

रूपेति एतेसु मनापियेसु रूपादीसु कामगुणेषु निमित्तं गहेत्वा धावन्तस्स तव कायरथस्स उप्पथं पटिपन्नस्स राजरथस्स सिन्धवे आकोटेत्वा निवारणपतोदयट्ठि विय पज्जा आकोटनी होतु । सा हि तं उप्पथगमनतो निवारेत्वा उजुं सुचरितमगं आरोपेस्सति । **तत्थ अत्ताव सारथी**ति तस्मिं पन ते कायरथे अज्जो सारथि नाम नत्थि, तव अत्ताव सारथि होतु । **सचे एतेन यानेना**ति महाराज, यस्सेतं एवरूपं यानं सचे अत्थि, एतेन यानेन । **समचरिया दळ्हा धिती**ति यस्स समचरिया च धिति च दळ्हा होति थिरा, सो एतेन यानेन यस्मा एस रथो सब्बकामदुहो राज, यथाधिप्पते सब्बकामे देति, तस्मा न जातु निरयं वजे, एकंसेनेतं धारेहि, एवरूपेन यानेन निरयं न गच्छसीति अत्थो । इति खो, महाराज, यं मं अवच “आचिक्ख मे, नारद, सुद्धिमगं, यथा अहं नो निरये पतेय्य”न्ति, अयं ते सो मया अनेकपरियायेन अक्खातोति ।

एवमस्स धम्मं देसेत्वा मिच्छादिट्ठिं जहापेत्वा सीले पतिट्ठापेत्वा “इतो पट्ठाप पापमित्ते पहाय कल्याणमित्ते उपसङ्गम, निच्चं अप्पमत्तो होही”ति ओवादं दत्वा राजधीतु गुणं वण्णेतवा राजपरिसाय च राजोरोधानञ्च ओवादं दत्वा महन्तेनानुभावेन तेसं पस्सन्तानज्जेव ब्रह्मलोकं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि मया दिट्ठिजालं भिन्दित्वा उरुवेलकस्सपो दमितोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेन्तो इमा गाथा अभसि —

१३४३. अलातो देवदत्तोसि, सुनामो आसि भद्दजि ।

विजयो सारिपुत्तोसि, मोग्गल्लानोसि बीजको ॥

१३४४ सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो, गुणो आसि अचेलको ।
आनन्दो सा रुचा आसि, या राजानं पसादयि ॥

१३४५ उरुवेलकस्सपो राजा, पापदिट्ठि तदा अहु ।
महाब्रह्मा बोधिसत्तो, एवं धारेथ जातक'न्ति ॥

महानारदकस्सपजातकवण्णना अट्टमा ।

[५४६] ९. विधुरजातकवण्णना

चतुपोसथकण्डं

पण्डु किसियासि दुब्बलाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अत्तनो पञ्जापारमिं आरब्ध कथेसि । एकदिवसञ्चि भिक्खु धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सत्था महापञ्जो पुथुपञ्जो गम्भीरपञ्जो जवनपञ्जो हासपञ्जो तिक्खपञ्जो निब्बेधिकपञ्जो परप्पवादमद्दनो, अत्तनो पञ्जानुभावेन खत्तियपण्डितादीहि अभिसङ्घत्ते सुखुमपञ्जे भिन्दित्वा ते दमेत्वा निब्बिसेवने कत्वा तीसु सरणेसु चेव सीलेसु च पतिट्ठापेत्वा अमतगामिमगं पटिपादेसी’ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना’ति पुच्छित्वा “इमाय नामा’ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, यं तथागतो परमाभिसम्बोधिप्पत्तो परप्पवादं भिन्दित्वा खत्तियादयो दमेय्य । पुरिमभवस्मिञ्चि बोधिजाणं परियेसन्तोपि तथागतो पञ्जवा परप्पवादमद्दनोयेव । तथा हि अहं विधुरकाले सट्ठियोजनुब्बेधे काळपब्बतमुद्घनि पुण्णकं नाम यक्खसेनार्पितं अत्तनो जाणबलेनेव दमेत्वा निब्बिसेवनं कत्वा पञ्चसीलेसु पतिट्ठापेन्तो अत्तनो जीवितं दापेसि’न्ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते कुरुरट्ठे इन्दपत्थनगरे धनञ्जयकोरब्बो नाम राजा रज्जं कारेसि । विधुरपण्डितो नाम अमच्चो तस्स अत्थधम्मानुसासको अहोसि । सो मधुरकथो महाधम्मकथिको सकलजम्बुदीपे राजानो हत्थिकन्तवीणासरेन पलुद्धहत्थिनो विय अत्तनो मधुरधम्मदेसनाय पलोभेत्वा तेसं सकसकरज्जानि गन्तुं अददमानो बुद्धलीलाय महाजनस्स धम्मं देसेन्तो महन्तेन यसेन तस्मिं नगरे पटिवसि ।

तदा हि बाराणासियम्पि गिहिसहायका चत्तारो ब्राह्मणमहासाला महल्लककाले कामेसु आदीनवं दिस्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिञ्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा वनमूलफलाहारा तत्थेव चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय चारिकं चरमाना अङ्गरट्ठे कालचम्पानगरं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे भिक्खाय नगरं पविसिंसु । तत्थ चत्तारो सहायका कुटुम्बिका तेसं इरियापथेसु पसीदित्वा वन्दित्वा भिक्खाभाजनं गहेत्वा एकेकं अत्तनो निवेसने निसीदापेत्वा पणीतेन आहारेन परिवसित्वा पटिज्जं गाहापेत्वा उय्यानेयेव वासापेसुं । ते चत्तारो तापसा चतुन्नं कुटुम्बिकानं गहेसु निबद्धं भुज्जित्वा दिवाविहारत्थाय एको तापसो तावतिसभवनं गच्छति, एको नागभवनं, एको सुपण्णभवनं, एको कोरब्बरज्जो मिगाजिनउय्यानं गच्छति । तेसु यो देवलोके गन्त्वा दिवाविहारं करोति, सो सक्कस्स यसं ओलोकेत्वा अत्तनो उपट्ठाकस्स तमेव वण्णेति । यो नागभवनं गन्त्वा दिवाविहारं करोति, सो नागराजस्स सम्पत्तिं ओलोकेत्वा अत्तनो उपट्ठाकस्स तमेव वण्णेति । यो सुपण्णभवनं गन्त्वा दिवाविहारं करोति, सो सुपण्णराजस्स विभूतिं ओलोकेत्वा अत्तनो उपट्ठाकस्स तमेव वण्णेति । यो धनञ्जयकोरब्बरज्जो सिरिसोभगं ओलोकेत्वा अत्तनो उपट्ठाकस्स तमेव वण्णेति ।

ते चत्तारोपि जना तं तदेव ठानं पत्येत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा आयुपरियोसाने एको सक्को हुत्वा निब्बत्ति, एको सपुत्तदारो नागभवने नागराजा हुत्वा निब्बत्ति, एको सुपण्णभवने सिम्बलिविमाने सुपण्णराजा हुत्वा निब्बत्ति । एको धनञ्जयकोरब्यरज्जो अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । तेपि तापसा अपरिहीनज्झाना कालं कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्तिसु । कोरब्यकुमारो वुड्ढिमन्वाय पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठहित्वा धम्मेन समेन रज्जं कारेसि । सो पन जूतवित्तको अहोसि । सो विधुरपण्डितस्स ओवादे ठत्वा दानं देति, सीलं रक्खति, उपोसथं उपवसति ।

सो एकदिवसं समादिन्नुपोसथो “विवेकमनुबूहिस्सामी”ति उय्यानं गन्त्वा मनुज्जट्टाने निसीदित्वा समणधम्मं अकासि । सक्कोपि समादिन्नुपोसथो “देवलोके पलिबोधो होती”ति मनुस्सलोके तमेव उय्यानं आगन्त्वा एकस्मिं मनुज्जट्टाने निसीदित्वा समणधम्मं अकासि । वरुणनागराजापि समादिन्नुपोसथो “नागभवने पलिबोधो होती”ति तत्थेवागन्त्वा एकस्मिं मनुज्जट्टाने निसीदित्वा समणधम्मं अकासि । सुपण्णराजापि समादिन्नुपोसथो “सुपण्णभवने पलिबोधो होती”ति तत्थेवागन्त्वा एकस्मिं मनुज्जट्टाने निसीदित्वा समणधम्मं अकासि । तेपि चत्तारो जना सायन्हसमये सकट्टानेहि निक्खमित्वा मङ्गलपोक्खरणितीरे समागन्त्वा अज्जमज्जं ओलोकेत्वा पुब्बसिनेहवसेन समग्गा सम्मोदमाना हुत्वा अज्जमज्जं मेत्तचित्तं उपट्ठपेत्वा मधुरपटिसन्थारं करिंसु । तेसु सक्को मङ्गलसिलापट्टे निसीदि, इतरेपि अत्तनो अत्तनो युत्तासनं जत्वा निसीदिंसु । अथ ने सक्को आह “मयं चत्तारोपि राजानोव, अम्हेसु पन कस्स सीलं महन्त”न्ति? अथ नं वरुणनागराजा आह “तुम्हाकं तिण्णं जनानं सीलतो मय्हं सीलं महन्त”न्ति । “किमेत्थ कारण”न्ति? “अयं सुपण्णराजा अम्हाकं जातानम्पि अजातानम्पि पच्चामित्तोव, अहं एवरूपं अम्हाकं जीवितक्खयकरं पच्चामित्तं दिस्वापि कोधं न करोमि, इमिना कारणेन मम सीलं महन्त”न्ति वत्वा इदं दसकनिपाते चतुपोसथजातके पठमं गाथमाह —

“यो कोपनेय्ये न करोति कोपं, न कुज्झति सप्पुरिसो कदाचि ।

कुद्धोपि सो नाविकरोति कोपं, तं वे नरं समणमाहु लोके”ति ॥ (जा० १.१०.२४) ।

तत्थ योति खत्तियादीसु यो कोचि । कोपनेय्येति कुज्झितब्बयुत्तके पुग्गले खन्तीवादीतापसो विय कोपं न करोति । कदाचीति यो किस्मिञ्चि काले न कुज्झतेव । कुद्धोपीति सचे पन सो सप्पुरिसो कुज्झति, अथ कुद्धोपि तं कोपं नाविकरोति चूळबोधितापसो विय । तं वे नरन्ति महाराजानो तं वे पुरिसं समितपापताय लोके पण्डिता “समण”न्ति कथेन्ति । इमे पन गुणा मयि सन्ति, तस्मा ममेव सीलं महन्तन्ति ।

तं सुत्वा सुपण्णराजा “अयं नागो मम अग्गभक्खो, यस्मा पनाहं एवरूपं अग्गभक्खं दिस्वापि खुदं अधिवासेत्वा आहारहेतु पापं न करोमि, तस्मा ममेव सीलं महन्त”न्ति वत्वा इमं गाथमाह —

“ऊनूदरो यो सहते जिघच्छं, दन्तो तपस्सी मितपानभोजनो ।

आहारहेतु न करोति पापं, तं वे नरं समणमाहु लोके”ति ॥ (जा० १.१०.२५) ।

तत्थ दन्तोति इन्द्रियदमनेन समन्नागतो । तपस्सीति तपनिस्सितको । आहारहेतूति अतिजिघच्छपिळितोपि यो पापं लामककम्मं न करोति धम्मसेनापतिसारिपुत्तत्थेरो विय । अहं पनज्ज आहारहेतु पापं न करोमि, तस्मा ममेव सीलं महन्तन्ति ।

ततो सक्को देवराजा “अहं नानप्पकारं सुखपदट्टानं देवलोकसम्पत्तिं पहाय सीलरक्खणत्थाय मनुस्सलोकं आगतो,

तस्मा ममेव सीलं महन्तं'न्ति वत्वा इमं गाथमाह —

“खिडुं रतिं विप्पजहित्वान सब्बं, न चालिकं भासति किञ्चि लोके ।

विभूसड्डाना विरतो मेथुनस्मा, तं वे नरं समणमाहु लोके”ति ॥ (जा० १.१०.२६) ।

तत्थ खिडुन्ति कायिकवाचसिकखिडुं । रतिन्ति दिब्बकामगुणरतिं । किञ्चीति अप्पमत्तकम्पि । विभूसड्डानाति मंसविभूसा छविविभूसाति द्वे विभूसा । तत्थ अज्झोहरणीयाहारो मंसविभूसा नाम, मालागन्धादीनि छविविभूसा नाम, येन अकुसलचित्तेन धारीयति, तं तस्स ठानं, ततो विरतो मेथुनसेवनतो च यो पटिविरतो । तं वे नरं समणमाहु लोकेति अहं अज्ज देवच्छरायो पहाय इधागन्त्वा समणधम्मं करोमि, तस्मा ममेव सीलं महन्तन्ति । एवं सक्कोपि अत्तनो सीलमेव वण्णेति ।

तं सुत्वा धनञ्जयराजा “अहं अज्ज महन्तं परिग्गहं सोळससहस्सनाटकित्थिपरिपुण्णं अन्तेपुरं चजित्वा उय्याने समणधम्मं करोमि, तस्मा ममेव सीलं महन्तं'न्ति वत्वा इमं गाथमाह —

“परिग्गहं लोभधम्मञ्च सब्बं, यो वे परिज्जाय परिच्चजेति ।

दन्तं ठित्तं अममं निरासं, तं वे नरं समणमाहु लोके”ति ॥ (जा० १.१०.२७) ।

तत्थ परिग्गहन्ति नानप्पकारं वत्थुकामं । लोभधम्मन्ति तस्मिं उप्पज्जनतण्हं । परिज्जायाति जातपरिज्जा, तीरणपरिज्जा, पहानपरिज्जाति इमाहि तीहि परिज्जाहि परिजानित्वा । तत्थ खन्धादीनं दुक्खादिसभावजाननं जातपरिज्जा, तेसु अगुणं उपधारेत्वा तीरणं तीरणपरिज्जा, तेसु दोसं दिस्वा छन्दरागस्सापकड्डनं पहानपरिज्जा । यो इमाहि तीहि परिज्जाहि जानित्वा वत्थुकामकिलेसकामे परिच्चजति, छड्डेत्वा गच्छति । दन्तन्ति निब्बिसेवनं । ठित्तन्ति मिच्छावितक्काभावेन ठितसभावं । अममन्ति अहन्ति ममायनतण्हारहितं । निरासन्ति पुत्तदारादीसु निच्छन्दरागं । तं वे नरन्ति तं एवरूपं पुग्गलं “समण”न्ति वदन्ति ।

इति ते सब्बेपि अत्तनो अत्तनो सीलमेव महन्तन्ति वण्णेत्वा सक्कादयो धनञ्जयं पुच्छिंसु “अत्थि पन, महाराज, कोचि तुम्हाकं सन्तिके पण्डितो, यो नो इमं कड्डुं विनोदेय्या”ति । “आम, महाराजानो मम अत्थधम्मानुसासको महापज्जो असमधुरो विधुरपण्डितो नाम अत्थि, सो नो इमं कड्डुं विनोदेस्सति, तस्स सन्तिकं गच्छामा”ति । अथ ते सब्बे “साधू”ति सम्पटिच्छिंसु । अथ सब्बेपि उय्याना निक्खमित्वा धम्मसभं गन्त्वा पल्लङ्कं अलङ्कारापेत्वा बोधिसत्तं पल्लङ्कवरमज्झे निसीदापेत्वा पटिसन्थारं कत्वा एकमन्तं निसिन्ना “पण्डित, अम्हाकं कड्डुं उप्पन्ना, तं नो विनोदेही”ति वत्वा इमं गाथमाहंसु —

“पुच्छाम कत्तारमनोमपज्जं, कथासु नो विग्गहो अत्थि जातो ।

छिन्दज्ज कड्डुं विचिकिच्छितानि, तदज्ज कड्डुं वितरेमु सब्बे”ति ॥ (जा० १.१०.२८) ।

तत्थ कत्तारन्ति कत्तब्बयुत्तककारकं । विग्गहो अत्थि जातोति एको सीलविग्गहो सीलविवादो उप्पन्नो अत्थि । छिन्दज्जाति अम्हाकं तं कड्डुं तानि च विचिकिच्छितानि वजिरेन सिनेरुं पहरन्तो विय अज्ज छिन्द । वितरेमूति वितरेय्याम ।

पण्डितो तेसं कथं सुत्वा “महाराजानो तुम्हाकं सीलं निस्साय उप्पन्नं विवादकथं सुकथितदुक्कथितं जानिस्सामी”ति

वत्वा इमं गाथमाह —

“ये पण्डिता अत्थदसा भवन्ति, भासन्ति ते योनिसो तत्थ काले ।
कथं नु कथानं अभासितानं, अत्थं नयेय्युं कुसला जनिन्दा”ति ॥ (जा० १.१०.२९) ।

तत्थ अत्थदसाति अत्थदस्सनसमत्था । तत्थ कालेति तस्मिं विग्गहे आरोचिते युत्तप्पयुत्तकाले ते पण्डिता तमत्थं आचिक्खन्ता योनिसो भासन्ति । अत्थं नयेय्युं कुसलाति कुसला छेकापि समाना अभासितानं कथानं कथं नु अत्थं जाणेन नयेय्युं उपपरिक्खेय्युं । जनिन्दाति राजानो आलपति । तस्मा इदं ताव मे वदेथ ।

“कथं हवे भासति नागराजा, गरुळो पन वेनतेय्यो किमाह ।
गन्धब्बराजा पन किं वदेति, कथं पन कुरूनं राजसेट्ठो”ति ॥ (जा० १.१०.३०) ।

तत्थ गन्धब्बराजाति सक्कं सन्धायाह ।

अथस्स ते इमं गाथमाहंसु —

“खन्तिं हवे भासति नागराजा, अप्पाहारं गरुळो वेनतेय्यो ।
गन्धब्बराजा रतिविप्पहानं, अकिञ्चनं कुरूनं राजसेट्ठो”ति ॥ (जा० १.१०.३१) ।

तस्सत्थो — पण्डित, नागराजा ताव कोपनेय्येपि पुग्गले अकुप्पनसङ्घातं अधिवासनखन्तिं वण्णेति, गरुळो अप्पाहारतासङ्घातं आहारहेतु पापस्स अकरणं, सक्को पञ्चकामगुणरतीनं विप्पहानं, कुरुराजा निप्पलिबोधभावं वण्णेतीति ।

अथ तेसं कथं सुत्वा महासत्तो इमं गाथमाह —

“सब्बानि एतानि सुभासितानि, न हेत्थ दुब्भासितमत्थि किञ्चि ।
यस्मिञ्च एतानि पतिट्ठितानि, अराव नाभ्या सुसमोहितानि ।
चतुब्धि धम्मेहि समङ्गिभूतं, तं वे नरं समणमाहु लोके”ति ॥ (जा० १.१०.३२) ।

तत्थ एतानीति एतानि चत्तारिपि गुणजातानि यस्मिं पुग्गले सकटनाभियं सुट्ठु समोहितानि अरा विय पतिट्ठितानि, चतूहिपेतेहि धम्मेहि समन्नागतं पुग्गलं पण्डिता “समण”न्ति आहु लोकेति ।

एवं महासत्तो चतुन्नम्पि सीलं एकसममेव अकासि । तं सुत्वा चत्तारोपि राजानो तस्स तुट्ठा थुतिं करोन्ता इमं गाथमाहंसु —

“तुवज्झि सेट्ठो त्वमनुत्तरोसि, त्वं धम्मगू धम्मविदू सुमेधो ।
पज्जाय पज्झं समधिगहेत्वा, अच्छेच्छि धीरो विचिकिच्छितानि ।
अच्छेच्छि कट्ठं विचिकिच्छितानि, चुन्दो यथा नागदन्तं खरेना”ति ॥ (जा० १.१०.३३) ।

तत्थ त्वमनुत्तरोसीति त्वं अनुत्तरो असि, नत्थि तथा उत्तरितरो नाम । धम्मगूति धम्मस्स गोपको चेव धम्मञ्जू च । धम्मविदूति पाकटधम्मो । सुमेधोति सुन्दरपज्जो पज्जायाति अत्तनो पज्जाय अम्हाकं पज्जं सुट्ठु अधिगणित्वा “इदमेत्थ कारण”न्ति यथाभूतं जत्वा । अच्छेच्छीति त्वं धीरो अम्हाकं विचिकिच्छितानि छिन्दि, एवं छिन्दन्तो च “छिन्दज्ज कङ्खं विचिकिच्छितानी”ति इदं अम्हाकं आयाचनं सम्पादेन्तो अच्छेच्छि कङ्खं विचिकिच्छितानि । चुन्दो यथा नागदन्तं खरेनाति यथा दन्तकारो ककचेन हत्थिदन्तं छिन्देय्य, एवं छिन्दीति अत्थो ।

एवं ते चत्तारोपि राजानो तस्स पज्जब्बाकरणेन तुट्ठमानसा अहेसुं । अथ नं सक्को दिब्बदुकूलेन पूजेसि, गरुळो सुवण्णमालाय, वरुणो नागराजा मणिना, धनञ्जयराजा गवसहस्सादीहि पूजेसि । तेनेवाह —

“नीलुप्पलाभं विमलं अनग्घं, वत्थं इदं धूमसमानवण्णं ।
पज्जस्स वेय्याकरणेन तुट्ठो, ददामि ते धम्मपूजाय धीर ॥

“सुवण्णमालं सतपत्तफुल्लितं, सकेसरं रत्नसहस्समण्डितं ।
पज्जस्स वेय्याकरणेन तुट्ठो, ददामि ते धम्मपूजाय धीर ॥

“मणिं अनग्घं रुचिरं पभस्सरं, कण्ठावसत्तं मणिभूसितं मे ।
पज्जस्स वेय्याकरणेन तुट्ठो, ददामि ते धम्मपूजाय धीर ॥

“गवं सहस्सं उसभज्ज नागं, आजज्जयुत्ते च रथे दस इमे ।
पज्जस्स वेय्याकरणेन तुट्ठो, ददामि ते गामवरानि सोळसा”ति ॥ (जा० १.१०.३४-३७) ।

एवं सक्कादयो महासत्तं पूजेत्वा सकट्टानमेव अगमिंसु ।

चतुपोसथकण्डं निट्ठितं ।

दोहळकण्डं

तेसु नागराजस्स भरिया विमलादेवी नाम । सा तस्स गीवाय पिळन्धनमणिं अपस्सन्ती पुच्छि “देव, कहां पन ते मणी”ति? “भद्दे, चन्दब्राह्मणपुत्तस्स विधुरपण्डितस्स धम्मकथं सुत्वा पसन्नचित्तो अहं तेन मणिना तं पूजेसिं । न केवलज्ज अहमेव, सक्कोपि तं दिब्बदुकूलेन पूजेसि, सुपण्णराजा सुवण्णमालाय, धनञ्जयराजा गवस्ससहस्सादीहि पूजेसी”ति । “धम्मकथिको सो, देवा”ति । “भद्दे, किं वदेसि, जम्बुदीपतले बुद्धुप्पादो विय पवत्तति, सकलजम्बुदीपे एकसतराजानो तस्स मधुरधम्मकथाय बज्झित्वा हत्थिकन्तवीणासरेन पलुद्धमत्तवारणा विय अत्तनो अत्तनो रज्जानि गन्तुं न इच्छन्ति, एवरूपो सो मधुरधम्मकथिको”ति तस्स गुणं वण्णेसि । सा विधुरपण्डितस्स गुणकथं सुत्वा तस्स धम्मकथं सोतुकामा हुत्वा चिन्तेसि “सचाहं वक्खामि ‘देव, तस्स धम्मकथं सोतुकामा, इध नं आनेही”ति, न मेतं आनेस्सति । यन्नूनाहं ‘तस्स मे हदये दोहळो उप्पन्नो”ति गिलानालयं करेय्य”न्ति । सा तथा कत्वा सिरगब्भं पविसित्वा अत्तनो परिचारिकानं सज्जं दत्वा सिरिसयने निपज्जि । नागराजा उपट्टानवेलाय तं अपस्सन्तो “कहां विमला”ति परिचारिकायो पुच्छित्वा “गिलाना, देवा”ति वुत्ते उट्ठायासना तस्सा सन्तिकं गन्त्वा सयनपस्से निसीदित्वा सरीरं परिमज्जन्तो पठमं गाथमाह —

१३४६.पण्डु किसियासि दुब्बला, वण्णरूपं न तवेदिसं पुरे ।
विमले अक्खाहि पुच्छिता, कीदिसी तुय्हं सरीरवेदना”ति ॥

तत्थ पण्डूति पण्डुपलासवण्णा । किसियाति किंसा । दुब्बलाति अप्पथामा । वण्णरूपं न तवेदिसं पुरेति तव वण्णसङ्घातं रूपं पुरे एदिसं न होति, निद्दोसं अनवज्जं, तं इदानि परिवत्तित्वा अमनुज्जसभावं जातं । विमलेति तं आलपति ।

अथस्स सा आचिक्खन्ती दुतियं गाथमाह —

१३४७.धम्मो मनुजेसु मातीनं, दोहळो नाम जनिन्द वुच्चति ।
धम्माहटं नागकुज्जर, विधुरस्स हदयाभिपत्थये”ति ॥

तत्थ धम्मोति सभावो । मातीनन्ति इत्थीनं । जनिन्दाति नागजनस्स इन्द । धम्माहटं नागकुज्जर, विधुरस्स हदयाभिपत्थयेति नागसेट्ठ, अहं धम्मेन समेन असाहसिककम्मेन आहटं विधुरस्स हदयं अभिपत्थयामि, तं मे लभमानाय जीवितं अत्थि, अलभमानाय इधेव मरणन्ति तस्स पज्जं सन्धायेवमाह —

तं सुत्वा नागराजा ततियं गाथमाह —

१३४८.चन्दं खो त्वं दोहळायसि, सूरियं वा अथ वापि मालुतं ।
दुल्लभज्झि विधुरस्स दस्सनं, को विधुरमिध मानयिस्सती”ति ॥

तत्थ दुल्लभज्झि विधुरस्स दस्सनन्ति असमधुरस्स विधुरस्स दस्सनमेव दुल्लभं । तस्स हि सकलजम्बुदीपे राजानो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं पच्चुपट्टापेत्वा विचरन्ति, पस्सितुम्पि नं कोचि न लभति, तं को इध आनयिस्सतीति वदति ।

सा तस्स वचनं सुत्वा “अलभमानाय मे इधेव मरण”न्ति परिवत्तित्वा पिट्ठिं दत्वा साळककण्णेन मुखं पिदहित्वा निपज्जि । नागराजा अनत्तमनो सिरिगब्भं पविसित्वा सयनपिट्ठे निसिन्नो “विमला विधुरपण्डितस्स हदयमंसं आहरापेती”ति सज्जी हुत्वा “पण्डितस्स हदयं अलभन्तिया विमलाय जीवितं नत्थि, कथं नु खो तस्स हदयमंसं लभिस्सामी”ति चिन्तेसि । अथस्स धीता इरन्धती नाम नागकज्जा सब्बालङ्कारपटिमण्डिता महन्तेन सिरिविलासेन पितु उपट्ठानं आगन्त्वा पितरं वन्दित्वा एकमन्तं ठिता, सा तस्स इन्द्रियविकारं दिस्वा “तात, अतिविय दोमनस्सप्पत्तोसि, किं नु खो कारण”न्ति पुच्छन्ती इमं गाथमाह —

१३४९.किं नु तात तुवं पज्झायसि, पदुमं हत्थगतं ते मुखं ।
किं नु दुम्मनरूपोसि इस्सर, मा त्वं सोचि अमित्ततापना”ति ॥

तत्थ पज्झायसीति पुनप्पुनं चिन्तेसि । हत्थगतन्ति हत्थेन परिमदितं पदुमं विय ते मुखं जातं । इस्सराति पच्चयोजनसतिकस्स मन्दिरनागभवनस्स, सामीति ।

धीतु वचनं सुत्वा नागराजा तमत्थं आरोचेन्तो आह —

१३५० माता हि तव इरन्धति, विधुरस्स हृदयं धनियति ।
दुल्लभञ्चि विधुरस्स दस्सनं, को विधुरमिध मानयिस्सती”ति ॥

तत्थ धनियतीति पत्थेति इच्छति ।

अथ नं नागराजा “अम्म, मम सन्तिके विधुरं आनेतुं समत्थो नत्थि, त्वं मातु जीवितं देहि, विधुरं आनेतुं समत्थं भत्तारं परियेसाही”ति उय्योजेन्तो उपड्डगाथमाह —

१३५१ तस्स भत्तुपरियेसनं चर, यो विधुरमिध मानयिस्सती”ति ॥
तत्थ चराति विचर ।

इति सो किलेसाभिरतभावेन धीतु अननुच्छविकं कथं कथेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

“पितुनो च सा सुत्वान वाक्यं, रत्तिं निक्खम्म अवस्सुतिं चरी”ति ॥

तत्थ अवस्सुतिन्ति भिक्खवे, सा नागमाणविका पितु वचनं सुत्वा पितरं अस्सासेत्वा मातु सन्तिकं गन्त्वा तम्पि अस्सासेत्वा अत्तनो सिरिगम्भं गन्त्वा सब्बालङ्कारेहि अत्तानं अलङ्कुरित्वा एकं कुसुम्भरत्तवत्थं निवासेत्वा एकं एकंसे कत्वा तमेव रत्तिं उदकं द्विधा कत्वा नागभवनतो निक्खम्म हिमवन्तप्पदेसे समुद्धतीरे ठितं सद्वियोजनुब्बेधं एकघनं काळपब्बतं नाम अञ्जनगिरिं गन्त्वा अवस्सुतिं चरि किलेसअवस्सुतिं भत्तुपरियेसनं चरीति अत्थो ।

चरन्ती च यानि हिमवन्ते वण्णगन्धसम्पन्नानि पुष्पानि, तानि आहरित्वा सकलपब्बतं मणिअग्घियं विय अलङ्कुरित्वा उपरितले पुष्पसन्धारं कत्वा मनोरमेनाकारेण नच्चित्वा मधुरगीतं गायन्ती सत्तमं गाथमाह —

१३५२ के गन्धब्बे रक्खसे च नागे, के किम्पुरिसे चापि मानुसे ।
के पण्डिते सब्बकामददे, दीघरत्तं भत्ता मे भविस्सती”ति ॥

तत्थ के गन्धब्बे रक्खसे च नागेति को गन्धब्बो वा रक्खसो वा नागो वा । के पण्डिते सब्बकामददेति को एतेसु गन्धब्बादीसु पण्डितो सब्बकामं दातुं समत्थो, सो विधुरस्स हृदयमंसदोहळिनिया मम मातु मनोरथं मत्थकं पापेत्वा मय्हं दीघरत्तं भत्ता भविस्सतीति ।

तस्मिं खणे वेस्सवणमहाराजस्स भागिनेय्यो पुण्णको नाम यक्खसेनापति तिगावुत्तप्पमाणं मनोमयसिन्धवं अभिरुद्ध काळपब्बतमत्थकेन यक्खसमागमं गच्छन्तो तं ताय गीतसद्वं अस्सोसि । अनन्तरे अत्तभावे अनुभूतपुब्बाय इत्थिया गीतसद्वो तस्स छविआदीनि छिन्दित्वा अट्ठिमिज्जं आहच्च अट्ठासि । सो ताय पटिबद्धचित्तो हुत्वा निवत्तित्वा सिन्धवपिट्ठे निसिन्नोव “भदे, अहं मम पज्जाय धम्मेण समेन विधुरस्स हृदयं आनेतुं समत्थोम्हि, त्वं मा चिन्तयी”ति तं अस्सासेन्तो अट्ठमं गाथमाह —

१३५३ अस्सास हेस्सामि ते पति, भत्ता ते हेस्सामि अनिन्दलोचने ।
पज्जा हि ममं तथाविधा, अस्सास हेस्ससि भरिया ममा”ति ॥

तत्थ अनिन्दलोचनेति अनिन्दितब्बलोचने । तथाविधाति विधुरस्स हृदयमंसं आहरणसमत्था ।

अथ नं इरन्धती “तेन हि एहि, गच्छाम मे पितु सन्तिकं”न्ति आनेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३५४ अवचासि पुण्णकं इरन्धती, पुब्बपथानुगतेन चेतसा ।

एहि गच्छाम पितु ममन्तिके, एसोव ते एतमत्थं पवक्खती”ति ॥

तत्थ पुब्बपथानुगतेनाति अनन्तरे अत्तभावे भूतपुब्बसामिके तस्मिं पुब्बपथेनेव अनुगतेन । एहि गच्छामाति भिक्खवे, सो यक्खसेनापति एवं वत्वा “इमं अस्सपिड्ढिं आरोपेत्वा नेस्सामी”ति पब्बतमत्थका ओतरित्वा तस्सा गहणत्थं हत्थं पसारेसि । सा अत्तनो हत्थं गण्हितुं अदत्वा तेन पसारितहत्थं सयं गहेत्वा “सामि, नाहं अनाथा, मय्हं पिता वरुणो नाम नागराजा, माता विमला नाम देवी, एहि मम पितु सन्तिकं गच्छाम, एसो एव ते यथा अम्हाकं मङ्गलकिरियाय भवितब्बं, एवं एतमत्थं पवक्खती”ति अवचासि ।

एवं वत्वा सा यक्खं गहेत्वा पितु सन्तिकं अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३५५ अलङ्कता सुवसना, मालिनी चन्दनुस्सदा ।

यक्खं हत्थे गहेत्वान, पितुसन्तिकुपागमी”ति ॥

तत्थ पितुसन्तिकुपागमीति अत्तनो पितुनो नागरज्जो सन्तिकं उपागमि ।

पुण्णकोपि यक्खो पटिहरित्वा नागराजस्स सन्तिकं गन्त्वा इरन्धतिं याचन्तो आह —

१३५६ नागवर वचो सुणोहि मे, पतिरूपं पटिपज्ज सुङ्कियं ।

पत्थेमि अहं इरन्धतिं, ताय समङ्गिं करोहि मं तुवं ॥

१३५७ सतं हत्थी सतं अस्सा, सतं अस्सतरीरथा ।

सतं वलभियो पुण्णा, नानारत्तस्स केवला ।

ते नाग पटिपज्जस्सु, धीतरं देहिरन्धति”न्ति ॥

तत्थ सुङ्कियन्ति अत्तनो कुलपदेसानुरूपं धितु सुङ्कं धनं पटिपज्ज गण्ह । समङ्गिं करोहीति मं ताय सङ्गिं समङ्गिभूतं करोहि । वलभियोति भण्डसकटियो । नानारत्तस्स केवलाति नानारत्तनस्स सकलपरिपुण्णा ।

अथ नं नागराजा आह —

१३५८ याव आमन्तये जाती, मित्ते च सुहदज्जने ।

अनामन्त कतं कम्मं, तं पच्छा अनुत्तप्पती”ति ॥

तत्थ याव आमन्तये जातीति भो यक्खसेनापति, अहं तुय्हं धीतरं देमि, नो न देमि, थोकं पन आगमेहि, याव

जातकेपि जानापेमि । तं पच्छा अनुतप्पतीति इत्थियो हि गतगतद्धाने अभिरमन्तिपि अनभिरमन्तिपि,
अनभिरतिकाले जातकादयो अम्हेहि सद्धिं अनामन्तेत्वा कतं कम्मं नाम एवरूपं होतीति उस्सुक्कं न करोन्ति, एवं तं कम्मं
पच्छा अनुतापं आवहतीति ।

एवं वत्वा सो भरियाय वसनद्धानं गन्त्वा ताय सद्धिं सल्लपि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३५९:ततो सो वरुणो नागो, पविसित्वा निवेसनं ।
भरियं आमन्तयित्वान, इदं वचनमब्रवि ॥

१३६०:‘अयं सो पुण्णको यक्खो, याचती मं इरन्धतिं ।
बहुना वित्तलाभेन, तस्स देम पिंयं मम’”न्ति ॥

तत्थ पविसित्वाति वरुणो पुण्णकं तत्थेव ठपेत्वा सयं उट्ठाय यत्थस्स भरिया निपन्ना, तं निवेसनं पविसित्वा । पिंयं
ममन्ति मम पिंयं धीतरं तस्स बहुना वित्तलाभेन देमाति पुच्छति ।

विमला आह —

१३६१:न धनेन न वित्तेन, लब्भा अम्हं इरन्धती ।
सचे च खो हदयं पण्डितस्स, धम्मेन लद्धा इध माहरेय्य ।
एतेन वित्तेन कुमारि लब्भा, नाज्जं धनं उत्तरि पत्थयामा’”ति ॥

तत्थ अम्हं इरन्धतीति अम्हाकं धीता इरन्धती । एतेन वित्तेनाति एतेन तुट्टिकारणेन ।

सो ताय सद्धिं मन्तेत्वा पुनदेव पुण्णकेन सद्धिं मन्तेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३६२:ततो सो वरुणो नागो, निक्खमित्वा निवेसना ।
पुण्णकामन्तयित्वान, इदं वचनमब्रवि ॥

१३६३:‘न धनेन न वित्तेन, लब्भा अम्हं इरन्धती ।
सचे तुवं हदयं पण्डितस, धम्मेन लद्धा इध माहरेसि ।
एतेन वित्तेन कुमारि लब्भा, नाज्जं धनं उत्तरि पत्थयामा’”ति ॥

तत्थ पुण्णकामन्तयित्वानाति पुण्णकं आमन्तयित्वा ।

पुण्णको आह —

१३६४:यं पण्डितोत्येके वदन्ति लोके, तमेव बालोति पुनाहु अज्जे ।
अक्खाहि मे विप्पवदन्ति एत्थ, कं पण्डितं नाग तुवं वदेसी’”ति ॥

तत्थ यं पण्डितोत्येकेति सो किर “हृदयं पण्डितस्सा”ति सुत्वा चिन्तेसि “यं एके पण्डितोति वदन्ति, तमेव अज्जे बालोति कथेन्ति । किञ्चापि मे इरन्धतिया विधुरोति अक्खातं, तथापि तथतो जानितुं पुच्छिस्सामि न”न्ति । तस्मा एवमाह ।

नागराजा आह —

१३६५:क्रोरब्बराजस्स धनज्जयस्स, यदि ते सुतो विधुरो नाम कत्ता ।
आनेहि तं पण्डितं धम्मलद्धा, इरन्धती पदचरा ते होतू”ति ॥

तत्थ धम्मलद्धाति धम्मेन लभित्वा । पदचराति पादपरिचारिका ।

तं सुत्वा पुण्णको सोमनस्सप्पत्तो सिन्धवं नयनत्थाय उपट्ठाकं आणापेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३६६:इदज्ज सुत्वा वरुणस्स वाक्यं, उट्ठाय यक्खो परमप्पतीतो ।
तत्थेव सन्तो पुरिसं असंसि, आनेहि आजज्जमिधेव युत्त”न्ति ॥

तत्थ पुरिसं असंसीति अत्तनो उपट्ठाकं आणापेसि । आजज्जन्ति कारणाकारणजाननकसिन्धवं । युत्तन्ति कप्पितं ।

१३६७:जातरूपमया कण्णा, काचम्हिचमया खुरा ।
जम्बोनदस्स पाकस्स, सुवण्णस्स उरच्छदो”ति ॥

तत्थ जातरूपमया कण्णाति तमेव सिन्धवं वण्णेन्तो आह । तस्स हि मनोमयस्स सिन्धवस्स जातरूपमया कण्णा, काचम्हिचमया खुरा, तस्स खुरा रत्तमणिमयाति अत्थो । जम्बोनदस्स पाकस्साति जम्बोनदस्स पक्कस्स रत्तसुवण्णस्स उरच्छदो ।

सो पुरिसो तावदेव तं सिन्धवं आनेसि । पुण्णको तं अभिरुह्य आकासेन वेस्सवणस्स सन्तिकं गन्त्वा नागभवनं वण्णेत्वा तं पवत्तिं आरोचेसि । तस्सत्थस्स पकासनत्थं इदं वुत्तं —

१३६८:देववाहवहं यानं, अस्समारुह्य पुण्णको ।
अलङ्कतो कप्पितकेसमस्सु, पक्कामि वेहायसमन्तलिकखे ॥

१३६९:सो पुण्णको कामरागेन गिद्धो, इरन्धतिं नागकज्जं जिगीसं ।
गन्त्वान तं भूतपतिं यसस्सिं, इच्चब्रवी वेस्सवणं कुवेरं ॥

१३७०:भोगवती नाम मन्दिरे, वासा हिरज्जवतीति वुच्चति ।
नगरे निम्मिते कज्जनमये, मण्डलस्स उरगस्स निट्ठितं ॥

१३७१:अट्टालका ओट्टुगीवियो, लोहितङ्कस्स मसारगल्लिनो ।
पासादेत्थ सिलामया, सोवण्णरतनेहि छादिता ॥

१३७१.अम्बा तिलका च जम्बुयो, सत्तपण्णा मुचलिनन्दकेतका ।
पियङ्गु उद्दालका सहा, उपरिभट्टका सिन्दुवारका ॥

१३७३.चम्पेय्यका नागमल्लिका, भगिनीमाला अथ मेत्थ कोलिया ।
एते दुमा परिणामिता, सोभयन्ति उरगस्स मन्दिरं ॥

१३७४.खज्जुरेत्थ सिलामया, सोवण्णधुवपुप्फिता बहू ।
यत्थ वसतोपपातिको, नागराजा वरुणो महिद्धिको ॥

१३७५.तस्स कोमारिका भरिया, विमला कञ्चनवेल्लिविग्गहा ।
काला तरुणाव उग्गता, पुचिमन्दत्थनी चारुदस्सना ॥

१३७६.लाखारसरत्तसुच्छवी, कणिकाराव निवातपुप्फिता ।
तिदिवोकचराव अच्छरा, विज्जुवब्भघना विनिस्सटा ॥

१३७७.सा दोहळिनी सुविम्हिता, विधुरस्स हृदयं धनियति ।
तं तेसं देमि इस्सर, तेन ते देन्ति इरन्धतिं मम'न्ति ॥

तत्थ देववाहवहं यानन्ति वहितब्बोति वाहो, देवसङ्घातं वाहं वहतीति देववाहवहं । यन्ति एतेनाति यानं ।
कप्पितकेसमस्सूति मण्डनवसेन सुसंविहितकेसमस्सु । देवानं पन केसमस्सुकरणकम्मं नाम नत्थि, विचित्तकथिकेन पन
कथितं । जिगीसन्ति पत्थयन्तो । वेस्सवणन्ति विसाणाय राजधानिया इस्सरराजानं । कुवेरन्ति एवंनामकं । भोगवती
नामाति सम्पन्नभोगताय एवंलद्धनामं । मन्दिरेति मन्दिरं, भवनन्ति अत्थो । वासा हिरञ्जवतीति नागराजस्स वसनट्टानत्ता
वासाति च, कञ्चनवतिया सुवण्णपाकारेन परिक्खितत्ता हिरञ्जवतीति च वुच्चति । नगरे निम्मितेति नगरं निम्मितं ।
कञ्चनमयेति सुवण्णमयं । मण्डलस्साति भोगमण्डलेन समन्नागतस्स । निट्ठितन्ति करणपरिनिट्ठितं । ओट्टुगीवियोति
ओट्टुगीवासण्ठानेन कता रत्तमणिमसारगल्लमया अट्टालका । पासादेत्थाति एत्थ नागभवने पासादा । सिलामयाति
मणिमया । सोवण्णरतनेहीति सुवण्णसङ्घातेहि रतनेहि, सुवण्णिट्टुकाहि छादिताति अत्थो । सहाति सहकारा ।
उपरिभट्टकाति उद्दालकजातिकायेव रुक्खा । चम्पेय्यका नागमल्लिकाति चम्पका च नागा च मल्लिका च । भगिनीमाला
अथ मेत्थ कोलियाति भगिनीमाला चेव अथ एत्थ नागभवने कोलिया नाम रुक्खा च । एते दुमा परिणामिताति एते
पुप्फूपगफलूपगरुक्खा अञ्जमञ्जं सङ्घट्टसाखताय परिणामिता आकुलसमाकुला । खज्जुरेत्थाति खज्जुरिरुक्खा एत्थ ।
सिलामयाति इन्दनीलमणिमया । सोवण्णधुवपुप्फिताति ते पन सुवण्णपुप्फेहि निच्चपुप्फिता । यत्थ वसतोपपातिकोति
यत्थ नागभवने ओपपातिको नागराजा वसति । कञ्चनवेल्लिविग्गहाति सुवण्णरासिसस्सिरिकसरीरा । काला तरुणाव
उग्गताति विलासयुत्तताय मन्दवातेरिता कालवल्लिपल्लवा विय उग्गता । पुचिमन्दत्थनीति निम्बफलसण्ठानचूचुका ।
लाखारसरत्तसुच्छवीति हत्थपादतलछविं सन्धाय वुत्तं । तिदिवोकचराति तिदसभवनचरा । विज्जुवब्भघनाति
अब्भघनवलाहकन्तरतो निस्सटा विज्जुलता विय । तं तेसं देमीति तं तस्स हृदयं अहं तेसं देमि, एवं जानस्सु । इस्सरति
मातुलं आलपति ।

इति सो वेस्सवणेन अननुज्जातो गन्तुं अविसहित्वा तं अनुजानापेतुं एता एत्तका गाथा कथेसि । वेस्सवणो पन तस्स

कथं न सुणाति । किंकारणा? द्विन्नं देवपुत्तानं विमानअहुं परिच्छिन्दतीति । पुण्णको अत्तनो वचनस्स अस्सुतभावं जत्वा जिनकदेवपुत्तस्स सन्तिके अट्ठासि । वेस्सवणो अहुं विनिच्छिनित्वा पराजितं अनुट्ठापेत्वा इतरं “गच्छ त्वं, तव विमाने वसाही”ति आह । पुण्णको “गच्छ त्व”न्ति वुत्तक्खणेयेव “महं मातुलेन मम पेसितभावं जानाथा”ति कतिपयदेवपुत्ते सक्खिं कत्वा हेट्ठा वुत्तनयेनेव सिन्धवं आहरापेत्वा अभिरुह पक्कामि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३७८:सो पुण्णको भूतपतिं यसस्सिं, आमन्तय वेस्सवणं कुवेरं ।
तत्थेव सन्तो पुरिसं असंसि, आनेहि आजञ्जमिधेव युत्तं ॥

१३७९:जातरूपमया कण्णा, काचम्हिचमया खुरा ।
जम्बोनदस्स पाकस्स, सुवण्णस्स उरच्छदो ॥

१३८०:देववाहवहं यानं, अस्समारुह पुण्णको ।
अलङ्कतो कप्पितकेसमस्सु, पक्कामि वेहायसमन्तलिकखे”ति ॥

तत्थ आमन्तयाति आमन्तयित्वा ।

सो आकासेन गच्छन्तोयेव चिन्तेसि “विधुरपण्डितो महापरिवारो, न सक्का तं गण्हितुं, धनञ्जयकोरब्बो पन जूतवित्तको, तं जूतेन जिनित्वा विधुरं गण्हिस्सामि, घरे पनस्स बहूनि रतनानि, अप्पग्घेन लक्खेन जूतं न कीळिस्सति, महग्घरतनं हरितुं वट्ठति, अञ्जं रतनं राजा न गण्हिस्सति, राजगहस्स सामन्ता वेपुल्लपब्बतब्भन्तरे चक्कवत्तिरञ्जो परिभोगमणिरतनं अत्थि महानुभावं, तं गहेत्वा तेन राजानं पलोभेत्वा जिनिस्सामी”ति । सो तथा अकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३८१:सो अग्गमा राजगहं सुरम्मं, अङ्गस्स रञ्जो नगरं दुरायुत्तं ।
पहूतभक्खं बहुअन्नपानं, मसक्कसारं विय वासवस्स ॥

१३८२:मयूरकोञ्चागणसम्पघुट्टं, दिजाभिघुट्टं दिजसङ्घसेवितं ।
नानासकुन्ताभिरुदं सुवङ्गणं, पुप्फाभिकिण्णं हिमवं पब्बतं ॥

१३८३:सो पुण्णको वेपुलमाभिरूहि, सिलुच्चयं किम्पुरिसानुचिण्णं ।
अन्वेसमानो मणिरतनं उळारं, तमद्दसा पब्बतकूटमज्झे”ति ॥

तत्थ अङ्गस्स रञ्जोति तदा अङ्गस्स रञ्जोव मगधरज्जं अहोसि । तेन वुत्तं — “अङ्गस्स रञ्जो नगर”न्ति । दुरायुत्तन्ति पच्चत्थिकेहि दुरायुत्तं । मसक्कसारं विय वासवस्साति मसक्कसारसङ्घाते सिनेरुपब्बतमत्थके मापितत्ता “मसक्कसार”न्ति लद्धनामं वासवस्स भवनं विय । दिजाभिघुट्टन्ति अञ्जेहि च पक्खीहि अभिसङ्घुट्टं निन्नादितं । नानासकुन्ताभिरुदन्ति मधुरस्सरेन गायन्तेहि विय नानाविधेहि सकुणेहि अभिरुदं, अभिगीतन्ति अत्थो । सुवङ्गणन्ति सुन्दरअङ्गणं मनुज्जतलं । हिमवं पब्बतन्ति हिमवन्तपब्बतं विय । वेपुलमाभिरूहीति भिक्खवे, सो पुण्णको एवरूपं वेपुल्लपब्बतं अभिरूहि । पब्बतकूटमज्जेति पब्बतकूटअन्तरे तं मणिं अद्दस ।

१३८४ दिस्वा मणिं पभस्सरं जातिमन्तं, मनोहरं मणिरतनं उळारं ।
दद्वल्लमानं यससा यसस्सिनं, ओभासती विज्जुरिवन्तलिकखे ॥

१३८५ तमग्गही वेळुरियं महग्घं, मनोहरं नाम महानुभावं ।
आज्जमारुह मनोमवण्णो, पक्कामि वेहायसमन्तलिकखे'ति ॥

तत्थ मनोहरन्ति मनसाभिपत्थितस्स धनस्स आहरणसमत्थं । दद्वल्लमानन्ति उज्जलमानं । यससाति परिवारमणिगणेन । ओभासतीति तं मणिरतनं आकासे विज्जुरिव ओभासति । तमग्गहीति तं मणिरतनं अग्गहेसि । तं पन मणिरतनं कुम्भिरो नाम यक्खो कुम्भण्डसहस्सपरिवारो रक्खति । सो पन तेन कुज्झित्वा ओलोकेतमत्तेनेव भीततसितो पलायित्वा चक्कवाळपब्बतं पत्वा कम्पमानो ओलोकेन्तो अट्ठासि । इति तं पलापेत्वा पुण्णको मणिरतनं अग्गहेसि । मनोहरं नामाति मनसा चिन्तितं धनं आहरितुं सक्कोतीति एवंलद्धनामं ।

इति सो तं गहेत्वा आकासेन गच्छन्तो तं नगरं पत्तो । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३८६ सो अग्गमा नगरमिन्दपत्थं, ओरुय्हुपागच्छि सभं कुरूनं ।
समागते एकसतं समग्गे, अक्केत्थ यक्खो अविकम्पमानो ॥

१३८७ को नीध रज्जं वरमाभिजेति, कमाभिजेय्याम वरद्धनेन ।
कमनुत्तरं रतनवरं जिनाम, को वापि नो जेति वरद्धनेना'ति ॥

तत्थ ओरुय्हुपागच्छि सभं कुरूनन्ति भिक्खवे, सो पुण्णको अस्सपिट्ठितो ओरुय्हु अस्सं अदिस्समानरूपं ठपेत्वा माणवकवण्णेन कुरूनं सभं उपगतो । एकसतन्ति एकसतराजानो अछम्भीतो हुत्वा “को नीधा”ति आदीनि वदन्तो जूतेन अक्केत्थ । को नीधाति को नु इमस्मिं राजसमागमे । रज्जन्ति राजूनं अन्तरे । वरमाभिजेतीति अम्हाकं सन्तकं सेट्ठरतनं अभिजेति, “अहं जिनामी”ति वत्तुं उस्सहति । कमाभिजेय्यामाति कं वा मयं जिनेय्याम । वरद्धनेनाति उत्तमधनेन । कमनुत्तरन्ति जिनन्तो च कतरं राजानं अनुत्तरं रतनवरं जिनाम । को वापि नो जेतीति अथ वा को नाम राजा अम्हे वरधनेन जेति । इति सो चतूहि पदेहि कोरब्यमेव घट्टेति ।

अथ राजा “मया इतो पुब्बे एवं सूरुो हुत्वा कथेन्तो नाम न दिट्ठपुब्बो, को नु खो एसो”ति चिन्तेत्वा पुच्छन्तो गाथमाह —

१३८८ कुहिं नु रट्ठे तव जातिभूमि, न कोरब्यस्सेव वचो तवेदं ।
अभीतोसि नो वण्णनिभाय सब्बे, अक्खाहि मे नामज्ज बन्धवे चा'ति ॥

तत्थ न कोरब्यस्सेवाति कुरुरट्ठवासिकस्सेव तव वचनं न होति ।

तं सुत्वा इतरो “अयं राजा मम नामं पुच्छति, पुण्णको च नाम दासो होति । सचाहं ‘पुण्णकोस्मी’ति वक्खामि, ‘एस दासो, तस्मा मं पगम्भताय एवं वदेती’ति अवमज्जिस्सति, अनन्तरातीते अत्तभावे नाममस्स कथेस्सामी’ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१३८९:कच्चायनो माणवकोस्मि राज, अनूननामो इति मव्हयन्ति ।
अङ्गेसु मे जातयो बन्धवा च, अक्खेन देवस्मि इधानुपत्तो’ति ॥

तत्थ अनूननामोति न ऊननामो । इमिना अत्तनो पुण्णकनाममेव पटिच्छन्नं कत्वा कथेति । इति मव्हयन्तीति इति मं
अव्हयन्ति पक्कोसन्ति । अङ्गेसूति अङ्गरुद्धे कालचम्पानगरे वसन्ति । अक्खेन देवस्मीति देव, जूतकीळनत्थेन इध
अनुप्पत्तोस्मि ।

अथ राजा “माणव, त्वं जूतेन जितो किं दस्ससि, किं ते अत्थी’ति पुच्छन्तो गाथमाह —

१३९०:किं माणवस्स रतनानि अत्थि, ये तं जिनन्तो हरे अक्खधुत्तो ।
बहूनि रज्जो रतनानि अत्थि, ते त्वं दलिद्दो कथमव्हयेसी’ति ॥

तस्सत्थो — कित्तकानि भोतो माणवस्स रतनानि अत्थि, ये तं जिनन्तो अक्खधुत्तो “आहरा’ति वत्वा हरेय्य । रज्जो
पन निवेसने बहूनि रतनानि अत्थि, ते राजानो एवं बहुधने त्वं दलिद्दो समानो कथं जूतेन अव्हयेसीति ।

ततो पुण्णको गाथमाह —

१३९१:मनोहरो नाम मणी ममायं, मनोहरं मणिरतनं उळारं ।
इमञ्च आजञ्जममित्ततापनं, एतं मे जिनित्वा हरे अक्खधुत्तो’ति ॥

पाळिपोत्थकेसु पन “मणि मम विज्जति लोहितङ्को’ति लिखितं । सो पन मणि वेळुरियो, तस्मा इदमेव समेति ।

तत्थ आजञ्जन्ति इमं आजानीयस्सञ्च मणिञ्चाति एतं मे उभयं हरेय्य अक्खधुत्तोति अस्सं दस्सेत्वा एवमाह ।

तं सुत्वा राजा गाथमाह —

१३९२:एको मणी माणव किं करिस्सति, आजानियेको पन किं करिस्सति ।
बहूनि रज्जो मणिरतनानि अत्थि, आजानिया वातजवा अनप्पका’ति ॥

दोहळकण्डं निद्धितं ।

मणिकण्डं

सो रज्जो कथं सुत्वा “महाराज, किं नाम एतं वदेथ, एको अस्सो अस्ससहस्सं लक्खं होति, एको मणि मणिसहस्सं
लक्खं होति । न हि सब्बे अस्सा एकसदिसा, इमस्स ताव जवं पस्सथा’ति वत्वा अस्सं अभिरुहित्वा पाकारमत्थकेन
पेसेसि । सत्तयोजनिकं नगरं अस्सेहि गीवाय गीवं पहरन्तेहि परिक्खित्तं विय अहोसि । अथानुक्कमेन अस्सोपि न पज्जायि,
यक्खोपि न पज्जायि, उदरे बद्धरत्तपटोव पज्जायि । सो अस्सतो ओरुद्ध “दिट्ठो, महाराज, अस्सस्स वेगो’ति वत्वा “आम,
दिट्ठो’ति वुत्ते “इदानि पुन पस्स, महाराजा’ति वत्वा अस्सं अन्तोनगरे उय्याने पोक्खरणिआ उदकपिट्ठे पेसेसि, खुरगानि

अतेमेन्तोव पक्खन्दि । अथ नं पदुमपत्तेसु विचरापेत्वा पाणिं पहरित्वा हत्थं पसारेसि, अस्सो आगन्त्वा पाणितले पतिट्ठासि । ततो “वट्ठते एवरूपं अस्सरतनं नरिन्दा”ति वत्वा “वट्ठती”ति वुत्ते “महाराज, अस्सरतनं ताव तिट्ठतु, मणिरतनस्स महानुभावं पस्सा”ति वत्वा तस्सानुभावं पकासेन्तो आह —

१३९३:इदञ्च मे मणिरतनं, पस्स त्वं द्विपदुत्तम ।
इत्थीनं विग्गहा चेत्य, पुरिसानञ्च विग्गहा ॥

१३९४:मिगानं विग्गहा चेत्य, सकुणानञ्च विग्गहा ।
नागराजा सुपण्णा च, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ इत्थीनन्ति एतस्मिज्झि मणिरतने अलङ्कृतपटियत्ता अनेका इत्थिविग्गहा पुरिसविग्गहा नानप्पकारा मिगपक्खिखसङ्गा सेनङ्गादीनि च पज्जायन्ति, तानि दस्सेन्तो एवमाह । निम्मितन्ति इदं एवरूपं अच्छेरकं मणिमिह निम्मितं पस्स ।

“अपरमि पस्साही”ति वत्वा गाथा आह —

१३९५:हत्थानीकं रथानीकं, अस्से पत्ती च वम्मिने ।
चतुरङ्गिनिमं सेनं, मणिमिह पस्स निम्मितं ॥

१३९६:हत्थारोहे अनीकट्टे, रथिके पत्तिकारके ।
बलग्गानि वियूळहानि, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ बलग्गानीति बलानेव । वियूळहानीति ब्यूहवसेन ठितानि ।

१३९७:पुरं उद्धापसम्पन्नं, बहुपाकारतोरणं ।
सिङ्घाटके सुभूमियो, मणिमिह पस्स निम्मितं ॥

१३९८:एसिका परिखायो च, पलिखं अग्गळानि च ।
अट्टालके च द्वारे च, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ पुरन्ति नगरं । उद्धापसम्पन्नन्ति पाकारवत्थुना सम्पन्नं । बहुपाकारतोरणन्ति उच्चपाकारतोरणनगरद्वारेन सम्पन्नं । सिङ्घाटकेति वीथिचतुक्कानि । सुभूमियोति नगररूपचारे विचित्ता रमणीयभूमियो । एसिकाति नगरद्वारेसु उट्ठापिते एसिकत्थम्भे । पलिखन्ति पलिघं, अयमेव वा पाठो । अग्गळानीति नगरद्वारकवाटानि । द्वारे चाति गोपुरानि च ।

१३९९:पस्स तोरणमग्गेसु, नानादिजगणा बहू ।
हंसा कोज्या मयूरा च, चक्कवाका च कुक्कुहा ॥

१४००:कुणालका बहू चित्रा, सिखण्डी जीवजीवका ।

नानादिजगणाकिण्णं, मणिमहि पस्स निम्मितं'न्ति ॥

तत्थ तोरणमग्गेसूति एतस्मिं नगरे तोरणग्गेसु । कुणालकाति काळकोकिला । चित्राति चित्रपत्तकोकिला ।

१४०१.पस्स नगरं सुपाकारं, अब्भुतं लोमहंसनं ।
समुस्सितधजं रम्मं, सोण्णवालुकसन्थतं ॥

१४०२.पस्सेत्थ पण्णसालायो, विभत्ता भागसो मिता ।
निवेसने निवेसे च, सन्धिब्यूहे पथद्धियो'ति ॥

तत्थ सुपाकारन्ति कञ्चनपाकारपरिक्खितं । पण्णसालायोति नानाभण्डपुण्णे आपणे । निवेसने निवेसे चाति
गेहानि चैव गेहवत्थूनि च । सन्धिब्यूहेति घरसन्धियो च अनिब्बिद्धरच्छा च । पथद्धियोति निब्बिद्धवीथियो ।

१४०३.प्रानागारे च सोण्डे च, सूना ओदनिया घरा ।
वेसी च गणिकायो च, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४०४.मालाकारे च रजके, गन्धिके अथ दुस्सिके ।
सुवण्णकारे मणिकारे, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४०५.आळारिके च सूदे च, नटनाटकगायिनो ।
पाणिस्सरे कुम्भथूनिके, मणिमहि पस्स निम्मितं'न्ति ॥

तत्थ सोण्डे चाति अत्तनो अनुरूपेहि कण्ठकण्णपिलन्धनेहि समन्नागते आपानभूमिं सज्जेत्वा निसिन्ने सुरासोण्डे
च । आळारिकेति पूवपाके । सूदेति भत्तकारके । पाणिस्सरेति पाणिप्पहारेण गायन्ते । कुम्भथूनिकेति घटदहरिवादके ।

१४०६.पस्स भेरी मुदिङ्गा च, सङ्खा पणवदिन्दिमा ।
सब्बञ्च ताळावचरं, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४०७.सम्मतालञ्च वीणञ्च, नच्चगीतं सुवादितं ।
तूरियताळितसङ्कुट्टं, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४०८.लङ्घिका मुट्टिका चेत्थ, मायाकारा च सोभिया ।
वेतालिके च जल्ले च, मणिमहि पस्स निम्मितं'न्ति ॥

तत्थ सम्मतालञ्चाति खदिरादिसम्मञ्चेव कंसतालञ्च । तूरियताळितसङ्कुट्टन्ति नानातूरियानं ताळितेहि सङ्कुट्टं ।
मुट्टिकाति मुट्टिकमल्ला । सोभियाति नगरसोभना इत्थी च सम्पन्नरूपा पुरिसा च । वेतालिकेति वेतालउट्टापके । जल्लेति
मस्सूनि करोन्ते न्हापिते ।

१४०९:समज्जा चेत्थ वत्तन्ति, आकिण्णा नरनारिभि ।
मज्जातिमज्जे भूमियो, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ मज्जातिमज्जेति मज्जानं उपरि बद्धमज्जे । भूमियोति रमणीया समज्जभूमियो ।

१४१०:पस्स मल्ले समज्जस्मिं, फोटेन्ते दिगुणं भुजं ।
निहते निहतमाने च, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ समज्जस्मिन्ति मल्लरङ्गे । निहतेति निहनित्वा जिनित्वा ठिते । निहतमानेति पराजिते ।

१४११:पस्स पब्बतपादेसु, नानामिगगणा बहू ।
सीहा ब्यग्घा वराहा च, अच्छकोकतरच्छयो ॥

१४१२:पलासादा गवजा च, महिसा रोहिता रुरू ।
एणेय्या च वराहा च, गणिनो नीकसूकरा ॥

१४१३:कदलिमिगा बहू चित्रा, बिळारा ससकण्टका ।
नानामिगगणाकिण्णं, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ पलासादाति खगमिगा । “पलता”तिपि पाठो । गवजाति गवया । वराहाति एका मिगजातिका । तथा गणिनो चेव नीकसूकरा च । बहू चित्राति नानप्पकारा चित्रा मिगा । बिळाराति अरञ्जबिळारा । ससकण्टकाति ससा च कण्टका च ।

१४१४:नज्जायो सुप्पतित्थायो, सोण्णवालुकसन्थता ।
अच्छा सवन्ति अम्बूनि, मच्छगुम्बनिसेविता ॥

१४१५:कुम्भीला मकरा चेत्थ, सुसुमारा च कच्छपा ।
पाठीना पावुसा मच्छा, बलजा मुज्जरोहिता”ति ॥

तत्थ नज्जायोति नदियो । सोण्णवालुकसन्थताति सुवण्णवालुकाय सन्थततला । कुम्भीलाति इमे एवरूपा जलचरा अन्तो नदियं विचरन्ति, तेपि मणिमिह पस्साहीति ।

१४१६:नानादिजगणाकिण्णा, नानादुमगणायुता ।
वेळुरियकरोदायो, मणिमिह पस्स निम्मित”न्ति ॥

तत्थ वेळुरियकरोदायोति वेळुरियपासाणे पहरित्वा सद्दं करोन्तियो एवरूपा नज्जायोति ।

१४१७:प्रस्सेत्थ पोक्खरणियो, सुविभत्ता चतुद्दिसा ।

नानादिजगणाकिण्णा, पुथुलोमनिसेविता ॥

१४१८:समन्तोदकसम्पन्नं, महिं सागरकुण्डलं ।
उपेतं वनराजेहि, मणिमहि पस्स निम्मितं'न्ति ॥

तत्थ पुथुलोमनिसेविताति महामच्छेहि निसेविता । वनराजेहीति वनराजीहि, अयमेव वा पाठो ।

१४१९:पुरतो विदेहे पस्स, गोयानिये च पच्छतो ।
कुरुयो जम्बुदीपञ्च, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२०:प्रस्स चन्दं सूरियञ्च, ओभासन्ते चतुदिसा ।
सिनेरुं अनुपरियन्ते, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२१:सिनेरुं हिमवन्तञ्च, सागरञ्च महीतलं ।
चत्तारो च महाराजे, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२२:आरामे वनगुम्बे च, पाटिये च सिलुच्चये ।
रम्मे किम्पुरिसाकिण्णे, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२३:फारुसकं चित्तलतं, मिस्सकं नन्दनं वनं ।
वेजयन्तञ्च पासादं, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२४:सुधम्मं तावतिसञ्च, पारिछत्तञ्च पुप्फितं ।
एरावणं नागराजं, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२५:प्रस्सेत्थ देवकञ्जायो, नभा विज्जुरिवुग्गता ।
नन्दने विचरन्तियो, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२६:प्रस्सेत्थ देवकञ्जायो, देवपुत्तपलोभिनी ।
देवपुत्ते रममाने, मणिमहि पस्स निम्मितं'न्ति ॥

तत्थ विदेहेति पुब्बविदेहदीपं । गोयानियेति अपरगोयानदीपं । कुरुयोति उत्तरकुरु च दक्खिणतो जम्बुदीपञ्च ।
अनुपरियन्तेति एते चन्दिमसूरिये सिनेरुं अनुपरियायन्ते । पाटियेति पत्थरित्वा ठपिते विय पिट्ठिपासाणे ।

१४२७:प्ररोसहस्सपासादे, वेळुरियफलसन्थते ।
पज्जलन्ते च वण्णेन, मणिमहि पस्स निम्मितं ॥

१४२८:तावतिसे च यामे च, तुसिते चापि निम्मिते ।

परनिमित्तवसवत्तिनो, मणिमिह पस्स निमित्तं ॥

१४२९ पस्सेत्थ पोक्खरणियो, विप्पसन्नोदिका सुची ।
मन्दालकेहि सञ्छन्ना, पदुमुप्पलकेहि चा”ति ॥

तत्थ परोसहस्सन्ति तावतिसभवने अतिरेकसहस्सपासादे ।

१४३० दसेत्थ राजियो सेता, दस नीला मनोरमा ।
छ पिङ्गला पन्नरस, हलिद्वा च चतुदस ॥

१४३१ वीसति तत्थ सोवण्णा, वीसति रजतामया ।
इन्दगोपकवण्णाभा, ताव दिस्सन्ति तिसति ॥

१४३२ दसेत्थ काळियो छच्च, मज्जेद्वा पन्नवीसति ।
मिस्सा बन्धुकपुप्फेहि, नीलुप्पलविचित्तिका ॥

१४३३ एवं सब्बङ्गसम्पन्नं, अच्चिमन्तं पभस्सरं ।
ओधिसुङ्गं महाराज, पस्स त्वं द्विपदुत्तमा”ति ॥

तत्थ दसेत्थ राजियो सेताति एतस्मिं मणिक्खन्धे दस सेतराजियो । छ पिङ्गला पन्नरसाति छ च पन्नरस चाति एकवीसति पिङ्गलराजियो । हलिद्वाति हलिद्ववण्णा चतुदस । तिसतीति इन्दगोपकवण्णाभा तिस राजियो । दस छच्चाति दस च छ च सोळस काळराजियो । पन्नवीसतीति पञ्चवीसति मज्जेद्ववण्णा पभस्सरा । मिस्सा बन्धुकपुप्फेहीति काळमज्जेद्ववण्णराजियो एतेहि मिस्सा विचित्तिका पस्स । एत्थ हि काळराजियो बन्धुजीवकपुप्फेहि मिस्सा, मज्जेद्वराजियो नीलुप्पलेहि विचित्तिका । ओधिसुङ्गन्ति सुङ्गकोट्टासं । यो मं जूते जिनिस्सति, तस्सिमं सुङ्गकोट्टासं पस्साति वदति । अट्टकथायं पन “होतु सुङ्गं, महाराजा”तिपि पाठो । तस्सत्थो — द्विपदुत्तम पस्स त्वं इमं एवरूपं मणिक्खन्धं, इदमेव, महाराज, सुङ्गं होतु । यो मं जूते जिनिस्सति, तस्सिदं भविस्सतीति ।

मणिकण्डं निद्धितं ।

अक्खकण्डं

एवं वत्वा पुण्णको “महाराज, अहं ताव जूते पराजितो इमं मणिरतनं दस्सामि, त्वं पन किं दस्ससी”ति आह । “तात, मम सरीरञ्च देविञ्च सेतच्छत्तञ्च ठपेत्वा सेसं मम सन्तकं सुङ्गं होतू”ति । “तेन हि, देव, मा चिरायि, अहं दूरागतो, खिप्पं जूतमण्डलं सज्जापेही”ति । राजा अमच्चे आणापेसि । ते खिप्पं जूतमण्डलं सज्जेत्वा रज्जो वरपोत्थकत्थरणं सन्थरित्वा सेसराजूनञ्चापि आसनानि पज्जपेत्वा पुण्णकस्सपि पतिरूपं आसनं पज्जपेत्वा रज्जो कालं आरोचयिंसु । ततो पुण्णको राजानं गाथाय अज्झभासि —

१४३४ उपागतं राज मुपेहि लक्खं, नेतादिसं मणिरतनं तवत्थि ।

धम्मेन जिस्साम असाहसेन, जितो च नो खिप्पमवाकरोही”ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, जूतसालाय कम्मं उपागतं निड्डितं, एतादिसं मणिरतनं तव नत्थि, मा पपञ्चं करोहि, उपेहि लक्खं अक्खेहि कीळनट्ठानं उपगच्छ । कीळन्ता च मयं धम्मेन जिस्साम, धम्मेनेव नो असाहसेन जयो होतु । सचे पन त्वं जितो भविस्ससि, अथ नो खिप्पमवाकरोहि, पपञ्चं अकत्वाव जितो धनं ददेय्यासीति वुत्तं होति ।

अथ नं राजा “माणव, त्वं मं ‘राजा’ति मा भायि, धम्मेनेव नो असाहसेन जयपराजयो भविस्सती”ति आह । तं सुत्वा पुण्णको “अम्हाकं धम्मेनेव जयपराजयभावं जानाथा”ति तेपि राजानो सक्खिं करोन्तो गाथमाह —

१४३५ प्रज्वाल पच्चुग्गत सूरसेन, मच्छा च मद्दा सह केककेभि ।

पस्सन्तु नोते असठेन युद्धं, न नो सभायं न करोन्ति किञ्ची”ति ॥

तत्थ पच्चुग्गताति उग्गतत्ता पज्जातत्ता पाकटत्ता पज्वालराजानमेवालपति । मच्छा चाति त्वञ्च, सम्म मच्छराज । मद्दाति मद्दराज । सह केककेभीति केककेभिनामेन जनपदेन सह वत्तमानकेककेभिराज, त्वञ्च । अथ वा सहसदं “केककेभी”ति पदस्स पच्छतो ठपेत्वा पच्चुग्गतसद्वञ्च सूरसेनविसेसनं कत्वा पज्वालपच्चुग्गतसूरसेन मच्छा च मद्दा च केककेभि सह सेसराजानो चाति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । पस्सन्तु नोतेति अम्हाकं द्विन्नं एते राजानो असठेन अक्खयुद्धं पस्सन्तु । न नो सभायं न करोन्ति किञ्चीति एत्थ नोति निपातमत्तं, सभायं किञ्चि सक्खिं न न करोन्ति, खत्तियेपि ब्राह्मणेपि करोन्तियेव, तस्मा सचे किञ्चि अकारणं उप्पज्जति, “न नो सुतं, न नो दिट्ठ”न्ति वत्तुं न लभिस्सथ, अप्पमत्ता होथाति ।

एवं यक्खसेनापति राजानो सक्खिं अकासि । राजापि एकसतराजपरिवुतो पुण्णकं गहेत्वा जूतसालं पाविसि । सब्बेपि पतिरूपासनेसु निसीदिसु, रजतफलके सुवण्णपासके ठपयिसु । पुण्णको तुरिततुरितो आह “महाराज, पासकेसु आया नाम मालिकं सावट्टं बहुलं सन्तिभद्रादयो चतुवीसति, तेसु तुम्हे अत्तनो रुच्चनकं आयं गण्हा”ति । राजा “साधू”ति बहुलं गण्हि । पुण्णको सावट्टं गण्हि । अथ नं राजा आह “तेन हि ताव माणव, पासके पातेही”ति । “महाराज, पठमं मम वारो न पापुणाति, तुम्हे पातेथा”ति वुत्ते राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि । तस्स पन ततिये अत्तभावे मातुभूतपुब्बा आरक्खदेवता, तस्सा आनुभावेन राजा जूते जिनाति । सा तस्स अविदूरे ठिता अहोसि । राजा देवधीतरं अनुस्सरित्वा जूतगीतं गायन्तो इमा गाथा आह —

“सब्बा नदी वङ्कगती, सब्बे कट्ठमया वना ।

सब्बित्थियो करे पापं, लभमाने निवातके ॥ (जा० २.२१.३०८) ।

“अथ पस्सतु मं अम्म, विजयं मे पदिस्सतु ।

अनुकम्पाहि मे अम्म, महन्तं जयमेस्सतु ॥

“देवते त्वज्ज रक्ख देवि, पस्स मा मं विभावेय्य ।

अनुकम्पका पतिट्ठा च, पस्स भद्रानि रक्खितुं ॥

“जम्बोनदमयं पासं, चतुरंसमट्ठङ्गुलि ।

विभाति परिसमज्झे, सब्बकामददो भव ॥

“देवते मे जयं देहि, पस्स मं अप्पभागिनं ।
मातानुकम्पको पोसो, सदा भद्रानि पस्सति ॥

“अट्ठकं मालिकं वुत्तं, सावट्ठञ्च छकं मतं ।
चतुक्कं बहुलं जेय्यं, द्विबिन्दुसन्तिभद्रकं ।
चतुवीसति आया च, मुनिन्देन पकासिता”ति ॥

राजा एवं जूतगीतं गायित्वा पासके हत्थेन परिवत्तेत्वा आकासे खिपि । पुण्णकस्स आनुभावेन पासका रज्जो पराजयाय भस्सन्ति । राजा जूतसिप्पम्हि अतिकुसलताय पासके अत्तनो पराजयाय भस्सन्ते जत्वा आकासेयेव सङ्कट्टन्तो गहेत्वा पुन आकासे खिपि । दुतियम्पि अत्तनो पराजयाय भस्सन्ते जत्वा तथेव अग्गहेसि । ततो पुण्णको चिन्तेसि “अयं राजा मादिसेन यक्खेन सद्धिं जूतं कीळन्तो भस्समाने पासके सङ्कट्टित्वा गण्हाति, किं नु खो कारण”न्ति । सो ओलोकेन्तो तस्स आरक्खदेवताय आनुभावं जत्वा अक्खीनि उम्मीलेत्वा कुद्धो विय नं ओलोकेसि । सा भीततसिता पलायित्वा चक्कवाळपब्बतमत्थकं पत्वा कम्पमाना ओलोकेत्वा अट्ठासि । राजा ततियम्पि पासके खिपित्वा अत्तनो पराजयाय भस्सन्ते जत्वापि पुण्णकस्सानुभावेन हत्थं पसारेत्वा गण्हितुं नासक्खि । ते रज्जो पराजयाय पतिसु । अथस्स पराजितभावं जत्वा पुण्णको अप्फोटेत्वा महन्तेन सद्देन “जितं मे”ति तिक्खत्तुं सीहनादं नदि । सो सद्दो सकलजम्बुदीपं फरि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१४३६ ते पाविसुं अक्खमदेन मत्ता, राजा कुरूनं पुण्णको चापि यक्खो ।
राजा कलिं विच्चिनमग्गहेसि, कटं अग्गही पुण्णको नाम यक्खो ॥

१४३७ ते तत्थ जूते उभये समागते, रज्जं सकासे सखीनञ्च मज्जे ।
अजेसि यक्खो नरवीरसेट्ठं, तत्थप्पनादो तुमुलो बभूवा”ति ॥

तत्थ पाविसुन्ति जूतसालं पविसिंसु । विच्चिनन्ति राजा चतुवीसतिया आयेसु विचिनन्तो कलिं पराजयग्गाहं अग्गहेसि । कटं अग्गहीति पुण्णको नाम यक्खो जयग्गाहं गण्हि । ते तत्थ जूते उभये समागतेति ते तत्थ जूते समागता उभो जूतं कीळिसूति अत्थो । रज्जन्ति अथ तेसं एकसतराजूनं सकासे अवसेसानञ्च सखीनं मज्जे सो यक्खो नरवीरसेट्ठं राजानं अजेसि । तत्थप्पनादो तुमुलो बभूवाति तस्मिं जूतमण्डले “रज्जो पराजितभावं जानाथ, जितं मे, जितं मे”ति महन्तो सद्दो अहोसि ।

राजा पराजितो अनत्तमनो अहोसि । अथ नं समस्सासेन्तो पुण्णको गाथमाह —

१४३८ जयो महाराज पराजयो च, आयूहतं अज्जतरस्स होति ।
जनिन्द जीनोसि वरद्धनेन, जितो च मे खिप्पमवाकरोही”ति ॥

तत्थ आयूहतन्ति द्विन्नं वायाममानानं अज्जतरस्स एव होति, तस्मा “पराजितोम्ही”ति मा चिन्तयि । जीनोसीति परिहीनोसि । वरद्धनेनाति परमधनेन । खिप्पमवाकरोहीति खिप्पं मे जयं धनं देहीति ।

अथ नं राजा “गण्ह, ताता”ति वदन्तो गाथमाह —

१४३९ हत्थी गवास्सा मणिकुण्डला च, यञ्चापि मय्हं रतनं पथब्ब्या ।
गणहाहि कच्चान वरं धनानं, आदाय येनिच्छसि तेन गच्छा”ति ॥

पुण्णको आह —

१४४० हत्थी गवास्सा मणिकुण्डला च, यञ्चापि तुय्हं रतनं पथब्ब्या ।
तेसं वरो विधुरो नाम कत्ता, सो मे जितो तं मे अवाकरोही”ति ॥

तत्थ सो मे जितो तं मेति मया हि तव विजिते उत्तमं रतनं जितं, सो च सब्बरतनानं वरो विधुरो, तस्मा, देव, सो मया जितो नाम होति, तं मे देहीति ।

राजा आह —

१४४१ अत्ता च मे सो सरणं गती च, दीपो च लेणो च परायणो च ।
असन्तुलेय्यो मम सो धनेन, पाणेन मे सादिसो एस कत्ता”ति ॥

तत्थ अत्ता च मे सोति सो मय्हं अत्ता च, मया च “अत्तानं ठपेत्वा सेसं दस्सामी”ति वुत्तं, तस्मा तं मा गण्हि । न केवलञ्च अत्ताव, अथ खो मे सो सरणञ्च गति च दीपो च लेणो च परायणो च । असन्तुलेय्यो मम सो धनेनाति सत्तविधेन रतनेन सद्धिं न तुलेतब्बोति ।

पुण्णको आह —

१४४२ चिरं विवादो मम तुय्हञ्चस्स, कामञ्च पुच्छाम तमेव गन्त्वा ।
एसोव नो विवरतु एतमत्थं, यं वक्खती होतु कथा उभिन्न”न्ति ॥

तत्थ विवरतु एतमत्थन्ति “सो तव अत्ता वा न वा”ति एतमत्थं एसोव पकासेतु । होतु कथा उभिन्नन्ति यं सो वक्खति, सायेव नो उभिन्नं कथा होतु, तं पमाणं होतूति अत्थो ।

राजा आह —

१४४३ अद्धा हि सच्चं भणसि, न च माणव साहसं ।
तमेव गन्त्वा पुच्छाम, तेन तुस्सामुभो जना”ति ॥

तत्थ न च माणव साहसन्ति मय्हं पसय्ह साहसिकवचनं न च भणसि ।

एवं वत्वा राजा एकसतराजानो पुण्णकञ्च गहेत्वा तुट्ठमानसो वेगेन धम्मसभं अगमासि । पण्डितोपि आसना ओरुय्ह राजानं वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । अथ पुण्णको महासत्तं आमन्तेत्वा “पण्डित, त्वं धम्मे ठितो जीवितहेतुपि मुसावादं न

भणसी'ति कित्तिसदो ते सकललोके फुटो, अहं पन ते अज्ज धम्मे ठितभावं जानिस्सामी'ति वत्वा गाथमाह —

१४४४ सच्चं नु देवा विदहू कुरूनं, धम्मे ठितं विधुरं नाममच्चं ।

दासोसि रज्जो उद वासि जाति, विधुरोति सङ्घा कतमासि लोके'ति ॥

तत्थ सच्चं नु देवा विदहू कुरूनं, धम्मे ठितं विधुरं नाममच्चन्ति “कुरूनं रट्टे विधुरो नाम अमच्चो धम्मे ठितो जीवितहेतुपि मुसावादं न भणती'ति एवं देवा विदहू विदहन्ति कथेन्ति पकासेन्ति, एवं विदहमाना ते देवा सच्चं नु विदहन्ति, उदाहु अभूतवादायेवेतेति । विधुरोति सङ्घा कतमासि लोकेति या एसा तव “विधुरो'ति लोके सङ्घा पज्जति, सा कतमा आसि, त्वं पकासेहि, किं नु रज्जो दासो नीचतरजातिको, उदाहु समो वा उत्तरितरो वा जातीति इदं ताव मे आचिक्ख, दासोसि रज्जो, उद वासि जातीति ।

अथ महासत्तो “अयं मं एवं पुच्छति, अहं खो पनेतं ‘रज्जो जाती'तिपि ‘रज्जो उत्तरितरो'तिपि ‘रज्जो न किञ्चि होमी'तिपि सज्जापेतुं सक्कोमि, एवं सन्तेपि इमस्मिं लोके सच्चसमो अवस्सयो नाम नत्थि, सच्चमेव कथेतुं वट्ठी'ति चिन्तेत्वा “माणव, नेवाहं रज्जो जाति, न उत्तरितरो, चतुन्नं पन दासानं अज्जतरो'ति दस्सेतुं गाथाद्वयमाह —

१४४५ आमायदासापि भवन्ति हेके, धनेन कीतापि भवन्ति दासा ।

सयम्पि हेके उपयन्ति दासा, भया पणुन्नापि भवन्ति दासा ॥

१४४६ एते नरानं चतुरोव दासा, अद्धा हि योनितो अहम्पि जातो ।

भवो च रज्जो अभवो च रज्जो, दासाहं देवस्स परम्पि गन्त्वा ।

धम्मेन मं माणव तुह दज्जा'ति ॥

तत्थ आमायदासाति दासिया कुच्छिम्हि जातदासा । सयम्पि हेके उपयन्ति दासाति ये केचि उपट्ठाकजातिका, सब्बे ते सयं दासभावं उपगता दासा नाम । भया पणुन्नाति राजभयेन वा चोरभयेन वा अत्तनो वसनट्ठानतो पणुन्ना करमरा हुत्वा परविसयं गतापि दासायेव नाम । अद्धा हि योनितो अहम्पि जातोति माणव, एकंसेनेव अहम्पि चतूसु दासयोनीसु एकतो सयं दासयोनितो निब्बत्तदासो । भवो च रज्जो अभवो च रज्जोति रज्जो वुट्ठी वा होतु अवुट्ठी वा, न सक्का मया मुसा भासितुं । परम्पीति दूरं गन्त्वापि अहं देवस्स दासोयेव । दज्जाति मं राजा जयधनेन खण्डेत्वा तुहं देन्तो धम्मेन सभावेन ददेय्याति ।

तं सुत्वा पुण्णको हट्ठतुट्ठो पुन अप्फोटेत्वा गाथमाह —

१४४७ अयं दुतीयो विजयो ममज्ज, पुट्ठो हि कत्ता विवरेत्थ पज्जं ।

अधम्मरूपो वत राजसेट्ठो, सुभासितं नानुजानासि मय्ह'न्ति ॥

तत्थ राजसेट्ठोति अयं राजसेट्ठो अधम्मरूपो वत । सुभासितन्ति विधुरपण्डितेन सुकथितं सुविनिच्छितं । नानुजानासि मय्हन्ति इदानेतं विधुरपण्डितं मय्हं कस्मा नानुजानासि, किमत्थं न देसीति वदति ।

तं सुत्वा राजा अनत्तमनो हुत्वा “पण्डितो मादिसं यसदायकं अनोलोकेत्वा इदानि दिट्ठं माणवकं ओलोकेती'ति

महासत्तस्स कुञ्जित्वा “माणव, सचे सो दासो मे भवेय्य, तं गहेत्वा गच्छा”ति वत्वा गाथमाह —

१४४४ एवं चे नो सो विवरेत्थ पज्झं, दासोहमस्मि न च खोस्मि जाति ।
गणहाहि कच्चान वरं धनानं, आदाय येनिच्छसि तेन गच्छा”ति ॥

तत्थ एवं चे नो सो विवरेत्थ पज्झन्ति सचे सो अम्हाकं पज्झं “दासोहमस्मि, न च खोस्मि जाती”ति एवं विवारि एत्थ परिसमण्डले, अथ किं अच्छसि, सकललोके धनानं वरं एतं गणह, गहेत्वा च पन येन इच्छसि, तेन गच्छाति ।

अक्खकण्डं निट्ठितं ।

घरावासपज्हा

एवञ्च पन वत्वा राजा चिन्तेसि “पण्डितं गहेत्वा माणवो यथारुचि गमिस्सति, तस्स गतकालतो पट्ठाय मय्हं मधुरधम्मकथा दुल्लभा भविस्सति, यंनूनाहं इमं अत्तनो ठाने ठपेत्वा अलङ्कतधम्मासने निसीदपेत्वा घरावासपज्झं पुच्छेय्य”न्ति । अथ नं राजा एवमाह “पण्डित, तुम्हाकं गतकाले मम मधुरधम्मकथा दुल्लभा भविस्सति, अलङ्कतधम्मासने निसीदापेत्वा अत्तनो ठाने ठत्वा मय्हं घरावासपज्झं कथेथा”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा अलङ्कतधम्मासने निसीदित्वा रज्जा पज्झं पुट्ठो विस्सज्जेसि । तत्रायं पज्जो —

१४४९ विधुर वसमानस्स, गहट्टस्स सकं घरं ।
खेमा वुत्ति कथं अस्स, कथं नु अस्स सङ्गहो ॥

१४५० अब्याबज्झं कथं अस्स, सच्चवादी च माणवो ।
अस्मा लोका परं लोकं, कथं पेच्च न सोचती”ति ॥

तत्थ खेमा वुत्ति कथं अस्साति कथं घरावासं वसन्तस्स गहट्टस्स खेमा निब्भया वुत्ति भवेय्य । कथं नु अस्स सङ्गहोति चतुब्बिधो सङ्गहवत्थुसङ्घातो सङ्गहो तस्स कथं भवेय्य । अब्याबज्झन्ति निहुक्खता । सच्चवादी चाति कथं नु माणवो सच्चवादी नाम भवेय्य । पेच्चाति परलोकं गन्त्वा ।

तं सुत्वा पण्डितो रज्जो पज्झं कथेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१४५१ तं तत्थ गतिमा धितिमा, मतिमा अत्थदस्सिमा ।
सङ्घाता सब्बधम्मानं, विधुरो एतदब्रवि ॥

१४५२ साधारणदारस्स, न भुज्जे सादुमेकको ।
न सेवे लोकायतिकं, नेतं पज्जाय वड्ढनं ॥

१४५३ सीलवा वत्तसम्पन्नो, अप्पमत्तो विचक्खणो ।
निवातवुत्ति अत्थद्दो, सुरतो सखिलो मुदु ॥

१४५४सङ्गहेता च मित्तानं, संविभागी विधानवा ।
तप्पेय्य अन्नपानेन, सदा समणब्राह्मणे ॥

१४५५धम्मकामो सुताधारो, भवेय्य परिपुच्छको ।
सक्कच्चं पयिरुपासेय्य, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

१४५६घरमावसमानस्स, गहट्टस्स सकं घरं ।
खेमा वुत्ति सिया एवं, एवं नु अस्स सङ्गहो ॥

१४५७अब्बाबज्झं सिया एवं, सच्चवादी च माणवो ।
अस्मा लोका परं लोकं, एवं पेच्च न सोचती'ति ॥

तत्थ तं तत्थाति भिक्खवे, तं राजानं तत्थ धम्मसभायं जाणगतिया गतिमा, अब्बोच्छिन्नवीरियेन धितिमा, भूरिसमाय विपुलाय पज्जाय मतिमा, सण्हसुखुमत्थदस्सिना जाणेन अत्थदस्सिमा, परिच्छिन्दित्वा जाननजाणसङ्घाताय पज्जाय सब्बधम्मानं सङ्घाता, विधुरपण्डितो एतं “न साधारणदारस्सा”ति आदिवचनं अब्रवि । तत्थ यो परेसं दारेसु अपरज्झति, सो साधारणदारो नाम, तादिसो न अस्स भवेय्य । न भुज्जे सादुमेककोति सादुरसं पणीतभोजनं अज्जेसं अदत्त्वा एककोव न भुज्जेय्य । लोकायतिकन्ति अनत्थनिस्सितं सग्गमग्गानं अदायकं अनिय्यानिकं वितण्डसल्लापं लोकायतिकवादं न सेवेय्य । नेतं पज्जाय वड्ढन्ति न हि एतं लोकायतिकं पज्जाय वड्ढनं । सीलवाति अखण्डेहि पज्चहि सीलेहि समन्नागतो । वत्तसम्पन्नोति घरावासवत्तेन वा राजवत्तेन वा समन्नागतो । अप्पमत्तोति कुसलधम्मेसु अप्पमत्तो । निवातवुत्तीति अतिमानं अकत्वा नीचवुत्ति ओवादानुसासनिपटिच्छको । अत्थद्धोति थद्धमच्छरियविरहितो । सुरतोति सोरच्चेन समन्नागतो । सखिलोति पेमनीयवचनो । मुदूति कायवाचाचित्तेहि अफरुसो ।

सङ्गहेता च मित्तानन्ति कल्याणमित्तानं सङ्गहकरो । दानादीसु यो येन सङ्गहं इच्छति, तस्स तेनेव सङ्गाहको । संविभागीति धम्मिकसमणब्राह्मणानञ्चेव कपणद्धिकवणिब्बकयाचकादीनञ्च संविभागकरो । विधानवाति “इमस्मिं काले कसितुं वट्ठति, इमस्मिं काले वपितुं वट्ठती”ति एवं सब्बकिच्चेसु विधानसम्पन्नो । तप्पेय्याति गहितगहितभाजनानि पूरेत्वा ददमानो तप्पेय्य । धम्मकामोति पवेणिधम्मम्पि सुचरितधम्मम्पि कामयमानो पत्थयमानो । सुताधारोति सुतस्स आधारभूतो । परिपुच्छकोति धम्मिकसमणब्राह्मणे उपसङ्कमित्वा “किं, भन्ते, कुसल”न्ति आदिवचनेहि परिपुच्छनसीलो । सक्कच्चन्ति गारवेन । एवं नु अस्स सङ्गहोति सङ्गहोपिस्स एवं कतो नाम भवेय्य । सच्चवादीति एवं पटिपन्नोयेव सभाववादी नाम सिया ।

एवं महासत्तो रज्जो घरावासपज्हं कथेत्वा पल्लङ्का ओरुह राजानं वन्दि । राजापिस्स महासक्कारं कत्वा एकसतराजूहि परिवुतो अत्तनो निवेसनमेव गतो ।

घरावासपज्हा निड्डिता ।

लक्खणकण्डं

महासत्तो पन पटिनिवत्तो । अथ नं पुण्णको आह —

१४५८ एहि दानि गमिस्साम, दिन्नो नो इस्सरेन मे ।
ममेवत्थं पटिपज्ज, एस धम्मो सनन्तनो”ति ॥

तत्थ दिन्नो नोति एत्थ नोति निपातमत्तं, त्वं इस्सरेन मय्हं दिन्नोति अत्थो । सनन्तनोति मम अत्थं पटिपज्जन्तेन हि तया अत्तनो सामिकस्स अत्थो पटिपन्नो होति । यच्चेतं सामिकस्स अत्थकरणं नाम, एस धम्मो सनन्तनो पोरणकपण्डितानं सभावोति ।

विधुरपण्डितो आह —

१४५९ ज्ञानामि माणव तयाहमस्मि, दिन्नोहमस्मि तव इस्सरेन ।
तीहज्ज तं वासयेमु अगारे, येनद्धुना अनुसासेमु पुत्ते”ति ॥

तत्थ तयाहमस्मीति तया लद्धोहमस्मीति जानामि, लभन्तेन च न अज्जथा लद्धो । दिन्नोहमस्मि तव इस्सरेनाति मम इस्सरेन रज्जा अहं तव दिन्नो । तीहं चाति माणव, अहं तव बहूपकारो, राजानं अनोलोकेत्वा सच्चमेव कथेसिं, तेनाहं तया लद्धो, त्वं मे महन्तगुणभावं जानाहि, मयं तीणिपि दिवसानि अत्तनो अगारे वासेमु, तस्मा येनद्धुना यत्तकेन कालेन मयं पुत्तादारे अनुसासेमु, तं कालं अधिवासेहीति ।

तं सुत्वा पुण्णको “सच्चं पण्डितो आह, बहूपकारो एस मम, ‘सत्ताहम्पि अट्ठमासम्पि निसीदाही’ति वुत्ते अधिवासेतब्बमेवा”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१४६० तं मे तथा होतु वसेमु तीहं, कुरुतं भवज्ज घरेसु किच्चं ।
अनुसासतं पुत्तदारे भवज्ज, यथा तयी पेच्च सुखी भवेय्या”ति ॥

तत्थ तं मेति यं त्वं वदेसि, सब्बं तं मम तथा होतु । भवज्जाति भवं अज्ज पट्ठाय तीहं अनुसासतु । तयी पेच्चाति यथा तयि गते पच्छा तव पुत्तदारो सुखी भवेय्य, एवं अनुसासतु ।

एवं वत्वा पुण्णको महासत्तेन सद्धियेव तस्स निवेसनं पाविसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१४६१ साधूति वत्तान पहूतकामो, पक्कामि यक्खो विधुरेन सद्धि ।
तं कुज्जराजज्जहयानुचिण्णं, पावेक्खि अन्तेपुरमरियसेट्ठो”ति ॥

तत्थ पहूतकामोति महाभोगो । कुज्जराजज्जहयानुचिण्णन्ति कुज्जरेहि च आज्जहयेहि च अनुचिण्णं परिपुण्णं । अरियसेट्ठोति आचारअरियेसु उत्तमो पुण्णको यक्खो पण्डितस्स अन्तेपुरं पाविसि ।

महासत्तस्स पन तिण्णं उत्तूनं अत्थाय तयो पासादा अहेसुं । तेसु एको कोज्जो नाम, एको मयूरो नाम, एको पियकेतो नाम । ते सन्थाय अयं गाथा वुत्ता —

१४६१क्रोज्जं मयूरज्ज पियज्ज केतं, उपागमी तत्थ सुरम्मरूपं ।
पहूतभक्खं बहुअन्नपानं, मसक्कसारं विय वासवस्सा”ति ॥

तत्थ तत्थाति तेसु तीसु पासादेसु यत्थ तस्मिं समये अत्तना वसति, तं सुरम्मरूपं पासादं पुण्णकं आदाय उपागमि ।

सो उपगन्त्वा च पन अलङ्कृतपासादस्स सत्तमाय भूमिया सयनगब्भज्जेव महातलज्ज सज्जापेत्वा सिरिसयनं पज्जापेत्वा सब्बं अन्नपानादिविधिं उपट्टपेत्वा देवकज्जायो विय पज्जसता इत्थियो “इमा ते पादपरिचारिका होन्तु, अनुक्कण्ठन्तो इध वसाही”ति तस्स निव्यादेत्वा अत्तनो वसनट्टानं गतो । तस्स गतकाले ता इत्थियो नानातूरियाणि गहेत्वा पुण्णकस्स परिचरियाय नच्चादीनि पट्टपेसुं । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१४६३तत्थ नच्चन्ति गायन्ति, अह्वयन्ति वरावरं ।
अच्छरा विय देवेसु, नारियो समलङ्कता”ति ॥

तत्थ अह्वयन्ति वरावरन्ति वरतो वरं नच्चज्ज गीतज्ज करोन्तियो पक्कोसन्ति ।

१४६४समङ्गिकत्वा पमदाहि यक्खं, अन्नेन पानेन च धम्मपालो ।
अत्थत्थमेवानुविचिन्तयन्तो, पावेक्खि भरियाय तदा सकासे”ति ॥

तत्थ पमदाहीति पमदाहि चेव अन्नपानेहि च समङ्गिकत्वा । धम्मपालोति धम्मस्स पालको गोपको । अत्थत्थमेवाति अत्थभूतमेव अत्थं । भरियायाति सब्बजेट्टिकाय भरियाय ।

१४६५तं चन्दनगन्धरसानुलित्तं, सुवण्णजम्बोनदनिक्खसादिसं ।
भरियंवचा ‘एहि सुणोहि भोति, पुत्तानि आमन्तय तम्बनेत्ते”ति ॥

तत्थ भरियंवचाति जेट्टभरियं अवच । आमन्तयाति पक्कोस ।

१४६६सुत्त्वान वाक्यं पतिनो अनुज्जा, सुणिसं वच तम्बनखिं सुनेत्तं ।
‘आमन्तय वम्मधरानि चेते, पुत्तानि इन्दीवरपुप्फसामे”ति ॥

तत्थ अनुज्जाति एवंनामिका । सुणिसंवच तम्बनखिं सुनेत्तन्ति सा तस्स वचनं सुत्वा अस्सुमुखी रोदमाना “सयं गन्त्वा पुत्ते पक्कोसितुं अयुत्तं, सुणिसं पेसेस्सामी”ति तस्सा निवासट्टानं गन्त्वा तम्बनखिं सुनेत्तं सुणिसं अवच । वम्मधरानीति वम्मधरे सूरु, समत्थेति अत्थो, आभरणभण्डमेव वा इध “वम्म”न्ति अधिप्पेतं, तस्मा आभरणधरेतिपि अत्थो । चेतेति तं नामेनालपति, पुत्तानीति मम पुत्ते च धीतरो च । इन्दीवरपुप्फसामेति तं आलपति ।

सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा पासादा ओरुह अनुविचरित्वा “पिता वो ओवादं दातुकामो पक्कोसति, इदं किर वो तस्स पच्छिमदस्सन”न्ति सब्बमेवस्स सुहदजनज्ज पुत्तधीतरो च सन्निपातेसि । धम्मपालकुमारो पन तं वचनं सुत्वाव रोदन्तो कनिट्टभातिकगणपरिवृतो पितु सन्तिकं अगमासि । पण्डितो ते दिस्वाव सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्तो अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि आलिङ्गित्वा सीसे चुम्बित्वा जेट्टपुत्तं मुहुत्तं हृदये निपज्जापेत्वा हृदया ओतारेत्वा सिरिगब्भतो

निकखम्म महातले पल्लङ्कमज्झे निसीदित्वा पुत्तसहस्सस्स ओवादं अदासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१४६७ ते आगते मुद्दनि धम्मपालो, चुम्बित्वा पुत्ते अविकम्पमानो ।
आमन्तयित्वान अवोच वाक्यं, दिन्नाहं रज्जा इध माणवस्स ॥

१४६८ तस्सज्जहं अत्तसुखी विधेय्यो, आदाय येनिच्छति तेन गच्छति ।
अहञ्च वो सासितुमागतोस्मि, कथं अहं अपरित्ताय गच्छे ॥

१४६९ सचे वो राजा कुरुरट्ठवासी, जनसन्धो पुच्छेय्य पट्टकामो ।
किमाभिजानाथ पुरे पुराणं, किं वो पिता पुरत्था ॥

१४७० समासना होथ मयाव सब्बे, कोनीध रज्जो अब्भतिको मनुस्सो ।
तमज्जलिं करिय वदेथ एवं, मा हेवं देव न हि एस धम्मो ।
वियग्घराजस्स निहीनजच्चो, समासनो देव कथं भवेय्या”ति ॥

तत्थ धम्मपालोति महासत्तो । दिन्नाहन्ति अहं जयधनेन खण्डित्वा रज्जा दिन्नो । तस्सज्जहं अत्तसुखी विधेय्योति अज्ज पट्टाय तीहमत्तं अहं इमिना अत्तनो सुखेन अत्तसुखी, ततो परं पन तस्स माणवस्साहं विधेय्यो होमि । सो हि इतो चतुत्थे दिवसे एकंसेन मं आदाय यत्थिच्छति, तत्थ गच्छति । अपरित्तायाति तुम्हाकं परित्तं अकत्वा कथं गच्छेय्यन्ति अनुसासितुं आगतोस्मि । जनसन्धोति मित्तबन्धनेन मित्तजनस्स सन्धानकरो । पुरे पुराणन्ति इतो पुब्बे तुम्हे किं पुराणकारणं अभिजानाथ । अनुसासेति अनुसासि । एवं तुम्हे रज्जा पुट्ठा “अम्हाकं पिता इमज्जिमञ्च ओवादं अदासी”ति कथेय्याथ । समासना होथाति सचे वो राजा मया दिन्नस्स ओवादस्स कथितकाले “एथ तुम्हे, अज्ज मया सद्धिं समासना होथ, इध राजकुले तुम्हेहि अज्जो को नु रज्जो अब्भतिको मनुस्सो”ति अत्तनो आसने निसीदापेय्य, अथ तुम्हे अज्जलिं कत्वा तं राजानं एवं वदेय्याथ “देव, एवं मा अवच । न हि अम्हाकं एसपवेणिधम्मो । वियग्घराजस्स केसरसीहस्स निहीनजच्चो जरसिङ्गालो, देव, कथं समासनो भवेय्य । यथा सिङ्गालो सीहस्स समासनो न होति, तथेव मयं तुम्हाक”न्ति ।

इमं पनस्स कथं सुत्वा पुत्तधीतरो च जातिसुहज्जादयो च दासकम्मकरपोरिसा च ते सब्बे सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्ता महाविरवं विरविंसु । तेसं महासत्तो सज्जापेसि ।

लक्खणकण्डं निद्धितं ।

राजवसतिकण्ड

अथ ने पण्डितो पुत्तधीतरो च जातयो च उपसङ्कमित्वा तुण्हीभूते दिस्वा “ताता, मा चिन्तयित्थ, सब्बे सङ्घारा अनिच्चा, यसो नाम विपत्तिपरियोसानो, अपिच तुम्हाकं राजवसतिं नाम यसपटिलाभकारणं कथेस्सामि, तं एकगगचित्ता सुणाथा”ति बुद्धलीलाय राजवसतिं नाम पट्टपेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१४७१ सो च पुत्ते अमच्चे च, जातयो सुहदज्जने ।
अलीनमनसङ्कप्पो, विधुरो एतदब्रवि ॥

१४७१ एथय्यो राजवसतिं, निसीदित्वा सुणाथ मे ।
यथा राजकुलं पत्तो, यसं पोसो निगच्छती”ति ॥

तत्थ सुहदज्जनेति सुहदयजने । एथय्योति एथ, अय्यो । पियसमुदाचारेण पुत्ते आलपति । राजवसतिन्ति मया वुच्चमानं राजपारिचरियं सुणाथ । यथाति येन कारणेन राजकुलं पत्तो उपसङ्गमन्तो रज्जो सन्तिके चरन्तो पोसो यसं निगच्छति लभति, तं कारणं सुणाथाति अत्थो ।

१४७३ न हि राजकुलं पत्तो, अज्जातो लभते यसं ।
नासूरो नापि दुम्मेधो, नप्पमत्तो कुदाचनं ॥

१४७४ यदास्स सीलं पज्जञ्च, सोचेय्यं चाधिगच्छति ।
अथ विस्ससते त्यम्हि, गुह्यञ्चस्स न रक्खती”ति ॥

तत्थ अज्जातोति अपाकटगुणो अविदितकम्मावदानो । नासूरोति न असूरो भीरुकजातिको । यदास्स सीलन्ति यदा अस्स सेवकस्स राजा सीलञ्च पज्जञ्च सोचेय्यञ्च अधिगच्छति, आचारसम्पत्तिञ्च जाणबलञ्च सुचिभावञ्च जानाति । अथ विस्ससते त्यम्हीति अथ राजा तम्हि विस्ससते विस्सासं करोति, अत्तनो गुह्यञ्चस्स न रक्खति न गूहति ।

१४७५ तुला यथा पग्गहिता, समदण्डा सुधारिता ।
अज्झिट्ठो न विकम्पेय्य, स राजवसतिं वसे ॥

१४७६ तुला यथा पग्गहिता, समदण्डा सुधारिता ।
सब्बानि अभिसम्भोन्तो, स राजवसतिं वसे”ति ॥

तत्थ तुला यथाति यथा एसा वुत्तप्पकारा तुला न ओनमति न उन्नमति, एवमेव राजसेवको किस्मिञ्चिदेव कम्मे रज्जा “इदं नाम करोही”ति अज्झिट्ठो आणत्तो छन्दादिअगतिवसेन न विकम्पेय्य, सब्बकिच्चेसु पग्गहिततुला विय समो भवेय्य । स राजवसतिन्ति सो एवरूपो सेवको राजकुले वासं वसेय्य, राजानं परिचरेय्य, एवं परिचरन्तो पन यसं लभेय्याति अत्थो । सब्बानि अभिसम्भोन्तोति सब्बानि राजकिच्चानि करोन्तो ।

१४७७ दिवा वा यदि वा रत्तिं, राजकिच्चेसु पण्डितो ।
अज्झिट्ठो न विकम्पेय्य, स राजवसतिं वसे ॥

१४७८ दिवा वा यदि वा रत्तिं, राजकिच्चेसु पण्डितो ।
सब्बानि अभिसम्भोन्तो, स राजवसतिं वसे ॥

१४७९ यो चस्स सुकतो मग्गो, रज्जो सुप्पटियादितो ।
न तेन वुत्तो गच्छेय्य, स राजवसतिं वसे”ति ॥

तत्थ न विकम्पेय्याति अविकम्पमानो तानि किच्चानि करेय्य । यो चस्साति यो च रज्जो गमनमग्गो सुकतो अस्स

सुप्पटियादितो सुमण्डितो, “इमिना मग्गेन गच्छा”ति वुत्तोपि तेन न गच्छेय्य ।

१४८० न रज्जो सदिसं भुज्जे, कामभोगे कुदाचनं ।
सब्बत्थ पच्छतो गच्छे, स राजवसतिं वसे ॥

१४८१ न रज्जो सदिसं वत्थं, न मालं न विलेपनं ।
आकप्पं सरकुत्तिं वा, न रज्जो सदिसमाचरे ।
अज्जं करेय्य आकप्पं, स राजवसतिं वसे’ति ॥

तत्थ न रज्जोति रज्जो कामभोगेन समं कामभोगं न भुज्जेय्य । तादिसस्स हि राजा कुज्झति । सब्बत्थाति सब्बेसु रूपादीसु कामगुणेषु रज्जो पच्छतोव गच्छेय्य, हीनतरमेव सेवेय्याति अत्थो । अज्जं करेय्याति रज्जो आकप्पतो सरकुत्तितो च अज्जमेव आकप्पं करेय्य ।

१४८२ क्रीळे राजा अमच्चोहि, भरियाहि परिवारितो ।
नामच्चो राजभरियासु, भावं कुब्बेथ पण्डितो ॥

१४८३ अनुद्धतो अचपलो, निपको संवुतिन्द्रियो ।
मनोपणिधिसम्पन्नो, स राजवसतिं वसे’ति ॥

तत्थ भावन्ति विस्सासवसेन अधिप्पायं । अचपलोति अमण्डनसीलो । निपकोति परिपक्वजाणो । संवुतिन्द्रियोति पिहितछळिन्द्रियो रज्जो वा अङ्गपच्चङ्गानि ओरोधे वास्स न ओलोकेय्य । मनोपणिधिसम्पन्नोति अचपलेन सुदु ठपितेन चित्तेन समन्नागतो ।

१४८४ नास्स भरियाहि कीळेय्य, न मन्तेय्य रहोगतो ।
नास्स कोसा धनं गण्हे, स राजवसतिं वसे ॥

१४८५ न निदं बहु मज्जेय्य, न मदाय सुरं पिवे ।
नास्स दाये मिगे हज्जे, स राजवसतिं वसे ॥

१४८६ नास्स पीठं न पल्लङ्कं, न कोच्छं न नावं रथं ।
सम्मतोम्हीति आरूहे, स राजवसतिं वसे ॥

१४८७ नातिदूरे भजे रज्जो, नच्चासन्ने विचक्खणो ।
सम्मुखज्जस्स तिठ्ठेय्य, सन्दिस्सन्तो सभत्तुनो ॥

१४८८ न वे राजा सखा होति, न राजा होति मेथुनो ।
खिप्पं कुज्झन्ति राजानो, सूकेनक्खीव घट्टितं ॥

१४८९ न पूजितो मञ्जमानो, मेधावी पण्डितो नरो ।
फरुसं पतिमन्तेय्य, राजानं परिसंगतं*न्ति ॥

तत्थ न मन्तेय्याति तस्स रज्जो भरियाहि सद्धिं नेव कीळेय्य, न रहो मन्तेय्य । कोसा धनन्ति रज्जो कोसा धनं थेनेत्वा न गणहेय्य । न मदायाति ताता, राजसेवको नाम मदत्थाय सुरं न पिवेय्य । नास्स दाये मिगेति अस्स रज्जो दिन्नाभये मिगे न हज्जेय्य । कोच्छन्ति भद्वपीठं । सम्मतोम्हीति अहं सम्मतो हुत्वा एवं करोमीति न आरुहेय्य । सम्मुखज्वस्स तिठेय्याति अस्स रज्जो पुरतो खुद्दकमहन्तकथासवनट्टाने तिठेय्य । सन्दिस्सन्तो सभत्तुनोति यो राजसेवको तस्स भत्तुनो दस्सनट्टाने तिठेय्य । सूकेनाति अक्खिम्हि पतितेन वीहिसूकादिना घट्टितं अक्खि पकतिसभावं जहन्तं यथा कुज्झति नाम, एवं कुज्झन्ति, न तेसु विस्सासो कातब्बो । पूजितो मञ्जमानोति अहं राजपूजितोम्हीति मञ्जमानो । फरुसं पतिमन्तेय्याति येन सो कुज्झति, तथारूपं न मन्तेय्य ।

१४९० लद्धद्वारो लभे द्वारं, नेव राजूसु विस्ससे ।
अग्गीव संयतो तिठ्ठे, स राजवसतिं वसे ॥

१४९१ पुत्तं वा भातरं वा सं, सम्पगगण्हाति खत्तियो ।
गामेहि निगमेहि वा, रट्ठेहि जनपदेहि वा ।
तुण्हीभूतो उपेक्खेय्य, न भणे छेकपापकं*न्ति ॥

तत्थ लद्धद्वारो लभे द्वारन्ति अहं निप्पटिहारो लद्धद्वारोति अप्पटिहारेत्वा न पविसेय्य, पुनपि द्वारं लभेय्य, पटिहारेत्वाव पविसेय्याति अत्थो । संयतोति अप्पमत्तो हुत्वा । भातरं वा सन्ति सकं भातरं वा । सम्पगगण्हातीति “असुकगामं वा असुकनिगमं वा अस्स देमा”ति यदा सेवकेहि सद्धिं कथेति । न भणे छेकपापकन्ति तदा गुणं वा अगुणं वा न भणेय्य ।

१४९२ हत्थारोहे अनीकट्ठे, रथिके पत्तिकारके ।
तेसं कम्मावदानेन, राजा वट्ठेति वेतनं ।
न तेसं अन्तरा गच्छे, स राजवसतिं वसे ॥

१४९३ चापोवूनूदरो धीरो, वंसोवापि पकम्पये ।
पटिलोमं न वत्तेय्य, स राजवसतिं वसे ॥

१४९४ चापोवूनूदरो अस्स, मच्छोवस्स अजिक्खवा ।
अप्पासी निपको सूरु, स राजवसतिं वसे*न्ति ॥

तत्थ न तेसं अन्तरा गच्छेति तेसं लाभस्स अन्तरा न गच्छे, अन्तरायं न करेय्य । वंसोवापीति यथा वंसगुम्बतो उगगतवंसो वातेन पढटकाले पकम्पति, एवं रज्जा कथितकाले पकम्पेय्य । चापोवूनूदरोति यथा चापो महोदरो न होति, एवं महोदरो न सिया । अजिक्खवाति यथा मच्छो अजिक्खताय न कथेति, तथा सेवको मन्दकथताय अजिक्खवा भवेय्य । अप्पासीति भोजनमत्तञ्जू ।

१४९५ न बाळ्हं इत्थिं गच्छेय्य, सम्पस्सं तेजसङ्खयं ।
कासं सासं दरं बाल्यं, खीणमेधो निगच्छति ॥

१४९६ नातिवेलं पभासेय्य, न तुण्ही सब्बदा सिया ।
अविकिण्णं मितं वाचं, पत्ते काले उदीरये ॥

१४९७ अक्कोधनो असङ्खट्टो, सच्चो सण्हो अपेसुणो ।
सम्फं गिरं न भासेय्य, स राजवसतिं वसे ॥

१४९८ मातापेत्तिभरो अस्स, कुले जेट्ठापचायिको ।
सण्हो सखिलसम्भासो, स राजवसतिं वसे'ति ॥

तत्थ न बाळ्हन्ति पुनप्पुनं किलेसवसेन न गच्छेय्य । तेजसङ्खयन्ति एवं गच्छन्तो हि पुरिसो तेजसङ्खयं गच्छति पापुणाति, तं सम्पस्सन्तो बाळ्हं न गच्छेय्य । दरन्ति कायदरथं । बाल्यन्ति दुब्बलभावं । खीणमेधोति पुनप्पुनं किलेसरतिवसेन खीणपज्जो पुरिसो एते कासादयो निगच्छति । नातिवेलन्ति ताता राजूनं सन्तिके पमाणातिक्कन्तं न भासेय्य । पत्ते कालेति अत्तनो वचनकाले सम्पत्ते । असङ्खट्टोति परं असङ्खट्टेन्तो । सम्फन्ति निरत्थकं । गिरन्ति वचनं ।

१४९९ विनीतो सिप्पवा दन्तो, कतत्तो नियतो मुदु ।
अप्पमत्तो सुचि दक्खो, स राजवसतिं वसे ॥

१५०० निवातवुत्ति वुद्धेसु, सप्पतिस्सो सगारवो ।
सुरतो सुखसंवासो, स राजवसतिं वसे ॥

१५०१ आरका परिवज्जेय्य, सहितुं पहितं जनं ।
भत्तारज्जेवुदिक्खेय्य, न च अज्जस्स राजिनो'ति ॥

तत्थ विनीतोति आचारसम्पन्नो । सिप्पवाति अत्तनो कुले सिक्खितब्बसिप्पेन समन्नागतो । दन्तोति छसु द्वारेसु निब्बिसेवनो । कतत्तोति सम्पादितत्तो । नियतोति यसादीनि निस्साय अचलसभावो । मुदूति अनतिमानी । अप्पमत्तोति कत्तब्बकिच्चेसु पमादरहितो । दक्खोति उपट्टाने छेको । निवातवुत्तीति नीचवुत्ति । सुखसंवासोति गरुसंवाससीलो । सहितुं पतितन्ति परराजूहि सकरज्जो सन्तिकं गुह्यरक्खणवसेन वा पटिच्छन्नपाकटकरणवसेनवा पेसितं । तथारूपेन हि सद्धिं कथेन्तोपि रज्जो सम्मुखाव कथेय्य । भत्तारज्जेवुदिक्खेय्याति अत्तनो सामिकमेव ओलोकेय्य । न च अज्जस्स राजिनोति अज्जस्स रज्जो सन्तको न भवेय्य ।

१५०२ समणे ब्राह्मणे चापि, सीलवन्ते बहुस्सुते ।
सक्कच्चं पयिरुपासेय्य, स राजवसतिं वसे ॥

१५०३ समणे ब्राह्मणे चापि, सीलवन्ते बहुस्सुते ।

सक्कच्चं अनुवासेय्य, स राजवसतिं वसे ॥

१५०४ समणे ब्राह्मणे चापि, सीलवन्ते बहुस्सुते ।
तप्पेय्य अन्नपानेन, स राजवसतिं वसे ॥

१५०५ समणे ब्राह्मणे चापि, सीलवन्ते बहुस्सुते ।
आसज्ज पज्जे सेवेथ, आकङ्खं बुद्धिमत्तनो'ति ॥

तत्थ सक्कच्चं पयिरुपासेय्याति गारवेन पुनप्पुनं उपसङ्कमेय्य । अनुवासेय्याति उपोसथवासं वसन्तो अनुवत्तेय्य ।
तप्पेय्याति यावदत्थं दानेन तप्पेय्य । आसज्जाति उपसङ्कमित्वा । पज्जेति पण्डिते, आसज्जपज्जे वा, असज्जमानपज्जेति
अत्थो ।

१५०६ दिन्नपुब्बं न हापेय्य, दानं समणब्राह्मणे ।
न च किञ्चि निवारेय्य, दानकाले वणिब्बके ॥

१५०७ पज्जवा बुद्धिसम्पन्नो, विधानविधिकोविदो ।
कालञ्जू समयञ्जू च, स राजवसतिं वसे ॥

१५०८ उट्ठाता कम्मधेय्येसु, अप्पमत्तो विचक्खणो ।
सुसंविहितकम्मन्तो, स राजवसतिं वसे'ति ॥

तत्थ दिन्नपुब्बन्ति पकतिपटियत्तं दानवत्तं । समणब्राह्मणेति समणे वा ब्राह्मणे वा । वणिब्बकेति दानकाले
वणिब्बके आगते दिस्वा किञ्चि न निवारेय्य । पज्जवाति विचारणपज्जाय युत्तो । बुद्धिसम्पन्नोति
अवेकल्लबुद्धिसम्पन्नो । विधानविधिकोविदोति नानप्पकारेसु दासकम्मकरपोरिसादीनं संविदहनकोट्ठासेसु छेको ।
कालञ्जूति “अयं दानं दातुं, अयं सीलं रक्खितुं, अयं उपोसथकम्मं कातुं कालो'ति जानेय्य । समयञ्जूति “अयं
कसनसमयो, अयं वपनसमयो, अयं वोहारसमयो, अयं उपट्ठानसमयो'ति जानेय्य । कम्मधेय्येसूति अत्तनो कत्तब्बकम्मेसु ।

१५०९ खलं सालं पसुं खेत्तं, गन्ता चस्स अभिक्खणं ।
मितं धज्जं निधापेय्य, मितं पाचये घरे ॥

१५१० पुत्तं वा भातरं वा सं, सीलेसु असमाहितं ।
अनङ्गवा हि ते बाला, यथा पेता तथेव ते ।
चोळञ्च नेसं पिण्डञ्च, आसीनानं पदापये ॥

१५११ दासे कम्मकरे पेस्से, सीलेसु सुसमाहिते ।
दक्खे उट्ठानसम्पन्ने, आधिपच्चमि ठापये'ति ॥

तत्थ पसुं खेत्तन्ति गोकुलञ्चेव सस्सट्ठानञ्च । गन्ताति गमनसीलो । मितन्ति मिनित्वा एत्तकन्ति अत्वा कोट्टेसु

निधापेय्य । घरेति घरेपि परिजनं गणेत्या मितमेव पचापेय्य । **सीलेसु असमाहितन्ति** एवरूपं दुस्सीलं अनाचारं किस्मिञ्चि आधिपच्चट्टाने न ठपेय्याति अत्थो । **अनङ्गवा हि ते बालाति** “अङ्गमेतं मनुस्सानं, भाता लोके पवुच्चती”ति (जा० १.४.५८) किञ्चापि जेट्ठकनिट्ठभातरो अङ्गसमानताय “अङ्ग”न्ति वुत्ता, इमे पन दुस्सीला, तस्मा अङ्गसमाना न होन्ति । यथा पन सुसाने छड्डिता पेता मता, तथेव ते । तस्मा तादिसा आधिपच्चट्टाने न ठपेतब्बा । कुटुम्बज्झि ते विनासेन्ति, विनट्ठकुटुम्बस्स च दलिद्वस्स राजवसति नाम न सम्पज्जति । **आसीनानन्ति** आगन्त्वा निसिन्नानं पुत्तभातानं मतसत्तानं मतकभत्तं विय देन्तो घासच्छादनमत्तमेव पदापेय्य । **उट्टानसम्पन्नेति** उट्टानवीरियेन समन्नागते ।

१५१२:सीलवा च अलोलो च, अनुरक्खो च राजिनो ।

आवी रहो हितो तस्स, स राजवसतिं वसे ॥

१५१३:छन्दज्जू राजिनो चस्स, चित्तट्ठो अस्स राजिनो ।

असङ्कुसकवुत्तिस्स, स राजवसतिं वसे ॥

१५१४:उच्छादये च न्हापये, धोवे पादे अधोसिरं ।

आहतोपि न कुप्पेय्य, स राजवसतिं वसे”ति ॥

तत्थ **अलोलो**ति अलुद्धो । **चित्तट्ठो**ति चित्ते ठितो, राजचित्तवसिकोति अत्थो । **असङ्कुसकवुत्तिस्साति** अप्पटिलोमवुत्ति अस्स । **अधोसिरन्ति** पादे धोवन्तोपि अधोसिरं कत्वा हेट्ठामुखोव धोवेय्य, न रज्जो मुखं उल्लोकेय्याति अत्थो ।

१५१५:कुम्भम्पज्जलिं करिया, चाटज्चापि पदक्खिणं ।

किमेव सब्बकामानं, दातारं धीरमुत्तमं ॥

१५१६:यो देति सयनं वत्थं, यानं आवसथं घरं ।

पज्जुन्नोरिव भूतानि, भोगेहि अभिवस्सति ॥

१५१७:एसय्यो राजवसति, वत्तमानो यथा नरो ।

आराधयति राजानं, पूजं लभति भत्तुसू”ति ॥

तत्थ **कुम्भम्पज्जलिं करिया, चाटज्चापि पदक्खिणन्ति** वुद्धिं पच्चासीसन्तो पुरिसो उदकपूरितं कुम्भं दिस्वा तस्स अज्जलिं करेय्य, चाटज्च सकुणं पदक्खिणं करेय्य । अज्जलिं वा पदक्खिणं वा करोन्तस्स ते किञ्चि दातुं न सक्कोन्ति । **किमेवाति** यो पन सब्बकामानं दाता धीरो च, तं राजानं किंकारणा न नमस्सेय्य । राजायेव हि नमस्सितब्बो च आराधेतब्बो च । **पज्जुन्नोरिवाति** मेघो विय । **एसय्यो राजवसतीति** अय्यो या अयं मया कथिता, एसा राजवसति नाम राजसेवकानं अनुसासनी । **यथाति** याय राजवसतिया वत्तमानो नरो राजानं आराधेति, राजूनज्च सन्तिका पूजं लभति, सा एसाति ।

एवं असमधुरो विधुरपण्डितो बुद्धलीलाय राजवसतिं कथेसि ।

राजवसतिकण्डं निद्धितं ।

अन्तरपेय्यालं

एवं पुत्तदारजातिमित्तसुहज्जादयो अनुसासन्तस्सेव तस्स तयो दिवसा जाता । सो दिवसस्स पारिपूरिं जत्वा पातोव न्हत्वा नानगरसभोजनं भुज्जित्वा “राजानं अपलोकेत्वा माणवेन सद्धिं गमिस्सामी”ति जातिगणपरिवृतो राजनिवेसनं गन्त्वा राजानं वन्दित्वा एकमन्तं ठितो वत्तब्बयुत्तकं वचनं अवोच । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५१८: एवं समनुसासित्वा, जातिसङ्घं विचक्खणो ।

परिकिण्णो सुहदेहि, राजानमुपसङ्गमि ॥

१५१९: वन्दित्वा सिरसा पादे, कत्वा च नं पदक्खिणं ।

विधुरो अवच राजानं, पग्गहेत्वान अज्जलिं ॥

१५२०: अयं मं माणवो नेति, कत्तुकामो यथामति ।

जातीनत्थं पवक्खामि, तं सुणोहि अरिन्दम ॥

१५२१: पुत्ते च मे उदिक्खेसि, यच्च मज्जं घरे धनं ।

यथा पेच्च न हायेथ, जातिसङ्घो मयी गते ॥

१५२२: यथेव खलती भूम्या, भूम्यायेव पतिट्ठति ।

एवेतं खलितं मय्हं, एतं पस्सामि अच्चय”न्ति ॥

तत्थ सुहदेहीति सुहदयेहि जातिमित्तादीहि । यच्च मज्जन्ति यच्च मे अज्जं तया चेव अज्जेहि च राजूहि दिन्नं घरे अपरिमाणं धनं, तं सब्बं त्वमेव ओलोकेय्यासि । पेच्चाति पच्छाकाले । खलतीति पक्खलति । एवेतन्ति एवं एतं । अहज्झि भूमियं खलित्वा तत्थेव पतिट्ठितपुरिसो विय तुम्हेसु खलित्वा तुम्हेसुयेव पतिट्ठहामि । एतं पस्सामीति यो एस “किं ते राजा होती”ति माणवेन पुट्ठस्स मम तुम्हे अनोलोकेत्वा सच्चं अपेक्खित्वा “दासोहमस्मी”ति वदन्तस्स अच्चयो, एतं अच्चयं पस्सामि, अज्जो पन मे दोसो नत्थि, तं मे अच्चयं तुम्हे खमथ, एतं हृदये कत्वा पच्छा मम पुत्तदारेसु मा अपरज्झित्थाति ।

तं सुत्वा राजा “पण्डित, तव गमनं मय्हं न रुच्चति, माणवं उपायेन पक्कोसापेत्वा घातेत्वा किलज्जेन पटिच्छादेतुं मय्हं रुच्चती”ति दीपेन्तो गाथमाह —

१५२३: सक्का न गन्तुं इति मय्हं होति, छेत्वा वधित्वा इध कातियानं ।

इधेव होही इति मय्हं रुच्चति, मा त्वं अगा उत्तमभूरिपज्जा”ति ॥

तत्थ छेत्वाति इधेव राजगेहे तं पोथेत्वा मारेत्वा पटिच्छादेस्सामीति ।

तं सुत्वा महासत्तो “देव, तुम्हाकं अज्झासयो एवरूपो होति, सो तुम्हेसु अयुत्तो”ति वत्वा आह —

१५२४: मा हेवधम्मोसु मनं पणीदहि, अत्थे च धम्मो च युत्तो भवस्सु ।

धिरत्थु कम्मं अकुसलं अनरियं, यं कत्वा पच्छा निरयं वजेय्य ॥

१५२५ नेवेस धम्मो न पुनेत किच्चं, अयिरो हि दासस्स जनिन्द इस्सरो ।
घातेतुं ज्ञापेतुं अथोपि हन्तुं, न च मय्ह कोधत्थि वजामि चाह”न्ति ॥

तत्थ मा हेवधम्मेषु मनं पणीदहीति अधम्मेषु अनत्थेषु अयुत्तेसु तव चित्तं मा हेव पणिदहीति अत्थो । पच्छाति यं कम्मं कत्वापि अजरामरो न होति, अथ खो पच्छा निरयमेव उपपज्जेय्य । धिरत्थु कम्मन्ति तं कम्मं गरहितं अत्थु अस्स भवेय्य । नेवेसाति नेव एस । अयिरोति सामिको । घातेतुन्ति एतानि घातादीनि कातुं अयिरो दासस्स इस्सरो, सब्बानेतानि कातुं लभति, मय्हं माणवे अप्पमत्तकोपि कोधो नत्थि, दिन्नकालतो पट्ठाय तव चित्तं सन्धारेतुं वट्ठति, वजामि अहं नरिन्दाति आह —

एवं वत्वा महासत्तो राजानं वन्दित्वा रज्जो ओरोधे च पुत्तदारे च राजपरिसज्च ओवदित्वा तेसु सकभावेन सण्ठातुं असक्कुणित्वा महाविरवं विरवन्तेसुयेव राजनिवेसना निक्खमि । सकलनगरवासिनोपि “पण्डितो किर माणवेन सद्धिं गमिस्सति, एथ, पस्सिस्साम न”न्ति मन्तयित्वा राजङ्गणेयेव नं पस्सिंसु । अथ ने महासत्तो अस्सासेत्वा “तुम्हे मा चिन्तयित्थ, सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सरीरं अब्भुवं, यसो नाम विपत्तिपरियोसानो, अपिच तुम्हे दानादीसु पुज्जेसु अप्पमत्ता होथा”ति तेसं ओवादं दत्वा निवत्तापेत्वा अत्तनो गेहाभिमुखो पायासि । तस्मिं खणे धम्मपालकुमारो भातिकगणपरिवृतो “पितु पच्चुग्गमनं करिस्सामी”ति निक्खन्तो निवेसनद्वारेयेव पितु सम्मुखो अहोसि । महासत्तो तं दिस्वा सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्तो उपगुह उरे निपज्जापेत्वा निवेसनं पाविसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५२६ जेट्ठपुत्तं उपगुह, विनेय्य हदये दरं ।
अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि, पाविसी सो महाघर”न्ति ॥

घरे पनस्स सहस्सपुत्ता, सहस्सधीतरो, सहस्सभरियायो, च सत्तवण्णदासिसतानि च सन्ति, तेहि चेव अवसेसदासिदासकम्मकरजातिमित्तसुहज्जादीहि च सकलनिवेसनं युगन्तवाताभिघातपतितेहि सालेहि सालवनं विय निरन्तरं अहोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५२७ सालाव सम्मपतिता, मालुतेन पमद्विता ।
सेन्ति पुत्ता च दारा च, विधुरस्स निवेसने ॥

१५२८ इत्थिसहस्सं भरियानं, दासिसत्तसतानि च ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, विधुरस्स निवेसने ॥

१५२९ ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, विधुरस्स निवेसने ॥

१५३० हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, विधुरस्स निवेसने ॥

१५३१:समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, विधुरस्स निवेसने ॥

१५३२:इत्थिसहस्सं भरियानं, दासिसत्तसतानि च ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, कस्मा नो विजहिस्ससि ॥

१५३३:ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, कस्मा नो विजहिस्ससि ॥

१५३४:हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, कस्मा नो विजहिस्ससि ॥

१५३५:समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, कस्मा नो विजहिस्ससी'ति ॥

तत्थ सेन्तीति महातले छिन्नपादा विय पतिता आवत्तन्ता परिवत्तन्ता सयन्ति । इत्थिसहस्सं भरियानन्ति भरियानमेव इत्थीनं सहस्सं । कस्मा नो विजहिस्ससीति केन कारणेन अम्हे विजहिस्ससीति परिदेविंसु ।

महासत्तो सब्बं तं महाजनं अस्सासेत्वा घरे अवसेसकिच्चानि कत्वा अन्तोजनञ्च बहिजनञ्च ओवदित्वा आचिक्खितब्बयुत्तकं सब्बं आचिक्खित्वा पुण्णकस्स सन्तिकं गन्त्वा अत्तनो निट्ठितकिच्चतं आरोचेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५३६:कत्वा घरेसु किच्चानि, अनुसासित्वा सकं जनं ।
मिन्तामच्चे च भच्चे च, पुत्तदारे च बन्धवे ॥

१५३७:कम्मन्तं संविधेत्त्वान, आचिक्खित्वा घरे धनं ।
निधिञ्च इणदानञ्च, पुण्णकं एतदब्रवि ॥

१५३८:अवसी तुवं मय्ह तीहं अगारे, कतानि किच्चानि घरेसु मय्हं ।
अनुसासिता पुत्तदारा मया च, करोम कच्चान यथामतिं ते'ति ॥

तत्थ कम्मन्तं संविधेत्त्वानाति “एवञ्च कातुं वट्ठती”ति घरे कत्तब्बयुत्तकं कम्मं संविदहित्वा । निधिन्ति निदहित्वा ठपितधनं । इणदानन्ति इणवसेन संयोजितधनं । यथामतिं तेति इदानीं तव अज्झासयानुरूपं करोमाति वदति ।

पुण्णको आह —

१५३९:सचे हि कत्ते अनुसासिता ते, पुत्ता च दारा अनुजीविनो च ।
हन्देहि दानी तरमानरूपो, दीघो हि अद्धापि अयं पुरत्था ॥

१५४० अछम्भितोव गणहाहि, आजानेय्यस्स वालधिं ।
इदं पच्छिमकं तुहं, जीवलोकस्स दस्सन”न्ति ॥

तत्थ कत्तेति सोमनस्सप्पत्तो यक्खो महासत्तं आलपति । दीघो हि अब्बापीति गन्तब्बमग्गोपि दीघो ।
“अछम्भितोवा”ति इदं सो हेट्ठापासादं अनोतरित्वा ततोव गन्तुकामो हुत्वा अवच ।

अथ नं महासत्तो आह —

१५४१ सोहं किस्स नु भायिस्सं, यस्स मे नत्थि दुक्कटं ।
कायेन वाचा मनसा, येन गच्छेय्य दुग्गति”न्ति ॥

तत्थ सोहं किस्स नु भायिस्सन्ति इदं महासत्तो “अछम्भितोव गणहाही”ति वुत्तत्ता एवमाह ।

एवं महासत्तो सीहनादं नदित्वा अछम्भितो केसरसीहो विय निब्भयो हुत्वा “अयं साटको मम अरुचिया मा मुच्चतू”ति अधिट्ठानपारमिं पुरेचारिकं कत्वा दळ्हं निवासेत्वा अस्सस्स वालधिं वियूहित्वा उभोहि हत्थेहि दळ्हं वालधिं गहेत्वा द्वीहि पादेहि अस्सस्स ऊरूसु पलिवेठेत्वा “माणव, गहितो मे वालधि, यथारुचि याही”ति आह । तस्मिं खणे पुण्णको मनोमयसिन्धवस्स सज्जं अदासि । सो पण्डितं आदाय आकासे पक्खन्दि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५४२ सो अस्सराराजा विधुरं वहन्तो, पक्कामि वेहायसमन्तलिक्खे ।
साखासु सेलेसु असज्जमानो, काळागिरिं खिप्पमुपागमासी”ति ॥

तत्थ साखासु सेलेसु असज्जमानोति पुण्णको किर चिन्तेसि “दूरं अगन्त्वाव इमं हिमवन्तप्पदेसे रुक्खेसु पब्बतेसु च पोथेत्वा मारेत्वा हृदयमंसं आदाय कळेवरं पब्बतन्तरे छुट्टेत्वा नागभवनमेव गमिस्सामी”ति । सो रुक्खे च पब्बते च अपरिहरित्वा तेसं मज्झेनेव अस्सं पेसेसि । महासत्तस्सानुभावेन रुक्खापि पब्बतापि सरीरतो उभोसु पस्सेसु रतनमत्तं पटिक्कमन्ति । सो “मतो वा, नो वा”ति परिवत्तित्वा महासत्तस्स मुखं ओलोकेन्तो कज्चनादासमिव विप्पसन्नं दिस्वा “अयं एवं न मरती”ति पुनपि सकलहिमवन्तप्पदेसे रुक्खे च पब्बते च तिक्खत्तुं पोथेन्तो पेसेसि । एवं पोथेन्तोपि तथेव रुक्खपब्बता दूरमेव पटिक्कमन्तियेव । महासत्तो पन किलन्तकायो अहोसि । अथ पुण्णको “अयं नेव मरति, इदानी वातक्खन्धे चुण्णविचुण्णं करिस्सामी”ति कोधाभिभूतो सत्तमं वातक्खन्धं पक्खन्दि । बोधिसत्तस्सानुभावेन वातक्खन्धो द्विधा हुत्वा बोधिसत्तस्स ओकासं अकासि । ततो वेरम्भवातेहि पहरापेसि, वेरम्भवातापि सतसहस्सअसनिसद्दो विय हुत्वा बोधिसत्तस्स ओकासं अदंसु । सो पुण्णको तस्स अन्तरायाभावं पस्सन्तो तं आदाय काळपब्बतं अगमासि । तेन वुत्तं —

“सो अस्सराराजा विधुरं वहन्तो, पक्कामि वेहायसमन्तलिक्खे ।
साखासु सेलेसु असज्जमानो, काळागिरिं खिप्पमुपागमासी”ति ॥

तत्थ असज्जमानोति अलग्गमानो अप्पटिहज्जमानो विधुरपण्डितं वहन्तो काळपब्बतमत्थकं उपागतो ।

एवं पुण्णकस्स महासत्तं गहेत्वा गतकाले पण्डितस्स पुत्तदारादयो पुण्णकस्स वसनट्ठानं गन्त्वा तत्थ महासत्तं अदिस्वा छिन्नपादा विय पतित्वा अपरापरं परिवत्तमाना महासद्देन परिदेविसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५४३ इत्थिसहस्सं भरियानं, दासिसत्तसतानि च ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'यक्खो ब्राह्मणवण्णेन ।
विधुरं आदाय गच्छति' ॥

“ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'यक्खो ब्राह्मणवण्णेन ।
विधुरं आदाय गच्छति' ॥

“हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'यक्खो ब्राह्मणवण्णेन ।
विधुरं आदाय गच्छति' ॥

१५४४ समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'यक्खो ब्राह्मणवण्णेन ।
विधुरं आदाय गच्छति' ॥

१५४५ इत्थिसहस्सं भरियानं, दासिसत्तसतानि च ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'पण्डितो सो कुहिं गतो' ॥

“ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'पण्डितो सो कुहिं गतो' ॥

“हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'पण्डितो सो कुहिं गतो' ॥

१५४६ समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।

बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'पण्डितो सो कुहिं गतो' ति ॥

एवं पक्कन्दित्वा च पन ते सब्बेपि सकलनगरवासीहि सद्धिं रोदित्वा राजद्वारं अगमं सु । राजा महन्तं परिदेवसदं सुत्वा सीहपज्जरं विवरित्वा “तुम्हे कस्मा परिदेवथा” ति पुच्छि । अथस्स ते “देव, सो किर माणवो न ब्राह्मणो, यक्खो पन ब्राह्मणवण्णेन आगन्त्वा पण्डितं आदाय गतो, तेन विना अम्हाकं जीवितं नत्थि । सचे सो इतो सत्तमे दिवसे नागमिस्सति, सकटसतेहि सकटसहस्सेहि च दारूनि सङ्कट्टित्वा सब्बे मयं अग्गिं उज्जालेत्वा पविसिस्सामा” ति इममत्थं आरोचेन्ता इमं गाथमाहं सु —

१५४७ सचे सो सत्तरत्तेन, नागच्छिस्सति पण्डितो ।

सब्बे अग्गिं पवेक्खाम, नत्थत्थो जीवितेन नो” ति ॥

सम्मासम्बुद्धस्स परिनिब्बुतकालेपि “मयं अग्गिं पविसित्वा मरिस्सामा” ति वत्तारो नाम नाहेसुं । अहो सुभासितं

महासत्ते नागरेहीति । राजा तेसं कथं सुत्वा “तुम्हे मा चिन्तयित्थ, मा सोचित्थ, मा परिदेवित्थ, मधुरकथो पण्डितो माणवं धम्मकथाय पलोभेत्वा अत्तनो पादेसु पातेत्वा सकलनगरवासीनं अस्सुमुखं हासयन्तो न चिरस्सेव आगमिस्सती”ति अस्सासेन्तो गाथमाह —

१५४८ प्रण्डितो च वियत्तो च, विभावी च विचक्खणो ।
खिप्पं मोचिय अत्तानं, मा भायित्थागमिस्सती”ति ॥

तत्थ **वियत्तो**ति वेय्यत्तिया विचारणपज्जाय समन्नागतो । **विभावी**ति अत्थानत्थं कारणाकारणं विभावेत्वा दस्सेत्वा कथेतुं समत्थो । **विचक्खणो**ति तद्धुण्येव ठानुप्पत्तिकाय कारणचिन्तनपज्जाय युत्तो । **मा भायित्था**ति मा भायथ, अत्तानं मोचेत्वा खिप्पं आगमिस्सतीति अस्सासेति ।

नागरापि “पण्डितो किर रज्जो कथेत्वा गतो भविस्सती”ति अस्सासं पटिलभित्वा अत्तनो गेहानि पक्कमिंसु ।

अन्तरपेय्यालो निड्डितो ।

साधुनरधम्मकण्डं

पुण्णकोपि महासत्तं काळागिरिमत्थके ठपेत्वा “इमस्मिं जीवमाने मय्हं वुड्ढि नाम नत्थि, इमं मारेत्वा हृदयमंसं गहेत्वा नागभवनं गन्त्वा विमलाय दत्वा इरन्थतिं गहेत्वा देवलोकं गमिस्सामी”ति चिन्तेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५४९ सो तत्थ गन्त्वान विचिन्तयन्तो, उच्चावचा चेतनका भवन्ति ।
नयिमस्स जीवेन ममत्थि किञ्चि, हन्त्वानिमं हृदयमानयिस्स”न्ति ॥

तत्थ **सो**ति सो पुण्णको । **तत्थ गन्त्वाना**ति गन्त्वा तत्थ काळागिरिमत्थके ठितो । **उच्चावचा चेतनका भवन्ती**ति खणे खणे उप्पज्जमाना चेतना उच्चापि अवचापि उप्पज्जन्ति । ठानं खो पनेतं विज्जति, यं ममेतस्स जीवितदानचेतनापि उप्पज्जेय्याति । इमस्स पन जीवितेन तहिं नागभवने मम अप्पमत्तकम्पि किञ्चि किच्चं नत्थि, इधेविमं मारेत्वा अस्स हृदयं आनयिस्सामीति सन्निट्ठानमकासीति अत्थो ।

ततो पुन चिन्तेसि “यंनूनाहं इमं सहत्थेन अमारेत्वा भेरवरूपदस्सनेन जीवितक्खयं पापेय्य”न्ति । सो भेरवयक्खरूपं निम्मिनित्वा महासत्तं तज्जेन्तो आगन्त्वा तं पातेत्वा दाठानं अन्तरे कत्वा खादितुकामो विय अहोसि, महासत्तस्स लोमहंसनमत्तम्पि नाहोसि । ततो सीहरूपेन मत्तमहाहत्थिरूपेन च आगन्त्वा दाठाहि चेव दन्तेहि च विज्झितुकामो विय अहोसि । तथापि अभायन्तस्स एकदोणिकनावप्पमाणं महन्तं सप्पवण्णं निम्मिनित्वा अस्ससन्तो पस्ससन्तो “सुसू”ति सद्दं करोन्तो आगन्त्वा महासत्तस्स सकलसरीरं वेठेत्वा मत्थके फणं कत्वा अट्ठासि, तस्स सारज्जमत्तम्पि नाहोसि । अथ “नं पब्बतमत्थके ठपेत्वा पातेत्वा चुण्णविचुण्णं करिस्सामी”ति महावातं समुट्ठापेसि । सो तस्स केसग्गमत्तम्पि चालेतुं नासक्खि । अथ नं तत्थेव पब्बतमत्थके ठपेत्वा हत्थी विय खज्जूरिरुक्खं पब्बतं अपरापरं चालेसि, तथापि नं ठितट्ठानतो केसग्गमत्तम्पि चालेतुं नासक्खि ।

ततो “सद्दसन्तासेनस्स हृदयफालनं कत्वा मारेस्सामी”ति अन्तोपब्बतं पविसित्वा पथविज्ज नभज्ज एकनिन्नादं

करोन्तो महानादं नदि, एवमिस्स सारज्जमत्तम्पि नाहोसि । जानाति हि महासत्तो “यक्खसीहहत्थिनागराजवेसेहि आगतोपि महावातवुद्धिं समुट्ठापकोपि पब्बतचलनं करोन्तोपि अन्तोपब्बतं पविसित्वा नादं विस्सज्जेन्तोपि माणवोयेव, न अज्जो”ति । ततो पुण्णको चिन्तोसि “नाहं इमं बाहिरुपक्कमेन मारेतुं सक्कोमि, सहत्थेनेव नं मारेस्सामी”ति । ततो यक्खो महासत्तं पब्बतमुद्धनि ठपेत्वा पब्बतपादं गन्त्वा मणिक्खन्धे पण्डुसुत्तं पवेसेन्तो विय पब्बतं पविसित्वा तासेन्तो वग्गन्तो अन्तोपब्बतेन उग्गन्त्वा महासत्तं पादे दळ्हं गहेत्वा परिवत्तेत्वा अधोसिरं कत्वा अनालम्बे आकासे विस्सज्जेसि । तेन वुत्तं

१५५०सो तत्थ गन्त्वा पब्बतन्तरस्मिं, अन्तो पविसित्वा न पदुद्धचित्तो ।

असंवृतस्मिं जगतिप्पदेसे, अधोसिरं धारयि कातियानो”ति ॥

तत्थ सो तत्थ गन्त्वाति सो पुण्णको पब्बतमत्थका पब्बतपादं गन्त्वा तत्थ पब्बतन्तरे ठत्वा तस्स अन्तो पविसित्वा पब्बतमत्थके ठितस्स हेट्ठा पज्जायमानो असंवृतो भूमिपदेसे धारेसीति । न आदितोव धारेसि, तत्थ पन तं खिपित्वा पन्नरसयोजनमत्तं भट्टकाले पब्बतमुद्धनि ठितोव हत्थं वट्ठेत्वा अधोसिरं भस्सन्तं पादेसु गहेत्वा अधोसिरमेव उक्खिपित्वा मुखं ओलोकेन्तो “न मरती”ति जत्वा दुतियम्पि खिपित्वा तिसयोजनमत्तं भट्टकाले तथेव उक्खिपित्वा पुन तस्स मुखं ओलोकेन्तो जीवन्तमेव दिस्वा चिन्तोसि “सचे इदानी सट्ठियोजनमत्तं भस्सित्वा न मरिस्सति, पादेसु नं गहेत्वा पब्बतमुद्धनि पोथेत्वा मारेस्सामी”ति अथ नं ततियम्पि खिपित्वा सट्ठियोजनमत्तं भट्टकाले हत्थं वट्ठेत्वा पादेसु गहेत्वा उक्खिपि । ततो महासत्तो चिन्तोसि “अयं मं पठमं पन्नरसयोजनद्वानं खिपि, दुतियम्पि तिसयोजनं, ततियम्पि सट्ठियोजनं, इदानी पुन मं न खिपिस्सति, उक्खिपन्तोयेव पब्बतमुद्धनि पहरित्वा मारेस्सति, याव मं उक्खिपित्वा पब्बतमुद्धनि न पोथेति, ताव नं अधोसिरो हुत्वा ओलम्बन्तोव मारणकारणं पुच्छिस्सामी”ति । एवं चिन्तेत्वा च पन सो अछम्भितो असन्तसन्तो तथा अकासि । तेन वुत्तं “धारयि कातियानो”ति, तिक्खत्तुं खिपित्वा धारयीति अत्थो ।

१५५१सो लम्बमानो नरके पपाते, महब्भये लोमहंसे विदुग्गे ।

असन्तसन्तो कुरूनं कत्तुसेट्ठो, इच्चव्रवि पुण्णकं नाम यक्खं ॥

१५५२अरियावकासोसि अनरियरूपो, असज्जतो सज्जतसन्निकासो ।

अच्चाहितं कम्मं करोसि लुद्रं, भावे च ते कुसलं नत्थि किज्जि ॥

१५५३यं मं पपातस्मिं पपातुमिच्छसि, को नु तवत्थो मरणेन मय्हं ।

अमानुसस्सेव तवज्ज वण्णो, आचिक्ख मे त्वं कतमासि देवताति ॥

तत्थ सो लम्बमानोति सो कुरूनं कत्तुसेट्ठो ततियवारे लम्बमानो । अरियावकासोति रूपेन अरियसदिसो देववण्णो हुत्वा चरसि । असज्जतोति कायादीहि असज्जतो दुस्सीलो । अच्चाहितन्ति हितातिक्कन्तं, अतिअहितं वा । भावे च तेति तव चित्ते अप्पमत्तकम्पि कुसलं नत्थि । अमानुसस्सेव तवज्ज वण्णोति अज्ज तव इदं कारणं अमानुसस्सेव । कतमासि देवताति यक्खानं अन्तरे कतरयक्खो नाम त्वं ।

पुण्णको आह —

१५५४ यदि ते सुतो पुण्णको नाम यक्खो, रज्जो कुवेरस्स हि सो सजिब्बो ।
भूमिन्धरो वरुणो नाम नागो, ब्रह्मा सुची वण्णबलूपपन्नो ॥

१५५५ तस्सानुजं धीतरं कामयामि, इरन्धती नाम सा नागकज्जा ।
तस्सा सुमज्झाय पियाय हेतु, पतारयिं तुह वधाय धीरा’ति ॥

तत्थ सजिब्बोति सजीवो अमच्चो । ब्रहाति आरोहपरिणाहसम्पन्नो उट्ठापितकज्चनरूपसदिसो । वण्णबलूपपन्नोति सरीरवण्णेन च कायबलेन च उपगतो । तस्सानुजन्ति तस्स अनुजातं धीतरं । पतारयिन्ति चित्तं पवत्तेसिं, सन्निट्ठानमकासिन्ति अत्थो ।

तं सुत्वा महासत्तो “अयं लोको दुग्गहितेन नस्सति, नागमाणविकं पत्थेन्तस्स मम मरणेन किं पयोजनं, तथतो कारणं जानिस्सामी”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१५५६ मा हेव त्वं यक्ख अहोसि मूळ्हो, नट्ठा बहू दुग्गहीतेन लोके ।
किं ते सुमज्झाय पियाय किच्चं, मरणेन मे इद्ध सुणोमि सब्ब’न्ति ॥

तं सुत्वा तस्स आचिक्खन्तो पुण्णको आह —

१५५७ महानुभावस्स महोरगस्स, धीतुकामो जातिभतोहमस्मि ।
तं याचमानं ससुरो अवोच, यथा ममज्जिंसु सुकामनीतं ॥

१५५८ दज्जेमु खो ते सुतनुं सुनेत्तं, सुचिम्हितं चन्दनलित्तगतं ।
सचे तुवं हदयं पण्डितस्स, धम्मेन लद्धा इध माहरेसि ।
एतेन वित्तेन कुमारि लब्भा, नज्जं धनं उत्तरि पत्थयाम ॥

१५५९ एवं न मूळ्होस्मि सुणोहि कत्ते, न चापि मे दुग्गहितत्थि किञ्चि ।
हदयेन ते धम्मलद्धेन नागा, इरन्धतिं नागकज्जं ददन्ति ॥

१५६० तस्मा अहं तुहं वधाय युत्तो, एवं ममत्थो मरणेन तुहं ।
इधेव तं नरके पातयित्वा, हन्त्वान तं हदयमानयिस्स’न्ति ॥

तत्थ धीतुकामोति धीतरं कामेमि पत्थेमि, धीतु अत्थाय विचरामि । जातिभतोहमस्मीति तस्मा तस्स जातिभतको नाम अहं अम्हि । तन्ति तं नागकज्जं । याचमानन्ति याचन्तं मं । यथा मन्ति यस्मा मं । अज्जिंसूति जानिंसु । सुकामनीतन्ति सुट्ठु एस कामेन नीतोति सुकामनीतो, तं सुकामनीतं । तस्मा ससुरो ‘दज्जेमु खो ते’ति आदिमवोच । तत्थ दज्जेमूति ददेय्याम । सुतनुन्ति सुन्दरसरीरं । इध माहरेसीति इध नागभवने धम्मेन लद्धा आहरेय्यासीति ।

तस्स तं कथं सुत्वा महासत्तो चिन्तेसि “विमलाय मम हदयेन किच्चं नत्थि, वरुणनागराजेन मम धम्मकथं सुत्वा मणिना मं पूजेत्वा तत्थ गतेन मम धम्मकथिकभावो वणिगतो भविस्सति, ततो विमलाय मम धम्मकथाय दोहळो उप्पन्नो

भविस्सति, वरुणेन दुग्गहितं गहेत्वा पुण्णको आणत्तो भविस्सति, स्वायं अत्तना दुग्गहितेन मं मारेतुं एवरूपं दुक्खं पापेसि, मम पण्डितभावो ठानुप्पत्तिकारणचिन्तनसमत्थता इमस्मिं मं मारेन्ते किं करिस्सति, हन्दाहं सज्जापेस्सामि न’न्ति । चिन्तेत्वा च पन “माणव, साधुनरधम्मं नाम जानामि, यावाहं न मरामि, ताव मं पब्बतमुद्घनि निसीदापेत्वा साधुनरधम्मं नाम सुणोहि, पच्छा यं इच्छसि, तं करेय्यासी”ति वत्वा साधुनरधम्मं वण्णेत्वा अत्तनो जीवितं आहरापेन्तो सो अधोसिरो ओलम्बन्तोव गाथमाह —

१५६१:खिप्पं ममं उद्धर कातियान, हदयेन मे यदि ते अत्थि किच्चं ।
ये केचिमे साधुनरस्स धम्मा, सब्बेव ते पातुकरोमि अज्जा”ति ॥

तं सुत्वा पुण्णको “अयं पण्डितेन देवमनुस्सानं अकथितपुब्बो धम्मो भविस्सति, खिप्पमेव नं उद्धरित्वा साधुनरधम्मं सुणिस्सामी”ति चिन्तेत्वा महासत्तं उक्खिपित्वा पब्बतमुद्घनि निसीदापेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५६२:सो पुण्णको कुरूनं कत्तुसेट्ठं, नगमुद्घनि खिप्पं पतिट्ठपेत्वा ।
अस्सत्थमासीनं समेक्खियान, परिपुच्छि कत्तारमनोमपज्जं ॥

१५६३:समुद्घटो मेसि तुवं पपाता, हदयेन ते अज्ज ममत्थि किच्चं ।
ये केचिमे साधुनरस्स धम्मा, सब्बेव मे पातुकरोहि अज्जा”ति ॥

तत्थ अस्सत्थमासीनन्ति लद्धस्सासं हुत्वा निसिन्नं । समेक्खियानाति दिस्वा । साधुनरस्स धम्माति नरस्स साधुधम्मा, सुन्दरधम्माति अत्थो ।

तं सुत्वा महासत्तो आह —

१५६४:समुद्घटो त्यस्मि अहं पपाता, हदयेन मे यदि ते अत्थि किच्चं ।
ये केचिमे साधुनरस्स धम्मा, सब्बेव ते पातुकरोमि अज्जा”ति ॥

तत्थ त्यस्मीति तया अस्मि ।

अथ नं महासत्तो “किलिट्ठगतोम्हि, न्हायामि तावा”ति आह । यक्खोपि “साधू”ति न्हानोदकं आहरित्वा न्हातकाले महासत्तस्स दिब्बदुस्सगन्धमालादीनि दत्वा अलङ्कतप्पटियत्तकाले दिब्बभोजनं अदासि । अथ महासत्तो भुत्तभोजनो काळागिरिमत्थकं अलङ्कारापेत्वा आसनं पज्जापेत्वा अलङ्कतधम्मासने निसीदित्वा बुद्धलीलाय साधुनरधम्मं देसेन्तो गाथमाह —

१५६५:यातानुयायी च भवाहि माणव, अल्लज्च पाणिं परिवज्जयस्सु ।
मा चस्सु मित्तेसु कदाचि दुब्भी, मा च वसं असतीनं निगच्छे”ति ॥

तत्थ अल्लज्च पाणिं परिवज्जयस्सूति अल्लं तिन्तं पाणिं मा दहि मा झापेहि ।

यक्खो संखित्तेन भासिते चत्तारो साधुनरधम्मो बुज्झितुं असक्कोन्तो वित्थारेण पुच्छन्तो गाथमाह —

१५६६ कथं नु यातं अनुयायि होति, अल्लञ्च पाणिं दहते कथं सो ।
असती च का को पन मित्तदुब्भो, अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थं'न्ति ॥

महासत्तोपिस्स कथेसि —

१५६७ असन्थुतं नोपि च दिट्ठपुब्बं, यो आसनेनापि निमन्तयेय्य ।
तस्सेव अत्थं पुरिसो करेय्य, यातानुयायीति तमाहु पण्डिता ॥

१५६८ यस्सेकरत्तम्पि घरे वसेय्य, यत्थन्नपानं पुरिसो लभेय्य ।
न तस्स पापं मनसापि चिन्तये, अदुब्भपाणिं दहते मित्तदुब्भो ॥

१५६९ यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।
न तस्स साखं भज्जेय्य, मित्तदुब्भो हि पापको ॥

१५७० पुण्णम्पि चेमं पथविं धनेन, दज्जित्थिया पुरिसो सम्मताय ।
लद्धा खणं अतिमज्जेय्य तम्पि, तासं वसं असतीनं न गच्छे ॥

१५७१ एवं खो यातं अनुयायि होति,
अल्लञ्च पाणिं दहते पुनेवं ।
असती च सा सो पन मित्तदुब्भो,
सो धम्मिको होहि जहस्सु अधम्म'न्ति ॥

तत्थ असन्थुतन्ति एकाहद्वीहम्पि एकतो अवुत्थपुब्बं । यो आसनेनापीति यो एवरूपं पुग्गलं आसनमत्तेनपि निमन्तयेय्य, पगेव अन्नपानादीहि । तस्सेवाति तस्स पुब्बकारिस्स अत्थं पुरिसो करोतेव । यातानुयायीति पुब्बकारिताय यातस्स पुग्गलस्स अनुयायी । पठमं करोन्तो हि यायी नाम, पच्छा करोन्तो अनुयायी नामाति एवं पण्डिता कथेन्ति । अयं देवराज, पठमो साधुनरधम्मो । अदुब्भपाणिन्ति अदुब्भकं अत्तनो भुज्जनहत्थमेव दहन्तो हि मित्तदुब्भी नाम होति । इति अल्लहत्थस्स अज्झापनं नाम अयं दुतियो साधुनरधम्मो । न तस्साति तस्स साखं वा पत्तं वा न भज्जेय्य । किंकारणा? मित्तदुब्भो हि पापको । इति परिभुत्तच्छायस्स अचेतनस्स रुक्खस्सपि पापं करोन्तो मित्तदुब्भी नाम होति, किमङ्गं पन मनुस्सभूतस्साति । एवं मित्तेसु अदुब्भनं नाम अयं ततियो साधुनरधम्मो । दज्जित्थियाति ददेय्य इत्थिया । सम्मतायाति “अहमेव तस्सा पियो, न अज्जो, मज्जेव सा इच्छती”ति एवं सुट्ठु मताय । लद्धा खणन्ति अतिचारस्स ओकासं लभित्वा । असतीनन्ति असद्धम्मसमन्नागतानं इत्थीनं । इति मातुगामं निस्साय पापस्स अकरणं नाम अयं चतुत्थो साधुनरधम्मो । सो धम्मिको होहीति देवराज, सो त्वं इमेहि चतूहि साधुनरधम्मोहि युत्तो होहीति ।

एवं महासत्तो यक्खस्स चत्तारो साधुनरधम्मो बुद्धलीलाय कथेसि ।

साधुनरधम्मकण्डं निट्ठितं ।

काळागिरिकण्डं

ते धम्मे सुणन्तोयेव पुण्णको सल्लक्खेसि “चतूसुपि ठानेसु पण्डितो अत्तनो जीवितमेव याचति, अयं खो मय्हं पुब्बे असन्थुतस्सेव सक्कारमकासि, अहमस्स निवेसने तीहं महन्तं यसं अनुभवन्तो वसिं, अहज्जिमं पापकम्मं करोन्तो मातुगामं निस्साय करोमि, सब्बथापि अहमेव मित्तदुब्धी । सचे पण्डितं अपरज्झामि, न साधुनरधम्मे वत्तिस्सामि नाम, तस्मा किं मे नागमाणविकाय, इन्दपत्थनगरवासीनं अस्सुमुखानि हासेन्तो इमं वेगेन तत्थ नेत्वा धम्मसभायं ओतारेस्सामी”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१५७२ अवसिं अहं तुय्ह तीहं अगारे, अन्नेन पानेन उपट्ठितोस्मि ।
मित्तो ममासी विसज्जामहं तं, कामं घरं उत्तमपज्ज गच्छ ॥

१५७३ अपि हायतु नागकुला अत्थो, अलम्पि मे नागकज्जाय होतु ।
सो त्वं सकेनेव सुभासितेन, मुत्तोसि मे अज्ज वधाय पज्जा”ति ॥

तत्थ उपट्ठितोस्मीति तथा उपट्ठितोस्मि । विसज्जामहं तन्ति विस्सज्जेमि अहं तं । कामन्ति एकंसेन । वधायाति वधतो । पज्जाति पज्जवन्त ।

अथ नं महासत्तो “माणव, त्वं ताव मं अत्तनो घरं मा पेसेहि, नागभवनमेव मं नेही”ति वदन्तो गाथमाह —

१५७४ हन्द तुवं यक्ख ममम्पि नेहि, ससुरं ते अत्थं मयि चरस्सु ।
मयज्ज नागाधिपतिं विमानं, दक्खेमु नागस्स अदिट्ठपुब्ब”न्ति ॥

तत्थ हन्दाति ववस्सग्गत्ये निपातो । ससुरं ते अत्थं मयि चरस्सूति तव ससुरस्स सन्तकं अत्थं मयि चर मा नासेहि । नागाधिपतिं विमानन्ति अहम्पि नागाधिपतिज्ज विमानज्जस्स अदिट्ठपुब्बं पस्सेय्यं ।

तं सुत्वा पुण्णको आह —

१५७५ यं वे नरस्स अहिताय अस्स, न तं पज्जो अरहति दस्सनाय ।
अथ केन वण्णेन अमित्तगामं, तुवमिच्छसि उत्तमपज्ज गन्तु”न्ति ॥

तत्थ अमित्तगामन्ति अमित्तस्स वसनट्ठानं, अमित्तसमागमन्ति अत्थो ।

अथ नं महासत्तो आह —

१५७६ अब्धा पजानामि अहम्पि एतं, न तं पज्जो अरहति दस्सनाय ।
पापज्ज मे नत्थि कतं कुहिज्जि, तस्मा न सङ्के मरणागमाया”ति ॥

तत्थ मरणागमायाति मरणस्स आगमाय ।

अपिच, देवराज, तादिसो यक्खो कक्खळो मया धम्मकथाय पलोभेत्वा मुदुकतो, इदानीं मे “अलं मे नागमाणविकाय, अत्तनो घरं याही”ति वदेसि, नागराजस्स मुदुकरणं मम भारो, नेहियेव मं तत्थाति । तस्स तं वचनं सुत्वा पुण्णको “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तुडुचित्तो आह —

१५७७ हन्द च ठानं अतुलानुभावं, मया सह दक्खसि एहि कत्ते ।
यत्थच्छति नच्चगीतेहि नागो, राजा यथा वेस्सवणो नळिज्जं ॥

१५७८ नं नागकज्जा चरितं गणेन, निकीळितं निच्चमहो च रत्तिं ।
पहूतमाल्यं बहुपुप्फछन्नं, ओभासती विज्जुरिवन्तलिकखे ॥

१५७९ अन्नेन पानेन उपेतरूपं, नच्चेहि गीतेहि च वादितेहि ।
परिपूरं कज्जाहि अलङ्कताहि, उपसोभति वत्थपिलन्धनेना”ति ॥

तत्थ हन्द चाति निपातमत्तमेव । ठानन्ति नागराजस्स वसनट्टानं । नळिज्जन्ति नळिनियं नाम राजधानियं । चरितं गणेनाति तं नागकज्जानं गणेन चरितं । निकीळितन्ति निच्चं अहो च रत्तिज्ज नागकज्जाहि कीळितानुकीळितं ।

एवञ्च पन वत्वा पुण्णको महासत्तं अस्सपिट्ठं आरोपेत्वा तत्थ नेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१५८० सो पुण्णको कुरूनं कत्तुसेट्ठं, निसीदयी पच्छतो आसनस्मिं ।
आदाय कत्तारमनोमपज्जं, उपानयी भवनं नागरज्जो ॥

१५८१ पत्त्वान ठानं अतुलानुभावं, अट्ठासि कत्ता पच्छतो पुण्णकस्स ।
सामगिपेक्खमानो नागराजा, पुब्बेव जामातरमज्झभासथा”ति ॥

तत्थ सो पुण्णकोति भिक्खवे, सो एवं नागभवनं वण्णेत्वा पण्डितं अत्तनो आजज्जं आरोपेत्वा नागभवनं नेसि । ठानन्ति नागराजस्स वसनट्टानं । पच्छतो पुण्णकस्साति पुण्णकस्स किर एतदहोसि “सचे नागराजा पण्डितं दिस्वा मुदुचित्तो भविस्सति, इच्चेतं कुसलं । नो चे, तस्स तं अपस्सन्तस्सेव सिन्धवं आरोपेत्वा आदाय गमिस्सामी”ति । अथ नं पच्छतो ठपेसि । तेन वुत्तं “पच्छतो पुण्णकस्सा”ति । सामगिपेक्खमानोति सामगिं अपेक्खमानो । “सामं अपेक्खी”तिपि पाठो, अत्तनो जामातरं पस्सित्वा पठमतरं सयमेव अज्झभासथाति अत्थो ।

नागराजा आह —

१५८२ यन्नु तुवं अगमा मच्चलोकं, अन्वेसमानो हृदयं पण्डितस्स ।
कच्चि समिद्धेन इधानुपत्तो, आदाय कत्तारमनोमपज्जं”न्ति ॥

तत्थ कच्चि समिद्धेनाति कच्चि ते मनोरथेन समिद्धेन निप्फन्नेन इधागतोसीति पुच्छति ।

पुण्णको आह —

१५८३ अयञ्जि सो आगतो यं त्वमिच्छसि, धम्मेन लब्धो मम धम्मपालो ।
तं पस्सथ सम्मुखा भासमानं, सुखो हवे सप्पुरिसेहि सङ्गमो”ति ॥

तत्थ यं त्वमिच्छसीति यं त्वं इच्छसि । “यन्तु मिच्छसी”तिपि पाठो । सम्मुखा भासमानन्ति तं लोकसक्कतं धम्मपालं इदानीं मधुरेण सरेण धम्मं भासमानं सम्मुखाव पस्सथ, सप्पुरिसेहि एकद्वाने समागमो हि नाम सुखो होतीति ।

काळागिरिकण्डं निद्रितं ।

ततो नागराजा महासत्तं दिस्वा गाथमाह —

१५८४ अदिट्ठपुब्बं दिस्वान, मच्चो मच्चुभयट्ठितो ।
ब्यम्हितो नाभिवादेसि, नयिदं पज्जवतामिवा”ति ॥

तत्थ ब्यम्हितोति भीतो । इदं वुत्तं होति — पण्डित, त्वं अदिट्ठपुब्बं नागभवनं दिस्वा मरणभयेन अट्ठितो भीतो हुत्वा यं मं नाभिवादेसि, इदं कारणं पज्जवन्तानं न होतीति ।

एवं वन्दनं पच्चासीसन्तं नागराजानं महासत्तो “न त्वं मया वन्दितब्बो”ति अवत्वाव अत्तनो जाणवन्तताय उपायकोसल्लेन “अहं वज्झप्पत्तभावेन नं तं वन्दामी”ति वदन्तो गाथाद्वयमाह —

१५८५ न चम्हि ब्यम्हितो नाग, न च मच्चुभयट्ठितो ।
न वज्झो अभिवादेय्य, वज्झं वा नाभिवादये ॥

१५८६ कथं नो अभिवादेय्य, अभिवादापयेथ वे ।
यं नरो हन्तुमिच्छेय्य, तं कम्मं नुपपज्जती”ति ॥

तस्सत्थो — नेवाहं, नागराज, अदिट्ठपुब्बं नागभवनं दिस्वा भीतो, न मरणभयट्ठितो । मादिसस्स हि मरणभयं नाम नत्थि, वज्झो पन अभिवादेतुं, वज्झं वा अवज्झोपि अभिवादापेतुं न लभति । यञ्जि नरो हन्तुमिच्छेय्य, सो तं कथं नु अभिवादेय्य, कथं वा तेन अत्तानं अभिवादापयेथ वे । तस्स हि तं कम्मं न उपपज्जति । त्वञ्च किर मं मारापेतुं इमं आणापेसि, कथाहं तं वन्दाधीति ।

तं सुत्वा नागराजा महासत्तस्स थुतिं करोन्तो द्वे गाथा अभासि —

१५८७ एवमेतं यथा बूसि, सच्चं भाससि पण्डित ।
न वज्झो अभिवादेय्य, वज्झं वा नाभिवादये ॥

१५८८ कथं नो अभिवादेय्य, अभिवादापयेथ वे ।
यं नरो हन्तुमिच्छेय्य, तं कम्मं नुपपज्जती”ति ॥

इदानी महासत्तो नागराजेन सद्धिं पटिसन्थारं करोन्तो आह —

१५८९: असस्सतं सस्सतं नु तवयिदं, इद्धी जुती बलवीरियूपपत्ति ।
पुच्छामि तं नागराजेतमत्थं, कथं नु ते लद्धमिदं विमानं ॥

१५९०: अधिच्चलद्धं परिणामजं ते, सयंकतं उदाहु देवेहि दिन्नं ।
अक्खाहि मे नागराजेतमत्थं, यथेव ते लद्धमिदं विमानं'न्ति ॥

तत्थ तवयिदन्ति इदं तव यसजातं, विमानं वा असस्सतं सस्सतसदिसं, “मा खो यसं निस्साय पापमकासी”ति इमिना पदेन अत्तनो जीवितं याचति । इद्धीति नागइद्धि च नागजुति च कायबलञ्च चेतसिकवीरियञ्च नागभवने उपपत्ति च यञ्च ते इदं विमानं, पुच्छामि तं नागराज, एतमत्थं, कथं नु ते इदं सब्बं लद्धन्ति । अधिच्चलद्धन्ति किं नु तथा इदं विमानं एवं सम्पन्नं अधिच्च अकारणेन लद्धं, उदाहु उतुपरिणामजं ते इदं, उदाहु सयं सहत्थेनेव कतं, उदाहु देवेहि ते दिन्नं, यथेव ते इदं लद्धं, एतं मे अत्थं अक्खाहीति ।

तं सुत्वा नागराजा आह —

१५९१: नाधिच्चलद्धं न परिणामजं मे, न सयंकतं नापि देवेहि दिन्नं ।
सकेहि कम्मेहि अपापकेहि, पुज्जेहि मे लद्धमिदं विमानं'न्ति ॥

तत्थ अपापकेहीति अलामकेहि ।

ततो महासत्तो आह —

१५९२: किं ते वतं किं पन ब्रह्मचरियं, किस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
इद्धी जुती बलवीरियूपपत्ति, इदञ्च ते नाग महाविमानं'न्ति ॥

तत्थ किं ते वतन्ति नागराज, पुरिमभवे तव किं वतं अहोसि, को पन ब्रह्मचरियवासो, कतरस्स सुचरितस्सेवेस इद्धिआदिको विपाकोति ।

तं सुत्वा नागराजा आह —

१५९३: अहञ्च भरिया च मनुस्सलोके, सद्धा उभो दानपती अहुम्हा ।
ओपानभूतं मे घरं तदासि, सन्तप्पिता समणब्राह्मणा च ॥

१५९४: मालञ्च गन्धञ्च विलेपनञ्च, पदीपियं सेय्यमुपस्सयञ्च ।
अच्छादनं सायनमन्नपानं, सक्कच्च दानानि अदम्ह तत्थ ॥

१५९५: तं मे वतं तं पन ब्रह्मचरियं, तस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।

इद्धी जुती बलवीरियूपपत्ति, इदञ्च मे धीर महाविमान’न्ति ॥

तत्थ **मनुस्सलोके**ति अङ्गरट्ठे कालचम्पानगरे । तं मे वतन्ति तं सक्कच्चं दिन्नदानमेव मय्हं वत्तसमादानञ्च
ब्रह्मचरियञ्च अहोसि, तस्सेव सुचरितस्स अयं इद्धादिको विपाकोति ।

महासत्तो आह —

१५९६: एवं चे ते लद्धमिदं विमानं, जानासि पुञ्ञानं फलूपपत्तिं ।
तस्मा हि धम्मं चर अप्पमत्तो, यथा विमानं पुन मावसेसी’ति ॥

तत्थ **जानासी**ति सचे तथा दानानुभावेन तं लद्धं, एवं सन्ते जानासि नाम पुञ्ञानं फलञ्च पुञ्ञफलेन निब्बत्तं
उपपत्तिञ्च । **तस्मा** हीति यस्मा पुञ्ञेहि तथा इदं लद्धं, तस्मा । **पुन मावसेसी**ति पुनपि यथा इमं नागभवनं अञ्ञावससि,
एवं धम्मं चर ।

तं सुत्वा नागराजा आह —

१५९७: नयिध सन्ति समणब्राह्मणा च, येसन्नपानानि ददेमु कत्ते ।
अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थं, यथा विमानं पुन मावसेमा’ति ॥

महासत्तो आह —

१५९८: भोगी हि ते सन्ति इधूपपन्ना, पुत्ता च दारा अनुजीविनो च ।
तेसु तुवं वचसा कम्मुना च, असम्पदुट्ठो च भवाहि निच्चं ॥

१५९९: एवं तुवं नाग असम्पदोसं, अनुपालय वचसा कम्मुना च ।
उत्त्वा इध यावतायुकं विमाने, उद्धं इतो गच्छसि देवलोक’न्ति ॥

तत्थ **भोगी**ति भोगिनो, नागाति अत्थो । **तेसू**ति तेसु पुत्तदारादीसु भोगीसु वाचाय कम्मेन च निच्चं असम्पदुट्ठो भव ।
अनुपालयाति एवं पुत्तादीसु चेव सेससत्तेसु च मेत्तचित्तसङ्घातं असम्पदोसं अनुरक्ख । **उद्धं इतो**ति इतो नागभवनतो चुतो
उपरिदेवलोकं गमिस्सति । मेत्तचित्तञ्चि दानतो अतिरेकतरं पुञ्ञन्ति ।

ततो नागराजा महासत्तस्स धम्मकथं सुत्वा “न सक्का पण्डितेन बहि पपञ्चं कातुं, विमलाय दस्सेत्वा सुभासितं
सावेत्वा दोहळं पटिप्पस्सम्भेत्वा धनञ्जयराजानं हासेन्तो पण्डितं पेसेतुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१६००: अद्धा हि सो सोचति राजसेट्ठो, तथा विना यस्स तुवं सजिब्बो ।
दुक्खूपनीतोपि तथा समेच्च, विन्देय्य पोसो सुखमातुरोपी’ति ॥

तत्थ **सजिब्बो**ति सजीवो अमच्चो । **समेच्चा**ति तथा सह समागन्त्वा । **आतुरोपी**ति बाळ्हगिलानोपि समानो ।

तं सुत्वा महासत्तो नागराजस्स थुतिं करोन्तो इतरं गाथमाह —

१६०१:अद्धा सतं भाससि नाग धम्मं, अनुत्तरं अत्थपदं सुचिण्णं ।
एतादिसियासु हि आपदासु, पज्जायते मादिसानं विसेसो”ति ॥

तत्थ अद्धा सतन्ति एकंसेन सन्तानं पण्डितानं धम्मं भाससि । अत्थपदन्ति हितकोट्टासं । एतादिसियासूति एवरूपासु आपदासु एतादिसे भये उपट्ठिते मादिसानं पज्जवन्तानं विसेसो पज्जायति ।

तं सुत्वा नागराजा अतिरेकतरं तुट्ठो तमेव पुच्छन्तो गाथमाह —

१६०२:अक्खाहि नो तायं मुधा नु लद्धो, अक्खेहि नो तायं अजेसि जूते ।
धम्मेन लद्धो इति तायमाह, कथं नु त्वं हत्थमिमस्स मागतो”ति ॥

तत्थ अक्खाहि नोति आचिक्ख अम्हाकं । तायन्ति तं अयं । मुधा नु लद्धोति किं नु खो मुधा अमूलकेनेव लभि, उदाहु जूते अजेसि । इति तायमाहाति अयं पुण्णको “धम्मेन मे पण्डितो लद्धो”ति वदति । कथं नु त्वं हत्थमिमस्स मागतोति त्वं कथं इमस्स हत्थं आगतोसि ।

महासत्तो आह —

१६०३:यो मिस्सरो तत्थ अहोसि राजा, तमायमक्खेहि अजेसि जूते ।
सो मं जितो राजा इमस्सदासि, धम्मेन लद्धोस्मि असाहसेना”ति ॥

तत्थ यो मिस्सरोति यो मं इस्सरो । इमस्सदासीति इमस्स पुण्णकस्स अदासि ।

तं सुत्वा नागराजा तुट्ठो अहोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६०४:महोरगो अत्तमनो उदग्गो, सुत्वान धीरस्स सुभासितानि ।
हत्थे गहेत्वान अनोमपज्जं, पावेक्खि भरियाय तदा सकासे ॥

१६०५:येन त्वं विमले पण्डु, येन भत्तं न रुच्चति ।
न च मेतादिसो वण्णो, अयमेसो तमोनुदो ॥

१६०६:यस्स ते हदयेनत्थो, आगतायं पभङ्करो ।
तस्स वाक्यं निसामेहि, दुल्लभं दस्सनं पुना”ति ॥

तत्थ पावेक्खीति पविट्ठो । येनाति भद्रे विमले, येन कारणेन त्वं पण्डु चेव, न च ते भत्तं रुच्चति । न च मेतादिसो वण्णोति पथवितले वा देवलोके वा न च तादिसो वण्णो अज्जस्स कस्सचि अत्थि, यादिसो एतस्स गुणवण्णो पत्थटो । अयमेसो तमोनुदोति यं निस्साय तव दोहळो उप्पन्नो, अयमेव सो सब्बलोकस्स तमोनुदो । पुनाति पुन एतस्स दस्सनं नाम

दुल्लभन्ति वदति ।

विमलापि तं दिस्वा पटिसन्थारं अकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६०७:दिस्वान तं विमला भूरिपज्जं, दसङ्गुली अज्जलिं पगहेत्वा ।

हट्ठेन भावेन पतीतरूपा, इच्चब्रवि कुरूनं कत्तुसेट्ठ'न्ति ॥

तत्थ हट्ठेन भावेनाति पहट्ठेन चित्तेन । पतीतरूपाति सोमनस्सजाता ।

इतो परं विमलाय च महासत्तस्स च वचनप्पटिवचनगाथा —

१६०८:अदिट्ठपुब्बं दिस्वान, मच्चो मच्चुभयट्ठितो ।

ब्यम्हितो नाभिवादेसि, नयिदं पज्जवतामिव ॥

१६०९:न चम्हि ब्यम्हितो नागि, न च मच्चुभयट्ठितो ।

न वज्झो अभिवादेय्य, वज्झं वा नाभिवादये ॥

१६१०:कथं नो अभिवादेय्य, अभिवादापयेथ वे ।

यं नरो हन्तुमिच्छेय्य, तं कम्मं नुपपज्जति ॥

१६११:एवमेतं यथा बूसि, सच्चं भाससि पण्डित ।

न वज्झो अभिवादेय्य, वज्झं वा नाभिवादये ॥

१६१२:कथं नो अभिवादेय्य, अभिवादापयेथ वे ।

यं नरो हन्तुमिच्छेय्य, तं कम्मं नुपपज्जति ॥

१६१३:असस्सतं सस्सतं नु तवयिदं, इद्धी जुती बलवीरियूपपत्ति ।

पुच्छामि तं नागकज्जेतमत्थं, कथं नु ते लद्धमिदं विमानं ॥

१६१४:अधिच्चलद्धं परिणामजं ते, सयंकतं उदाहु देवेहि दिन्नं ।

अक्खाहि मे नागकज्जेतमत्थं, यथेव ते लद्धमिदं विमानं ॥

१६१५:नाधिच्चलद्धं न परिणामजं मे, न सयंकथं नापि देवेहि दिन्नं ।

सकेहि कम्मेहि अपापकेहि, पुज्जेहि मे लद्धमिदं विमानं ॥

१६१६:किं ते वतं किं पन ब्रह्मचरियं, किस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।

इद्धी जुती बलवीरियूपपत्ति, इदञ्च ते नागि महाविमानं ॥

१६१७:अहञ्च खो सामिको चापि मय्हं, सद्धा उभो दानपती अहुम्हा ।
ओपानभूतं मे घरं तदासि, सन्तप्पिता समणब्राह्मणा च ॥

१६१८:मालञ्च गन्धञ्च विलेपनञ्च, पदीपियं सेय्यमुपस्सयञ्च ।
अच्छादनं सायनमन्नपानं, सक्कच्च दानानि अदम्ह तत्थ ॥

१६१९:तं मे वतं तं पन ब्रह्मचरियं, तस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
इद्धी जुती बलवीरियूपपत्ति, इदञ्च मे धीर महाविमानं ॥

१६२०:एवं चे ते लद्धमिदं विमानं, जानासि पुञ्ञानं फलूपपत्तिं ।
तस्मा हि धम्मं चर अप्पमत्ता, यथा विमानं पुन मावसेसि ॥

१६२१:नयिध सन्ति समणब्राह्मणा च, येसन्नपानानि ददेमु कत्ते ।
अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थं, यथा विमानं पुन मावसेम ॥

१६२२:भोगी हि ते सन्ति इधूपपन्ना, पुत्ता च दारा अनुजीविनो च ।
तेसु तुवं वचसा कम्मुना च, असम्पदुट्ठा च भवाहि निच्चं ॥

१६२३:एवं तुवं नागि असम्पदोसं, अनुपालय वचसा कम्मुना च ।
ठत्वा इध यावतायुकं विमाने, उद्धं इतो गच्छसि देवलोकं ॥

१६२४:अद्धा हि सो सोचति राजसेट्ठो, तया विना यस्स तुवं सजिब्बो ।
दुक्खूपनीतोपि तया समेच्च, विन्देय्य पोसो सुखमातुरोपि ॥

१६२५:अद्धा सतं भाससि नागि धम्मं, अनुत्तरं अत्थपदं सुचिण्णं ।
एतादिसियासु हि आपदासु, पञ्ञायते मादिसानं विसेसो ॥

१६२६:अक्खाहि नो तायं मुधा नु लद्धो, अक्खेहि नो तायं अजेसि जूते ।
धम्मेन लद्धो इति तायमाह, कथं नु त्वं हत्थमिमस्स मागतो ॥

१६२७:यो मिस्सरो तत्थ अहोसि राजा, तमायमक्खेहि अजेसि जूते ।
सो मं जितो राजा इमस्सदासि, धम्मेन लद्धोस्मि असाहसेना'ति ॥

इमासं गाथानं अत्थो हेट्ठा वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

महासत्तस्स वचनं सुत्वा अतिरेकतरं तुट्ठा विमला महासत्तं गहेत्वा सहस्सगन्धोदकघटेहि न्हापेत्वा न्हानकाले महासत्तस्स दिब्बदुस्सदिब्बगन्धमालादीनि दत्वा अलङ्कृतप्पटियत्तकाले दिब्बभोजनं भोजेसि । महासत्तो भुत्तभोजनो अलङ्कृतासनं पञ्ञापेत्वा अलङ्कृतधम्मासने निसीदित्वा बुद्धलीलाय धम्मं देसेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६२८:यथेव वरुणो नागो, पञ्चं पुच्छित्थ पण्डितं ।
तथेव नागकज्जापि, पञ्चं पुच्छित्थ पण्डितं ॥

१६२९:यथेव वरुणं नागं, धीरो तोसेसि पुच्छितो ।
तथेव नागकज्जम्पि, धीरो तोसेसि पुच्छितो ॥

१६३०:उभोपि ते अत्तमने विदित्वा, महोरगं नागकज्जञ्च धीरो ।
अछम्भी अभीतो अलोमहट्ठो, इच्चब्रवि वरुणं नागराजानं ॥

१६३१:मा रोधयि नाग आयाहमस्मि, येन तवत्थो इदं सरीरं ।
हृदयेन मंसेन करोहि किच्चं, सयं करिस्सामि यथामति ते'ति ॥

तत्थ अछम्भीति निक्कम्पो । अलोमहट्ठोति भयेन अहट्ठलोमो । इच्चब्रवीति वीमंसनवसेन इति अब्रवि । मा रोधयीति “मित्तदुब्भिकम्मं करोमी”ति मा भायि, “कथं नु खो इमं इदानीं मारेस्सामी”ति वा मा चिन्तयि । नागाति वरुणं आलपति । आयाहमस्मीति आयो अहं अस्मि, अयमेव वा पाठो । सयं करिस्सामीति सचे त्वं “इमस्स सन्तिके इदानीं धम्मो मे सुतो”ति मं मारेतुं न विसहसि, अहमेव यथा तव अज्झासयो, तथा सयं करिस्सामीति ।

नागराजा आह —

१६३२:पज्जा हवे हृदयं पण्डितानं, ते त्यम्ह पज्जाय मयं सुतुट्ठा ।
अनूननामो लभतज्ज दारं, अज्जेव तं कुरुयो पापयातू'ति ॥

तत्थ ते त्यम्हाति ते मयं तव पज्जाय सुतुट्ठा । अनूननामोति सम्पुण्णनामो पुण्णको यक्खसेनापति । लभतज्ज दारन्ति लभतु अज्ज दारं, ददामि अस्स धीतरं इरन्धति । पापयातूति अज्जेव तं कुरुरट्ठं पुण्णको पापेतु ।

एवञ्च पन वत्वा वरुणो नागराजा इरन्धति पुण्णकस्स अदासि । सो तं लभित्वा तुट्ठचित्तो महासत्तेन सद्धिं सल्लपि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६३३:स पुण्णको अत्तमनो उदग्गो, इरन्धति नागकज्जं लभित्वा ।
हट्ठेन भावेन पतीतरूपो, इच्चब्रवि कुरुनं कत्तुसेट्ठं ॥

१६३४:भरियाय मं त्वं अकरि समङ्गिं, अहञ्च ते विधुर करोमि किच्चं ।
इदञ्च ते मणिरतनं ददामि, अज्जेव तं कुरुयो पापयामी'ति ॥

तत्थ मणिरतनन्ति पण्डित, अहं तव गुणेषु पसन्नो अरहामि तव अनुच्छविकं किच्चं कातुं, तस्मा इमञ्च ते चक्कवत्तिपरिभोगं मणिरतनं देमि, अज्जेव तं इन्दपत्थं पापेमीति ।

अथ महासत्तो तस्स थुतिं करोन्तो इतरं गाथमाह —

१६३५:अजेय्यमेसा तव होतु मेत्ति, भरियाय कच्चान पियाय सद्धि ।
आनन्दि वित्तो सुमनो पतीतो, दत्त्वा मणिं मञ्च नयिन्दपत्थ”न्ति ॥

तत्थ अजेय्यमेसाति एसा तव भरियाय सद्धि पियसंवासमेत्ति अजेय्या होतु । “आनन्दि वित्तो”तिआदीहि पीतिसमङ्गिभावमेवस्स वदति । नयिन्दपत्थन्ति नय इन्दपत्थं ।

तं सुत्वा पुण्णको तथा अकासि । तेन वुत्तं —

१६३६:स पुण्णको कुरूनं कत्तुसेट्ठं, निसीदयी पुरतो आसनस्मिं ।
आदाय कत्तारमनोमपज्जं, उपानयी नगरं इन्दपत्थं ॥

१६३७:मनो मनुस्सस्स यथापि गच्छे, ततोपिस्स खिप्पतरं अहोसि ।
स पुण्णको कुरूनं कत्तुसेट्ठं, उपानयी नगरं इन्दपत्थं ॥

१६३८:एतिन्दपत्थं नगरं पदिस्सति, रम्मनि च अम्बवनानि भागसो ।
अहञ्च भरियाय समङ्गिभूतो, तुवञ्च पत्तोसि सकं निकेत”न्ति ॥

तत्थ यथापि गच्छेति मनो नाम किञ्चापि न गच्छति, दूरे आरम्मणं गणहन्तो पन गतोति वुच्चति, तस्मा मनस्स आरम्मणगगहणतोपि खिप्पतरं तस्स मनोमयसिन्धवस्स गमनं अहोसीति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । एतिन्दपत्थन्ति अस्सपिट्ठे निसिन्नोयेवस्स दस्सेन्तो एवमाह । सकं निकेतन्ति त्वञ्च अत्तनो निवेसनं सम्पत्तोति आह ।

तस्मिं पन दिवसे पच्चूसकाले राजा सुपिनं अदस । एवरूपो सुपिनो अहोसि — रज्जो निवेसनद्वारे पज्जाक्खन्धो सीलमयसाखो पञ्चगोरसफलो अलङ्कृतहत्थिगवास्सपटिच्छन्नो महारुक्खो ठितो । महाजनो तस्स सक्कारं कत्वा अज्जलिं पग्गय्ह नमस्समानो अट्ठासि । अथेको कण्हपुरिसो फरुसो रत्तसाटकनिवत्थो रत्तपुप्फकण्णधरो आवुधहत्थो आगन्त्वा महाजनस्स परिदेवन्तस्सेव तं रुक्खं समूलं छिन्दित्वा आकट्ठन्तो आदाय गन्त्वा पुन तं आहरित्वा पकतिट्ठानेयेव ठपेत्वा पक्कामीति । राजा तं सुपिनं परिगणहन्तो “महारुक्खो विय न अज्जो कोचि, विधुरपण्डितो । महाजनस्स परिदेवन्तस्सेव तं समूलं छिन्दित्वा आदाय गतपुरिसो विय न अज्जो कोचि, पण्डितं गहेत्वा गतमाणवो । पुन तं आहरित्वा पकतिट्ठानेयेव ठपेत्वा गतो विय सो माणवो पुन तं पण्डितं आनेत्वा धम्मसभाय द्वारे ठपेत्वा पक्कमिस्सति । अद्धा अज्ज मयं पण्डितं पस्सिस्सामा”ति सन्निट्ठानं कत्वा सोमनस्सपत्तो सकलनगरं अलङ्कारापेत्वा धम्मसभं सज्जापेत्वा अलङ्कतरतनमण्डपे धम्मासनं पज्जापेत्वा एकसतराजअमच्चगणनगरवासिजानपदपरिवुतो “अज्ज तुम्हे पण्डितं पस्सिस्सथ, मा सोचित्था”ति महाजनं अस्सासेत्वा पण्डितस्स आगमनं ओलोकेन्तो धम्मसभायं निसीदि । अमच्चादयोपि निसीदिंसु । तस्मिं खणे पुण्णकोपि पण्डितं ओतारेत्वा धम्मसभाय द्वारे परिसमज्झेयेव ठपेत्वा इरन्थति आदाय देवनगरमेव गतो । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६३९:न पुण्णको कुरूनं कत्तुसेट्ठं, ओरोपिय धम्मसभाय मज्झे ।
आजज्जमारुह् अणोमवण्णो, पक्कामि वेहायसमन्तलिकखे ॥

१६४० तं दिस्वा राजा परमप्पतीतो, उड्डाय बाहाहि पलिस्सजित्वा ।
अविकम्पयं धम्मसभाय मज्झे, निसीदयी पमुखमासनस्मि'न्ति ॥

तत्थ **अनोमवण्णो**ति अहीनवण्णो उत्तमवण्णो । **अविकम्पयन्ति** भिक्खवे, सो राजा पण्डितं पलिस्सजित्वा
महाजनमज्जे अविकम्पन्तो अनोलीयन्तोयेव हत्थे गहेत्वा अत्तनो अभिमुखं कत्वा अलङ्कृतधम्मासने निसीदापेसि ।

अथ राजा तेन सद्धिं सम्मोदित्वा मधुरपटिसन्थारं करोन्तो गाथमाह —

१६४१ त्वं नो विनेतासि रथं नद्धं, नन्दन्ति तं कुरुयो दस्सनेन ।
अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थं, कथं पमोक्खो अहु माणवस्सा'ति ॥

तत्थ **नद्धन्ति** यथा नद्धं रथं सारथि विनेति, एवं त्वं अम्हाकं कारणेन नयेन हितकिरियासु विनेता । **नन्दन्ति** तन्ति तं
दिस्वाव इमे कुरुरड्ढवासिनो तव दस्सनेन नन्दन्ति । **माणवस्सा**ति माणवस्स सन्तिका कथं तव पमोक्खो अहोसि? यो वा तं
मुञ्चन्तस्स माणवस्स पमोक्खो, सो केन कारणेन अहोसीति अत्थो ।

महासत्तो आह —

१६४२ यं माणवोत्थाभिवदी जनिन्द, न सो मनुस्सो नरवीरसेट्ठ ।
यदि ते सुतो पुण्णको नाम यक्खो, रज्जो कुवेरस्स हि सो सजिब्बो ॥

१६४३ भूमिन्धरो वरुणो नाम नागो, ब्रहा सुची वण्णबलूपपन्नो ।
तस्सानुजं धीतरं कामयानो, इरन्धती नाम सा नागकज्जा ॥

१६४४ तस्सा सुमज्झाय पियाय हेतु, पतारयित्थ मरणाय मय्हं ।
सो चेव भरियाय समङ्गिभूतो, अहञ्च अनुज्जातो मणि च लद्धो'ति ॥

तत्थ यं **माणवोत्थाभिवदी**ति जनिन्द यं त्वं “माणवो”ति अभिवदसि । **भूमिन्धरो**ति भूमिन्धरनागभवनवासी । **सा नागकज्जा**ति यं नागकज्जं सो पत्थयमानो मम मरणाय पतारयि चित्तं पवत्तेसि, सा नागकज्जा इरन्धती नाम । **पियाय**
हेतूति महाराज, सो हि नागराजा चतुप्पोसथिकपज्जहविस्सज्जने पसन्नो मं मणिना पूजेत्वा नागभवनं गतो विमलाय नाम
देविया तं मणिं अदिस्वा “देव, कुहिं मणी”ति पुच्छितो मम धम्मकथिकभावं वण्णेसि । सा मय्हं धम्मकथं सोतुकामा हुत्वा
मम हृदये दोहळं उप्पादेसि । नागराजा दुग्गहितेन पन धीतरं इरन्धतिं आह — “माता, ते विधुरस्स हृदयमंसं दोहळिनी, तस्स
हृदयमंसं आहरितुं समत्थं सामिकं परियेसाही”ति । सा परियेसन्ती वेस्सवणस्स भागिनेय्यं पुण्णकं नाम यक्खं दिस्वा तं
अत्तनि पटिबद्धचित्तं जत्वा पितु सन्तिकं नेसि । अथ नं सो “विधुरपण्डितस्स हृदयमंसं आहरितुं सक्कोन्तो इरन्धतिं
लभिस्ससी”ति आह । पुण्णको वेपुल्लपब्बततो चक्कवत्तिपरिभोगं मणिरतनं आहरित्वा तुम्हेहि सद्धिं जूतं कीळित्वा मं
जिनित्वा लभि । अहञ्च मम निवेसने तीहं वसापेत्वा महन्तं सक्कारं अकासिं । सोपि मं अस्सवालधिं गाहापेत्वा हिमवन्ते
रुक्खेसु च पब्बतेसु च पोथेत्वा मारेतुं असक्कोन्तो सत्तमे वातक्खन्धे वेरम्भवातमुखे च पक्खन्दित्वा अनुपुब्बेन
सद्धियोजनुब्बेधे काळागिरिमत्थके ठपेत्वा सीहवेसादिवसेन इदञ्चिदञ्च रूपं कत्वापि मारेतुं असक्कोन्तो मया अत्तनो

मारणकारणं पुट्टो आचिक्खि । अथस्साहं साधुनरधम्मे कथेसिं । तं सुत्वा पसन्नचित्तो मं इध आनेतुकामो अहोसि ।

अथाहं तं आदाय नागभवनं गन्त्वा नागरज्जो च विमलाय च धम्मं देसेसिं । ततो नागराजा च विमला च सब्बनागपरिसा च पसीदिसु । नागराजा तत्थ मया छाहं वुत्थकाले इरन्धतिं पुण्णकस्स अदासि । सो तं लभित्वा पसन्नचित्तो हुत्वा मं मणिरतनेन पूजेत्वा नागराजेन आणत्तो मनोमयसिन्धवं आरोपेत्वा सयं मज्झिमासने निसीदित्वा इरन्धतिं पच्छिमासने निसीदापेत्वा मं पुरिमासने निसीदापेत्वा इधागन्त्वा परिसमज्जे ओतारेत्वा इरन्धतिं आदाय अत्तनो नगरमेव गतो । एवं, महाराज, सो पुण्णको तस्सा सुमज्झाय पियाय हेतु पतारयित्थ मरणाय मय्हं । अथेवं मं निस्साय सो चेव भरियाय समङ्गिभूतो, मम धम्मकथं सुत्वा पसन्नेन नागराजेन अहज्ज अनुज्जातो, तस्स पुण्णकस्स सन्निका अयं सब्बकामददो चक्कवत्तिपरिभोगमणि च लद्धो, गण्हथ, देव, इमं मणिन्ति रज्जो रतनं अदासि ।

ततो राजा पच्चूसकाले अत्तना दिट्ठसुपिनं नगरवासीनं कथेतुकामो “भोन्तो, नगरवासिनो अज्ज मया दिट्ठसुपिनं सुणाथा”ति वत्वा आह —

१६४५ रुक्खो हि मय्हं पद्दारे सुजातो, पज्जाक्खन्धो सीलमयस्स साखा ।
अत्थे च धम्मे च ठितो निपाको, गवप्फलो हत्थिगवास्सछन्नो ॥

१६४६ नच्चगीततूरियाभिनादिते, उच्छिज्ज सेनं पुरिसो अहासि ।
सो नो अयं आगतो सन्निकेतं, रुक्खस्सिमस्सापचितिं करोथ ॥

१६४७ ये केचि वित्ता मम पच्चयेन, सब्बेव ते पातुकरोन्तु अज्ज ।
तिब्बानि कत्वान उपायनानि, रुक्खस्सिमस्सापचितिं करोथ ॥

१६४८ ये केचि बद्धा मम अत्थि रट्ठे, सब्बेव ते बन्धना मोचयन्तु ।
यथेवयं बन्धनस्मा पमुत्तो, एवमेते मुज्जरे बन्धनस्मा ॥

१६४९ उन्नङ्गला मासमिमं करोन्तु, मंसोदनं ब्राह्मणा भक्खयन्तु ।
अमज्जपा मज्जरहा पिवन्तु, पुण्णाहि थालाहि पलिस्सुताहि ॥

१६५० महापथं निच्च समव्हयन्तु, तिब्बज्ज रुक्खं विदहन्तु रट्ठे ।
यथाज्जमज्जं न विहेठयेय्युं, रुक्खस्सिमस्सापचितिं करोथा”ति ॥

तत्थ सीलमयस्स साखाति एतस्स रुक्खस्स सीलमया साखा । अत्थे च धम्मेचाति वद्धियज्ज सभावे च । ठितो निपाकोति सो पज्जामयरुक्खो पतिट्ठितो । गवप्फलोति पज्जविधगोरसफलो । हत्थिगवास्सछन्नोति अलङ्कृतहत्थिगवास्सेहि सज्छन्नो । नच्चगीततूरियाभिनादितेति अथ तस्स रुक्खस्स पूजं करोन्तेन महाजनेन तस्मिं रुक्खे एतेहि नच्चादीहि अभिनादिते । उच्छिज्ज सेनं पुरिसो अहासीति एको कण्हपुरिसो आगन्त्वा तं रुक्खं उच्छिज्ज परिवारेत्वा ठितं सेनं पलापेत्वा अहासि गहेत्वा गतो । पुन सो रुक्खो आगन्त्वा अम्हाकं निवेसनद्वारयेव ठितो । सो नो अयं रुक्खसदिसो पण्डितो सन्निकेतं आगतो । इदानि सब्बेव तुम्हे रुक्खस्स इमस्स अपचितिं करोथ, महासक्कारं पवत्तेथ ।

मम पच्ययेनाति अम्भो, अमच्चा ये केचि मं निस्साय लद्धेन यसेन वित्ता तुट्टचित्ता, ते सब्बे अत्तनो वित्तं पातुकरोन्तु । तिब्बानीति बहलानि महन्तानि । उपायनानीति पण्णाकारे । ये केचीति अन्तमसो कीळनत्थाय बद्धे मिगपक्खिनो उपादाय । मुञ्चरेति मुञ्चन्तु । उन्नङ्गला मासमिमं करोन्तूति इमं मासं कसननङ्गलानि उस्सापेत्वा एकमन्ते ठपेत्वा नगरे भेरिं चरापेत्वा सब्बेव मनुस्सा महाछणं करोन्तु । भक्खयन्तूति भुञ्जन्तु । अमज्जपाति एत्थ अ-कारो निपातमत्तं, मज्जपा पुरिसा मज्जरहा अत्तनो अत्तनो आपानट्टानेसु निसिन्ना पिवन्तूति अत्थो । पुण्णाहि थालाहीति पुण्णेहि थालेहि । पलिस्सुताहीति अतिपुण्णत्ता पग्घरमानेहि । महापथं निच्च समव्हयन्तूति अन्तो नगरे अलङ्कृतमहापथं राजमगं निस्साय ठिता वेसिया निच्चकालं किलेसवसेन किलेसत्थिकं जनं अव्हयन्तूति अत्थो । तिब्बन्ति गाळ्हं । यथाति यथा रक्खस्स सुसंविहितत्ता उन्नङ्गला हुत्वा रुक्खस्सिमस्स अपचितिं करोन्ता अज्जमज्जं न विहेठयेय्युं, एवं रक्खं संविदहन्तूति अत्थो ।

एवं रज्जा वृत्ते —

१६५१:ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
बहुं अन्नञ्च पानञ्च, पण्डितस्साभिहारयुं ॥

१६५२हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
बहुं अन्नञ्च पानञ्च, पण्डितस्साभिहारयुं ॥

१६५३समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।
बहुं अन्नञ्च पानञ्च, पण्डितस्साभिहारयुं ॥

१६५४बहुजनो पसन्नोसि, दिस्वा पण्डितमागते ।
पण्डितमिह अनुप्पत्ते, चेलुक्खेपो पवत्तथा”ति ॥

तत्थ अभिहारयुन्ति एवं रज्जा आणत्ता महाछणं पटियादेत्वा सब्बे सत्ते बन्धना मोचेत्वा एते सब्बे ओरोधादयो नानप्पकारं पण्णाकारं सज्जित्वा तेन सद्धिं अन्नञ्च पानञ्च पण्डितस्स पेसेसुं । पण्डितमागतेति पण्डिते आगते तं पण्डितं दिस्वा बहुजनो पसन्नो अहोसि ।

छणो मासेन ओसानं अगमासि । ततो महासत्तो बुद्धकिच्चं साधेन्तो विय महाजनस्स धम्मं देसेन्तो राजानञ्च अनुसासन्तो दानादीनि पुज्जानि कत्वा यावतायुकं ठत्वा आयुपरियोसाने सग्गपरायणो अहोसि । राजानं आदिं कत्वा सब्बेपि नगरवासिनो पण्डितस्सोवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा आयुपरियोसाने सग्गपुरं पूरयिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो पज्जासम्पन्नो उपायकुसलोयेवा”ति वत्था जातकं समोधानेसि — “तदा पण्डितस्स मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, जेट्ठभरिया राहुलमाता, जेट्ठपुत्तो राहुलो, विमला उप्पलवण्णा, वरुणनागराजा सारिपुत्तो, सुपण्णराजा मोग्गल्लानो, सक्को अनुरुद्धो, धनञ्जयकोरब्बराजा आनन्दो, पुण्णको छन्नो, परिसा बुद्धपरिसा, विधुरपण्डितो पन अहमेव सम्मासम्बुद्धो अहोसि”न्ति ।

विधुरजातकवण्णना नवमा ।

[५४७] १०. वेस्सन्तरजातकवण्णना

दसवरकथावण्णना

फुस्सती वरवण्णाभेति इदं सत्था कपिलवत्थुं उपनिस्साय निग्रोधारामे विहरन्तो पोक्खरवस्सं आरब्ध कथेसि । यदा हि सत्था पवत्तितवरधम्मचक्को अनुक्कमेन राजगहं गन्त्वा तत्थ हेमन्तं वीतिनामेत्वा उदायित्थेरेन मग्गदेसकेन वीसतिसहस्सखीणासवपरिवुतो पठमगमनेन कपिलवत्थुं अगमासि, तदा सक्क्यराजानो “मयं अम्हाकं जातिसेट्ठं पस्सिस्सामा”ति सन्निपतित्वा भगवतो वसनट्ठानं वीमंसमाना “निग्रोधसक्कस्सारामो रमणीयो”ति सल्लक्खेत्वा तत्थ सब्बं पटिजग्गनविधिं कत्वा गन्धपुप्फादिहत्था पच्चुग्गमनं करोन्ता सब्बालङ्कारप्पटिमण्डिते दहरदहरे नागरदारके च नागरदारिकायो च पठमं पहिणिसु, ततो राजकुमारे च राजकुमारिकायो च । तेसं अन्तरा सामं गन्धपुप्फचुण्णादीहि सत्थारं पूजेत्वा भगवन्तं गहेत्वा निग्रोधाराममेव अगमिंसु । तत्थ भगवा वीसतिसहस्सखीणासवपरिवुतो पञ्चत्तवरबुद्धासने निसीदि । तदा हि साकिया मानजातिका मानत्थद्धा । ते “अयं सिद्धत्थकुमारो अम्हेहि दहरतरो, अम्हाकं कनिट्ठो भागिनेय्यो पुत्तो नत्ता”ति चिन्तेत्वा दहरदहरे राजकुमारे च राजकुमारिकायो च आहंसु “तुम्हे भगवन्तं वन्दथ, मयं तुम्हाकं पिट्ठितो निसीदिस्सामा”ति ।

तेसु एवं अवन्दित्वा निसिन्नेसु भगवा तेसं अज्झासयं ओलोकेत्वा “न मं जातयो वन्दन्ति, हन्द इदानेव वन्दापेस्सामी”ति अभिज्जापादकं चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा ततो वुट्ठाय आकासं अब्भुग्गन्त्वा तेसं सीसे पादपंसुं ओकिरमानो विय कण्डम्बरुक्खमूले यमकपाटिहारियसदिसं पाटिहारियं अकासि । राजा सुद्धोदनो तं अच्छरियं दिस्वा आह “भन्ते, तुम्हाकं जातदिवसे काळदेवलस्स वन्दनत्थं उपनीतानं वो पादे परिवत्तित्वा ब्राह्मणस्स मत्थके ठिते दिस्वा अहं तुम्हाकं पादे वन्दिं, अयं मे पठमवन्दना । पुनपि वप्पमङ्गलदिवसे जम्बुच्छायाय सिरिसयने निसिन्नानं वो जम्बुच्छायाय अपरिवत्तनं दिस्वापि अहं तुम्हाकं पादे वन्दिं, अयं मे दुतियवन्दना । इदानि इमं अदिट्ठपुब्बं पाटिहारियं दिस्वापि तुम्हाकं पादे वन्दामि, अयं मे ततियवन्दना”ति । रज्जा पन वन्दिते अवन्दित्वा ठातुं समत्थो नाम एकसाकियोपि नाहोसि, सब्बे वन्दिंसुयेव ।

इति भगवा जातयो वन्दापेत्वा आकासतो ओतरित्वा पञ्चत्तवरबुद्धासने निसीदि । निसिन्ने च भगवति सिखापत्तो जातिसमागमो अहोसि, सब्बे एकग्गचित्ता हुत्वा निसीदिंसु । ततो महामेघो उट्ठहित्वा पोक्खरवस्सं वस्सि, तम्बवण्णं उदकं हेट्ठा विरवन्तं गच्छति । ये तेमेतुकामा, ते तेमेन्ति । अतेमेतुकामस्स सरीरे एकबिन्दुमत्तम्पि न पतति । तं दिस्वा सब्बे अच्छरियम्भुतचित्तजाता अहेसुं । “अहो अच्छरियं अहो अब्भुतं अहो बुद्धानं महानुभावता, येसं जातिसमागमे एवरूपं पोक्खरवस्सं वस्सी”ति भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं । तं सुत्वा सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि मम जातिसमागमे महामेघो पोक्खरवस्सं वस्सियेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते सिविरट्ठे जेतुत्तरनगरे सिविमहाराजा नाम रज्जं कारेन्तो सज्जयं नाम पुत्तं पटिलभि । सो तस्स वयप्पत्तस्स महाराजधीतरं फुस्सतिं नाम राजकज्जं आनेत्वा रज्जं निर्यादेत्वा फुस्सतिं अग्गमहेसिं अकासि । तस्सा अयं पुब्बयोगो — इतो एकनवुतिकप्पे विपस्सी नाम सत्था लोके उदपादि । तस्मिं बन्धुमतिनगरं निस्साय खेमे मिगदाये विहरन्ते एको राजा रज्जो बन्धुमस्स अनग्घेन चन्दनसारं सद्धिं सतसहस्सघनिकं सुवण्णमालं पेसेसि । रज्जो पन द्वे धीतरो अहेसुं । सो तं पण्णाकारं तासं दातुकामो हुत्वा चन्दनसारं जेट्टिकाय अदासि, सुवण्णमालं कनिट्ठाय अदासि । ता उभोपि “न मयं इमं

अत्तनो सरीरे पिळन्धिस्साम, सत्थारमेव पूजेस्सामा”ति चिन्तेत्वा राजानं आहंसु “तात, चन्दनसारेन च सुवण्णमालाय च दसबलं पूजेस्सामा”ति । तं सुत्वा राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि । जेट्टिका सुखुमचन्दनचुण्णं कारेत्वा सुवण्णसमुगं पूरेत्वा गण्हापेसि । कनिट्ठभगिनी पन सुवण्णमालं उरच्छदमालं कारापेत्वा सुवण्णसमुगेन गण्हापेसि । ता उभोपि मिगदायविहारं गन्त्वा जेट्टिका चन्दनचुण्णेन दसबलस्स सुवण्णवण्णं सरीरं पूजेत्वा सेसचुण्णानि गन्धकुटियं विकिरित्वा “भन्ते, अनागते तुम्हादिसस्स बुद्धस्स माता भवेय्य”न्ति पत्थनं अकासि । कनिट्ठभगिनीपि तथागतस्स सुवण्णवण्णं सरीरं सुवण्णमालाय कतेन उरच्छदेन पूजेत्वा “भन्ते, याव अरहत्तप्पत्ति, ताव इदं पसाधनं मम सरीरा मा विगतं होतू”ति पत्थनं अकासि । सत्थापि तासं अनुमोदनं अकासि ।

ता उभोपि यावतायुकं ठत्वा देवलोके निब्बत्तिंसु । तासु जेट्टभगिनी देवलोकतो मनुस्सलोकं, मनुस्सलोकतो देवलोकं संसरन्ती एकनवुतिकप्पावसाने अम्हाकं बुद्धप्पादकाले बुद्धमाता महामायादेवी नाम अहोसि । कनिट्ठभगिनीपि तथेव संसरन्ती कस्सपदसबलस्स काले किकिस्स रज्जो धीता हुत्वा निब्बत्ति । सा चित्तकम्मकताय विय उरच्छदमालाय अलङ्कतेन उरेन जातत्ता उरच्छदा नाम कुमारिका हुत्वा सोळसवस्सिककाले सत्थु भत्तानुमोदनं सुत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठाया अपरभागे भत्तानुमोदनं सुणन्तेनेव पितरा सोतापत्तिफलं पत्तदिवसेयेव अरहत्तं पत्वा पब्बजित्वा परिनिब्बायि । किकिराजापि अज्जा सत्त धीतरो लभि । तासं नामानि —

“समणी समणगुत्ता च, भिक्खुनी भिक्खदायिका ।
धम्मा चेव सुधम्मा च, सङ्गदासी च सत्तमी”ति ॥

ता इमस्मिं बुद्धप्पादे —

“खेमा उप्पलवण्णा च, पटाचारा च गोतमी ।
धम्मदिन्ना महामाया, विसाखा चापि सत्तमी”ति ॥

तासु फुस्सती सुधम्मा नाम हुत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा विपस्सिसम्मासम्बुद्धस्स कताय चन्दनचुण्णपूजाय फलेन रत्तचन्दनरसपरिफोसितेन विय सरीरेन जातत्ता फुस्सती नाम कुमारिका हुत्वा देवेसु च मनुस्सेसु च संसरन्ती अपरभागे सक्कस्स देवरज्जो अगगमहेसी हुत्वा निब्बत्ति । अथस्सा यावतायुकं ठत्वा पञ्चसु पुब्बनिमित्तेसु उप्पन्नेसु सक्को देवराजा तस्सा परिकखीणायुकत्वं अत्वा महन्तेन यसेन तं आदाय नन्दनवनुय्यानं गन्त्वा तत्थ तं अलङ्कतसयनपिट्ठे निसिन्नं सयं सयनपस्से निसीदित्वा एतदवोच “भद्दे फुस्सति, ते दस वरे दम्मि, ते गण्हस्सू”ति वदन्तो इमस्मिं गाथासहस्सपटिमण्डिते महावेस्सन्तरजातके पठमं गाथमाह —

१६५५ फुस्सती वरवण्णाभे, वरस्सु दसधा वरे ।
पथब्बा चारुपुब्बङ्गि, यं तुय्हं मनसो पिय”न्ति ॥

एवमेसा महावेस्सन्तरधम्मदेसना देवलोके पतिट्ठापिता नाम होति ।

तत्थ **फुस्सती**ति तं नामेनालपति । **वरवण्णाभे**ति वराय वण्णाभाय समन्नागते । **दसधा**ति दसविधे । **पथब्बा**ति पथवियं गहेतब्बे कत्वा **वरस्सु** गण्हस्सूति वदति । **चारुपुब्बङ्गी**ति चारुना पुब्बङ्गेन वरलक्खणेन समन्नागते । **यं तुय्हं**

मनसो पियन्ति यं यं तव मनसा पियं, तं तं दसहि कोट्टासेहि गण्हाहीति वदति ।

सा अत्तनो चवनधम्मतं अजानन्ती पमत्ता हुत्वा दुतियगाथमाह —

१६५६:देवराज नमो त्यत्थु, किं पापं पकतं मया ।
रम्मा चावेसि मं ठाना, वातोव धरणीरुहं”न्ति ॥

तत्थ नमो त्यत्थूति नमो ते अत्थु । किं पापन्ति किं मया तव सन्तिके पापं पकतन्ति पुच्छति । धरणीरुहन्ति रुक्खं ।

अथस्सा पमत्तभावं जत्वा सक्को द्वे गाथा अभसि —

१६५७:न चेव ते कतं पापं, न च मे त्वमसि अप्पिया ।
पुञ्जञ्च ते परिक्खीणं, येन तेवं वदामहं ॥

१६५८:सन्तिके मरणं तुहं, विनाभावो भविस्सति ।
पटिगण्हाहि मे एते, वरे दस पवेच्छतो”ति ॥

तत्थ येन तेवन्ति येन ते एवं वदामि । तुहं विनाभावोति तव अम्हेहि सद्धिं वियोगो भविस्सति । पवेच्छतोति ददमानस्स ।

सा सक्कस्स वचनं सुत्वा निच्छयेन अत्तनो मरणं जत्वा वरं गणहन्ती आह —

१६५९:वरं चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
सिविराजस्स भद्वन्ते, तत्थ अस्सं निवेसने ॥

१६६०:नीलनेत्ता नीलभमु, नीलक्खी च यथा मिगी ।
फुस्सती नाम नामेन, तत्थपस्सं पुरिन्दन ॥

१६६१:पुत्तं लभेथ वरदं, याचयोगं अमच्छरिं ।
पूजितं पटिराजूहि, कित्तिमन्तं यसस्सिनं ॥

१६६२:गब्भं मे धारयन्तिया, मज्झिमङ्गं अनुन्नतं ।
कुच्छि अनुन्नतो अस्स, चापंव लिखितं समं ॥

१६६३:थना मे नप्पपतेय्युं, पलिता न सन्तु वासव ।
काये रजो न लिम्पेथ, वज्झञ्चापि पमोचये ॥

१६६४:मयूरकोज्वाभिरुदे, नारिवरगणायुते ।

खुज्जचेलापकाकिण्णे, सूतमागधवणिण्णे ॥

१६६५ चित्रगगळेरुघुसिते, सुरामंसपबोधने ।

सिविराजस्स भदन्ते, तत्थस्सं महेसी पिया'ति ॥

तत्थ **सिविराजस्सा**ति सा सकलजम्बुदीपतलं ओलोकेन्ती अत्तनो अनुच्छविकं सिविरज्जो निवेसनं दिस्वा तत्थ अगमहेसिभावं पत्थेन्ती एवमाह । **यथा मिगी**ति एकवस्सिका हि मिगपोतिका नीलनेत्ता होति, तेनेवमाह । **तत्थपस्सन्ति** तत्थपि इमिनाव नामेन अस्सं । **लभेथा**ति लभेय्यं । **वरदन्ति** अलङ्कृतसीसअखियुगलहदयमंसरुधिरसेतच्छत्तपुत्तदारेसु याचितयाचितस्स वरभण्डस्स दायकं । **कुच्छी**ति “मज्झिमङ्ग”न्ति वुत्तं सरूपतो दस्सेति । **लिखितन्ति** यथा छेकेन धनुकारेन सम्मा लिखितं धनु अनुन्नतमज्झं तुलावट्टं समं होति, एवरूपो मे कुच्छि भवेय्य ।

नप्पपतेय्युन्ति पतित्वा लम्बा न भवेय्युं । **पलिता न सन्तु वासवा**ति वासव देवसेट्ठ, पलितानिपि मे सिरस्मिं न सन्तु मा पज्जायिंसु । “पलितानि सिरोरुहा”तिपि पाठो । **वज्झञ्चापी**ति किब्बिसकारकं राजापराधिकं वज्झप्पत्तचोरं अत्तनो बलेन मोचेतुं समत्था भवेय्यं । इमिना अत्तनो इस्सरियभावं दीपेति । **भूतमागधवणिण्णे**ति भोजनकालादीसु थुतिवसेन कालं आरोचेन्तेहि सूतेहि चेव मागधकेहि च वणिण्णे । **चित्रगगळेरुघुसिते**ति पञ्चङ्गिकतूरियसद्वसदिसं मनोरमं रवं रवन्तेहि सत्तरतनविचित्तेहि द्वारकवाटेहि उग्घोसिते । **सुरामंसपबोधने**ति “पिवथ, खादथा”ति सुरामंसेहि पबोधियमानजने एवरूपे सिविराजस्स निवेसने तस्स अगमहेसी भवेय्यन्ति इमे दस वरे गण्णिह ।

तत्थ सिविराजस्स अगमहेसिभावो पठमो वरो, नीलनेत्तता दुतियो, नीलभमुकता ततियो, फुस्सतीति नामं चतुत्थो, पुत्तपटिलाभो पञ्चमो, अनुन्नतकुच्छिता छट्ठो, अलम्बत्थनता सत्तमो, अपलितभावो अट्ठमो, सुखुमच्छविभावो नवमो, वज्झप्पमोचनसमत्थता दसमो वरोति ।

सक्को आह —

१६६६ ये ते दस वरा दिन्ना, मया सब्बङ्गसोभने ।

सिविराजस्स विजिते, सब्बे ते लच्छसी वरे”ति ॥

अथस्सा सक्को देवराजा फुस्सतिया दस वरे अदासि, दत्त्वा च पन “भदे फुस्सति, तव सब्बे ते समिज्झन्तू”ति वत्त्वा अनुमोदि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६६७ इदं वत्त्वान मघवा, देवराजा सुजम्पति ।

फुस्सतिया वरं दत्त्वा, अनुमोदित्थ वासवो”ति ॥

तत्थ **अनुमोदित्था**ति “सब्बे ते लच्छसि वरे”ति एवं वरे दत्त्वा पमुदितो तुट्ठमानसो अहोसीति अत्थो ।

दसवरकथा निट्ठिता ।

हिमवन्तवण्णना

इति सा वरे गहेत्वा ततो चुता मद्दरञ्जो अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । जायमाना च चन्दनचुण्णपरिकिण्णेन विय सरीरेन जाता । तेनस्सा नामगहणदिवसे “फुस्सती” त्वेव नामं करिंसु । सा महन्तेन परिवारेन वड्ढित्वा सोळसवस्सकाले उत्तमरूपधरा अहोसि । अथ नं सिविमहाराजा पुत्तस्स सञ्जयकुमारस्स अत्थाय आनेत्वा तस्स छत्तं उस्सापेत्वा सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं जेट्टिकं कत्वा अगमहेसिद्वाने ठपेसि । तेन वुत्तं —

“ततो चुता सा फुस्सती, छत्तिये उपपज्जथ ।

जेतुत्तरम्हि नगरे, सञ्जयेन समागमी” ति ॥

सा सञ्जयस्स पिया मनापा अहोसि । अथ नं सक्को आवज्जमानो “मया फुस्सतिया दिन्नवरेसु नव वरा समिद्धा” ति दिस्वा “एको पन पुत्तवरो न ताव समिज्झति, तम्पिस्सा समिज्झापेस्सामी” ति चिन्तेसि । तदा महासत्तो तावतिसदेवलोके वसति, आयु चस्स परिकखीणं अहोसि । तं जत्वा सक्को तस्स सन्तिकं गन्त्वा “मारिस, तया मनुस्सलोकं गन्तुं वट्ठति, तत्थ सिविरञ्जो अगमहेसिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हितुं वट्ठती” ति वत्वा तस्स चेव अञ्जेसञ्च चवनधम्मानं सट्ठिसहस्सानं देवपुत्तानं पटिञ्जं गहेत्वा सकट्टानमेव गतो । महासत्तोपि ततो चवित्वा तत्थुपपन्नो, सेसदेवपुत्तापि सट्ठिसहस्सानं अमच्चानं गेहेसु निब्बत्तिसु । महासत्ते कुच्छिगते फुस्सती दोहळिनी हुत्वा चतूसु नगरद्वारेसु नगरमज्झे राजनिवेसनद्वारे चाति छसु ठानेसु छ दानसालायो कारापेत्वा देवसिकं छ सतसहस्सानि विस्सज्जेत्वा महादानं दातुकामा अहोसि ।

राजा तस्सा दोहळं सुत्वा नेमित्तके ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा पुच्छि । नेमित्तका — “महाराज, देविया कुच्छिम्हि दानाभिरतो सत्तो उप्पन्नो, दानेन तित्तिं न गमिस्सती” ति वदिंसु । तं सुत्वा राजा तुट्ठमानसो हुत्वा छ दानसालायो कारापेत्वा वुत्तप्पकारं दानं पट्टपेसि । बोधिसत्तस्स पटिसन्धिगहणकालतो पट्टाय रञ्जो आयस्स पमाणं नाम नाहोसि । तस्स पुज्जानुभावेन सकलजम्बुदीपराजानो पण्णाकारं पहिणिसु । देवी महन्तेन परिवारेन गब्भं धारेन्ती दसमासे परिपुण्णे नगरं दट्ठुकामा हुत्वा रञ्जो आरोचेसि । राजा नगरं देवनगरं विय अलङ्कारापेत्वा देविं रथवरं आरोपेत्वा नगरं पदक्खिणं कारेसि । तस्सा वेस्सानं वीथिया वेमज्झं सम्पत्तकाले कम्मजवाता चलिंसु । अथ अमच्चा रञ्जो आरोचेसु । तं सुत्वा वेस्सवीथियंयेव तस्सा सूतिघरं कारापेत्वा वासं गण्हापेसि । सा तत्थ पुत्तं विजायि । तेन वुत्तं —

“दस मासे धारयित्वान, करोन्ती पुरं पदक्खिणं ।

वेस्सानं वीथिया मज्झे, जनेसि फुस्सती मम” न्ति ॥ (चरिया० १.७६) ।

महासत्तो मातु कुच्छितो निक्खन्तोयेव विसदो हुत्वा अक्खीनि उम्मीलेत्वा निक्खमि । निक्खन्तोयेव च मातु हत्थं पसारेत्वा “अम्म, दानं दस्सामि, अत्थि किञ्चि ते धनं” न्ति आह । अथस्स माता “तात, यथाअज्झासयेन दानं देही” ति पसारितहत्थे सहस्सत्थविकं ठपेसि । महासत्तो हि उमङ्गजातके इमस्मिं जातके पच्छिमत्तभावेति तीसु ठानेसु जातमत्तेयेव मातरा सद्धिं कथेसि । अथस्स नामगहणदिवसे वेस्सवीथियं जातत्ता “वेस्सन्तरो” ति नामं करिंसु ।

तेन वुत्तं —

“न मय्हं मत्तिकं नामं, नपि पेतिकसम्भवं ।

जातोम्हि वेस्सवीथियं, तस्मा वेस्सन्तरो अहु” न्ति ॥ (चरिया० १.७७) ।

जातदिवसेयेव पनस्स एका आकासचारिणी करेणुका अभिमङ्गलसम्मत्तं सब्बसेतं हत्थिपोतकं आनेत्वा मङ्गलहत्थिद्वाने ठपेत्वा पक्कामि । तस्स महासत्तं पच्चयं कत्वा उप्पन्नत्ता “पच्चयो” त्वेव नामं करिंसु । तं दिवसमेव अमच्चगेहेसु सट्ठिसहस्सकुमारका जायिंसु । राजा महासत्तस्स अतिदीघादिदोसे विवज्जेत्वा अलम्बथनियो मधुरखीरायो चतुसट्ठि धातियो उपट्ठापेसि । तेन सट्ठिं जातानञ्च सट्ठिदारकसहस्सानं एकेका धातियो उपट्ठापेसि । सो सट्ठिसहस्सेहि दारकेहि सट्ठिं महन्तेन परिवारेन वड्ढति । अथस्स राजा सतसहस्सगघनकं कुमारपिळन्धनं कारापेसि । सो चतुप्पञ्चवस्सिककाले तं ओमुज्जित्वा धातीनं दत्वा पुन ताहि दीयमानम्पि न गण्हि । ता रज्जो आरोचयिंसु । राजा तं सुत्वा “मम पुत्तेन दिन्नं ब्रह्मदेय्यमेव होतू”ति अपरम्पि कारेसि । कुमारो तम्पि अदासियेव । इति दारककालेयेव धातीनं नव वारे पिळन्धनं अदासि ।

अट्ठवस्सिककाले पन पासादवरगतो सिरिसयनपिट्ठे निसिन्नोव चिन्तेसि “अहं बाहिरकदानमेव देमि, तं मं न परितोसेति, अज्झत्तिकदानं दातुकामोमिहि, सचे मं कोचि सीसं याचेय्य, सीसं छिन्दित्वा तस्स ददेय्यं । सचेपि मं कोचि हदयं याचेय्य, उरं भिन्दित्वा हदयं नीहरित्वा ददेय्यं । सचे अक्खीनि याचेय्य, अक्खीनि उप्पाटेत्वा ददेय्यं । सचे सरीरमंसं याचेय्य, सकलसरीरतो मंसं छिन्दित्वा ददेय्यं । सचेपि मं कोचि रुधिरं याचेय्य, रुधिरं गहेत्वा ददेय्यं । अथ वापि कोचि ‘दासो मे होही’ति वदेय्य, अत्तानमस्स सावेत्वा दासं कत्वा ददेय्य”न्ति । तस्सेवं सभावं चिन्तेन्तस्स चतुनहुताधिकद्वियोजनसतसहस्सबहला अयं महापथवी मत्तवरवारणो विय गज्जमाना कम्पि । सिनेरुपब्बतराजा सुसेदितवेत्तङ्कुरो विय ओनमित्वा जेतुत्तरनगराभिमुखो अट्ठासि । पथविसद्देन देवा गज्जन्तो खणिकवस्सं वस्सि, अकालविज्जुलता निच्छरिंसु, सागरो सङ्गुभि । सक्को देवराजा अप्फोटेसि, महाब्रह्मा साधुकारमदासि । पथवितलतो पट्ठायाव ब्रह्मलोका एककोलाहलं अहोसि ।

वुत्तम्पि चेतं —

“यदाहं दारको होमि, जातिया अट्ठवस्सिको ।

तदा निसज्ज पासादे, दानं दातुं विचिन्तयिं ॥

“हदयं ददेय्यं चक्खुं, मंसम्पि रुधिरम्पि च ।

ददेय्यं कायं सावेत्वा, यदि कोचि याचये ममं ॥

“सभावं चिन्तयन्तस्स, अकम्पितमसण्ठितं ।

अकम्पि तत्थ पथवी, सिनेरुवनवटंसका”ति ॥ (चरिया० १.७८-८०) ।

बोधिसत्तो सोळसवस्सिककालेयेव सब्बसिप्पेसु निष्फत्तिं पापुणि । अथस्स पिता रज्जं दातुकामो मातरा सट्ठिं मन्तेत्वा मद्दराजकुलतो मातुलधीतरं मट्ठिं नाम राजकज्जं आनेत्वा सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं जेट्ठिकं अग्गमहेसिं कत्वा महासत्तं रज्जे अभिसिज्जि । महासत्तो रज्जे पतिट्ठितकालतो पट्ठाया देवसिकं छ सतसहस्सानि विस्सज्जेन्तो महादानं पवत्तेसि । अपरभागे मद्दिदेवी पुत्तं विजायि । तं कञ्चनजालेन सम्पटिच्छिंसु, तेनस्स “जालीकुमारो” त्वेव नामं करिंसु । तस्स पदसा गमनकाले धीतरं विजायि । तं कण्हाजिनेन सम्पटिच्छिंसु, तेनस्सा “कण्हाजिना” त्वेव नामं करिंसु । महासत्तो मासस्स छक्खत्तुं अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरगतो छ दानसालाया ओलोकेसि । तदा कालिङ्गरट्ठे दुब्बुट्टिका अहोसि, सस्सानि न सम्पज्जिंसु, मनुस्सानं महन्तं छातभयं पवत्ति । मनुस्सा जीवितुं असक्कोन्ताचोरकम्मं करोन्ति । दुब्भिक्खपीळिता जानपदा

राजङ्गणे सन्निपतित्वा राजानं उपक्कोसिंसु । तं सुत्वा रज्ज्वा “किं, ताता”ति वुत्ते तमत्थं आरोचयिंसु । राजा “साधु, ताता, देवं वस्सापेस्सामी”ति ते उय्योजेत्वा समादिन्नसीलो उपोसथवासं वसन्तोपि देवं वस्सापेतुं नासक्खि । सो नागरे सन्निपातेत्वा “अहं समादिन्नसीलो सत्ताहं उपोसथवासं वसन्तोपि देवं वस्सापेतुं नासक्खि, किं नु खो कातब्ब”न्ति पुच्छि । सचे, देव, देवं वस्सापेतुं न सक्कोसि, एस जेतुत्तरनगरे सज्जयस्स रज्ज्वा पुत्तो वेस्सन्तरो नाम दानाभिरतो । तस्सं किर सब्बसेतो मङ्गलहत्थी अत्थि, तस्स गतगतद्धाने देवो वस्सि । ब्राह्मणे पेसेत्वा तं हत्थिं याचापेतुं वट्ठति, आणापेथाति ।

सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ब्राह्मणे सन्निपातेत्वा तेसु गुणवण्णसम्पन्ने अट्ठ जने विचिनित्वा तेसं परिब्बयं दत्त्वा “गच्छथ, तुम्हे वेस्सन्तरं हत्थिं याचित्वा आनेथा”ति पेसेसि । ब्राह्मणा अनुपुब्बेन जेतुत्तरनगरं गन्त्वा दानगगे भत्तं परिभुज्जित्वा अत्तनो सरीरं रजोपरिकिण्णं पंसुमक्खितं कत्वा पुण्णमदिवसे राजानं हत्थिं याचितुकामा हुत्वा रज्ज्वा दानगं आगमनकाले पाचीनद्वारं अगमंसु । राजापि “दानगं ओलोकेस्सामी”ति पातोव न्हत्वा नानगगरसभोजनं भुज्जित्वा अलङ्कुरित्वा अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरगतो पाचीनद्वारं अगमासि । ब्राह्मणा तत्थोकासं अलभित्वा दक्खिणद्वारं गन्त्वा उन्नतपदेसे ठत्वा रज्ज्वा पाचीनद्वारे दानगं ओलोकेत्वा दक्खिणद्वारागमनकाले हत्थे पसारेत्वा “जयतु भवं वेस्सन्तरो”ति तिक्खत्तुं आहंसु । महासत्तो ते ब्राह्मणे दिस्वा हत्थिं तेसं ठितद्धानं पेसेत्वा हत्थिक्खन्धे निसिन्नो पठमं गाथमाह —

१६६८:परूळहकच्छनखलोमा, पङ्कदन्ता रजस्सिरा ।
पग्गय्ह दक्खिणं बाहुं, किं मं याचन्ति ब्राह्मणा”ति ॥

ब्राह्मणा आहंसु —

१६६९:रतनं देव याचाम, सिवीनं रट्ठवट्ठन ।
ददाहि पवरं नागं, ईसादन्तं उरूळहव”न्ति ॥

तत्थ उरूळहवन्ति उब्बाहनसमत्थं ।

तं सुत्वा महासत्तो “अहं सीसं आदिं कत्वा अज्झत्तिकदानं दातुकामोमिह, इमे पन मं बाहिरकदानमेव याचन्ति, पूरेस्सामि तेसं मनोरथ”न्ति चिन्तेत्वा हत्थिक्खन्धवरगतो ततियं गाथमाह —

१६७०:ददामि न विकम्पामि, यं मं याचन्ति ब्राह्मणा ।
पभिन्नं कुज्जरं दन्तिं, ओपवय्हं गजुत्तम”न्ति ॥

पटिजानित्वा च पन —

१६७१:हत्थिक्खन्धतो ओरुय्ह, राजा चागाधिमानसो ।
ब्राह्मणानं अदा दानं, सिवीनं रट्ठवट्ठनो”ति ॥

तत्थ ओपवय्हन्ति राजवाहनं । चागाधिमानसोति चागेन अधिकमानसो राजा । ब्राह्मणानं अदा दानन्ति सो वारणस्स अनलङ्कतद्धानं ओलोकनत्थं तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा अनलङ्कतद्धानं अदिस्वा कुसुममिस्सकसुगन्धोदकपूरितं सुवण्णभिङ्गारं गहेत्वा “इतो एथा”ति वत्त्वा अलङ्कतरजतदामसदिसं हत्थिसोण्डं गहेत्वा तेसं हत्थे ठपेत्वा उदकं पातेत्वा

अलङ्कृतवारणं ब्राह्मणानं अदासि ।

तस्स चतूसु पादेसु अलङ्कारो चत्तारि सतसहस्सानि अगघति, उभोसु पस्सेसु अलङ्कारो द्वे सतसहस्सानि, हेट्ठा उदरे कम्बलं सतसहस्सं, पिट्ठियं मुत्तजालं मणिजालं कञ्चनजालन्ति तीणि जालानि तीणि सतसहस्सानि, उभोसु कण्णेसु अलङ्कारो द्वे सतसहस्सानि, पिट्ठियं अत्थरणकम्बलं सतसहस्सं, कुम्भालङ्कारो सतसहस्सं, तयो वटंसका तीणि सतसहस्सानि, कण्णचूळालङ्कारो द्वे सतसहस्सानि, द्विन्नं दन्तानं अलङ्कारो द्वे सतसहस्सानि, सोण्डाय सोवत्थिकालङ्कारो सतसहस्सं, नङ्गुडालङ्कारो सतसहस्सं, आरोहणनिस्सेणि सतसहस्सं, भुञ्जनकटाहं सतसहस्सं, ठपेत्वा अनग्घं भण्डं कायारुळहपसाधनं द्वावीसति सतसहस्सानि । एवं ताव एत्तकं धनं चतुवीसतिसतसहस्सानि अगघति । छत्तपिण्डियं पन मणि, चूळामणि, मुत्ताहारे मणि, अङ्कुसे मणि, हत्थिकण्ठे वेठनमुत्ताहारे मणि, हत्थिकुम्भे मणीति इमानि छ अनग्घानि, हत्थीपि अनग्घोयेवाति हत्थिना सद्धिं सत्त अनग्घानीति सब्बानि तानि ब्राह्मणानं अदासि । तथा हत्थिनो परिचारकानि पञ्च कुलसतानि हत्थिमेण्डहत्थिगोपकेहि सद्धिं अदासि । सह दानेनेवस्स हेट्ठा वुत्तनयेनेव भूमिकम्पादयो अहेसुं । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६७२ तदासि यं भिंसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
हत्थिनागे पदिन्नम्हि, मेदनी सम्पकम्पथ ॥

१६७३ तदासि यं भिंसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
हत्थिनागे पदिन्नम्हि, खुभित्थ नगरं तदा ॥

१६७४ समाकुलं पुरं आसि, घोसो च विपुलो महा ।
हत्थिनागे पदिन्नम्हि, सिवीनं रट्ठवट्टुने'ति ॥

तत्थ तदासीति तदा आसि । हत्थिनागेति हत्थिसङ्घाते नागे । खुभित्थ नगरं तदाति तदा जेतुत्तरनगरं सङ्खुभितं अहोसि ।

ब्राह्मणा किर दक्खिणद्वारे हत्थिं लभित्वा हत्थिपिट्ठे निसीदित्वा महाजनपरिवारा नगरमज्झेन पायिंसु । महाजनो ते दिस्वा “अम्भो ब्राह्मणा, अम्हाकं हत्थिं आरुळ्हा कुतो वो हत्थी लब्धा”ति आह । ब्राह्मणा “वेस्सन्तरमहाराजेन नो हत्थी दिन्नो, के तुम्हे”ति महाजनं हत्थविकारादीहि घट्टेन्ता नगरमज्झेन गन्त्वा उत्तरद्वारेन निक्खमिंसु । नागरा देवतावट्टुनेन बोधिसत्तस्स कुद्धा राजद्वारे सन्निपतित्वा महन्तं उपक्कोसमकंसु । तेन वुत्तं —

“समाकुलं पुरं आसि, घोसो च विपुलो महा ।
हत्थिनागे पदिन्नम्हि, सिवीनं रट्ठवट्टुने ॥

“अथेत्य वत्तति सद्दो, तुमुलो भेरवो महा ।
हत्थिनागे पदिन्नम्हि, खुभित्थ नगरं तदा ॥

“अथेत्य वत्तति सद्दो, तुमुलो भेरवो महा ।
हत्थिनागे पदिन्नम्हि, सिवीनं रट्ठवट्टुने'ति ॥

तत्थ घोसोति उपक्कोसनसद्धो पत्थटत्ता विपुलो, उद्धं गतत्ता महा । सिवीनं रट्ठवट्ठनेति सिविरट्ठस्स वुद्धिकरे ।

अथस्स दानेन सङ्खुभितचित्ता हुत्वा नगरवासिनो रज्जो आरोचेसुं । तेन वुत्तं —

१६७५ उग्गा च राजपुत्ता च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।

हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ॥

१६७६ केवलो चापि निगमो, सिवयो च समागता ।

दिस्वा नागं नीयमानं, ते रज्जो पटिवेदयुं ॥

१६७७ विधमं देव ते रट्ठं, पुत्तो वेस्सन्तरो तव ।

कथं नो हत्थिनं दज्जा, नागं रट्ठस्स पूजितं ॥

१६७८ कथं नो कुज्जरं दज्जा, ईसादन्तं उरूळहवं ।

खेत्तज्जुं सव्वयुद्धानं, सव्वसेतं गजुत्तमं ॥

१६७९ पण्डुकम्बलसज्छन्नं, पभिन्नं सत्तुमद्दनं ।

दन्तिं सवालबीजनिं, सेतं केलाससादिसं ॥

१६८० ससेतच्छत्तं सउपाधेय्यं, साथब्बनं सहत्थिपं ।

अगगयानं राजवाहिं, ब्राह्मणानं अदा गज'न्ति ॥

तत्थ उग्गाति उग्गता पज्जाता । निगमोति नेगमकुटुम्बिकजनो । विधमं देव ते रट्ठन्ति देव, तव रट्ठं विधमं । कथं नो हत्थिनं दज्जाति केन कारणेन अम्हाकं हत्थिनं अभिमङ्गलसम्मत्तं कालिङ्गरट्ठवासीनं ब्राह्मणानं ददेय्य । खेत्तज्जुं सव्वयुद्धानन्ति सव्वयुद्धानं खेत्तभूमिसीसजाननसमत्थं । दन्तिन्ति मनोरमदन्तयुत्तं । सवालबीजनिन्ति सहवालबीजनिं । सउपाधेय्यन्ति सअत्थरणं । साथब्बनन्ति सहत्थिवेज्जं । सहत्थिपन्ति हत्थिपरिचारकानं पञ्चन्नं कुलसतानं हत्थिमेण्डहत्थिगोपकानञ्च वसेन सहत्थिपं ।

एवञ्च पन वत्त्वा पुनपि आहंसु —

१६८१ अन्नं पानञ्च यो दज्जा, वत्थसेनासनानि च ।

एतं खो दानं पतिरूपं, एतं खो ब्राह्मणारहं ॥

१६८२ अयं ते वंसराजा नो, सिवीनं रट्ठवट्ठनो ।

कथं वेस्सन्तरो पुत्तो, गजं भाजेति सज्जय ॥

१६८३ सचे त्वं न करिस्ससि, सिवीनं वचनं इदं ।

मज्जे तं सह पुत्तेन, सिवी हत्थे करिस्सरे'न्ति ॥

तत्थ वंसराजाति पवेणिया आगतो महाराजा । भाजेतीति देति । सिवी हत्थे करिस्सरेति सिविरट्टवासिनो सह पुत्तेन तं अत्तनो हत्थे करिस्सन्तीति ।

तं सुत्वा राजा “एते वेस्सन्तरं मारापेतुं इच्छन्ती”ति सज्जाय आह —

१६८४क्रामं जनपदो मासि, रट्टञ्चापि विनस्सतु ।
नाहं सिवीनं वचना, राजपुत्तं अदूसकं ।
पब्बाजेय्यं सका रट्टा, पुत्तो हि मम ओरसो ॥

१६८५क्रामं जनपदो मासि, रट्टञ्चापि विनस्सतु ।
नाहं सिवीनं वचना, राजपुत्तं अदूसकं ।
पब्बाजेय्यं सका रट्टा, पुत्तो हि मम अत्रजो ॥

१६८६न चाहं तस्मिं दुब्भेय्यं, अरियसीलवतो हि सो ।
असिलोकोपि मे अस्स, पापञ्च पसवे बहं ।
कथं वेस्सन्तरं पुत्तं, सत्थेन घातयामसे”ति ॥

तत्थ मासीति मा आसि, मा होतूति अत्थो । अरियसीलवतोति अरियेन सीलवतेन अरियाय च आचारसम्पत्तिया समन्नागतो । घातयामसेति घातयिस्साम ।

तं सुत्वा सिवयो अवोचुं —

१६८७मा नं दण्डेन सत्थेन, न हि सो बन्धनारहो ।
पब्बाजेहि च नं रट्टा, वड्ढे वसतु पब्बते”ति ॥

तत्थ मा नं दण्डेन सत्थेनाति देव, तुम्हे तं दण्डेन वा सत्थेन वा मा घातयित्थ । न हि सो बन्धनारहोति सो बन्धनारहोपि न होतियेव ।

राजा आह —

१६८८एसो चे सिवीनं छन्दो, छन्दं न पनुदामसे ।
इमं सो वसतु रत्तिं, कामे च परिभुज्जतु ॥

१६८९ततो रत्या विवसाने, सूरियस्सुग्गमनं पति ।
समग्गा सिवयो हुत्वा, रट्टा पब्बाजयन्तु न”न्ति ॥

तत्थ वसतूति पुत्तदारस्स ओवादं ददमानो वसतु, एकरत्तिञ्चस्स ओकासं देथाति वदति ।

ते “एकरत्तिमतं वसतू”ति रज्जो वचनं सम्पटिच्छिंसु । अथ राजा ने उय्योजेत्वा पुत्तस्स सासनं पेसेन्तो कत्तारं आमन्तेत्वा तस्स सन्निकं पेसेसि । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा वेस्सन्तरस्स निवेसनं गन्त्वा तं पवत्तिं आरोचेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१६९०: उट्ठेहि कत्ते तरमानो, गन्त्वा वेस्सन्तरं वद ।
‘सिवयो देव ते कुब्धा, नेगमा च समागता ॥

१६९१: उग्गा च राजपुत्ता च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
केवलो चापि निगमो, सिवयो च समागता ॥

१६९२: अस्मा रत्या विवसाने, सूरियस्सुग्गमनं पति ।
समग्गा सिवयो हुत्वा, रट्ठा पब्बाजयन्ति तं ॥

१६९३: स कत्ता तरमानोव, सिविराजेन पेसितो ।
आमुत्तहत्थाभरणो, सुवत्थो चन्दनभूसितो ॥

१६९४: सीसं न्हातो उदके सो, आमुत्तमणिकुण्डलो ।
उपागमि पुरं रम्मं, वेस्सन्तरनिवेसनं ॥

१६९५: तत्थद्वस कुमारं सो, रममानं सके पुरे ।
परिकिण्णं अमच्चेहि, तिदसानं व वासवं ॥

१६९६: सो तत्थ गन्त्वा तरमानो, कत्ता वेस्सन्तरं ब्रवि ।
‘दुक्खं ते वेदयिस्सामि, मा मे कुज्झि रथेसभ’ ॥

१६९७: वन्दित्वा रोदमानो सो, कत्ता राजानमब्रवि ।
भत्ता मेसि महाराज, सब्बकामरसाहरो ॥

१६९८: दुक्खं ते वेदयिस्सामि, तत्थ अस्सासयन्तु मं ।
सिवयो देव ते कुब्धा, नेगमा च समागता ॥

१६९९: उग्गा च राजपुत्ता च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
केवलो चापि निगमो, सिवयो च समागता ॥

१७००: अस्मा रत्या विवसाने, सूरियस्सुग्गमनं पति ।
समग्गा सिवयो हुत्वा, रट्ठा पब्बाजयन्ति तं ॥

तत्थ कुमारन्ति मातापितॄन् अत्थिताय “कुमारो” त्वेव सङ्खं गतं राजानं । रममानन्ति अत्तना दिन्नदानस्स वण्णं कथयमानं सोमनस्सप्पत्तं हुत्वा निसिन्नं । परिकिण्णं अमच्चेहीति अत्तना सहजातेहि सट्ठिसहस्सेहि अमच्चेहि परिवुत्तं समुस्सितसेतच्छत्ते राजासने निसिन्नं । वेदयिस्सामीति कथयिस्सामि । तत्थ अस्सासयन्तु मन्ति तस्मिं दुक्खस्सासनारोचने कथेतुं अविसहवसेन किलन्तं मं, देव, ते पादा अस्सासयन्तु, विस्सत्थो कथेहीति मं वदथाति अधिप्पायेनेवमाह ।

महासत्तो आह —

१७०१. किस्मिं मे सिवयो कुद्धा, नाहं पस्सामि दुक्कटं ।
तं मे कत्ते वियाचिक्ख, कस्मा पब्बाजयन्ति म”न्ति ॥

तत्थ किस्मिन्ति कतरस्मिं कारणे । वियाचिक्खाति वित्थारतो कथेहि ।

कत्ता आह —

१७०२. उग्गा च राजपुत्ता च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
नागदानेन खिय्यन्ति, तस्मा पब्बाजयन्ति त”न्ति ॥

तत्थ खिय्यन्तीति कुञ्जन्ति ।

तं सुत्वा महासत्तो सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा आह —

१७०३. हदयं चक्खुम्पहं दज्जं, किं मे बाहिरकं धनं ।
हिरज्जं वा सुवण्णं वा, मुत्ता वेळुरिया मणि ॥

१७०४. दक्खिणं वापहं बाहुं, दिस्वा याचकमागते ।
ददेय्यं न विकम्पेय्यं, दाने मे रमते मनो ॥

१७०५. कामं मं सिवयो सब्बे, पब्बाजेन्तु हनन्तु वा ।
नेव दाना विरमिस्सं, कामं छिन्दन्तु सत्तथा”ति ॥

तत्थ याचकमागतेति याचके आगते तं याचकं दिस्वा । नेव दाना विरमिस्सन्ति नेव दाना विरमिस्सामि ।

तं सुत्वा कत्ता नेव रज्जा दिन्नं न नागरेहि दिन्नं अत्तनो मतिया एव अपरं सासनं कथेन्तो आह —

१७०६. एवं तं सिवयो आहु, नेगमा च समागता ।
कोन्तिमाराय तीरेन, गिरिमारज्जरं पति ।

येन पब्बाजिता यन्ति, तेन गच्छतु सुब्बतो”ति ॥

तत्थ कोन्तिमारायाति कोन्तिमाराय नाम नदिया तीरेन । गिरिमारज्जरं पतीति आरज्जरं नाम गिरिं अभिमुखो हुत्वा । येनाति येन मग्गेन रट्ठा पब्बाजिता राजानो गच्छन्ति, तेन सुब्बतो वेस्सन्तरोपि गच्छतूति एवं सिवयो कथेन्तीति आह । इदं किर सो देवताधिग्गहितो हुत्वा कथेसि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “साधु दोसकारकानं गतमग्गेन गमिस्सामि, मं खो पन नागरा न अज्जेन दोसेन पब्बाजेन्ति, मया हत्थिस्स दिन्नत्ता पब्बाजेन्ति । एवं सन्तेपि अहं सत्तसतकं महादानं दस्सामि, नागरा मे एकदिवसं दानं दातुं ओकासं देन्तु, स्वे दानं दत्वा ततियदिवसे गमिस्सामी”ति वत्वा आह —

१७०७ सोहं तेन गमिस्सामि, येन गच्छन्ति दूसका ।
रत्तिन्दिवं मे खमथ, याव दानं ददामह”न्ति ॥

तं सुत्वा कत्ता “साधु, देव, नागरानं वक्खामी”ति वत्वा पक्कामि । महासत्तो तं उय्योजेत्वा महासेनगुत्तं पक्कोसापेत्वा ‘तात, अहं स्वे सत्तसतकं नाम महादानं दस्सामि, सत्त हत्थिसतानि, सत्त अस्ससतानि, सत्त रथसतानि, सत्त इत्थिसतानि, सत्त धेनुसतानि, सत्त दाससतानि, सत्त दासिसतानि च पटियादेहि, नानप्पकारानि च अन्नपानादीनि अन्तमसो सुरम्पि सब्बं दातब्बयुत्तकं उपट्ठपेही”ति सत्तसतकं महादानं विचारेत्वा अमच्चे उय्योजेत्वा एककोव मद्दिया वसनट्ठानं गन्त्वा सिरिसयनपिट्ठे निसीदित्वा ताय सद्धिं कथं पवत्तेसि । तमतथं पकासेन्तो सत्था आह —

१७०८ आमन्तयित्थ राजानं, मद्दिं सब्बङ्गसोभनं ।
यं ते किञ्चि मया दिन्नं, धनं धज्जञ्च विज्जति ॥

१७०९ हिरज्जं वा सुवण्णं वा, मुत्ता वेळुरिया बहू ।
सब्बं तं निदहेय्यासि, यज्ज ते पेत्तिकं धन”न्ति ॥

तत्थ निदहेय्यासीति निधिं कत्वा ठपेय्यासि । पेत्तिकन्ति पितितो आगतं ।

१७१० तमब्रवि राजपुत्ती, मद्दी सब्बङ्गसोभना ।
कुहिं देव निदहामि, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ तमब्रवीति “मय्हं सामिकेन वेस्सन्तरेन एत्तकं कालं ‘धनं निधेही”ति न वुत्तपुब्बं, इदानेव वदति, कुहिं नु खो निधेतब्बं, पुच्छिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा तं अब्रवि ।

वेस्सन्तरो आह —

१७११ सीलवन्तेसु दज्जासि, दानं मद्दि यथारहं ।
न हि दाना परं अत्थि, पतिट्ठा सब्बपाणिन”न्ति ॥

तत्थ दज्जासीति भद्दे, मद्दि कोट्टादीसु अनिदहित्वा अनुगामिकनिधिं निदहमाना सीलवन्तेसु ददेय्यासि । न हि दाना परन्ति दानतो उत्तरितरं पतिट्ठा नाम न हि अत्थि ।

सा “साधू”ति तस्स वचनं सम्पटिच्छि । अथ नं उत्तरिपि ओवदन्तो आह —

१७१२:पुत्तेसु मद्दि दयेसि, सस्सुया ससुरम्हि च ।
यो च तं भत्ता मज्जेय्य, सक्कच्चं तं उपट्ठहे ॥

१७१३:नो चे तं भत्ता मज्जेय्य, मया विप्पवसेन ते ।
अज्जं भत्तारं परियेस, मा किसित्थो मया विना”ति ॥

तत्थ दयेसीति दयं मेत्तं करेय्यासि । यो च तं भत्ता मज्जेय्याति भद्दे, यो च मयि गते “अहं ते भत्ता भविस्सामी”ति तं मज्जिस्सति, तम्पि सक्कच्चं उपट्ठहेय्यासि । मया विप्पवसेन तेति मया सद्धिं तव विप्पवासेन सचे कोचि “अहं ते भत्ता भविस्सामी”ति तं न मज्जेय्य, अथ सयमेव अज्जं भत्तारं परियेस । मा किसित्थो मया विनाति मया विना हुत्वा मा किंसा भवि, मा किलमीति अत्थो ।

अथ नं मद्दी “किं नु खो एस एवरूपं वचनं मं भणती”ति चिन्तेत्वा “कस्मा, देव, इमं अयुत्तं कथं कथेसी”ति पुच्छि । महासत्तो “भद्दे, मया हत्थिस्स दिन्नत्ता सिवयो कुट्ठा मं रट्ठा पब्बाजेन्ति, स्वे अहं सत्तसतकं महादानं दत्त्वा ततियदिवसे नगरा निक्खमिस्सामी”ति वत्त्वा आह —

१७१४:अहज्झि वनं गच्छामि, घोरं वाळमिगायुतं ।
संसयो जीवितं मय्हं, एककस्स ब्रहावने”ति ॥

तत्थ संसयोति अनेकपच्चत्थिके एककस्स सुखुमालस्स मम वने वसतो कुतो जीवितं, निच्छयेन मरिस्सामीति अधिप्पायेनेवं आह ।

१७१५:तमब्रवि राजपुत्ती, मद्दी सब्बङ्गसोभना ।
अभुम्मे कथं नु भणसि, पापकं वत भाससि ॥

१७१६:नेस धम्मो महाराज, यं त्वं गच्छेय्य एकको ।
अहम्पि तेन गच्छामि, येन गच्छसि खत्तिय ॥

१७१७:मरणं वा तया सद्धिं, जीवितं वा तया विना ।
तदेव मरणं सेय्यो, यं चे जीवे तया विना ॥

१७१८:अग्निं उज्जालयित्वान, एकजालसमाहितं ।
तत्थ मे मरणं सेय्यो, यं चे जीवे तया विना ॥

१७१९: यथा आरज्जकं नागं, दन्तिं अन्वेति हत्थिनी ।
जेस्सन्तं गिरिदुग्गेसु, समेसु विसमेसु च ॥

१७२०: एवं तं अनुगच्छामि, पुत्ते आदाय पच्छतो ।
सुभरा ते भविस्सामि, न ते हेस्सामि दुब्भरा”ति ॥

तत्थ अभुम्मेति अभूतं वत मे कथेय्यासि । नेस धम्मोति न एसो सभावो, नेतं कारणं । तदेवाति तथा सद्धिं यं मरणं
अत्थि, तदेव मरणं सेय्यो । तत्थाति तस्मिं एकजालभूते दारुचितके । जेस्सन्तन्ति विचरन्तं ।

एवञ्च पन वत्वा सा पुन दिट्ठपुब्बं विय हिमवन्तप्पदेसं वण्णेन्ती आह —

१७२१: इमे कुमारे पस्सन्तो, मज्जुके पियभाणिने ।
आसीने वनगुम्बस्मिं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२२: इमे कुमारे पस्सन्तो, मज्जुके पियभाणिने ।
कीळन्ते वनगुम्बस्मिं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२३: इमे कुमारे पस्सन्तो, मज्जुके पियभाणिने ।
अस्समे रमणीयम्हि, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२४: इमे कुमारे पस्सन्तो, मज्जुके पियभाणिने ।
कीळन्ते अस्समे रम्मे, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२५: इमे कुमारे पस्सन्तो, मालधारी अलङ्कते ।
अस्समे रमणीयम्हि, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२६: इमे कुमारे पस्सन्तो, मालधारी अलङ्कते ।
कीळन्ते अस्समे रम्मे, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२७: यदा दक्खिसि नच्चन्ते, कुमारे मालधारिने ।
अस्समे रमणीयम्हि, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२८: यदा दक्खिसि नच्चन्ते, कुमारे मालधारिने ।
कीळन्ते अस्समे रम्मे, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७२९: यदा दक्खिसि मातङ्गं, कुज्जरं सट्ठिहायनं ।
एकं अरज्जे चरन्तं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३० यदा दक्खिसि मातङ्गं, कुञ्जरं सट्ठिहायनं ।
सायं पातो विचरन्तं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३१ यदा करेणुसङ्घस्स, यूथस्स पुरतो वजं ।
कोज्जं काहति मातङ्गो, कुञ्जरो सट्ठिहायनो ।
तस्स तं नदतो सुत्वा, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३२ दुभतो वनविकासे, यदा दक्खिसि कामदो ।
वने वाळमिगाकिण्णे, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३३ मिगं दिस्वान सायन्हं, पञ्चमालिनमागतं ।
किम्पुरिसे च नच्चन्ते, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३४ यदा सोस्ससि निग्घोसं, सन्दमानाय सिन्धुया ।
गीतं किम्पुरिसानञ्च, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३५ यदा सोस्ससि निग्घोसं, गिरिगब्भरचारिनो ।
वस्समानस्सुलूकस्स, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३६ यदा सीहस्स ब्यग्घस्स, खग्गस्स गवयस्स च ।
वने सोस्ससि वाळानं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३७ यदा मोरीहि परिकिण्णं, बरिहीनं मत्थकासिनं ।
मोरं दक्खिसि नच्चन्तं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३८ यदा मोरीहि परिकिण्णं, अण्डजं चित्रपक्खिनं ।
मोरं दक्खिसि नच्चन्तं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७३९ यदा मोरीहि परिकिण्णं, नीलगीवं सिखण्डिनं ।
मोरं दक्खिसि नच्चन्तं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७४० यदा दक्खिसि हेमन्ते, पुप्फिते धरणीरुहे ।
सुरभिं सम्पवायन्ते, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७४१ यदा हेमन्तिके मासे, हरितं दक्खिसि मेदनिं ।
इन्दगोपकसञ्छन्नं, न रज्जस्स सरिस्ससि ॥

१७४२ यदा दक्खिसि हेमन्ते, पुप्फिते धरणीरुहे ।

कुटजं बिम्बजालञ्च, पुष्पितं लोहपद्मकं ।
सुरतिं सम्पवायन्ते, न रज्जस्स सरिस्ससी ॥

१७४३ इयदा हेमन्तिके मासे, वनं दक्खिसि पुष्पितं ।
ओपुष्फानि च पद्धानि, न रज्जस्स सरिस्ससी'ति ॥

तत्थ मज्जुकेति मधुरकथे । करेणुसङ्गस्साति हत्थिनिघटाय । यूथस्साति हत्थियूथस्स पुरतो वजन्तो गच्छन्तो ।
दुभतोति उभयपस्सेसु । वनविकासेति वनघटायो । कामदोति मय्हं सब्बकामदो । सिन्धुयाति नदिया ।
वस्समानस्सुलूकस्साति उलूकसकुणस्स वस्समानस्स । वाळानन्ति वाळमिगानं । तेसज्झि सायन्हसमये सो सद्दो
पञ्चङ्गिकतूरियसद्दो विय भविस्सति, तस्मा तेसं सद्दं सुत्वा रज्जस्स न सरिस्ससीति वदति, बरिहीनन्ति कलापसज्जनं ।
मत्थकासिनन्ति निच्चं पब्बतमत्थके निसिन्नं । 'मत्तकासिन'न्तिपि पाठो, काममदमत्तं हुत्वा आसीनन्ति अत्थो ।
बिम्बजालन्ति रत्तङ्कुररुक्खं । ओपुष्फानीति ओलम्बकपुष्फानि पतितपुष्फानि ।

एवं मदी हिमवन्तवासिनी विय एत्तकाहि गाथाहि हिमवन्तं वण्णेसीति ।

हीमवन्तवण्णना निड्ढिता ।

दानकण्डवण्णना

फुस्सतीपि खो देवी 'पुत्तस्स मे कटुकसासनं गतं, किं नु खो करोति, गन्त्वा जानिस्सामी'ति पटिच्छन्नयोगेन गन्त्वा
सिरिगम्भद्वारे ठिता तेसं तं सल्लापं सुत्वा कलुनं परिदेवि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१७४४ त्वेसं लालप्पितं सुत्वा, पुत्तस्स सुणिसाय च ।
कलुनं परिदेवेसि, राजपुत्ती यसस्सिनी ॥

१७४५ सेय्यो विसं मे खायितं, पपाता पपतेय्यहं ।
रज्जुया बज्झ मिय्याहं, कस्मा वेस्सन्तरं पुत्तं ।
पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७४६ अज्झायकं दानपतिं, याचयोगं अमच्छरिं ।
पूजितं पटिराजूहि, कित्तिमन्तं यसस्सिनं ।
कस्मा वेस्सन्तरं पुत्तं, पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७४७ मातापेत्तिभरं जन्तुं, कुले जेट्ठापचायिकं ।
कस्मा वेस्सन्तरं पुत्तं, पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७४८ रज्जो हितं देविहितं, जातीनं सखिनं हितं ।
हितं सब्बस्स रट्ठस्स, कस्मा वेस्सन्तरं पुत्तं ।

पब्बाजेन्ति अदूसकं'न्ति ॥

तत्थ राजपुत्तीति फुस्सती मदराजधीता । पपतेय्यहन्ति पपतेय्यं अहं । रज्जुया बज्झ मिय्याहन्ति रज्जुया गीवं बन्धित्वा मरेय्यं अहं । कस्माति एवं अमतायमेव मयि केन कारणेन मम पुत्तं अदूसकं रट्ठा पब्बाजेन्ति । अज्झायकन्ति तिण्णं वेदानं पारङ्गतं, नानासिप्पेसु च निष्फत्तिं पत्तं ।

इति सा कलुनं परिदेवित्वा पुत्तञ्च सुणिसञ्च अस्सासेत्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा आह —

१७४९ मधूनिव पलातानि, अम्बाव पतिता छमा ।

एवं हेस्सति ते रट्ठं, पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७५० हंसो निखीणपत्तोव, पल्ललस्मिं अनूदके ।

अपविद्धो अमच्चेहि, एको राजा विहिय्यसि ॥

१७५१ तं तं ब्रूमि महाराज, अत्थो ते मा उपच्चगा ।

मा नं सिवीनं वचना, पब्बाजेसि अदूसकं'न्ति ॥

तत्थ पलातानीति पलातमक्खिकानि मधूनि विय । अम्बाव पतिता छमाति भूमियं पतितअम्बपक्कानि विय । एवं मम पुत्ते पब्बाजिते तव रट्ठं सब्बसाधारणं भविस्सतीति दीपेति । निखीणपत्तोवाति पग्घरितपत्तो विय । अपविद्धो अमच्चेहीति मम पुत्तेन सहजातेहि सट्ठिसहस्सेहि अमच्चेहि छट्ठितो हुत्वा । विहिय्यसीति किलमिस्ससि । सिवीनं वचनाति सिवीनं वचनेन मा नं अदूसकं मम पुत्तं पब्बाजेसीति ।

तं सुत्वा राजा आह —

१७५२ धम्मस्सापचितिं कुम्मि, सिवीनं विनयं धजं ।

पब्बाजेमि सकं पुत्तं, पाणा पियतरो हि मे'ति ॥

तस्सत्थो — भद्दे, अहं सिवीनं धजं वेस्सन्तरं कुमारं विनयन्तो पब्बाजेन्तो सिविरट्ठे पोराणकराजूनं पवेणिधम्मस्स अपचितिं कुम्मि करोमि, तस्मा सचेपि मे पाणा पियतरो सो, तथापि नं पब्बाजेमीति ।

तं सुत्वा सा परिदेवमाना आह —

१७५३ यस्स पुब्बे धजग्गानि, कणिकाराव पुप्फिता ।

यायन्तमनुयायन्ति, स्वज्जेकोव गमिस्सति ॥

१७५४ यस्स पुब्बे धजग्गानि, कणिकारवनानिव ।

यायन्तमनुयायन्ति, स्वज्जेकोव गमिस्सति ॥

१७५५यस्स पुब्बे अनीकानि, कणिकाराव पुप्फिता ।
यायन्तमनुयायन्ति, स्वज्जेकोव गमिस्सति ॥

१७५६यस्स पुब्बे अनीकानि, कणिकारवनानिव ।
यायन्तमनुयायन्ति, स्वज्जेकोव गमिस्सति ॥

१७५७इन्दगोपकवण्णाभा, गन्धारा पण्डुकम्बला ।
यायन्तमनुयायन्ति, स्वज्जेकोव गमिस्सति ॥

१७५८यो पुब्बे हत्थिना याति, सिविकाय रथेन च ।
स्वज्ज वेस्सन्तरो राजा, कथं गच्छति पत्तिको ॥

१७५९कथं चन्दनलित्तङ्गो, नच्चगीतप्पबोधनो ।
खुराजिनं फरसुञ्च, खारिकाजञ्च हाहिति ॥

१७६०कस्मा नाभिहरिस्सन्ति, कासावा अजिनानि च ।
पविसन्तं ब्रह्मरज्जं, कस्मा चीरं न बज्झरे ॥

१७६१कथं नु चीरं धारेन्ति, राजपब्बजिता जना ।
कथं कुसमयं चीरं, मद्दी परिदहिस्सति ॥

१७६२क्रासियानि च धारेत्वा, खोमकोटुम्बरानि च ।
कुसचीरानि धारेन्ती, कथं मद्दी करिस्सति ॥

१७६३वय्हाहि परियायित्वा, सिविकाय रथेन च ।
सा कथज्ज अनुज्झङ्गी, पथं गच्छति पत्तिका ॥

१७६४यस्सा मुदुतला हत्था, चरणा च सुखेधिता ।
सा कथज्ज अनुज्झङ्गी, पथं गच्छति पत्तिका ॥

१७६५यस्सा मुदुतला पादा, चरणा च सुखेधिता ।
पादुकाहि सुवण्णाहि, पीळमानाव गच्छति ।
सा कथज्ज अनुज्झङ्गी, पथं गच्छति पत्तिका ॥

१७६६यास्सु इत्थिसहस्सानं, पुरतो गच्छति मालिनी ।
सा कथज्ज अनुज्झङ्गी, वनं गच्छति एकिका ॥

१७६७यास्सु सिवाय सुत्वान, मुहुं उत्तसते पुरे ।

सा कथज्ज अनुज्झङ्गी, वनं गच्छति भीरुका ॥

१७६८यास्सु इन्दसगोत्तस्स, उलूकस्स पवस्सतो ।
सुत्वान नदतो भीता, वारुणीव पवेधति ।
सा कथज्ज अनुज्झङ्गी, वनं गच्छति भीरुका ॥

१७६९सकुणी हतपुत्ताव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।
चिरं दुक्खेन झायिस्सं, सुज्जं आगम्मिमं पुरं ॥

१७७०सकुणी हतपुत्ताव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।
किसा पण्डु भविस्सामि, पिये पुत्ते अपस्सती ॥

१७७१सकुणी हतपुत्ताव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।
तेन तेन पधाविस्सं, पिये पुत्ते अपस्सती ॥

१७७२कुररी हतछापाव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।
चिरं दुक्खेन झायिस्सं, सुज्जं आगम्मिमं पुरं ॥

१७७३कुररी हतछापाव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।
किसा पण्डु भविस्सामि, पिये पुत्ते अपस्सती ॥

१७७४कुररी हतछापाव, सुज्जं दिस्वा कुलावकं ।
तेन तेन पधाविस्सं, पिये पुत्ते अपस्सती ॥

१७७५सा नून चक्कवाकीव, पल्ललस्मिं अनूदके ।
चिरं दुक्खेन झायिस्सं, सुज्जं आगम्मिमं पुरं ॥

१७७६सा नून चक्कवाकीव, पल्ललस्मिं अनूदके ।
किसा पण्डु भविस्सामि, पिये पुत्ते अपस्सती ॥

१७७७सा नून चक्कवाकीव, पल्ललस्मिं अनूदके ।
तेन तेन पधाविस्सं, पिये पुत्ते अपस्सती ॥

१७७८एवं मे विलपन्तिया, राजा पुत्तं अदूसकं ।
पब्बाजेसि वनं रट्ठा, मज्जे हिस्सामि जीवितं'न्ति ॥

तत्थ कणिकारावाति सुवण्णाभरणसुवण्णवत्थपटिमण्डितत्ता सुपुप्फिता कणिकारा विय । यायन्तमनुयायन्तीति
उय्यानवनकीळादीनं अत्थाय गच्छन्तं वेस्सन्तरं अनुगच्छन्ति । स्वज्जेकोवाति सो अज्ज एकोव हुत्वा गमिस्सति ।

अनीकानीति हत्थानीकादीनि । गन्धारा पण्डुकम्बलाति गन्धाररट्टे उप्पन्ना सतसहस्सघनका सेनाय पारुता रत्तकम्बला । हाहितीति खन्धे कत्वा हरिस्सति । पविसन्तन्ति पविसन्तस्स । कस्मा चीरं न बज्जरेति कस्मा बन्धितुं जानन्ता वाकचीरं न बन्धन्ति । राजपब्बजिताति राजानो हुत्वा पब्बजिता । खोमकोटुम्बरानीति खोमरट्टे कोटुम्बररट्टे उप्पन्नानि साटकानि ।

सा कथज्जाति सा कथं अज्ज । अनुज्झङ्गीति अगरहितअङ्गी । पीळमानाव गच्छतीति कम्पित्वा कम्पित्वा तिट्ठन्ती विय गच्छति । यास्सु इत्थिसहस्सानन्ति आदीसु अस्सूति निपातो, याति अत्थो । “या सा”तिपि पाठो । सिवायाति सिङ्गालिया । पुरेति पुब्बे नगरे वसन्ती । इन्दसगोत्तस्साति कोसियगोत्तस्स । वारुणीवाति देवतापविट्ठा यक्खदासी विय । दुक्खेनाति पुत्तवियोगसोकदुक्खेन । आगम्मि मं पुरन्ति इमं मम पुत्ते गते पुत्तनिवेसनं आगन्त्वा । पिये पुत्तेति वेस्सन्तरज्जेव मद्दिच्च सन्धायाह । हतछापाति हतपोतका । पब्बाजेसि वनं रट्ठाति यदि नं रट्ठा पब्बाजेसीति ।

देविया परिदेवितसदं सुत्वा सब्बा सज्जयस्स सिविकज्जा समागता पक्कन्दिसु । तासं पक्कन्दितसदं सुत्वा महासत्तस्सपि निवेसने तथेव पक्कन्दिसु । इति द्वीसु राजकुलेसु केचि सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्ता वातवेगेन पमद्विता साला विय पतित्वा परिवत्तमाना परिदेविसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१७७९ तस्सा लालप्पितं सुत्वा, सब्बा अन्तेपुरे बहू ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, सिविकज्जा समागता ॥

१७८० सालाव सम्ममथिता, मालुतेन पमद्विता ।
सेन्ति पुत्ता च दारा च, वेस्सन्तरनिवेसने ॥

१७८१ ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, वेस्सन्तरनिवेसने ॥

१७८२ हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, वेस्सन्तरनिवेसने ॥

१७८३ ततो रत्या विवसाने, सूरियस्सुग्गमनं पति ।
अथ वेस्सन्तरो राजा, दानं दातुं उपागमि ॥

१७८४ वत्थानि वत्थकामानं, सोण्डानं देथ वारुणिं ।
भोजनं भोजनत्थीनं, सम्मदेव पवेच्छथ ॥

१७८५ मा च कज्जि वनिब्बके, हेट्ठयित्थ इधागते ।
तप्पेथ अन्नपानेन, गच्छन्तु पटिपूजिता ॥

१७८६ अथेत्थ वत्तती सदो, तुमुलो भेरवो महा ।

दानेन तं नीहरन्ति, पुन दानं अदा तुवं ॥

१७८७. ते सु मत्ता किलन्ताव, सम्पतन्ति वनिब्बका ।
निक्खमन्ते महाराजे, सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

१७८८. अच्छेच्छुं वत भो रुक्खं, नानाफलधरं दुमं ।
यथा वेस्सन्तरं रट्ठा, पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७८९. अच्छेच्छुं वत भो रुक्खं, सब्बकामददं दुमं ।
यथा वेस्सन्तरं रट्ठा, पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७९०. अच्छेच्छुं वत भो रुक्खं, सब्बकामरसाहरं ।
यथा वेस्सन्तरं रट्ठा, पब्बाजेन्ति अदूसकं ॥

१७९१. ये वुट्ठा ये च दहरा, ये च मज्झिमपोरिसा ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, निक्खमन्ते महाराजे ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

१७९२. अतियक्खा वस्सवरा, इत्थागारा च राजिनो ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, निक्खमन्ते महाराजे ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

१७९३. थियोपि तत्थ पक्कन्दुं, या तम्हि नगरे अहु ।
निक्खमन्ते महाराजे, सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

१७९४. ये ब्राह्मणा ये च समणा, अज्जे वापि वनिब्बका ।
बाहा पग्गय्ह पक्कन्दुं, 'अधम्मो किर भो' इति ॥

१७९५. यथा वेस्सन्तरो राजा, यजमानो सके पुरे ।
सिवीनं वचनत्थेन, सम्हा रट्ठा निरज्जति ॥

१७९६. सत्त हत्थिसते दत्त्वा, सब्बालङ्कारभूसिते ।
सुवण्णकच्छे मातङ्गे, हेमकप्पनवाससे ।

१७९७. आरूळ्हे गामणीयेहि, तोमरङ्कुसपाणिभि ।
एस वेस्सन्तरो राजा, सम्हा रट्ठा निरज्जति ॥

१७९८. सत्त अस्ससते दत्त्वा, सब्बालङ्कारभूसिते ।

आजानीयेव जातिया, सिन्धवे सीघवाहने ॥

१७९९:आरूळहे गामणीयेहि, इल्लियाचापधारिभि ।
एस वेस्सन्तरो राजा, सम्हा रट्टा निरज्जति ॥

१८००:सत्त रथसते दत्त्वा, सन्नद्धे उस्सितद्धजे ।
दीपे अथोपि वेयग्घे, सब्बालङ्कारभूसिते ॥

१८०१:आरूळहे गामणीयेहि, चापहत्थेहि वम्मिभि ।
एस वेस्सन्तरो राजा, सम्हा रट्टा निरज्जति ॥

१८०२:सत्त इत्थिसते दत्त्वा, एकमेका रथे ठिता ।
सन्नद्धा निक्खरज्जूहि, सुवण्णेहि अलङ्कता ॥

१८०३:पीतालङ्कारा पीतवसना, पीताभरणभूसिता ।
आळारपम्हा हसुला, सुसज्जा तनुमज्झिमा ।
एस वेस्सन्तरा राजा, सम्हा रट्टा निरज्जति ॥

१८०४:सत्त धेनुसते दत्त्वा, सब्बा कंसुपधारणा ।
एस वेस्सन्तरो राजा, सम्हा रट्टा निरज्जति ॥

१८०५:सत्त दासिसते दत्त्वा, सत्त दाससतानि च ।
एस वेस्सन्तरो राजा, सम्हा रट्टा निरज्जति ॥

१८०६:हत्थी अस्सरथे दत्त्वा, नारियो च अलङ्कता ।
एस वेस्सन्तरो राजा, सम्हा रट्टा निरज्जति ॥

१८०७:तदासि यं भिंसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
महादाने पदिन्नम्हि, मेदनी सम्पकम्पथ ॥

१८०८:तदासि यं भिंसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
यं पज्जलिकतो राजा, सम्हा रट्टा निरज्जती'ति ॥

तत्थ सिविकज्जाति भिक्खवे, फुस्सतिया परिदेवितसदं सुत्वा सब्बापि सज्जयस्स सिविरज्जो इत्थियो समागता हुत्वा पक्कन्दुं परिदेविंसु । वेस्सन्तरनिवेसनेति तत्थ इत्थीनं पक्कन्दितसदं सुत्वा वेस्सन्तरस्सपि निवेसने तथेव पक्कन्दित्वा द्वीसु राजकुलेसु केचि सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्ता वातवेगेन सम्पमथिता साला विय पतित्वा परिवत्तन्ता परिदेविंसु । ततो रत्या विवसानेति भिक्खवे, ततो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सूरिये उग्गते दानवेय्यावतिका “दानं पटियादित”न्ति रज्जो आरोचयिंसु । अथ वेस्सन्तरो राजा पातोव न्हत्वा सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितो सादुरसभोजनं भुज्जित्वा महाजनपरिवुतो

सत्तसतकं महादानं दातुं दानगं उपागमि ।

देथाति तत्थ गन्त्वा सट्ठिसहस्सअमच्चे आणापेन्तो एवमाह । वारुणिन्ति “मज्जदानं नाम निष्फल”न्ति जानाति, एवं सन्तेपि “सुरासोण्डा दानगं पत्वा ‘वेस्सन्तरस्स दानगो सुरं न लभिमहा’ति वत्तुं मा लभन्तू”ति दापेसि । वनिब्बकेति वनिब्बकजनेसु कच्चि एकम्पि मा विहेठयित्थ । पटिपूजिताति मया पूजिता हुत्वा यथा मं थोमयमाना गच्छन्ति, तथा तुम्हे करोथाति वदति ।

इति सो सुवण्णालङ्कारानं सुवण्णधजानं हेमजालप्पटिच्छन्नानं हत्थीनं सत्तसतानि च, तथारूपानञ्जेव अस्सानं सत्तसतानि च, सीहचम्मादीहि परिकिखत्तानं नानारतनविचित्रानं सुवण्णधजानं रथानं सत्तसतानि, सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितानं उत्तमरूपधरानं खत्तियकज्जादीनं इत्थीनं सत्तसतानि, सुविनीतानं सुसिखितानं दासानं सत्तसतानि, तथा दासीनं सत्तसतानि, वरउसभजेडुकानं कुण्डोपदोहिनीनं धेनूनं सत्तसतानि, अपरिमाणानि पानभोजनानीति सत्तसतकं महादानं अदासि । तस्मिं एवं दानं ददमाने जेतुत्तरनगरवासिनो खत्तियब्राह्मणवेस्ससुद्धादयो “सामि, वेस्सन्तर सिविरडुवासिनो तं ‘दानं देती’ति पब्बाजेन्ति, त्वं पुन दानमेव देसी”ति परिदेविंसु । तेन वुत्तं —

१८०९:अथेत्य वत्तती सद्दो, तुमुलो भेरवो महा ।
दानेन तं नीहरन्ति, पुन दानं अदा तुव”न्ति ॥

दानपटिग्गाहका पन दानं गहेत्वा “इदानि किर वेस्सन्तरो राजा अम्हे अनाथे कत्वा अरज्जं पविसिस्सति, इतो पट्टाय कस्स सन्तिकं गमिस्सामा”ति छिन्नपादा विय पतन्ता आवत्तन्ता परिवत्तन्ता महासद्देन परिदेविंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८१०:ते सु मत्ता किलन्ताव, सम्पतन्ति वनिब्बका ।
निक्खमन्ते महाराजे, सिवीनं रडुवड्डने”ति ॥

तत्थ ते सु मत्ताति सु-कारो निपातमत्तो, ते वनिब्बकाति अत्थो । मत्ता किलन्तावाति मत्ता विय किलन्ता विय च हुत्वा । सम्पतन्तीति परिवत्तित्वा भूमियं पतन्ति । अच्छेच्छुं वताति छिन्दिंसु, वताति निपातमत्तं । यथाति येन कारणेन । अतियक्खाति भूतविज्जा इक्खणिकापि । वस्सवराति उद्धटबीजा ओरोधपालका । वचनत्थेनाति वचनकारणेन । सम्हा रट्ठा निरज्जतीति अत्तनो रट्ठा निगगच्छति । गामणीयेहीति हत्थाचरियेहि । आजानीयेवाति जातिसम्पन्ने । गामणीयेहीति अस्साचरियेहि । इल्लियाचापधारिभीति इल्लियज्ज चापज्ज धारेन्तेहि । दीपे अथोपि वेय्यग्घेति दीपिचम्मव्यग्घचम्मपरिकिखत्ते । एकमेका रथे ठिताति सो किर एकमेकं इत्थिरतनं रथे ठपेत्वा अट्ठअट्ठवण्णदासीहि परिवुत्तं कत्वा अदासि ।

निक्खरज्जहीति सुवण्णसुत्तमयेहि पामङ्गेहि । आळारपम्हाति विसालविखगण्डा । हसुलाति म्हितपुब्बङ्गमकथा । सुसज्जाति सुस्सोणियो । तनुमज्झिमाति करतलमिव तनुमज्झिमभागा । तदा पन देवतायो जम्बुदीपतले राजूनं “वेस्सन्तरो राजा महादानं देती”ति आरोचयिंसु, तस्मा ते खत्तिया देवतानुभावेनागन्त्वा ता गणित्वा पक्कमिंसु । कंसुपधारणाति इध कंसन्ति रजतस्स नामं, रजतमयेन खीरपटिच्छनभाजनेन सट्ठिज्जेव अदासीति अत्थो । पदिन्महीति दीयमाने । सम्पकम्पथाति दानतेजेन कम्पित्थ । यं पज्जलिकतोति यं सो वेस्सन्तरो राजा महादानं दत्वा अज्जलिं पग्गय्ह अत्तनो दानं

नमस्समानो “सब्बज्जुतज्जाणस्स मे इदं पच्चयो होतू”ति पज्जलिकतो अहोसि, तदापि भीसनकमेव अहोसि, तस्मिं खणे पथवी कम्पित्थाति अत्थो । **निरज्जतीति** एवं कत्वा निग्गच्छतियेव, न कोचि नं निवारेतीति अत्थो ।

अपिच खो तस्स दानं ददन्तस्सेव सायं अहोसि । सो अत्तनो निवेसनमेव गन्त्वा “मातापितरो वन्दित्वा स्वे गमिस्सामी”ति चिन्तेत्वा अलङ्कतरथेन मातापितूनं वसनट्टानं गतो । मदीदेवीपि “अहं सामिना सद्धिं गन्त्वा मातापितरो अनुजानापेस्सामी”ति तेनेव सद्धिं गता । महासत्तो पितरं वन्दित्वा अत्तनो गमनभावं कथेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८११: आमन्तयित्थ राजानं, सज्जयं धम्मिनं वरं ।

अवरुद्धसि मं देव, वङ्कं गच्छामि पब्बतं ॥

१८१२: ये हि केचि महाराज, भूता ये च भविस्सरे ।

अतित्तायेव कामेहि, गच्छन्ति यमसाधनं ॥

१८१३: स्वाहं सके अभिस्ससिं, यजमानो सके पुरे ।

सिवीनं वचनत्थेन, सम्हा रट्ठा निरज्जहं ॥

१८१४: अघं तं पटिसेविस्सं, वने वाळमिगाकिण्णे ।

खग्गदीपिनिसेविते, अहं पुज्जानि करोमि ।

तुम्हे पङ्कम्हि सीदथा”ति ॥

तत्थ **धम्मिनं वरन्ति** धम्मिकराजूनं अन्तरे उत्तमं । **अवरुद्धसीति** रट्ठा नीहरसि । **भूताति** अतीता । **भविस्सरेति** ये च अनागते भविस्सन्ति, पच्चुप्पन्ने च निब्बत्ता । **यमसाधनन्ति** यमरज्जो आणापवत्तिट्टानं । **स्वाहं सके अभिस्ससिन्ति** सो अहं अत्तनो नगरवासिनोयेव पीळेसिं । किं करोन्तो? **यजमानो सके पुरेति** । पाळियं पन “सो अहं”न्ति लिखितं । **निरज्जहन्ति** निक्खन्तो अहं । **अघं तन्ति** यं अरज्जे वसन्तेन पटिसेवितब्बं दुक्खं, तं पटिसेविस्सामि । **पङ्कम्हीति** तुम्हे पन कामपङ्कम्हि सीदथाति वदति ।

इति महासत्तो इमाहि चतूहि गाथाहि पितरा सद्धिं कथेत्वा मातु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा पब्बज्जं अनुजानापेन्तो एवमाह —

१८१५: अनुजानाहि मं अम्म, पब्बज्जा मम रुच्चति ।

स्वाहं सके अभिस्ससिं, यजमानो सके पुरे ।

सिवीनं वचनत्थेन, सम्हा रट्ठा निरज्जहं ॥

१८१६: अघं तं पटिसेविस्सं, वने वाळमिगाकिण्णे ।

खग्गदीपिनिसेविते, अहं पुज्जानि करोमि ।

तुम्हे पङ्कम्हि सीदथा”ति ॥

तं सुत्वा फुस्सती आह —

१८१७:अनुजानामि तं पुत्त, पब्बज्जा ते समिज्झतु ।
अयञ्च मद्दी कल्याणी, सुसज्जा तनुमज्झिमा ।
अच्छतं सह पुत्तेहि, किं अरज्जे करिस्सती'ति ॥

तत्थ समिज्झतूति झानेन समिद्धा होतु । अच्छतन्ति अच्छतु, इधेव होतूति वदति ।

वेस्सन्तरो आह —

१८१८:नाहं अकामा दासिम्पि, अरज्जं नेतुमुस्सहे ।
सचे इच्छति अन्वेतु, सचे निच्छति अच्छतू'ति ॥

तत्थ अकामाति अम्म, किं नामेतं कथेथ, अहं अनिच्छाय दासिम्पि नेतुं न उस्सहामीति ।

ततो पुत्तस्स कथं सुत्वा राजा सुण्हं याचितुं पटिपज्जि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८१९:ततो सुण्हं महाराजा, याचितुं पटिपज्जथ ।
मा चन्दनसमाचारे, रजोजल्लं आधारयि ॥

१८२०:मा कासियानि धारेत्वा, कुसचीरं आधारयि ।
दुक्खो वासो अरज्जस्मिं, मा हि त्वं लक्खणे गमी'ति ॥

तत्थ पटिपज्जथाति भिक्खवे, पुत्तस्स कथं सुत्वा राजा सुण्हं याचितुं पटिपज्जि । चन्दनसमाचारेति लोहितचन्दनेन परिकिण्णसरीरे । मा हि त्वं लक्खणे गमीति सुभलक्खणेन समन्नागते मा त्वं अरज्जं गमीति ।

१८२१:तमब्रवि राजपुत्ती, मद्दी सब्बङ्गसोभना ।
नाहं तं सुखमिच्छेय्यं, यं मे वेस्सन्तरं विना'ति ॥

तत्थ तमब्रवीति तं ससुरं अब्रवि ।

१८२२:तमब्रवि महाराजा, सिवीनं रट्ठवट्ठनो ।
इङ्ग मद्दि निसामेहि, वने ये होन्ति दुस्सहा ॥

१८२३:बहू कीटा पटङ्गा च, मकसा मधुमक्खिका ।
तेपि तं तत्थ हिं सेय्युं, तं ते दुक्खतरं सिया ॥

१८२४:अपरे पस्स सन्तापे, नदीनुपनिसेविते ।
सप्पा अजगरा नाम, अविसा ते महब्बला ॥

१८२५:ते मनुस्सं मिगं वापि, अपि मासन्नमागतं ।
परिक्खपित्वा भोगेहि, वसमानेन्ति अत्तनो ॥

१८२६:अज्जेपि कण्हजटिनो, अच्छा नाम अघम्मिगा ।
न तेहि पुरिसो दिट्ठो, रुक्खमारुह मुच्चति ॥

१८२७:सङ्खट्टयन्ता सिङ्गानि, तिक्खग्गातिप्पहारिनो ।
महिंसा विचरन्तेत्थ, नदिं सोतुम्बरं पति ॥

१८२८:दिस्वा मिगानं यूथानं, गवं सज्जरतं वने ।
धेनुव वच्छगिद्धाव, कथं मद्दि करिस्ससि ॥

१८२९:दिस्वा सम्पतिते घोरे, दुमग्गेसु प्लवङ्गमे ।
अखेत्तज्जाय ते मद्दि, भविस्सते महब्भयं ॥

१८३०:या त्वं सिवाय सुत्वान, मुहुं उत्तसयी पुरे ।
सा त्वं वङ्कमनुप्पत्ता, कथं मद्दि करिस्ससि ॥

१८३१:ठिते मज्झन्हिके काले, सन्निसिन्नेसु पक्खिसु ।
सणतेव ब्रह्मरज्जं, तत्थ किं गन्तुमिच्छसी"ति ॥

तत्थ तमब्रवीति तं सुण्हं अब्रवि । अपरे पस्स सन्तापेति अज्जेपि सन्तापे भयजनके पेक्ख । नदीनुपनिसेवितेति नदीनं उपनिसेविते आसन्नट्टाने, नदीकूले वसन्तेति अत्थो । अविसाति निब्बिसा । अपि मासन्नन्ति आसन्नं अत्तनो सरीरसम्फस्सं आगतन्ति अत्थो । अघम्मिगाति अघकरा मिगा, दुक्खावहा मिगाति अत्थो । नदिं सोतुम्बरं पतीति सोतुम्बराय नाम नदिया तीरे । यूथानन्ति यूथानि, अयमेव वा पाठो । धेनुव वच्छगिद्धावाति तव दारके अपस्सन्ती वच्छगिद्धा धेनु विय कथं करिस्ससि । व-कारो पनेत्थ निपातमत्तोव । सम्पतितेति सम्पतन्ते । घोरेति भीसनके विरूपे । प्लवङ्गमेति मक्कटे । अखेत्तज्जायाति अरज्जभूमिअकुसलताय । भविस्सतेति भविस्सति । सिवाय सुत्वानाति सिङ्गालिया सट्ठं सुत्वा । मुहन्ति पुनप्पुनं । उत्तसयीति उत्तससि । सणतेवाति नदति विय सणन्तं विय भविस्सति ।

१८३२:तमब्रवि राजपुत्ती, मद्दी सब्बङ्गसोभना ।
यानि एतानि अक्खासि, वने पटिभयानि मे ।
सब्बानि अभिसम्भोस्सं, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८३३:कासं कुसं पोटकिलं, उसरं मुज्जपब्बजं ।
उरसा पनुदहिस्सामि, नस्स हेस्सामि दुन्नया ॥

१८३४:ब्रह्महि वत चरियाहि, कुमारी विन्दते पतिं ।

उदरस्सुपरोधेन, गोहनुवेठनेन च ॥

१८३५:अगिस्स पारिचरियाय, उदकुम्मुज्जनेन च ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८३६:अपिस्सा होति अप्पत्तो, उच्छिट्ठमपि भुज्जितुं ।
यो नं हत्थे गहेत्त्वान, अकामं परिकट्ठति ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८३७:क्रेसग्गहणमुखेपा, भूम्या च परिसुम्भना ।
दत्त्वा च नो पक्कमति, बहुं दुक्खं अनप्पकं ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८३८:सुक्कच्छवी वेधवेरा, दत्त्वा सुभगमानिनो ।
अकामं परिकट्ठन्ति, उलूकज्जेव वायसा ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८३९:अपि जातिकुले फीते, कंसपज्जोतने वसं ।
नेवातिवाक्यं न लभे, भातूहि सखिनीहिपि ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८४०:नग्गा नदी अनुदका, नग्गं रट्ठं अराजकं ।
इत्थीपि विधवा नग्गा, यस्सापि दस भातरो ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८४१:धजो रथस्स पज्जाणं, धूमो पज्जाणमग्गिनो ।
राजा रट्ठस्स पज्जाणं, भत्ता पज्जाणमित्थिया ।
वेधब्बं कटुकं लोके, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

१८४२:या दलिद्दी दलिद्दस्स, अट्ठा अट्ठस्स कित्तिमा ।
तं वे देवा पसंसन्ति, दुक्करज्झि करोति सा ॥

१८४३:सामिकं अनुबन्धिस्सं, सदा कासायवासिनी ।
पथब्ब्यापि अभिज्जन्त्या, वेधब्बं कटुकित्थिया ॥

१८४४:अपि सागरपरियन्तं, बहुवित्तधरं मंहिं ।
नानारतनपरिपूरं, निच्छे वेस्सन्तरं विना ॥

१८४५ कथं नु तासं हृदयं, सुखरा वत इत्थियो ।
या सामिके दुक्खितम्हि, सुखमिच्छन्ति अत्तनो ॥

१८४६ निक्खमन्ते महाराजे, सिवीनं रट्टवट्टने ।
तमहं अनुबन्धिस्सं, सब्बकामददो हि मे'ति ॥

तत्थ तमब्रवीति भिक्खवे, मदी रज्जो वचनं सुत्वा तं राजानं अब्रवि । अभिसम्भोस्सन्ति सहिस्सामि अधिवासेस्सामि । पोटकिलन्ति पोटकिलतिणं । पनुदहिस्सामीति द्वेधा कत्वा वेस्सन्तरस्स पुरतो गमिस्सामि । उदरस्सुपरोधेनाति उपवासेन खुदाधिवासेन । गोहनुवेठेन चाति विसालकटियो ओनतपस्सा च इत्थियो सामिकं लभन्तीति कत्वा गोहनुना कटिफलकं कोट्टापेत्वा वेठेन च पस्सानि ओनामेत्वा कुमारिका पतिं लभति । कटुकन्ति असातं । गच्छज्जेवाति गमिस्सामियेव ।

अपिस्सा होति अप्पत्तोति तस्सा विधवाय उच्छिट्टकम्पि भुज्जितुं अननुच्छविकोव । यो नन्ति यो नीचजच्चो तं विधवं अनिच्छमानज्जेव हत्थे गहेत्वा कट्टति । केसग्गहणमुक्खेपा, भूम्या च परिसुम्भनाति असामिकं इत्थिं हत्थपादेहि केसग्गहणं, उक्खेपा, भूमियं पातनन्ति एतानि अवमज्जनानि कत्वा अतिक्कमन्ति । दत्त्वा चाति असामिकाय इत्थिया एवरूपं बहुं अनप्पकं दुक्खं परपुरिसो दत्त्वा च नो पक्कमति निरासङ्को ओलोकेन्तोव तिट्ठति ।

सुक्कच्छवीति न्हाणीयचुण्णेन उट्ठापितच्छविवण्णा । वेधवेराति विधवित्थिकामा पुरिसा । दत्त्वाति किज्चिदेव अप्पमत्तकं धनं दत्त्वा । सुभगमानिनोति मयं सुभगाति मज्जमाना । अकामन्ति तं विधवं असामिकं अकामं । उलूकज्जेव वायसाति काका वियउलूकं परिकट्टन्ति । कंसपज्जोतनेति सुवण्णभाजनाभाय पज्जोतन्ते । वसन्ति एवरूपेपि आतिकुले वसमाना । नेवातिवाक्यं न लभेति “अयं इत्थी निस्सामिका, यावजीवं अम्हाकज्जेव भारो जातो”ति आदीनि वचनानि वदन्तेहि भातूहिपि सखिनीहिपि अतिवाक्यं गरहवचनं नेव न लभति । पज्जाणन्ति पाकटभावकारणं ।

या दलिद्दी दलिदस्साति देव, कित्तिसम्पन्ना या इत्थी अत्तनो सामिकस्स दलिदस्स दुक्खप्पत्तकाले सयम्पि दलिद्दी समाना दुक्खाव होति, तस्स अट्टकाले तेनेव सद्धिं अट्ठा सुखप्पत्ता होति, तं वे देवा पसंसन्ति । अभिज्जन्त्याति अभिज्जन्तिया । सर्चेपि हि इत्थिया सकलपथवी न भिज्जति, ताय सकलाय पथविया साव इस्सरा होति, तथापि वेधब्बं कटुकमेवाति अत्थो । सुखरा वत इत्थियोति सुट्ठु खरा वत इत्थियो ।

१८४७ तमब्रवि महाराजा, मदिं सब्बङ्गसोभनं ।
इमे ते दहरा पुत्ता, जाली कण्हाजिना चुभो ।
निक्खिप्प लक्खणे गच्छ, मयं ते पोसयामसे'ति ॥

तत्थ जाली कण्हाजिना चुभोति जाली च कण्हाजिना चाति उभो । निक्खिप्पाति इमे निक्खिपित्वा गच्छाहीति ।

१८४८ तमब्रवि राजपुत्ती, मदी सब्बङ्गसोभना ।
पिया मे पुत्तका देव, जाली कण्हाजिना चुभो ।
त्यम्हं तत्थ रमेस्सन्ति, अरज्जे जीवसोकिन'न्ति ॥

तत्थ त्यम्हन्ति ते दारका अम्हाकं तत्थ अरञ्जे । जीवसोकिनन्ति अविगतसोकानं हृदयं रमयिस्सन्तीति अत्थो ।

१८४९ तमब्रवि महाराजा, सिवीनं रटुवट्टुनो ।
सालीनं ओदनं भुत्वा, सुचिं मंसूपसेचनं ।
रुक्खफलानि भुञ्जन्ता, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५० भुत्वा सतपले कंसे, सोवण्णे सतराजिके ।
रुक्खपत्तेसु भुञ्जन्ता, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५१ कासियानि च धारेत्वा, खोमकोटुम्बरानि च ।
कुसचीरानि धारेन्ता, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५२ वय्हाहि परियायित्वा, सिविकाय रथेन च ।
पत्तिका परिधावन्ता, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५३ कूटागारे सयित्वान, निवाते फुसितग्गळे ।
सयन्ता रुक्खमूलस्मिं, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५४ प्रल्लङ्केसु सयित्वान, गोनके चित्तसन्थते ।
सयन्ता तिणसन्थारे, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५५ गन्धकेन विलिम्पित्वा, अगरुचन्दनेन च ।
रजोजल्लानि धारेन्ता, कथं काहन्ति दारका ॥

१८५६ चामरमोरहत्थेहि, बीजितङ्गा सुखेधिता ।
फुट्ठा डंसेहि मकसेहि, कथं काहन्ति दारका”ति ॥

तत्थ पलसते कंसेति पलसतेन कताय कञ्चनपातिया । गोनके चित्तसन्थतेति महापिट्ठियं काळकोजवे चेव विचित्तके सन्थरे च । चामरमोरहत्थेहीति चामरेहि चेव मोरहत्थेहि च बीजितङ्गा ।

एवं तेसं सल्लपन्तानञ्जेव रत्ति विभायि, सूरियो उग्गञ्छि । महासत्तस्स चतुसिन्धवयुत्तं अलङ्कतरथं आनेत्वा राजद्वारे ठपयिंसु । मदीपि सस्सुससुरे वन्दित्वा सेसिस्थियो अपलोकेत्वा द्वे पुत्ते आदाय वेस्सन्तरतो पठमतरं गन्त्वा रथे अट्ठासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८५७ तमब्रवि राजपुत्ती, मदी सब्बङ्गसोभना ।
मा देव परिदेवेसि, मा च त्वं विमनो अहु ।
यथा मयं भविस्साम, तथा हेस्सन्ति दारका ॥

१८५८: इदं वत्वान पक्कामि, मही सब्बङ्गसोभना ।
सिविमग्गेन अन्वेसि, पुत्ते आदाय लक्खणा”ति ॥

तत्थ सिविमग्गेनाति सिविरज्जो गन्तब्बमग्गेन । अन्वेसीति तं अगमासि, पासादा ओतरित्वा रथं अभिरुहीति अत्थो ।

१८५९: ततो वेस्सन्तरो राजा, दानं दत्वान खत्तियो ।
पितु मातु च वन्दित्वा, कत्वा च नं पदक्खिणं ॥

१८६०: चतुर्वाहिं रथं युत्तं, सीधमारुहं सन्दनं ।
आदाय पुत्तदारज्ज, वङ्कं पायासि पब्बत”न्ति ॥

तत्थ ततोति भिक्खवे, तस्सा मद्दिया रथं अभिरुहित्वा ठितकाले । दत्त्वाति हिय्यो दानं दत्त्वा । कत्वा च नं पदक्खिणन्ति पदक्खिणज्ज कत्वा । नन्ति निपातमत्तं ।

१८६१: ततो वेस्सन्तरो राजा, येनासि बहुको जनो ।
आमन्त खो तं गच्छाम, अरोगा होन्तु जातयो”ति ॥

तस्सत्थो — भिक्खवे, ततो वेस्सन्तरो राजा यत्थ “वेस्सन्तरं राजानं पस्सिस्सामा”ति बहुको जनो ठितो आसि, तत्थ रथं पेसेत्वा महाजनं आपुच्छन्तो “आमन्त खो तं गच्छाम, अरोगा होन्तु जातयो”ति आह । तत्थ तन्ति निपातमत्तं । भिक्खवे, ततो वेस्सन्तरो राजा जातके आह — “तुम्हे आमन्तेत्वा मयं गच्छाम, तुम्हे सुखिता होथ निदुक्खा”ति ।

एवं महासत्तो महाजनं आमन्तेत्वा “अप्पमत्ता होथ, दानादीनि पुज्जानि करोथा”ति तेसं ओवदित्वा पक्कामि । गच्छन्ते पन बोधिसत्ते माता “पुत्तो मे दानवित्तको दानं देतू”ति आभरणेहि सङ्घिं सत्तरतनपूरानि सकटानि उभोसु पस्सेसु पेसेसि । सोपि अत्तनो कायारुहमेव आभरणभण्डं ओमुज्जित्वा सम्पत्तयाचकानं अट्टारस वारे दत्त्वा अवसेसं सब्बं अदासि । सो नगरा निक्खमित्वा च निवत्तित्वा ओलोकेतुकामो अहोसि । अथस्स मनं पटिच्च रथप्पमाणट्टाने महापथवी भिज्जित्वा कुलालचक्रं विय परिवत्तित्वा रथं नगराभिमुखं अकासि । सो मातापितूनं वसनट्टानं ओलोकेसि । तेन कारणेन पथवीकम्पो अहोसि । तेन वुत्तं —

“निक्खमित्वान नगरा, निवत्तित्वा विलोकिते ।
तदापि पथवी कम्पि, सिनेरुवनवटंसका”ति ॥ (चरिया० १.९३) ।

सयं पन ओलोकेत्वा मद्दिम्पि ओलोकापेतुं गाथमाह —

१८६२: इद्धं मद्दि निसामेहि, रम्मरूपं व दिस्सति ।
आवासं सिविसेट्टस्स, पेत्तिकं भवनं ममा”ति ॥

तत्थ निसामेहीति ओलोकेहि ।

अथ महासत्तो सहजाते सट्टिसहस्सअमच्चे च सेसजनञ्च निवत्तापेत्वा रथं पाजेन्तो मद्दिं आह — “भद्दे, सचे पच्छतो याचका आगच्छन्ति, उपधारेय्यासी”ति । सापि ओलोकेन्ती निसीदि । अथस्स सत्तसत्तकं महादानं सम्पापुणितुं असक्कोन्ता चत्तारो ब्राह्मणा नगरं आगन्त्वा “कुहिं वेस्सन्तरो राजा”ति पुच्छित्वा “दानं दत्त्वा गतो”ति वुत्ते “किञ्चि गहेत्वा गतो”ति पुच्छित्वा “रथेन गतो”ति सुत्त्वा “अस्से नं याचिस्सामा”ति अनुबन्धिंसु । अथ मद्दी ते आगच्छन्ते दिस्वा “याचका आगच्छन्ति, देवा”ति आरोचेसि । महासत्तो रथं ठपेसि । ते आगन्त्वा अस्से याचिंसु । महासत्तो अस्से अदासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८६३ःतं ब्राह्मणा अन्वगमुं, ते नं अस्से अयाचिंसुं ।

याचितो पटिपादेसि, चतुन्नं चतुरो हये”ति ॥

अस्सेसु पन दिन्नेसु रथधुरं आकासेयेव अट्ठासि । अथ ब्राह्मणेसु गतमत्तेसुयेव चत्तारो देवपुत्ता रोहिच्चमिगवण्णेन आगन्त्वा रथधुरं सम्पटिच्छित्त्वा अगमंसु । महासत्तो तेसं देवपुत्तभावं जत्वा इमं गाथमाह —

१८६४ःइङ्ग मद्दि निसामेहि, चित्तरूपं व दिस्सति ।

मिगरोहिच्चवण्णेन, दक्खिणस्सा वहन्ति म”न्ति ॥

तत्थ दक्खिणस्साति सुसिक्खिता अस्सा विय मं वहन्ति ।

अथ नं एवं गच्छन्तं अपरो ब्राह्मणो आगन्त्वा रथं याचि । महासत्तो पुत्तदारं ओतारेत्वा तस्स रथं अदासि । रथे पन दिन्ने देवपुत्ता अन्तरधारिंसु । रथस्स दिन्नभावं पकासेन्तो सत्था आह —

१८६५ःअथेत्थ पञ्चमो आगा, सो तं रथमयाचथ ।

तस्स तं याचितोदासि, न चस्सुपहतो मनो ॥

१८६६ःततो वेस्सन्तरो राजा, ओरोपेत्वा सकं जनं ।

अस्सासयि अस्सरथं, ब्राह्मणस्स धनेसिनो”ति ॥

तत्थ अथेत्थाति अथ तस्मिं वने । न चस्सुपहतो मनोति न चस्स मनो ओलीनो । अस्सासयीति परितोसेन्तो निर्यादेसि ।

ततो पट्टाय पन ते सब्बेपि पत्तिकाव अहेसुं । अथ महासत्तो मद्दिं अवोच —

१८६७ःत्वं मद्दि कण्हं गण्हाहि, लहु एसा कनिट्टिका ।

अहं जालिं गहेस्सामि, गरुको भातिको हि सो”ति ॥

एवञ्च पन वत्वा उभोपि खत्तिया द्वे दारके अङ्केनादाय पक्कमिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८६८ःराजा कुमारमादाय, राजपुत्ती च दारिकं ।

सम्मोदमाना पक्कामुं, अज्जमज्जं पियंवदा'ति ॥

दानकण्डवण्णना निट्ठिता ।

वनपवेसनकण्डवण्णना

ते पटिपथं आगच्छन्ते मनुस्से दिस्वा “कुहिं वङ्कपब्बतो”ति पुच्छन्ति । मनुस्सा “दूरे”ति वदन्ति । तेन वुत्तं —

१८६९: यदि केचि मनुजा एन्ति, अनुमग्गे पटिपथे ।
मग्गं ते पटिपुच्छाम, ‘कुहिं वङ्कतपब्बतो’ ॥

१८७०: ते तत्थ अम्हे पस्सित्वा, कलुनं परिदेवयुं ।
दुक्खं ते पटिवेदेन्ति, दूरे वङ्कतपब्बतो’ति ॥

मग्गस्स उभोसु पस्सेसु विविधफलधारिनो रुक्खे दिस्वा दारका कन्दन्ति । महासत्तस्सानुभावेन फलधारिनो रुक्खा ओनमित्वा हत्थसम्फस्सं आगच्छन्ति । ततो सुपक्कफलाफलानि उच्चिनित्वा तेसं देति । तं दिस्वा मद्दी अच्छरियं पवेदेसि । तेन वुत्तं —

१८७१: यदि पस्सन्ति पवने, दारका फलिने दुमे ।
तेसं फलानं हेतुम्हि, उपरोदन्ति दारका ॥

१८७२: रोदन्ते दारके दिस्वा, उब्बिद्धा विपुला दुमा ।
सयमेवोनमित्वान, उपगच्छन्ति दारके ॥

१८७३: इदं अच्छेरकं दिस्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
साधुकारं पवत्तेसि, मद्दी सब्बङ्गसोभना ॥

१८७४: अच्छेरं वत लोकस्मिं, अब्भुतं लोमहंसनं ।
वेस्सन्तरस्स तेजेन, सयमेवोनता दुमा’ति ॥

जेतुत्तरनगरतो सुवण्णगिरितालो नाम पब्बतो पञ्च योजनानि, ततो कोन्तिमारा नाम नदी पञ्च योजनानि, ततो अञ्चरगिरि नाम पब्बतो पञ्च योजनानि, ततो दुन्निविट्टब्राह्मणगामो नाम पञ्च योजनानि, ततो मातुलनगरं दस योजनानि । इति तं मग्गं जेतुत्तरनगरतो तिसयोजनं होति । देवता तं मग्गं संखिपिंसु । ते एकदिवसेनेव मातुलनगरं पापुणिंसु । तेन वुत्तं —

१८७५: सङ्घिपिंसु पथं यक्खा, अनुकम्पाय दारके ।
निक्खन्तदिवसेनेव, चेतरेट्ठं उपागमु’न्ति ॥

उपगच्छन्ता च पन जेतुत्तरनगरतो पातराससमये निक्खमित्वा सायन्हसमये चेतरेट्ठे मातुलनगरं पत्ता । तमत्थं

पकासेन्तो सत्था आह —

१८७६ ते गन्त्वा दीघमद्धानं, चेतरेट्ठं उपागमुं ।
इद्धं फीतं जनपदं, बहुमंससुरोदन'न्ति ॥

तदा मातुलनगरे सट्ठि खत्तियसहस्सानि वसन्ति । महासत्तो अन्तो नगरं अपविसित्वा नगरद्वारेयेव सालायं निसीदि । अथस्स मद्दी बोधिसत्तस्स पादेसु रजं पुञ्छित्वा पादे सम्बाहित्वा “वेस्सन्तरस्स आगतभावं जानापेस्सामी”ति सालातो निक्खमित्वा तस्स चक्खुपथे सालाद्वारे अट्ठासि । नगरं पविसन्तियो च निक्खमन्तियो च इत्थियो तं दिस्वा परिवारेसुं । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८७७ चेतियो परिवारिंसु, दिस्वा लक्खणमागतं ।
सुखुमाली वत अय्या, पत्तिका परिधावति ॥

१८७८ ब्रह्माहि परियायित्वा, सिविकाय रथेन च ।
साज्ज मद्दी अरञ्जस्मिं, पत्तिका परिधावती’ति ॥

तत्थ लक्खणमागतन्ति लक्खणसम्पन्नं मद्दिं आगतं । परिधावतीति एवं सुखुमाली हुत्वा पत्तिकाव विचरति । परियायित्वाति जेतुत्तरनगरे विचरित्वा । सिविकायाति सुवण्णसिविकाय ।

महाजनो मद्दिञ्च वेस्सन्तरञ्च द्वे पुत्ते चस्स अनाथागमनेन आगते दिस्वा गन्त्वा राजूनं आचिक्खि । सट्ठिसहस्सा राजानो रोदन्ता परिदेवन्ता तस्स सन्तिकं आगमंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१८७९ तं दिस्वा चेतपामोक्खा, रोदमाना उपागमुं ।
कच्चि नु देव कुसलं, कच्चि देव अनामयं ।
कच्चि पिता अरोगो ते, सिवीनञ्च अनामयं ॥

१८८० को ते बलं महाराज, को नु ते रथमण्डलं ।
अनस्सको अरथको, दीघमद्धानमागतो ।
कच्चामित्तेहि पकतो, अनुप्पत्तोसिमं दिस’न्ति ॥

तत्थ दिस्वाति दूरतोव पस्सित्वा । चेतपामोक्खाति चेत राजानो । उपागमुन्ति उपसङ्गमिंसु । कुसलन्ति आरोग्यं । अनामयन्ति निहुक्खभावं । को ते बलन्ति कुहिं तव बलकायो । रथमण्डलन्ति येनासि रथेन आगतो, सो कुहन्ति पुच्छन्ति । अनस्सकोति अस्सविरहितो । अरथकोति अयानको । दीघमद्धानमागतोति दीघमगं आगतो । पकतोति अभिभूतो ।

अथ नेसं महासत्तो अत्तनो आगतकारणं कथेन्तो आह —

१८८१ कुसलञ्चेव मे सम्मा, अथो सम्मा अनामयं ।

अथो पिता अरोगो मे, सिवीनञ्च अनामयं ॥

१८८२:अहज्झि कुञ्जरं दज्जं, ईसादन्तं उरूळ्हवं ।
खेत्तज्जुं सब्बयुद्धानं, सब्बसेतं गजुत्तमं ॥

१८८३:पण्डुकम्बलसञ्छन्नं, पभिन्नं सत्तुमद्दनं ।
दन्तिं सवालबीजनिं, सेतं केलाससादिसं ॥

१८८४:ससेतच्छत्तं सउपाधेय्यं, साथब्बनं सहत्थिपं ।
अगगयानं राजवाहिं, ब्राह्मणानं अदासहं ॥

१८८५:तस्मिं मे सिवयो कुद्धा, पिता चुपहतोमनो ।
अवरुद्धसि मं राजा, वङ्कं गच्छामि पब्बतं ।
ओकासं सम्मा जानाथ, वने यत्थ वसामसे'ति ॥

तत्थ **तस्मिं मे**ति तस्मिं कारणे मय्हं सिवयो कुद्धा । **उपहतोमनो**ति उपहतचित्तो कुद्धोव मं रट्ठा पब्बाजेसि । **यत्था**ति यस्मिं वने मयं वसेय्याम, तत्थ वसनोकासं जानाथाति ।

ते राजानो आहंसु —

१८८६:स्वागतं ते महाराज, अथो ते अदुरागतं ।
इस्सरोसि अनुप्पत्तो, यं इधत्थि पवेदय ॥

१८८७:साकं भिसं मधुं मंसं, सुद्धं सालीनमोदनं ।
परिभुज्ज महाराज, पाहुनो नोसि आगतो'ति ॥

तत्थ **पवेदया**ति कथेहि, सब्बं पटियादेत्वा दस्साम । **भिसन्ति** भिसमूलं, यंकिज्जि कन्दजातं वा ।

वेस्सन्तरो आह —

१८८८:पटिग्गहितं यं दिन्नं, सब्बस्स अग्घियं कतं ।
अवरुद्धसि मं राजा, वङ्कं गच्छामि पब्बतं ।
ओकासं सम्मा जानाथ, वने यत्थ वसामसे'ति ॥

तत्थ **पटिग्गहितन्ति** सब्बमेतं तुम्हेहि दिन्नं मया च पटिग्गहितमेव होतु, सब्बस्स तुम्हेहि मय्हं अग्घियं निवेदनं कतं ।
राजा पन मं अवरुद्धसि रट्ठा पब्बाजेसि, तस्मा वङ्कमेव गमिस्सामि, तस्मिं मे अरज्जे वसनट्ठानं जानाथाति ।

ते राजानो आहंसु —

१८८९: इधेव ताव अच्छस्सु, चेतरेद्वे रथेसभ ।
याव चेता गमिस्सन्ति, रज्जो सन्तिक याचितुं ॥

१८९०: निज्झापेतुं महाराजं, सिवीनं रट्ठवट्ठनं ।
तं तं चेता पुरक्खत्वा, पतीता लद्धपच्चया ।
परिवारेत्वान गच्छन्ति, एवं जानाहि खत्तिया'ति ॥

तत्थ रज्जो सन्तिक याचितुन्ति रज्जो सन्तिकं याचनत्थाय गमिस्सन्ति । निज्झापेतुन्ति तुम्हाकं निदोसभावं जानापेतुं । लद्धपच्चयाति लद्धपतिट्ठा । गच्छन्तीति गमिस्सन्ति ।

महासत्तो आह —

१८९१: मा वो रुच्चित्थ गमनं, रज्जो सन्तिक याचितुं ।
निज्झापेतुं महाराजं, राजापि तत्थ निस्सरो ॥

१८९२: अच्चुग्गता हि सिवयो, बलग्गा नेगमा च ये ।
ते विधंसेतुमिच्छन्ति, राजानं मम कारणा'ति ॥

तत्थ तत्थाति तस्मिं मम निदोसभावं निज्झापने राजापि अनिस्सरो । अच्चुग्गताति अतिकुद्धा । बलग्गाति बलकाया । विधंसेतुन्ति रज्जतो नीहरितुं । राजानन्ति राजानम्पि ।

ते राजानो आहंसु —

१८९३: सचे एसा पवत्तेत्थ, रट्ठस्मिं रट्ठवट्ठन ।
इधेव रज्जं कारेहि, चेतेहि परिवारितो ॥

१८९४: इद्धं फीतज्जिदं रट्ठं, इद्धो जनपदो महा ।
मतिं करोहि त्वं देव, रज्जस्स मनुसासितु'न्ति ॥

तत्थ सचे एसा पवत्तेत्थाति सचे एतस्मिं रट्ठे एसा पवत्ति । रज्जस्स मनुसासितुन्ति रज्जं समनुसासितुं, अयमेव वा पाठो ।

वेस्सन्तरो आह —

१८९५: न मे छन्दो मति अत्थि, रज्जस्स अनुसासितुं ।
पब्बाजितस्स रट्ठस्मा, चेतपुत्ता सुणाथ मे ॥

१८९६: अतुट्ठा सिवयो आसुं, बलग्गा नेगमा च ये ।

पब्बाजितस्स रट्टस्मा, चेता रज्जेभिसेचयुं॥

१८९७:असम्मोदियम्पि वो अस्स, अच्चन्तं मम कारणा ।
सिवीहि भण्डनं चापि, विग्गहो मे न रुच्चति ॥

१८९८:अथस्स भण्डनं घोरं, सम्पहारो अनप्पको ।
एकस्स कारणा मय्हं, हिंसेय्य बहुको जनो ॥

१८९९:पटिग्गहितं यं दिन्नं, सब्बस्स अग्घियं कतं ।
अवरुद्धसि मं राजा, वड्ढं गच्छामि पब्बतं ।
ओकासं सम्मा जानाथ, वने यत्थ वसामसे'ति ॥

तत्थ चेता रज्जेभिसेचयुन्ति चेतारट्टवासिनो किर वेस्सन्तरं रज्जे अभिसिज्जिसूति तुम्हाकम्पि ते अतुट्ठा आसुं ।
असम्मोदियन्ति असामगियं । अस्साति भवेय्य । अथस्साति अथ मय्हं एकस्स कारणा तुम्हाकं भण्डनं भविस्सतीति ।

एवं महासत्तो अनेकपरियायेन याचितोपि रज्जं न इच्छि । अथस्स ते चेताराजानो महन्तं सक्कारं करिंसु । सो नगरं पविसितुं न इच्छि । अथ नं सालमेव अलङ्कुरित्वा साणिया परिकखेपं कत्वा महासयनं पज्जापेत्वा सब्बे आरक्खं करिंसु । सो एकरत्तिं तेहि सङ्गहितारक्खो सालायं सयित्वा पुनदिवसे पातोव न्हत्वा नानगगरसभोजनं भुज्जित्वा तेहि परिवुतो निक्खमि । सट्ठिसहस्सा खत्तिया तेन सट्ठिं पन्नरसयोजनमगं गन्त्वा वनद्वारे ठत्वा पुरतो पन्नरसयोजनमगं आचिक्खन्ता आहंसु —

१९००:तग्घ ते मयमक्खाम, यथापि कुसला तथा ।
राजिसी यत्थ सम्मन्ति, आहुतग्गी समाहिता ॥

१९०१:एस सेलो महाराज, पब्बतो गन्धमादनो ।
यत्थ त्वं सह पुत्तेहि, सह भरियाय चच्छसि ॥

१९०२:तं चेता अनुसासिंसु, अस्सुनेत्ता रुदंमुखा ।
इतो गच्छ महाराज, उजुं येनुत्तरामुखो ॥

१९०३:अथ दक्खिसि भदन्ते, वेपुल्लं नाम पब्बतं ।
नानादुमगणाकिण्णं, सीतच्छायं मनोरमं ॥

१९०४:तमतक्कम्म भदन्ते, अथ दक्खिसि आपगं ।
नदिं केतुमतिं नाम, गम्भीरं गिरिगम्भरं ॥

१९०५:पुथुलोममच्छाकिण्णं, सुपतित्थं महोदकं ।
तत्थ न्हत्वा पिवित्वा च, अस्सासेत्वा सपुत्तके ॥

१९०६:अथ दक्खिसि भदन्ते, निग्रोधं मधुपिप्फलं ।
रम्मके सिखरे जातं, सीतच्छायं मनोरमं ॥

१९०७:अथ दक्खिसि भदन्ते, नाळिकं नाम पब्बतं ।
नानादिजगणाकिण्णं, सेलं किम्पुरिसायुतं ॥

१९०८:तस्स उत्तरपुब्बेन, मुचलिन्दो नाम सो सरो ।
पुण्डरीकेहि सञ्छन्नो, सेतसोगन्धिकेहि च ॥

१९०९:सो वनं मेघसङ्कासं, ध्रुवं हरितसदलं ।
सीहोवामिसपेक्खीव, वनसण्डं विगाहय ।
पुप्फरुक्खेहि सञ्छन्नं, फलरुक्खेहि चूभयं ॥

१९१०:तत्थ बिन्दुस्सरा वग्गू, नानावण्णा बहू दिजा ।
कूजन्तमुपकूजन्ति, उतुसंपुप्फिते दुमे ॥

१९११:गन्त्वा गिरिविदुग्गानं, नदीनं पभवानि च ।
सो दक्खिसि पोक्खरणिं, करञ्जककुधायुतं ॥

१९१२:पुथुलोममच्छाकिण्णं, सुपतित्थं महोदकं ।
समञ्च चतुरंसञ्च, सादुं अप्पटिगन्धियं ॥

१९१३:तस्सा उत्तरपुब्बेन, पण्णसालं अमापय ।
पण्णसालं अमापेत्वा, उज्जाचरियाय ईहथा'ति ॥

तत्थ राजिसीति राजानो हुत्वा पब्बजिता । समाहिताति एकग्गचित्ता । एसाति दक्खिणहत्थं उक्खिपित्वा इमिना पब्बतपादेन गच्छथाति आचिक्खन्ता वदन्ति । अच्छसीति वसिस्ससि । आपगन्ति उदकवाहनदिआवट्टं । गिरिगब्भरन्ति गिरीनं कुच्छितो पवत्तं । मधुपिप्फलन्ति मधुरफलं । रम्मकेति रमणीये । किम्पुरिसायुतन्ति किम्पुरिसेहि आयुतं परिकिण्णं । सेतसोगन्धिकेहि चाति नानप्पकारेहि सेतुप्पलेहि चेव सोगन्धिकेहि च सञ्छन्नो । सीहोवामिसपेक्खीवाति आमिसं पेक्खन्तो सीहो विय ।

बिन्दुस्सराति सम्पिण्डितस्सरा । वग्गूति मधुरस्सरा । कूजन्तमुपकूजन्तीति पठमं कूजमानं पक्खिं पच्छा उपकूजन्ति । उतुसंपुप्फिते दुमेति उतुसमये पुप्फिते दुमे निलीयित्वा कूजन्तं उपकूजन्ति । सो दक्खिसीति सो त्वं पस्सिस्ससीति अत्थो । करञ्जककुधायुतन्ति करञ्जरुक्खेहि च ककुधरुक्खेहि च सम्परिकिण्णं । अप्पटिगन्धियन्ति पटिकूलगन्धविरहितं मधुरोदकपरिकिण्णं नानप्पकारपदुमुप्पलादीहि सञ्छन्नं । पण्णसालं अमापयाति पण्णसालं मापेय्यासि । अमापेत्वाति मापेत्वा । उज्जाचरियाय ईहथाति अथ तुम्हे, देव, उज्जाचरियाय यापेन्ता अप्पमत्ता ईहथ, आरद्धवीरिया हुत्वा विहरेय्याथाति अत्थो ।

एवं ते राजानो तस्स पन्नरसयोजनमगं आचिक्खित्वा तं उय्योजेत्वा वेस्सन्तरस्स अन्तरायभयस्स विनोदनत्थं “मा कोचिदेव पच्चामित्तो ओकासं लभेय्या”ति चिन्तेत्वा एकं व्यत्तं सुसिक्खितं चेतपुत्तं आमन्तेत्वा “त्वं गच्छन्ते च आगच्छन्ते च परिगणहाही”ति वनद्वारे आरक्खणत्थाय ठपेत्वा सकनगरं गर्मिसु । वेस्सन्तरोपि सपुत्तदारो गन्धमादनपब्बतं पत्वा, तं दिवसं तत्थ वसित्वा ततो उत्तराभिमुखो वेपुल्लपब्बतपादेन गन्त्वा, केतुमतिया नाम नदिया तीरे निसीदित्वा वनचरकेन दिन्नं मधुमंसं खादित्वा तस्स सुवण्णसूचिं दत्वा तत्थ न्हत्वा पिवित्वा पटिप्पस्सद्दरथो नदितो उत्तरित्वा सानुपब्बतसिखरे ठितस्स निग्रोधस्स मूले थोकं निसीदित्वा निग्रोधफलानि खादित्वा उट्ठाय गच्छन्तो नाळिकं नाम पब्बतं पत्वा तं परिहरन्तो मुचलिन्दसरं गन्त्वा सरस्स तीरेन पुब्बुत्तरकण्णं पत्वा, एकपदिकमग्गेन वनघटं पविसित्वा तं अतिक्कम्म गिरिविदुग्गानं नदिप्पभवानं पुरतो चतुरंसपोक्खरणिं पापुणि ।

तस्मिं खणे सक्को आवज्जेन्तो “महासत्तो हिमवन्तं पविट्ठो”ति जत्वा “तस्स वसनट्ठानं लद्धुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा विस्सकम्मं पक्कोसापेत्वा “गच्छ, तात, त्वं वङ्कपब्बतकुच्छिम्हि रमणीये ठाने अस्समपदं मापेत्वा एही”ति पेसेसि । सो “साधु, देवा”ति देवलोकतो ओतरित्वा तत्थ द्वे पण्णसालायो द्वे चङ्कमे रत्तिट्ठानदिवाट्ठानानि च मापेत्वा चङ्कमकोटियं तेसु तेसु ठानेसु नानाफलधरे रुक्खे च कदलिवनानि च दस्सेत्वा सब्बे पब्बजितपरिक्खारे पटियादेत्वा “ये केचि पब्बजितुकामा, ते इमे गणहन्तू”ति अक्खरानि लिखित्वा अमनुस्से च भेरवसद्दे मिगपक्खिनो च पटिक्कमापेत्वा सकट्ठानमेव गतो ।

महासत्तो एकपदिकमगं दिस्वा “पब्बजितानं वसनट्ठानं भविस्सती”ति मद्दिज्ज पुत्ते च अस्समपदद्वारे ठपेत्वा अस्समपदं पविसित्वा अक्खरानि ओलोकेत्वा “सक्केनहि दिट्ठो”ति जत्वा पण्णसालं पविसित्वा खग्गज्ज धनुज्ज अपनेत्वा साटके ओमुज्चित्वा रत्तवाकचीरं निवासेत्वा अजिनचम्मं अंसे कत्वा जटामण्डलं बन्धित्वा इसिवेसं गहेत्वा कत्तरदण्डं आदाय पण्णसालतो निक्खमित्वा पब्बजितसिरिं समुब्बहन्तो “अहो सुखं, अहो सुखं, पब्बज्जा मे अधिगता”ति उदानं उदानेत्वा चङ्कमं आरुह्य अपरापरं चङ्कमित्वा पच्चेकबुद्धसदिसेन उपसमेन पुत्तदारानं सन्तिकं अगमासि । मद्दीपि महासत्तस्स पादेसु पतित्वा रोदित्वा तेनेव सद्धिं अस्समपदं पविसित्वा अत्तनो पण्णसालं गन्त्वा इसिवेसं गण्हि । पच्छा पुत्तेपि तापसकुमारके करिंसु । चत्तारो खत्तिया वङ्कपब्बतकुच्छिम्हि वसिंसु । अथ मद्दी महासत्तं वरं याचि “देव, तुम्हे फलाफलत्थाय वनं अगन्त्वा पुत्ते गहेत्वा इधेव होथ, अहं फलाफलं आहरिस्सामी”ति । ततो पट्ठाय सा अरज्जतो फलाफलानि आहरित्वा तयो जने पटिजग्गति ।

बोधिसत्तोपि तं वरं याचि “भद्दे, मद्दि मयं इतो पट्ठाय पब्बजिता नाम, इत्थी च नाम ब्रह्मचरियस्स मलं, इतो पट्ठाय अकाले मम सन्तिकं मा आगच्छाही”ति । सा “साधू”ति सम्पटिच्छि । महासत्तस्स मेत्तानुभावेन समन्ता तियोजने सब्बे तिरच्छानापि अज्जमज्जं मेत्तचित्तं पटिलभिंसु । मद्दीदेवीपि पातोव उट्ठाय पानीयपरिभोजनीयं उपट्ठापेत्वा मुखोदकं आहरित्वा दन्तकटुं दत्वा अस्समपदं सम्मज्जित्वा द्वे पुत्ते पितु सन्तिके ठपेत्वा पच्छिखणित्तिअङ्कुसहत्था अरज्जं पविसित्वा वनमूलफलाफलानि आदाय पच्छिं पूरेत्वा सायन्हसमये अरज्जतो आगन्त्वा पण्णसालाय फलाफलं ठपेत्वा न्हत्वा पुत्ते न्हापेसि । अथ चत्तारोपि जना पण्णसालाद्वारे निसीदित्वा फलाफलं परिभुज्जन्ति । ततो मद्दी पुत्ते गहेत्वा अत्तनो पण्णसालं पाविसि । इमिना नियामेन ते पब्बतकुच्छिम्हि सत्त मासे वसिंसूति ।

वनपवेसनकण्डवण्णना निट्ठिता ।

जूजकपब्बवण्णना

तदा कालिङ्गरट्टे दुन्निविट्टब्राह्मणगामवासी जूजको नाम ब्राह्मणो भिक्खाचरियाय कहापणसतं लभित्वा एकस्मिं ब्राह्मणकुले ठपेत्वा पुन धनपरियेसनत्थाय गतो । तस्मिं चिरायन्ते ब्राह्मणकुला कहापणसतं वलज्जेत्वा पच्छा इतरेन आगन्त्वा चोदियमाना कहापणे दातुं असक्कोन्ता अमित्ततापनं नाम धीतरं तस्स अदंसु । सो तं आदाय कालिङ्गरट्टे दुन्निविट्टब्राह्मणगामं गन्त्वा वसि । अमित्ततापना सम्मा ब्राह्मणं परिचरति । अथ अज्जे तरुणब्राह्मणा तस्सा आचारसम्पत्तिं दिस्वा “अयं महल्लकब्राह्मणं सम्मा पटिजगति, तुम्हे पन अम्हेसु किं पमज्जथा”ति अत्तनो अत्तनो भरियायो तज्जेन्ति । ता “इमं अमित्ततापनं इमम्हा गामा पलापेस्सामा”ति नदीतित्थादीसु सन्निपतित्वा तं परिभासिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९१४:अहु वासी कलिङ्गेसु, जूजको नाम ब्राह्मणो ।
तस्सासि दहरा भरिया, नामेनामित्ततापना ॥

१९१५:ता नं तत्थ गतावोचुं, नदिं उदकहारिया ।
थियो नं परिभासिंसु, समागन्त्वा कुतूहला ॥

१९१६:अमित्ता नून ते माता, अमित्तो नून ते पिता ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९१७:अहितं वत ते जाती, मन्तयिंसु रहोगता ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९१८:अमित्ता वत ते जाती, मन्तयिंसु रहोगता ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९१९:दुक्कटं वत ते जाती, मन्तयिंसु रहोगता ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९२०:पापकं वत ते जाती, मन्तयिंसु रहोगता ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९२१:अमनापं वत ते जाती, मन्तयिंसु रहोगता ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९२२:अमनापवासं वसि, जिण्णेन पतिना सह ।
या त्वं वससि जिण्णस्स, मतं ते जीविता वरं ॥

१९२३:न हि नून तुय्हं कल्याणि, पिता माता च सोभने ।
अज्जं भत्तारं विन्दिंसु, ये तं जिण्णस्स पादंसु ।

एवं दहरियं सतिं ॥

१९२४:दुयिट्ठं ते नवमियं, अकतं अग्गिहुत्तकं ।
ये तं जिण्णस्स पादंसु, एवं दहरियं सतिं ॥

१९२५:समणे ब्राह्मणे नून, ब्रह्मचरियपरायणे ।
सा त्वं लोके अभिसपि, सीलवन्ते बहुस्सुते ।
या त्वं वससि जिण्णस्स, एवं दहरिया सती ॥

१९२६:न दुक्खं अहिना दट्ठं, न दुक्खं सत्तिया हतं ।
तज्ज दुक्खज्ज तिब्बज्ज, यं पस्से जिण्णकं पतिं ॥

१९२७:नत्थि खिड्डा नत्थि रति, जिण्णेन पतिना सह ।
नत्थि आलापसल्लापो, जग्घितम्पि न सोभति ॥

१९२८:यदा च दहरो दहरा, मन्तयन्ति रहोगता ।
सब्बेसं सोका नस्सन्ति, ये केचि हदयस्सिता ॥

१९२९:दहरा त्वं रूपवती, पुरिसानंभिपत्थिता ।
गच्छ जातिकुले अच्छ, किं जिण्णो रमयिस्सती”ति ॥

तत्थ अहूति अहोसि । वासी कलिङ्गेसूति कालिङ्गरट्ठेसु दुन्निविट्ठब्राह्मणगामवासी । ता नं तत्थ गतावोचुन्ति तत्थ गामे ता इत्थियो नदीतित्थे उदकहारिका हुत्वा गता नं अवोचुं । थियो नं परिभासिंसूति इत्थियो न अज्जं किज्जि अवोचुं, अथ खो नं परिभासिंसु । कुतूहलाति कोतूहलजाता विय हुत्वा । समागन्त्वाति समन्ता परिक्षिपित्वा । दहरियं सतिन्ति दहरिं तरुणिं सोभगगप्पत्तं समानं । जिण्णस्साति जराजिण्णस्स गेहे । दुयिट्ठं ते नवमियन्ति तव नवमियं यागं दुयिट्ठं भविस्सति, सो ते यागपिण्डो पठमं महल्लककाकेन गहितो भविस्सति । “दुयिट्ठा ते नवमिया”तिपि पाठो, नवमिया तथा दुयिट्ठा भविस्सतीति अत्थो । अकतं अग्गिहुत्तकन्ति अग्गिजुहनम्पि तथा अकतं भविस्सति । अभिसपीति समणब्राह्मणे समितपापे वा बाहितपापे वा अक्कोसि । तस्स ते पापस्स इदं फलन्ति अधिप्पायेनेव आहंसु । जग्घितम्पि न सोभतीति खण्डदन्ते विवरित्वा हसन्तस्स महल्लकस्स हसितम्पि न सोभति । सब्बेसं सोका नस्सन्तीति सब्बे एतेसं सोका विनस्सन्ति । किं जिण्णोति अयं जिण्णो तं पज्जहि कामगुणेहि कथं रमयिस्सतीति ।

सा तासं सन्निका परिभासं लभित्वा उदकघटं आदाय रोदमाना घरं गन्त्वा “किं भोति रोदसी”ति ब्राह्मणेन पुट्ठा तस्स आरोचेन्ती इमं गाथमाह —

१९३०:न ते ब्राह्मण गच्छामि, नदिं उदकहारिया ।
थियो मं परिभासन्ति, तथा जिण्णेन ब्राह्मणा”ति ॥

तस्सत्थो — ब्राह्मण, तथा जिण्णेन मं इत्थियो परिभासन्ति, तस्मा इतो पट्ठाया तव उदकहारिका हुत्वा नदिं न

गच्छामीति ।

जूजको आह —

१९३१: मा मे त्वं अकरा कम्मं, मा मे उदकमाहरि ।
अहं उदकमाहिस्सं, मा भोति कुपिता अहूँति ॥

तत्थ उदकमाहिस्सन्ति भोति अहं उदकं आहरिस्सामि ।

ब्राह्मणी आह —

१९३२: नाहं तम्हि कुले जाता, यं त्वं उदकमाहरे ।
एवं ब्राह्मण जानाहि, न ते वच्छामहं घरे ॥

१९३३: सचे मे दासं दासिं वा, नानयिस्ससि ब्राह्मण ।
एवं ब्राह्मण जानाहि, न ते वच्छामि सन्तिकेँति ॥

तत्थ नाहन्ति ब्राह्मण, यम्हि कुले सामिको कम्मं करोति, नाहं तत्थ जाता । यं त्वन्ति तस्मा यं उदकं त्वं आहरिस्ससि, न मय्हं तेन अत्थो ।

जूजको आह —

१९३४: नत्थि मे सिप्पठानं वा, धनं धज्जज्ज ब्राह्मणि ।
कुतोहं दासं दासिं वा, आनयिस्सामि भोतिया ।
अहं भोतिं उपट्ठिस्सं, मा भोति कुपिता अहूँति ॥

ब्राह्मणी आह —

१९३५: एहि ते अहमक्खिस्सं, यथा मे वचनं सुतं ।
एस वेस्सन्तरो राजा, वड्ढे वसति पब्बते ॥

१९३६: तं त्वं गन्त्वान याचस्सु, दासं दासिज्ज ब्राह्मण ।
सो ते दस्सति याचितो, दासं दासिज्ज खत्तियोँति ॥

तत्थ एहि ते अहमक्खिस्सन्ति अहं ते आचिक्खिस्सामि । इदं सा देवताधिग्गहिता हुत्वा आह ।

जूजको आह —

१९३७: जिण्णोहमस्मि दुब्बलो, दीघो चद्धा सुदुग्गमो ।

मा भोति परिदेवेसि, मा च त्वं विमना अहु ।
अहं भोतिं उपट्टिस्सं, मा भोति कुपिता अहूँ'ति ॥

तत्थ जिण्णोहमस्मीति भदे, अहं जिण्णो अम्हि, कथं गमिस्सामीति ।

ब्राह्मणी आह —

१९३८: यथा अगन्त्वा सङ्गामं, अयुद्धोव पराजितो ।
एवमेव तुवं ब्रह्मे, अगन्त्वाव पराजितो ॥

१९३९: सचे मे दासं दासिं वा, नानयिस्ससि ब्राह्मण ।
एवं ब्राह्मण जानाहि, न ते वच्छामहं घरे ।
अमनापं ते करिस्सामि, तं ते दुक्खं भविस्सति ॥

१९४०: नक्खत्ते उतुपुब्बेसु, यदा मं दक्खिसिलङ्कतं ।
अज्जेहि सद्धिं रममानं, तं ते दुक्खं भविस्सति ॥

१९४१: अदस्सनेन मय्हं ते, जिण्णस्स परिदेवतो ।
भिय्यो वड्ढा च पलिता, बहू हेस्सन्ति ब्राह्मणा'ति ॥

तत्थ अमनापं तेति वेस्सन्तरस्स सन्तिकं गन्त्वा दासं वा दासिं वा अनाहरन्तस्स तव अरुच्चनकं कम्मं करिस्सामि ।
नक्खत्ते उतुपुब्बेसूति नक्खत्तयोगवसेन वा छन्नं उतूनं तस्स तस्स पुब्बवसेन वा पवत्तेसु छणेसु ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो भीतो अहोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९४२: ततो सो ब्राह्मणो भीतो, ब्राह्मणिया वसानुगो ।
अट्ठितो कामरागेन, ब्राह्मणिं एतदब्रवि ॥

१९४३: पाथेय्यं मे करोहि त्वं, संकुल्या सगुळानि च ।
मधुपिण्डिका च सुकतायो, सत्तुभत्तञ्च ब्राह्मणि ॥

१९४४: आनयिस्सं मेथुनके, उभो दासकुमारके ।
ते तं परिचरिस्सन्ति, रत्तिन्दिवमतन्दिता'ति ॥

तत्थ अट्ठितोति उपहुतो पीळितो । सगुळानि चाति सगुळपूवे च । सत्तुभत्तन्ति बद्धसत्तुअबद्धसत्तुज्वेव पुटभत्तञ्च ।
मेथुनकेति जातिगोत्तकुलपदेसेहि सदिसे । दासकुमारकेति तव दासत्थाय कुमारके ।

सा खिप्पं पाथेय्यं पटियादेत्वा ब्राह्मणस्स आरोचेसि । सो गेहे दुब्बलट्ठानं थिरं कत्वा द्वारं सङ्घुरित्वा अरज्जा दारूनि

आहरित्वा घटेन उदकं आहरित्वा गेहे सब्बभाजनानि पूरेत्वा तत्थेव तापसवेसं गहेत्वा “भद्रे, इतो पट्टाय विकाले मा निक्खमि, याव ममागमना अप्पमत्ता होही”ति ओवदित्वा उपाहनं आरुह्य पाथेय्यपसिब्बकं अंसे लग्गेत्वा अमित्ततापनं पदक्खिणं कत्वा अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि रोदित्वा पक्कामि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९४५ इदं वत्वा ब्रह्मबन्धु, पटिमुञ्चि उपाहना ।
ततो सो मन्तयित्वान, भरियं कत्वा पदक्खिणं ॥

१९४६ पक्कामि सो रुण्णमुखो, ब्राह्मणो सहितब्बतो ।
सिवीनं नगरं फीतं, दासपरियेसनं चर”न्ति ॥

तत्थ रुण्णमुखोति रुदंमुखो । सहितब्बतोति समादिन्नवतो, गहिततापसवेसोति अत्थो । चरन्ति दासपरियेसनं चरन्तो सिवीनं नगरं आरब्ध पक्कामि ।

सो तं नगरं गन्त्वा सन्निपतितं जनं “वेस्सन्तरो कुहि”न्ति पुच्छति । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९४७ सो तत्थ गन्त्वा अवच, ये तत्थासुं समागता ।
कुहिं वेस्सन्तरो राजा, कत्थ पस्सेमु खत्तियं ॥

१९४८ ते जना तं अवचिंसु, ये तत्थासुं समागता ।
तुम्हेहि ब्रह्मे पकतो, अतिदानेन खत्तियो ।
पब्बाजितो सका रट्ठा, वड्ढे वसति पब्बते ॥

१९४९ तुम्हेहि ब्रह्मे पकतो, अतिदानेन खत्तियो ।
आदाय पुत्तदारञ्च, वड्ढे वसति पब्बते”ति ॥

तत्थ पकतोति उपद्दुतो पीळितो अत्तनो नगरे वसितुं अलभित्वा इदानि वड्ढपब्बते वसति ।

एवं “तुम्हे अम्हाकं राजानं नासेत्वा पुनपि आगता इध तिट्ठथा”ति ते लेड्डुदण्डादिहत्था ब्राह्मणं अनुबन्धिंसु । सो देवताधिगगहितो हुत्वा वड्ढपब्बतमग्गमेव गण्हि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१९५० सो चोदितो ब्राह्मणिया, ब्राह्मणो कामगिद्धिमा ।
अघं तं पटिसेवित्थ, वने वाळमिगाकिण्णे ।
खग्गदीपिनिसेविते ॥

१९५१ आदाय बेळुवं दण्डं, अग्गिहुत्तं कमण्डलुं ।
सो पाविसि ब्रह्मारञ्जं, यत्थ अस्सोसि कामदं ॥

१९५२ तं पविट्ठं ब्रह्मारञ्जं, कोका नं परिवारयुं ।

विक्कन्दि सो विप्पनट्ठो, दूरे पन्था अपक्कमि ॥

१९५३: ततो सो ब्राह्मणो गन्त्वा, भोगलुद्धो असज्जतो ।
वङ्कस्सोरोहणे नट्टे, इमा गाथा अभासथा”ति ॥

तत्थ अघं तन्ति तं महाजनेन अनुबन्धनदुक्खञ्चेव वनपरियोगाहनदुक्खञ्च । अग्गिहुत्तन्ति अग्गिजुहनकटच्छुं ।
कोका नं परिवारयुन्ति सो हि अरज्जं पविसित्वा वङ्कपब्बतगामिमग्गं अजानन्तो मग्गमूळ्हो हुत्वा अरज्जे विचरि । अथ नं
आरक्खणत्थाय निसिन्नस्स चेतपुत्तस्स सुनखा परिवारयिंसूति अत्थो । विक्कन्दि सोति सो एकरुक्खं आरुह महन्तेन
रवेन कन्दि । विप्पनट्ठोति विनट्ठमग्गो । दूरे पन्थाति वङ्कपब्बतगामिपन्थतो दूरे पक्कमि । भोगलुद्धोति भोगरत्तो ।
असज्जतोति दुस्सीलो । वङ्कस्सोरोहणे नट्टेति वङ्कपब्बतस्स गमनमग्गे विनट्टे ।

सो सुनखेहि परिवारितो रुक्खे निसिन्नोव इमा गाथा अभासथ —

१९५४: क्रो राजपुत्तं निसभं, जयन्तमपराजितं ।
भये खेमस्स दातारं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९५५: यो याचतं पतिट्ठासि, भूतानं धरणीरिव ।
धरणूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९५६: यो याचतं गती आसि, सवन्तीनंव सागरो ।
सागरूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९५७: कल्याणतित्थं सुचिमं, सीतूदकं मनोरमं ।
पुण्डरीकेहि सञ्छन्नं, युत्तं किञ्जक्खरेणुना ।
रहदूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९५८: अस्सत्थंव पथे जातं, सीतच्छायं मनोरमं ।
सन्तानं विसमेतारं, किलन्तानं पटिग्गहं ।
तथूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९५९: निग्रोधंव पथे जातं, सीतच्छायं मनोरमं ।
सन्तानं विसमेतारं, किलन्तानं पटिग्गहं ।
तथूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९६०: अम्बं इव पथे जातं, सीतच्छायं मनोरमं ।
सन्तानं विसमेतारं, किलन्तानं पटिग्गहं ।
तथूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९६१:सालं इव पथे जातं, सीतच्छायं मनोरमं ।
सन्तानं विसमेतारं, किलन्तानं पटिग्गहं ।
तथूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९६२:दुमं इव पथे जातं, सीतच्छायं मनोरमं ।
सन्तानं विसमेतारं, किलन्तानं पटिग्गहं ।
तथूपमं महाराजं, को मे वेस्सन्तरं विदू ॥

१९६३:एवञ्च मे विलपतो, पविट्ठस्स ब्रहावने ।
अहं जानन्ति यो वज्जा, नन्दिं सो जनये मम ॥

१९६४:एवञ्च मे विलपतो, पविट्ठस्स ब्रहावने ।
अहं जानन्ति यो वज्जा, ताय सो एकवाचाय ।
पसवे पुज्जं अनप्पक'न्ति ॥

तत्थ जयन्तन्ति मच्छेरचित्तं विजयन्तं । को मे वेस्सन्तरं विदूति को मय्हं वेस्सन्तरं आचिक्खेय्याति वदति ।
पतिट्ठासीति पतिट्ठा आसि । सन्तानन्ति परिस्सन्तानं । किलन्तानन्ति मग्गकिलन्तानं । पटिग्गहन्ति पटिग्गाहकं
पतिट्ठाभूतं । अहं जानन्ति यो वज्जाति अहं वेस्सन्तरस्स वसनट्ठानं जानामीति यो वदेय्याति अत्थो ।

तस्स तं परिदेवसद्धं सुत्वा आरक्खणत्थाय ठपितो चेतपुत्तो मिगलुद्धको हुत्वा अरज्जे विचरन्तो “अयं ब्राह्मणो
वेस्सन्तरस्स वसनट्ठानत्थाय परिदेवति, न खो पनेस धम्मताय आगतो, महिं वा दारके वा याचिस्सति, इधेव नं
मारेस्सामी”ति तस्स सन्तिकं गन्त्वा “ब्राह्मण, न ते जीवितं दस्सामी”ति धनुं आरोपेत्वा आकट्ठित्वा तज्जेसि । तमत्थं
पकासेन्तो सत्था आह —

१९६५:तस्स चेतो पटिस्सोसि, अरज्जे लुद्धको चरं ।
तुम्हेहि ब्रह्मे पकतो, अतिदानेन खत्तियो ।
पब्बाजितो सका रट्ठा, वड्ढे वसति पब्बते ॥

१९६६:तुम्हेहि ब्रह्मे पकतो, अतिदानेन खत्तियो ।
आदाय पुत्तदारज्ज, वड्ढे वसति पब्बते ॥

१९६७:अकिच्चकारी दुम्मेधो, रट्ठा पवनमागतो ।
राजपुत्तं गवेसन्तो, बको मच्छमिवोदके ॥

१९६८:तस्स त्याहं न दस्सामि, जीवितं इध ब्राह्मण ।
अयज्हि ते मया नुन्नो, सरो पिस्सति लोहितं ॥

१९६९:सिरो ते वज्झयित्वान, हृदयं छेत्वा सबन्धनं ।
पन्थसकुणं यजिस्सामि, तुहं मंसेन ब्राह्मण ॥

१९७०:तुहं मंसेन मेदेन, मत्थकेन च ब्राह्मण ।
आहुतिं पग्गहेस्सामि, छेत्वान हृदयं तव ॥

१९७१:तं मे सुयिद्धं सुहुतं, तुहं मंसेन ब्राह्मण ।
न च त्वं राजपुत्तस्स, भरियं पुत्ते च नेस्ससी'ति ॥

तत्थ अकिच्चकारीति त्वं अकिच्चकारको । दुम्मेधोति निष्पज्जो । रट्ठा पवनमागतोति रट्ठतो महारज्जं आगतो ।
सरो पिस्सतीति अयं सरो तव लोहितं पिविस्सति । वज्झयित्वानाति तं मारेत्वा रुक्खा पतितस्स ते सीसं तालफलं विय
लुञ्चित्वा सबन्धनं हृदयमंसं छिन्दित्वा पन्थदेवताय पन्थसकुणं नाम यजिस्सामि । न च त्वन्ति एवं सन्ते न त्वं राजपुत्तस्स
भरियं वा पुत्ते वा नेस्ससीति ।

सो तस्स वचनं सुत्वा मरणभयतज्जितो मुसावादं कथेन्तो आह —

१९७२:अवज्झो ब्राह्मणो दूतो, चेतपुत्त सुणोहि मे ।
तस्मा हि दूतं न हन्ति, एस धम्मो सनन्तनो ॥

१९७३:निज्झत्ता सिवयो सब्बे, पिता नं दट्ठमिच्छति ।
माता च दुब्बला तस्स, अचिरा चक्खूनि जीयरे ॥

१९७४:तेसाहं पहितो दूतो, चेतपुत्त सुणोहि मे ।
राजपुत्तं नयिस्सामि, यदि जानासि संस मे'ति ॥

तत्थ निज्झत्ताति सज्जत्ता । अचिरा चक्खूनि जीयरेति निच्चरोदनेन न चिरस्सेव चक्खूनि जीयिस्सन्ति ।

तदा चेतपुत्तो “वेस्सन्तरं किर आनेतुं आगतो”ति सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा सुनखे बन्धित्वा ठपेत्वा ब्राह्मणं ओतारेत्वा
साखासन्थरे निसीदापेत्वा भोजनं दत्वा इमं गाथमाह —

१९७५:पियस्स मे पियो दूतो, पुण्णपत्तं ददामि ते ।
इमज्च मधुनो तुम्बं, मिगसत्थिज्च ब्राह्मण ।
तज्च ते देसमक्खिस्सं, यत्थ सम्मति कामदो'ति ॥

तत्थ पियस्स मेति मम पियस्स वेस्सन्तरस्स त्वं पियो दूतो । पुण्णपत्तन्ति तव अज्झासयपूरणं पुण्णपत्तं ददामीति ।

जूजकपब्बवण्णना निट्ठिता ।

चूळवनवण्णना

एवं चेतपुत्तो ब्राह्मणं भोजेत्वा पाथेय्यत्थाय तस्स मधुनो तुम्बज्चेव पक्कमिगसत्थिञ्च दत्त्वा मग्गे ठत्वा दक्खिणहत्थं उक्खिपित्वा महासत्तस्स वसनोकासं आचिक्खन्तो आह —

१९७६: एस सेलो महाब्रह्मे, पब्बतो गन्धमादनो ।
यत्थ वेस्सन्तरो राजा, सह पुत्तेहि सम्मति ॥

१९७७: धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदञ्च मसं जटं ।
चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सति ॥

१९७८: एते नीला पदिस्सन्ति, नानाफलधरा दुमा ।
उग्गता अब्भकूटाव, नीला अञ्जनपब्बता ॥

१९७९: धवस्सकण्णा खदिरा, साला फन्दनमालुवा ।
सम्पवेधन्ति वातेन, सकिं पीताव माणवा ॥

१९८०: उपरि दुमपरियायेसु, सङ्गीतियोव सुय्यरे ।
नज्जुहा कोकिलसङ्घा, सम्पतन्ति दुमा दुमं ॥

१९८१: अव्हयन्तेव गच्छन्तं, साखापत्तसमीरिता ।
रमयन्तेव आगन्तं, मोदयन्ति निवासिनं ।
यत्थ वेस्सन्तरो राजा, सह पुत्तेहि सम्मति ॥

१९८२: धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदञ्च मसं जटं ।
चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सतीति ॥

तत्थ गन्धमादनोति एस गन्धमादनपब्बतो, एतस्स पादेन उत्तराभिमुखो गच्छन्तो यत्थ सक्कदत्तिये अस्समपदे वेस्सन्तरो राजा सह पुत्तदारेहि वसति, तं पस्सिस्ससीति अत्थो । ब्राह्मणवण्णन्ति सेट्ठपब्बजितवेसं । आसदञ्च मसं जटन्ति आकट्ठित्वा फलानं गहणत्थं अङ्कुसञ्च अग्गिजुहनकटच्छुञ्च जटामण्डलञ्च धारेन्तो । चम्मवासीति अजिनचम्मधरो । छमा सेतीति पथवियं पण्णसन्थरे सयति । धवस्सकण्णा खदिराति धवा च अस्सकण्णा च खदिरा च । सकिं पीताव माणवाति एकवारमेव पीता सुरासोण्डा विय । उपरि दुमपरियायेसूति रुक्खसाखासु । सङ्गीतियोव सुय्यरेति नानासकुणानं वस्सन्तानं सद्वा दिब्बसङ्गीतियो विय सुय्यरे । नज्जुहाति नज्जुहसकुणा । सम्पतन्तीति विकूजन्ता विचरन्ति । साखापत्तसमीरिताति साखानं पत्तेहि सङ्घट्टिता हुत्वा विकूजन्ता सकुणा, वातेन समीरिता पत्तसाखायेव वा । आगन्तन्ति आगच्छन्तं जनं । यत्थाति यस्मिं अस्समे वेस्सन्तरो वसति, तत्थ गन्त्वा इमं अस्समपदसम्पत्तिं पस्सिस्ससीति ।

ततो उत्तरिपि अस्समपदं वण्णेन्तो आह —

- १९८३: अम्बा कपित्था पनसा, साला जम्बू विभीतका ।
हरीतकी आमलका, अस्सत्था बदरानि च ॥
- १९८४: चारुतिम्बरुक्खा चेत्थ, निग्रोधा च कपित्थना ।
मधुमधुका थेवन्ति, नीचे पक्का चुदुम्बरा ॥
- १९८५: पारेवता भवेय्या च, मुद्दिका च मधुत्थिका ।
मधुं अनेलकं तत्थ, सकमादाय भुज्जरे ॥
- १९८६: अज्जेत्थ पुप्फिता अम्बा, अज्जे तिट्ठन्ति दोविला ।
अज्जे आमा च पक्का च, भेक्कवण्णा तदूभयं ॥
- १९८७: अथेत्थ हेट्ठा पुरिसो, अम्बपक्कानि गण्हति ।
आमानि चेव पक्कानि, वण्णगन्धरसुत्तमे ॥
- १९८८: अतेव मे अच्छरियं, हीङ्कारो पटिभाति मं ।
देवानमिव आवासो, सोभति नन्दनूपमो ॥
- १९८९: विभेदिका नाळिकेरा, खज्जुरीनं ब्रहावने ।
मालाव गन्थिता ठन्ति, धज्जगानेव दिस्सरे ।
नानावण्णेहि पुप्फेहि, नभं ताराचितामिव ॥
- १९९०: कुटजी कुट्ठतगरा, पाटलियो च पुप्फिता ।
पुन्नागा गिरिपुन्नागा, कोविळारा च पुप्फिता ॥
- १९९१: उद्दालका सोमरुक्खा, अगरुफल्लिया बहू ।
पुत्तजीवा च ककुधा, असना चेत्थ पुप्फिता ॥
- १९९२: कुटजा सलळा नीपा, कोसम्बा लबुजा धवा ।
साला च पुप्फिता तत्थ, पलालखलसन्निभा ॥
- १९९३: तस्साविदूरे पोक्खरणी, भूमिभागे मनोरमे ।
पदुमुप्पलसज्छन्ना, देवानमिव नन्दने ॥
- १९९४: अथेत्थ पुप्फरसमत्ता, कोकिला मज्जुभाणिका ।
अभिनादेन्ति पवनं, उतुसम्पुप्फिते दुमे ॥
- १९९५: भस्सन्ति मकरन्देहि, पोक्खरे पोक्खरे मधू ।

अथेत्य वाता वायन्ति, दक्खिणा अथ पच्छिमा ।
पदुमकिञ्जकखरेणूहि, ओकिण्णो होति अस्समो ॥

१९९६:थूला सिङ्घाटका चेत्य, संसादिया पसादिया ।
मच्छकच्छपब्बाविद्धा, बहू चेत्य मुपयानका ।
मधुं भिसेहि सवति, खीरसप्पि मुळालिभि ॥

१९९७:सुरभी तं वनं वाति, नानागन्धसमोदितं ।
सम्मद्वतेव गन्धेन, पुप्फसाखाहि तं वनं ।
भमरा पुप्फगन्धेन, समन्ता मभिनादिता ॥

१९९८:अथेत्य सकुणा सन्ति, नानावण्णा बहू दिजा ।
मोदन्ति सह भरियाहि, अञ्जमञ्जं पकूजिनो ॥

१९९९:नन्दिका जीवपुत्ता च, जीवपुत्ता पिया च नो ।
पिया पुत्ता पिया नन्दा, दिजा पोक्खरणीघरा ॥

२०००:मालाव गन्थिता ठन्ति, धजग्गानेव दिस्सरे ।
नानावण्णेहि पुप्फेहि, कुसलेहेव सुगन्थिता ।
यत्थ वेस्सन्तरो राजा, सह पुत्तेहि सम्मति ॥

२००१:धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदञ्च मसं जटं ।
चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सती'ति ॥

तत्थ चारुतिम्बरुक्खाति सुवण्णतिम्बरुक्खा । मधुमधुकाति मधुरसा मधुका । थेवन्तीति विरोचन्ति । पारेवताति पारेवतपादसदिसा रुक्खा । भवेय्याति दीघफला कदलियो । मधुत्थिकाति मधुत्थेवे पग्घरन्तियो, मधुरताय वा मधुत्थेवसदिसा । सकमादायाति तं सयमेव गहेत्वा परिभुञ्जन्ति । दोविलाति पतितपुप्फपत्ता सञ्जायमानफला । भेकवण्णा तदूभयन्ति ते उभोपि आमा च पक्का च मण्डूकपिड्डिवण्णायेव । अथेत्य हेट्ठा पुरिसोति अथ एत्थ अस्समे तेसं अम्बानं हेट्ठा ठितकोव पुरिसो अम्बफलानि गण्हाति, आरोहणकिच्चं नत्थि । वण्णगन्धरसुत्तमेति एतेहि वण्णादीहि उत्तमानि ।

अतेव मे अच्छरियन्ति अतिविय मे अच्छरियं । हिङ्कारोति हिन्ति करणं । विभेदिकाति ताला । मालाव गन्थिताति सुपुप्फितरुक्खानं उपरि गन्थिता माला विय पुप्फानि तिड्ढन्ति । धजग्गानेव दिस्सरेति तानि रुक्खानि अलङ्कतधजग्गानि विय दिस्सन्ति । कुटजी कुट्टतगराति कुटजि नामेका रुक्खजाति कुट्टगच्छा च तगरगच्छा च । गिरिपुन्नागाति महापुन्नागा । कोविळाराति कोविळाररुक्खा नाम । उद्दालकाति उद्दालरुक्खा । सोमरुक्खाति पीतपुप्फवण्णा राजरुक्खा । फल्लियाति फल्लियरुक्खा नाम । पुत्तजीवाति महानिग्रोधा । लबुजाति लबुजरुक्खा नाम । पलालखलसन्निभाति तेसं हेट्ठा पग्घरितपुप्फपुञ्जा पलालखलसन्निभाति वदति ।

पोक्खरणीति चतुरस्सपोक्खरणी । **नन्द**नेति नन्दनवने नन्दापोक्खरणी विय । **पुप्फरसमत्ता**ति पुप्फरसेन मत्ता चलिता । **मकरन्देही**ति किञ्जकखेहि । **पोक्खरे पोक्खरे**ति पदुमिनिपण्णे पदुमिनिपण्णे । तेसु हि किञ्जकखतो रेणु भस्सित्वा पोक्खरमधु नाम होति । **दक्खिणा** अथ **पच्छिमा**ति एत्तावता सब्बा दिसा विदिसापि वाता दस्सिता होन्ति । **थूला सिङ्घाटका**ति महन्ता सिङ्घाटका च । **संसादिया**ति सयं जातसाली, सुकसालीतिपि वुच्चन्ति । **पसादिया**ति तेयेव भूमियं पतिता । **ब्याविद्धा**ति पसन्ने उदके ब्याविद्धा पटिपाटिया गच्छन्ता दस्सन्ति । **मुपयानका**ति कक्कटका । **मधउन्ति** भिसकोटिया भिन्नाय पग्घरणरसो मधुसदिसो होति । **खीरसप्पि मुळालिभी**ति मुळालेहि पग्घरणरसो खीरमिस्सकनवनीतसप्पि विय होति ।

सम्मद्वेत्ताति सम्पत्तजनं मदयति विय । **समन्ता मभिनादिता**ति समन्ता अभिनदन्ता विचरन्ति । **“नन्दिका”**तिआदीनि तेसं नामानि । तेसु हि पठमा “सामि वेस्सन्तर, इमस्मिं वने वसन्तो नन्दा”ति वदन्ति । दुतिया “त्वञ्च सुखेन जीव, पुत्ता च ते”ति वदन्ति । ततिया “त्वञ्च जीव, पिया पुत्ता च ते”ति वदन्ति । चतुत्था “त्वञ्च नन्द, पिया पुत्ता च ते”ति वदन्ति । तेन तेसं एतानेव नामानि अहेसुं । **पोक्खरणीघरा**ति पोक्खरणिवासिनो ।

एवं चेतपुत्तेन वेस्सन्तरस्स वसनट्टाने अक्खाते जूजको तुस्सित्वा पटिसन्थारं करोन्तो इमं गाथमाह —

२००१ इदञ्च मे सत्तुभत्तं, मधुना पटिसंयुतं ।
मधुपिण्डिका च सुकतायो, सत्तुभत्तं ददामि ते”ति ॥

तत्थ **सत्तुभत्तन्ति** पक्कमधुसन्निभं सत्तुसङ्घातं भत्तं । इदं वुत्तं होति — इदं मम अत्थि, तं ते दम्मि, गण्हाहि नन्ति ।

तं सुत्वा चेतपुत्तो आह —

२००३ इत्थेव सम्बलं होतु, नाहं इच्छामि सम्बलं ।
इतोपि ब्रह्मे गण्हाहि, गच्छ ब्रह्मे यथासुखं ॥

२००४ अयं एकपदी एति, उजुं गच्छति अस्समं ।
इसीपि अच्युतो तत्थ, पङ्कदन्तो रजस्सिरो ।
धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदञ्च मसं जटं ॥

२००५ चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सति ।
तं त्वं गन्त्वान पुच्छस्सु, सो ते मग्गं पवक्खती”ति ॥

तत्थ **सम्बलन्ति** पाथेय्यं । **एती**ति यो एकपदिकमग्गो अम्हाकं अभिमुखो एति, एस अस्समं उजुं गच्छति । **अच्युतो**ति एवंनामको इसि तत्थ वसति ।

२००६ इदं सुत्वा ब्रह्मबन्धु, चेतं कत्वा पदक्खिणं ।
उदग्गचित्तो पक्कामि, येनासि अच्युतो इसी”ति ॥

तत्थ येनासीति यस्मिं ठाने अच्चुतो इसि अहोसि, तत्थ गतोति ।

चूळवनवण्णना निड्डिता ।

महावनवण्णना

२००७: गच्छन्तो सो भारद्वाजो, अदस्स अच्चुतं इसिं ।

दिस्वान तं भारद्वाजो, सम्मोदि इसिना सह ॥

२००८: कच्चि नु भोतो कुसलं, कच्चि भोतो अनामयं ।

कच्चि उज्जेन यापेसि, कच्चि मूलफला बहू ॥

२००९: कच्चि डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।

वने वाळमिगाकिण्णे, कच्चि हिंसा न विज्जती^१ति ॥

तत्थ भारद्वाजोति जूजको । अप्पमेवाति अप्पायेव । हिंसाति तेसं वसेन तुम्हाकं विहिंसा ।

तापसो आह —

२०१०: कुसलज्चेव मे ब्रह्मे, अथो ब्रह्मे अनामयं ।

अथो उज्जेन यापेमि, अथो मूलफला बहू ॥

२०११: अथो डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।

वने वाळमिगाकिण्णे, हिंसा मय्हं न विज्जति ॥

२०१२: बहूनि वस्सपूगानि, अस्समे वसतो मम ।

नाभिजानामि उप्पन्नं, आबाधं अमनोरमं ॥

२०१३: स्वागतं ते महाब्रह्मे, अथो ते अदुरागतं ।

अन्तो पविस भदन्ते, पादे पक्खालयस्सु ते ॥

२०१४: तिन्दुकानि पियालानि, मधुके कासुमारियो ।

फलानि खुद्वकप्पानि, भुज्ज ब्रह्मे वरं वरं ॥

२०१५: इदम्पि पानीयं सीतं, आभतं गिरिगब्भरा ।

ततो पिव महाब्रह्मे, सचे त्वं अभिकङ्खसी^२ति ॥

जूजको आह —

२०१६:पटिग्गहितं यं दिन्नं, सब्बस्स अग्घियं कतं ।
 सज्जयस्स सकं पुत्तं, सिवीहि विप्पवासितं ।
 तमहं दस्सनमागतो, यदि जानासि संस मे”ति ॥

तत्थ तमहं दस्सनमागतोति तं अहं दस्सनाय आगतो । तापसो आह —

२०१७:न भवं एति पुज्जत्थं, सिविराजस्स दस्सनं ।
 मज्जे भवं पत्थयति, रज्जो भरियं पतिब्बतं ।
 मज्जे कण्हाजिनं दासिं, जालिं दासज्च इच्छसि ॥

२०१८:अथ वा तयो मातापुत्ते, अरज्जा नेतुमागतो ।
 न तस्स भोगा विज्जन्ति, धनं धज्जज्च ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ न तस्स भोगाति भो ब्राह्मण, तस्स वेस्सन्तरस्स अरज्जे विहरन्तस्स नेव भोगा विज्जन्ति, धनधज्जज्च न विज्जति, दुग्गतो हुत्वा वसति, तस्स सन्तिकं गन्त्वा किं करिस्ससीति?

तं सुत्वा जूजको आह —

२०१९:अकुद्धरूपोहं भोतो, नाहं याचितुमागतो ।
 साधु दस्सनमरियानं, सन्निवासो सदा सुखो ॥

२०२०:अदिट्ठपुब्बो सिविराजा, सिवीहि विप्पवासितो ।
 तमहं दस्सनमागतो, यदि जानासि संस मे”ति ॥

तस्सत्थो — अहं, भो तापस, अकुद्धरूपो, अलं एत्तावता, अहं पन न किज्चि वेस्सन्तरं याचितुमागतो, अरियानं पन दस्सनं साधु, सन्निवासो च तेहि सद्धिं सुखो । अहं तस्स आचरियब्राह्मणो, मया च सो यतो सिवीहि विप्पवासितो, ततो पट्ठाय अदिट्ठपुब्बो, तेनाहं तं दस्सनत्थाय आगतो । यदि तस्स वसनट्ठानं जानासि, संस मेति ।

सो तस्स वचनं सुत्वा सद्दहित्वा “होतु स्वे संसिस्सामि ते, अज्ज ताव इधेव वसाही”ति तं फलाफलेहि सन्तप्पेत्वा पुनदिवसे मगं दस्सेन्तो दक्खिणहत्थं पसारेत्वा आह —

२०२१:एस सेलो महाब्रह्मे, पब्बतो गन्धमादनो ।
 यत्थ वेस्सन्तरो राजा, सह पुत्तेहि सम्मति ॥

२०२२:धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदज्च मसं जटं ।
 चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सति ॥

२०२३:एते नीला पदिस्सन्ति, नानाफलधरा दुमा ।

उगता अब्भकूटाव, नीला अञ्जनपब्बता ॥

२०२४धवस्सकण्णा खदिरा, साला फन्दनमालुवा ।
सम्पवेधन्ति वातेन, सकिं पीताव माणवा ॥

२०२५उपरि दुमपरियायेसु, संगीतियोव सुय्यरे ।
नज्जुहा कोकिलसङ्घा, सम्पतन्ति दुमा दुमं ॥

२०२६अव्हयन्तेव गच्छन्तं, साखापत्तसमीरिता ।
रमयन्तेव आगन्तं, मोदयन्ति निवासिनं ।
यत्थ वेस्सन्तरो राजा, सह पुत्तेहि सम्मति ॥

२०२७धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदञ्च मसं जटं ।
चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सति ॥

२०२८करेरिमाला वितता, भूमिभागे मनोरमे ।
सद्वलाहरिता भूमि, न तत्थुद्धंसते रजो ॥

२०२९मयूरगीवसङ्कासा, तूलफस्ससमूपमा ।
तिणानि नातिवत्तन्ति, समन्ता चतुरङ्गुला ॥

२०३०अम्बा जम्बू कपित्था च, नीचे पक्का चुदुम्बरा ।
परिभोगेहि रुक्खेहि, वनं तं रतिवड्डनं ॥

२०३१वेळुरियवण्णसन्निभं, मच्छगुम्बनिसेवितं ।
सुचिं सुगन्धं सलिलं, आपो तत्थपि सन्दति ॥

२०३२तस्साविदूरे पोक्खरणी, भूमिभागे मनोरमे ।
पदुमुप्पलसञ्छन्ना, देवानमिव नन्दने ॥

२०३३तीणि उप्पलजातानि, तस्मिं सरसि ब्राह्मण ।
विचित्तं नीलानेकानि, सेता लोहितकानि चा'ति ॥

तस्सत्थो हेट्ठा वुत्तसदिसोयेव । **करेरिमाला वितता**ति करेरिपुप्फेहि वितता । **सद्वलाहरिता**ति धुवसद्वलेन हरिता । **न तत्थुद्धंसते रजो**ति तस्मिं वने अप्पमत्तकोपि रजो न उद्धंसते । **तूलफस्ससमूपमा**ति मुदुसम्फस्सताय तूलफस्ससदिसा । **तिणानि नातिवत्तन्ती**ति तानि तस्सा भूमिया मयूरगीववण्णानि तिणानि समन्ततो चतुरङ्गुलप्पमाणानेव वत्तन्ति, ततो पन उत्तरि न वड्डन्ति । **अम्बा जम्बू कपित्था चा**ति अम्बा च जम्बू च कपित्था च । **परिभोगेही**ति नानाविधेहि पुष्पूपगफलूपगेहि परिभोगरुक्खेहि । **सन्दती**ति तस्मिं वनसण्डे वड्डपब्बते कुन्नदीहि ओतरन्तं उदकं सन्दति, पवत्ततीति

अथो । विचित्तं नीलानेकानि, सेता लोहितकानि चाति एकानि नीलानि, एकानि सेतानि, एकानि लोहितकानीति इमेहि तीहि उप्पलजातेहि तं सरं विचित्तं । सुसज्जितपुष्पचङ्कोटकं विय सोभतीति दस्सेति ।

एवं चतुरस्सपोक्खरणिं वण्णेत्वा पुन मुचलिन्दसरं वण्णेन्तो आह —

२०३४ खोमाव तत्थ पदुमा, सेतसोगन्धिकेहि च ।
कलम्बकेहि सञ्छन्नो, मुचलिन्दो नाम सो सरो ॥

२०३५ अथेत्य पदुमा फुल्ला, अपरियन्ताव दिस्सरे ।
गिम्हा हेमन्तिका फुल्ला, जण्णुतग्घा उपत्थरा ॥

२०३६ सुरभी सम्पवायन्ति, विचित्तपुष्पसन्थता ।
भमरा पुष्पगन्धेन, समन्ता मभिनादिता'ति ॥

तत्थ खोमावाति खोममया विय पण्डरा । सेतसोगन्धिकेहि चाति सेतुप्पलेहि च सोगन्धिकेहि च कलम्बकेहि च सो सरो सञ्छन्नो । अपरियन्ताव दिस्सरेति अपरिमाणा विय दिस्सन्ति । गिम्हा हेमन्तिकाति गिम्हे च हेमन्तिके च पुष्पितपदुमा । जण्णुतग्घा उपत्थराति जण्णुपमाणे उदके उपत्थरा फुल्ला होन्ति, सन्थता विय खायन्ति । विचित्तपुष्पसन्थताति विचित्ता हुत्वा पुष्पेहि सन्थता सदा सुरभी सम्पवायन्ति ।

२०३७ अथेत्य उदकन्तस्मिं, रुक्खा तिड्ढन्ति ब्राह्मण ।
कदम्बा पाटली फुल्ला, कोविळारा च पुष्फिता ॥

२०३८ अङ्कोला कच्छिकारा च, पारिजज्जा च पुष्फिता ।
वारणा वयना रुक्खा, मुचलिन्दमुभतो सरं ॥

२०३९ सिरीसा सेतपारिसा, साधु वायन्ति पद्धका ।
निग्गुण्डी सिरीनिग्गुण्डी, असना चेत्य पुष्फिता ॥

२०४० प्रङ्गुरा बहुला सेला, सोभज्जना च पुष्फिता ।
केतका कणिकारा च, कणवेरा च पुष्फिता ॥

२०४१ अज्जुना अज्जुकण्णा च, महानामा च पुष्फिता ।
सुपुष्फितग्गा तिड्ढन्ति, पज्जलन्तेव किंसुका ॥

२०४२ सेतपण्णी सत्तपण्णा, कदलियो कुसुम्भरा ।
धनुतक्कारी पुष्पेहि, सीसपावरणानि च ॥

२०४३ अच्छिवा सल्लवा रुक्खा, सल्लकियो च पुष्फिता ।

सेतगेरु च तगरा, मंसिकुट्टा कुलावरा ॥

२०४४ दहरा रुक्खा च वुद्धा च, अकुटिला चेत्य पुष्फिता ।
अस्समं उभतो ठन्ति, अग्यागारं समन्ततो'ति ॥

तत्थ तिडुन्तीति सरं परिकिखपित्वा तिडुन्ति । कदम्बाति कदम्बरुक्खा । कच्छिकारा चाति एवंनामका रुक्खा । पारिजज्जाति रत्तमाला । वारणा वयनाति वारणरुक्खा च वयनरुक्खा च । मुचलिन्दमुभतो सरन्ति मुचलिन्दस्स सरस्स उभयपस्सेसु । सेतपारिसाति सेतगच्छरुक्खा । ते किर सेतखन्धा महापण्णा कणिकारसदिसपुष्फा होन्ति । निग्गुण्डी सिरीनिग्गुण्डीति पकतिनिग्गुण्डी चेव काळनिग्गुण्डी च । पङ्गुराति पङ्गुररुक्खा । कुसुम्भराति एकगच्छा । धनुतक्कारी पुप्फेहीति धनूनञ्च तक्कारीनञ्च पुप्फेहि सोभिता । सीसपावरणानि चाति सीसपेहि च वरणेहि च सोभिता । अच्छिवातिआदयोपि रुक्खायेव । सेतगेरु च तगराति सेतगेरु च तगरा च । मंसिकुट्टा कुलावराति मंसिगच्छा च कुट्टगच्छा च कुलावरा च । अकुटिलाति उजुका । अग्यागारं समन्ततोति अग्यागारं परिकिखपित्वा ठिताति अत्थो ।

२०४५ अथेत्य उदकन्तस्मिं, बहुजातो फणिज्जको ।
मुग्गतियो करतियो, सेवालसीसका बहू ॥

२०४६ उद्वापवत्तं उल्लुळितं, मक्खिका हिङ्गुजालिका ।
दासिमकज्जको चेत्य, बहू नीचेकलम्बका ॥

२०४७ एलम्फुरकसज्छन्ना, रुक्खा तिडुन्ति ब्राह्मण ।
सत्ताहं धारियमानानं, गन्धो तेसं न छिज्जति ॥

२०४८ उभतो सरं मुचलिन्दं, पुष्फा तिडुन्ति सोभना ।
इन्दीवरेहि सज्छन्नं, वनं तं उपसोभति ॥

२०४९ अट्टमासं धारियमानानं, गन्धो तेसं न छिज्जति ।
नीलपुष्फी सेतवारी, पुष्फिता गिरिकणिका ।
कलेरुक्खेहि सज्छन्नं, वनं तं तुलसीहि च ॥

२०५० सम्मद्देव गन्धेन, पुष्फसाखाहि तं वनं ।
भमरा पुष्फगन्धेन, समन्ता मभिनादिता ॥

२०५१ तीणि कक्कारुजातानि, तस्मिं सरसि ब्राह्मण ।
कुम्भमत्तानि चेकानि, मुरजमत्तानि ता उभो'ति ॥

तत्थ फणिज्जकोति भूतनको । मुग्गतियोति एका मुग्गजाति । करतियोति राजमासो । सेवालसीसकाति इमेपि गच्छायेव, अपि च सीसकाति रत्तचन्दनं वुत्तं । उद्वापवत्तं उल्लुळितन्ति तं उदकं तीरमरियादबन्धं वातापहतं उल्लुळितं

हुत्वा तिष्ठति । **मक्खिका** हिङ्गुजालिकाति हिङ्गुजालसङ्घाते विकसितपुष्पगच्छे पञ्चवण्णा मधुमक्खिका मधुरस्सरेन विरवन्तियो तत्थ विचरन्तीति अत्थो । **दासिमकज्जको** चेत्थाति इमानि द्वे रुक्खजातियो च एत्थ । **नीचेकलम्बका**ति नीचकलम्बका । **एलम्फुरकसञ्छन्ना**ति एवंनामिकाय वल्लिया सञ्छन्ना । **तेसन्ति** तेसं तस्सा वल्लिया पुष्फानं सब्बेसम्पि वा एतेसं दासिमकज्जकादीनं पुष्फानं सत्ताहं गन्धो न छिज्जति । एवं गन्धसम्पन्नानि पुष्फानि, रजतपट्टसदिसवालुकपुण्णा भूमिभागा । **गन्धो** तेसन्ति तेसं इन्दीवरपुष्पादीनं गन्धो अड्डमासं न छिज्जति । **नीलपुष्फी**तिआदिका पुष्पवल्लियो । **तुलसीहि** चाति तुलसिगच्छेहि च । **कक्कारुजातानी**ति वल्लिफलानि । तत्थ एकस्सा वल्लिया फलानि महाघटमत्तानि, द्विन्नं मुदिङ्गमत्तानि । तेन वुत्तं “मुरजमत्तानि ता उभो”ति ।

२०५१ अथेत्थ सासपो बहुको, नादियो हरितायुतो ।

असी तालाव तिष्ठन्ति, छेज्जा इन्दीवरा बहू ॥

२०५३ अप्फोटा सूरियवल्ली च, काळीया मधुगन्धिया ।

असोका मुदयन्ती च, वल्लिभो खुद्दपुष्फियो ॥

२०५४ कोरण्डका अनोजा च, पुष्फिता नागमल्लिका ।

रुक्खमारुह्य तिष्ठन्ति, फुल्ला किंसुकवल्लियो ॥

२०५५ कटेरुहा च वासन्ती, यूथिका मधुगन्धिया ।

निलिया सुमना भण्डी, सोभति पदुमुत्तरो ॥

२०५६ प्राटली समुद्दकप्पासी, कणिकारा च पुष्फिता ।

हेमजालाव दिस्सन्ति, रुचिरगि सिखूपमा ॥

२०५७ ग्रानि तानि च पुष्फानि, थलजानुदकानि च ।

सब्बानि तत्थ दिस्सन्ति, एवं रम्मो महोदधी”ति ॥

तत्थ **सासपो**ति सिद्धन्थको । **बहुको**ति बहु । **नादियो** हरितायुतोति हरितेन आयुतो नादियो । इमा द्वेपि लसुणजातियो, सोपि लसुणो तत्थ बहुकोति अत्थो । **असी तालाव तिष्ठन्तीति** असीति एवंनामका रुक्खा सिनिद्धाय भूमिया ठिता ताला विय तिष्ठन्ति । **छेज्जा इन्दीवरा** बहूति उदकपरियन्ते बहू सुवण्णइन्दीवरा मुट्ठिना छिन्दितब्बा हुत्वा ठिता । **अप्फोटा**ति अप्फोटवल्लियो । **वल्लिभो खुद्दपुष्फियो**ति वल्लिभो च खुद्दपुष्फियो च । **नागमल्लिका**ति वल्लिनागा च मल्लिका च । **किंसुकवल्लियो**ति सुगन्धपत्ता वल्लिजाती । **कटेरुहा च वासन्ती**ति इमे च द्वे पुष्पगच्छा । **मधुगन्धिया**ति मधुसमानगन्धा । **निलिया सुमना भण्डी**ति नीलवल्लिसुमना च पकतिसुमना च भण्डी च । **पदुमुत्तरो**ति एवंनामको रुक्खो । **कणिकारा**ति वल्लिकणिकारा रुक्खकणिकारा । **हेमजालावा**ति पसारितहेमजाला विय दिस्सन्ति । **महोदधी**ति महतो उदकक्खन्धस्स आधारभूतो मुचलिन्दसरोति ।

२०५८ अथस्सा पोक्खरणिआ, बहुका वारिगोचरा ।

रोहिता नळपी सिङ्गू, कुम्भिला मकरा सुसू ॥

२०५९मधु च मधुलट्टि च, तालिसा च पियङ्गुका ।
कुटन्दजा भद्रमुत्ता, सेतपुष्पा च लोलुपा ॥

२०६०सुरभी च रुक्खा तगरा, बहुका तुङ्गवण्टका ।
पद्मका नरदा कुट्टा, झामका च हरेणुका ॥

२०६१हलिद्वका गन्धसिला, हिरिवेरा च गुग्गुला ।
विभेदिका चोरका कुट्टा, कप्पूरा च कलिङ्गुका'ति ॥

तत्थ अथस्सा पोक्खरणिआति इध पोक्खरणिसदिसताय सरमेव पोक्खरणीति वदति । रोहितातिआदीनि तेसं वारिगोचरानं नामानि । मधु चाति निम्मक्खिकमधु च । मधुलट्टि चाति लट्टिमधुकञ्च । तालिसा चातिआदिका सब्बा गन्धजातियो ।

२०६२अथेत्थ सीहव्यग्घा च, पुरिसालू च हत्थियो ।
एण्य्या पसदा चेव, रोहिच्चा सरभा मिगा ॥

२०६३कोट्टसुणा सुणोपि च, तुलिया नळसन्निभा ।
चामरी चलनी लङ्घी, झापिता मक्कटा पिचु ॥

२०६४क्रक्कटा कटमाया च, इक्का गोणसिरा बहू ।
खग्गा वराहा नकुला, काळकेत्थ बहूतसो ॥

२०६५महिंसा सोणसिङ्गाला, पम्पका च समन्ततो ।
आकुच्छा पचलाका च, चित्रका चापि दीपियो ॥

२०६६पेलका च विघासादा, सीहा गोगणिसादका ।
अट्टपादा च मोरा च, भस्सरा च कुकुत्थका ॥

२०६७चङ्कोरा कुक्कुटा नागा, अञ्जमञ्जं पकूजिनो ।
बका बलाका नज्जुहा, दिन्दिभा कुञ्जवाजिता ॥

२०६८व्यग्घिनसा लोहपिट्ठा, पम्पका जीवजीवका ।
कपिञ्जरा तित्तिरायो, कुला च पटिकुत्थका ॥

२०६९मन्दालका चेलकेटु, भण्डुतित्तिरनामका ।
चेलावका पिङ्गलायो, गोटका अङ्गहेतुका ॥

२०७०क्ररविया च सग्गा च, उहुङ्कारा च कुक्कुहा ।

नानादिजगणाकिण्णं, नानासरनिकूजितं”न्ति ॥

तत्थ पुरिसालूति वळवामुखयक्खिनियो । रोहिच्चा सरभा मिगाति रोहिता चेव सरभा मिगा च । कोटुसुकाति सिङ्गालसुनखा । “कोत्थुसुणा”तिपि पाठो । सुणोपि चाति एसापेका खुद्वकमिगजाति । तुलियाति पक्खिबिळारा । नळसन्निभाति नळपुप्फवण्णा रुक्खसुनखा । चामरी चलनी लङ्गीति चामरीमिगा च चलनीमिगा च लङ्गीमिगा च । झापिता मक्कटाति द्वे मक्कटजातियोव । पिचूति सरपरियन्ते गोचरग्गाही एको मक्कटो । कक्कटा कटमाया चाति द्वे महामिगा । इक्काति अच्छा । गोणसिराति अरज्जगोणा । काळकेत्थ बहूतसोति काळमिगा नामेत्थ बहूतसो । सोणसिङ्गालाति रुक्खसुनखा च सिङ्गाला च । पम्पकाति अस्समपदं परिक्खिपित्वा ठिता महावेळुपम्पका । आकुच्छाति गोधा । पचलाका चाति गजकुम्भमिगा । चित्रका चापि दीपियोति चित्रकमिगा च दीपिमिगा च ।

पेलका चाति ससा । विघासादाति एते गिज्झा सकुणा । सीहाति केसरसीहा । गोगणिसादकाति गोगणे गहेत्वा खादनसीला दुट्ठमिगा । अट्टपादाति सरभा मिगा । भस्सराति सेतहंसा । कुकुत्थकाति कुकुत्थकसकुणा । चङ्कोराति चङ्कोरसकुणा । कुक्कुटाति वनकुक्कुटा । दिन्दिभा कुज्जवाजिताति इमे तयोपि सकुणायेव । ब्यग्घिनसाति सेना । लोहपिट्ठाति लोहितवण्णसकुणा । पम्पकाति पम्पटका । कपिज्जरा तित्तिरायोति कपिज्जरा च तित्तिरा च । कुला च पटिकुत्थकाति इमेपि द्वे सकुणा । मन्दालका चेलकेटूति मन्दालका चेव चेलकेटु च । भण्डुतित्तिरनामकाति भण्डू च तित्तिरा च नामका च । चेलावका पिङ्गलायोति द्वे सकुणजातियो च, तथा गोटका अङ्गहेतुका । सग्गाति चातकसकुणा । उहुङ्काराति उलूका ।

२०७१अथेत्थ सकुणा सन्ति, नीलका मज्जुभाणका ।
मोदन्ति सह भरियाहि, अज्जमज्जं पकूजिनो ॥

२०७२अथेत्थ सकुणा सन्ति, दिजा मज्जुस्सरा सिता ।
सेतच्छिकूटा भद्रक्खा, अण्डजा चित्रपेखुणा ॥

२०७३अथेत्थ सकुणा सन्ति, दिजा मज्जुस्सरा सिता ।
सिखण्डी नीलगीवाहि, अज्जमज्जं पकूजिनो ॥

२०७४कुक्कुत्थका कुळीरका, कोट्टा पोक्खरसातका ।
कालामेय्या बलीयक्खा, कदम्बा सुवसाळिका ॥

२०७५हलिद्धा लोहिता सेता, अथेत्थ नलका बहू ।
वारणा भिङ्गराजा च, कदम्बा सुवकोकिला ॥

२०७६उक्कुसा कुररा हंसा, आटा परिवदेन्तिका ।
पाकहंसा अतिबला, नज्जुहा जीवजीवका ॥

२०७७प्रारेवता रविहंसा, चक्कवाका नदीचरा ।

वारणाभिरुदा रम्मा, उभो कालूपकूजिनो ॥

२०७८ अथेत्य सकुणा सन्ति, नानावण्णा बहू दिजा ।
मोदन्ति सह भरियाहि, अञ्जमञ्जं पकूजिनो ॥

२०७९ अथेत्य सकुणा सन्ति, नानावण्णा बहू दिजा ।
सब्बे मञ्जू निकूजन्ति, मुचलिन्दमुभतो सरं ॥

२०८० अथेत्य सकुणा सन्ति, करविया नाम ते दिजा ।
मोदन्ति सह भरियाहि, अञ्जमञ्जं पकूजिनो ॥

२०८१ अथेत्य सकुणा सन्ति, करविया नाम ते दिजा ।
सब्बे मञ्जू निकूजन्ति, मुचलिन्दमुभतो सरं ॥

२०८२ एण्येय्यपसदाकिण्णं, नागसंसेवितं वनं ।
नानालताहि सञ्छन्नं, कदलीमिगसेवितं ॥

२०८३ अथेत्य सासपो बहुको, नीवारो वरको बहु ।
सालि अकट्टपाको च, उच्छु तत्थ अनप्पको ॥

२०८४ अयं एकपदी एति, उजुं गच्छति अस्समं ।
खुदं पिपासं अरतिं, तत्थ पत्तो न विन्दति ।
यत्थ वेस्सन्तरो राजा, सह पुत्तेहि सम्मति ॥

२०८५ धारेन्तो ब्राह्मणवण्णं, आसदञ्च मसं जटं ।
चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सती^१ति ॥

तत्थ नीलकाति चित्रराजिपत्ता । मञ्जूस्सरा सिताति निबद्धमधुरस्सरा । सेतच्छिकूटा भद्रक्खाति उभयपस्सेसु
सेतेहि अक्खिकूटेहि समन्नागता सुन्दरक्खा । चित्रपेखुणाति विचित्रपत्ता । कुळीरकाति कक्कटका । कोट्टाति आदयो
सकुणाव । वारणाति हत्थिलिङ्गसकुणा । कदम्बाति महाकदम्बा गहिता । सुवकोकिलाति कोकिलेहि सद्धिं विचरणसुवका
चेव कोकिला च । उक्कुसाति काळकुररा । कुरराति सेतकुररा । हंसाति सकुणहंसा । आटाति दब्बिसण्ठानमुखसकुणा ।
परिवदेन्तिकाति एका सकुणजाति । वारणाभिरुदा रम्माति रम्माभिरुदा वारणा । उभो कालूपकूजिनोति सायं पातो
पब्बतपादं एकनिन्नादं करोन्ता निकूजन्ति । एण्येय्यपसदाकिण्णन्ति एण्येय्यमिगेहि च पसदमिगेहि च आकिण्णं । तत्थ
पत्तो न विन्दतीति ब्राह्मण, वेस्सन्तरस्स अस्समपदं पत्तो पुरिसो तत्थ अस्समे छातकं वा पानीयपिपासं वा उक्कण्ठितं वा
न पटिलभति ।

२०८६ इदं सुत्वा ब्रह्मबन्धु, इसिं कत्वा पदक्खिणं ।

उदग्गचित्तो पक्कामि, यत्थ वेस्सन्तरो अहू”ति ॥

तत्थ यत्थ वेस्सन्तरो अहूति यस्मिं ठाने वेस्सन्तरो अहोसि, तं ठानं गतोति ।

महावनवण्णना निड्डिता ।

दारकपब्बवण्णना

जूजकोपि अच्चुततापसेन कथितमग्गेन गच्छन्तो चतुरस्सपोक्खरणिं पत्वा चिन्तेसि “अज्ज अतिसायन्हो, इदानीं मद्दी अरज्जतो आगमिस्सति । मातुगामो हि नाम दानस्स अन्तरायकरो होति, स्वे तस्सा अरज्जं गतकाले अस्समं गन्त्वा वेस्सन्तरं उपसङ्गमित्वा दारके याचित्वा तां अनागताय ते गहेत्वा पक्कमिस्सामी”ति । अथस्स अविदूरे एकं सानुपब्बतं आरुह्य एकस्मिं फासुकट्टाने निपज्जि । तं पन रत्तिं पच्चूसकाले मद्दी सुपिनं अद्वस । एवरूपो सुपिनो अहोसि — एको पुरिसो कण्हो द्वे कासायानि परिदहित्वा द्वीसु कण्णेसु रत्तमालं पिळ्ळन्धित्वा आवुधहत्थो तज्जेन्तो आगन्त्वा पण्णसालं पविसित्वा मद्दिं जटासु गहेत्वा आकट्ठित्वा भूमियं उत्तानकं पातेत्वा विरवन्तिया तस्सा द्वे अक्खीनि उप्पाटेत्वा बाहानि छिन्दित्वा उरं भिन्दित्वा पग्घरन्तलोहितबिन्दुं हृदयमसं आदाय पक्कामीति । सा पबुज्झित्वा भीततसिता “पापको सुपिनो मे दिट्ठो, सुपिनपाठको पन वेस्सन्तरेण सदिसो नाम नत्थि, पुच्छिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा पण्णसालं गन्त्वा महासत्तस्स पण्णसालद्वारं आकोटेसि । महासत्तो “को एसो”ति आह । “अहं देव, मद्दी”ति । “भद्रे, अम्हाकं कतिकवत्तं भिन्दित्वा कस्मा अकाले आगतासी”ति । “देव, नाहं किलेसवसेन आगच्छामि, अपिच खो पन मे पापको सुपिनो दिट्ठो”ति । “तेन हि कथेहि, मद्दी”ति । सा अत्तना दिट्ठनियामेनेव कथेसि ।

महासत्तोपि सुपिनं परिगगणित्वा “मय्हं दानपारमी पूरिस्सति, स्वे मं याचको आगन्त्वा पुत्ते याचिस्सति, मद्दिं अस्सासेत्वा उय्योजेस्सामी”ति चिन्तेत्वा “मद्दि, तव दुस्सयनदुब्भोजनेहि चित्तं आलुळितं भविस्सति, मा भायी”ति संमोहेत्वा अस्सासेत्वा उय्योजेसि । सा विभाताय रत्तिया सब्बं कत्तब्बकिच्चं कत्वा द्वे पुत्ते आलिङ्गित्वा सीसे चुम्बित्वा “ताता, अज्ज मे दुस्सुपिनो दिट्ठो, अप्पमत्ता भवेय्याथा”ति ओवदित्वा “देव, तुम्हे द्वीसु कुमारेसु अप्पमत्ता होथा”ति महासत्तं पुत्ते पटिच्छापेत्वा पच्छिखणित्तिआदीनि आदाय अस्सूनि पुज्छन्ती मूलफलाफलत्थाय वनं पाविसि । तदा जूजकोपि “इदानीं मद्दी अरज्जं गता भविस्सती”ति सानुपब्बता ओरुह्य एकपदिकमग्गेन अस्समाभिमुखो पायासि । महासत्तोपि पण्णसालतो निक्खमित्वा पण्णसालद्वारे पासाणफलके सुवण्णपटिमा विय निसिन्नो “इदानीं याचको आगमिस्सती”ति पिपासितो विय सुरासोण्डो तस्सागमनमग्गं ओलोकेन्तोव निसीदि । पुत्तापिस्स पादमूले कीळन्ति । सो मग्गं ओलोकेन्तो ब्राह्मणं आगच्छन्तं दिस्वा सत्त मासे निक्खित्तं दानधुरं उक्खिपन्तो विय “एहि, त्वं भो ब्राह्मणा”ति सोमनस्सजातो जालिकुमारं आमन्तेन्तो इमं गाथमाह —

२०८७ उट्ठेहि जालि पतिट्ठ, पोराणं विय दिस्सति ।

ब्राह्मणं विय पस्सामि, नन्दियो माभिकीररे”ति ॥

तत्थ पोराणं विय दिस्सतीति पुब्बे जेतुत्तरनगरे नानादिसाहि याचकानं आगमनं विय अज्ज याचकानं आगमनं दिस्सति । नन्दियो माभिकीररेति एतस्स ब्राह्मणस्स दिट्ठकालतो पट्टाय मं सोमनस्सानि अभिकीरन्ति, घम्माभितत्तस्स पुरिसस्स सीसे सीतूदकघटसहस्सेहि अभिसेचनकालो विय जातोति ।

तं सुत्वा कुमारो आह —

२०८८:अहमि तात पस्सामि, यो सो ब्रह्माव दिस्सति ।
अद्धि को विय आयाति, अतिथी नो भविस्सती'ति ॥

वत्वा च पन कुमारो महासत्तस्स अपचितिं करोन्तो उट्ठायासना ब्राह्मणं पच्चुगगन्त्वा परिक्रारगहणं आपुच्छि ।
ब्राह्मणो तं ओलोकेन्तो “अयं वेस्सन्तरस्स पुत्तो जालिकुमारो नाम भविस्सति, आदितो पट्टायेव फरुसवचनं
कथेस्सामी'ति चिन्तेत्वा “अपेहि अपेही'ति अच्छरं पहरि । कुमारो अपगन्त्वा “अयं ब्राह्मणो अतिफरुसो, किं नु खो'ति
तस्स सरीरं ओलोकेन्तो अट्टारस पुरिसदोसे पस्सि । ब्राह्मणोपि बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा पटिसन्थारं करोन्तो आह —

२०८९:कच्चि नु भोतो कुसलं, कच्चि भोतो अनामयं ।
कच्चि उज्जेन यापेथ, कच्चि मूलफला बहू ॥

२०९०:कच्चि डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।
वने वाळमिगाकिण्णे, कच्चि हिंसा न विज्जती'ति ॥

बोधिसत्तोपि तेन सद्धिं पटिसन्थारं करोन्तो आह —

२०९१:कुसलज्जेव नो ब्रह्मे, अथो ब्रह्मे अनामयं ।
अथो उज्जेन यापेम, अथो मूलफला बहू ॥

२०९२:अथो डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।
वने वाळमिगाकिण्णे, हिंसा अमहं न विज्जति ॥

२०९३:सत्त नो मासे वसतं, अरज्जे जीवसोकिनं ।
इममि पठमं पस्साम, ब्राह्मणं देववणिनं ।
आदाय वेळुवं दण्डं, अग्गिहुत्तं कमण्डलुं ॥

२०९४:स्वागतं ते महाब्रह्मे, अथो ते अदुरागतं ।
अन्तो पविस भदन्ते, पादे पक्खालयस्सु ते ॥

२०९५:तिण्डुकानि पियालानि, मधुके कासुमारियो ।
फलानि खुद्वकप्पानि, भुज्ज ब्रह्मे वरं वरं ॥

२०९६:इदमि पानीयं सीतं, आभतं गिरिगम्भरा ।
ततो पिव महाब्रह्मे, सचे त्वं अभिकङ्खसी'ति ॥

एवञ्च पन वत्वा महासत्तो “अयं ब्राह्मणो न अकारणेन इमं ब्रह्मरज्जं आगतो, आगमनकारणं पपञ्चं अकत्वा

पुच्छिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह —

२०९७:अथ त्वं केन वण्णेन, केन वा पन हेतुना ।
अनुप्पत्तो ब्रह्मरज्जं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ वण्णेनाति कारणेन । हेतुनाति पच्चयेन ।

जूजको आह —

२०९८:यथा वारिवहो पूरो, सब्बकालं न खीयति ।
एवं तं याचितागच्छिं, पुत्ते मे देहि याचितो”ति ॥

तत्थ वारिवहोति पच्चसु महानदीसु उदकवाहो । न खीयतीति पिपासितेहि आगन्त्वा हत्थेहिपि भाजनेहिपि उस्सिञ्चित्वा पिवियमानो न खीयति । एवं तं याचितागच्छिन्ति त्वम्पि सद्भाय पूरितत्ता एवरूपोयेवाति मज्जमानो अहं तं याचितुं आगच्छिं । पुत्ते मे देहि याचितोति मया याचितो तव पुत्ते मय्हं दासत्थाय देहीति ।

तं सुत्वा महासत्तो सोमनस्सजातो पसारितहत्थे सहस्सत्थविकं ठपेन्तो विय पब्बतपादं उन्नादेन्तो इमा गाथा आह —

२०९९:ददामि न विकम्पामि, इस्सरो नय ब्राह्मण ।
पातो गता राजपुत्ती, सायं उज्जातो एहि ॥

२१००:एकरत्तिं वसित्वान, पातो गच्छसि ब्राह्मण ।
तस्सा न्हाते उपघाते, अथ ने मालधारिने ॥

२१०१:एकरत्तिं वसित्वान, पातो गच्छसि ब्राह्मण ।
नानापुप्फेहि सज्छन्ने, नानागन्धेहि भूसिते ।
नानामूलफलाकिण्णे, गच्छ स्वादाय ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ इस्सरोति त्वं मम पुत्तानं इस्सरो सामिको हुत्वा एते नय, अपिच खो पनेकं कारणं अत्थि । एतेसं माता राजपुत्ती फलाफलत्थाय पातो गता सायं अरज्जतो आगमिस्सति, ताय आनीतानि मधुरफलाफलानि भुज्जित्वा इधेव ठाने अज्जेकरत्तिं वसित्वा पातोव दारके गहेत्वा गमिस्ससि । तस्सा न्हातेति ताय न्हापिते । उपघातेति सीसम्हि उपसिङ्घिते । अथ ने मालधारिनेति अथ ने विचित्राय मालाय अलङ्कते तं मालं वहमाने । पाळिपोत्थकेसु पन “अथ ने मालधारिनो”ति लिखितं, तस्सत्थो न विचारितो । नानामूलफलाकिण्णेति मग्गे पाथेय्यत्थाय दिन्नेहि नानामूलफलाफलेहि आकिण्णे ।

जूजको आह —

२१०२:न वासमभिरोचामि, गमनं मय्ह रुच्चति ।
अन्तरायोपि मे अस्स, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

२१०३: न हेता याचयोगी नं, अन्तरायस्स कारिया ।
इत्थियो मन्तं जानन्ति, सब्बं गणहन्ति वामतो ॥

२१०४: सद्भाय दानं ददतो, मासं अदक्खि मातरं ।
अन्तरायम्पि सा कयिरा, गच्छज्जेव रथेसभ ॥

२१०५: आमन्तयस्सु ते पुत्ते, मा ते मातरमद्दसुं ।
सद्भाय दानं ददतो, एवं पुज्जं पवड्ढति ॥

२१०६: आमन्तयस्सु ते पुत्ते, मा ते मातरमद्दसुं ।
मादिसस्स धनं दत्त्वा, राज सग्गं गमिस्ससी'ति ॥

तत्थ न हेता याचयोगी नन्ति एत्थ नन्ति निपातमत्तं । इदं वुत्तं होति — महाराज, एता इत्थियो च नाम न हि याचयोगी, न याचनाय अनुच्छविका होन्ति, केवलं अन्तरायस्स कारिया दायकानं पुज्जन्तरायं, याचकानञ्च लाभन्तरायं करोन्तीति । **इत्थियो मन्तन्ति** इत्थी मायं नाम जानन्ति । **वामतो**ति सब्बं वामतो गणहन्ति, न दक्खिणतो । **सद्भाय दानं ददतो**ति कम्मञ्च फलञ्च सद्वहित्वा दानं ददतो । **मासन्ति** मा एतेसं मातरं अदक्खि । **कयिरा**ति करेय्य । **आमन्तयस्सू**ति जानापेहि, मया सद्धिं पेसेहीति वदति । **ददतो**ति ददन्तस्स ।

वेस्सन्तरो आह —

२१०७: सचे त्वं निच्छसे दट्ठुं, मम भरियं पतिब्बतं ।
अय्यकस्सपि दस्सेहि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२१०८: इमे कुमारे दिस्वान, मज्जुके पियभाणिने ।
पतीतो सुमनो वित्तो, बहुं दस्सति ते धन'न्ति ॥

तत्थ **अय्यकस्सा**ति मय्हं पितुनो सज्जयमहाराजस्स द्विन्नं कुमारानं अय्यकस्स । **दस्सति ते धनन्ति** सो राजा तुय्हं बहुं धनं दस्सति ।

जूजको आह —

२१०९: अच्छेदनस्स भायामि, राजपुत्त सुणोहि मे ।
राजदण्डाय मं दज्जा, विक्किणेय्य हनेय्य वा ।
जिनो धनञ्च दासे च, गारय्हस्स ब्रह्मबन्धुया'ति ॥

तत्थ **अच्छेदनस्सा**ति अच्छिन्दित्वा गहणस्स भायामि । **राजदण्डाय मं दज्जा**ति “अयं ब्राह्मणो दारकचोरो, दण्डमस्स देथा”ति एवं दण्डत्थाय मं अमच्चानं ददेय्य । **गारय्हस्स ब्रह्मबन्धुया**ति केवलं ब्राह्मणियाव गरहितब्बो भविस्सामीति ।

वेस्सन्तरो आह —

२११०: इमे कुमारे दिस्वान, मज्जुके पियभाणिने ।
धम्मे ठितो महाराजा, सिवीनं रटुवट्टुनो ।
लद्धा पीतिसोमनस्सं, बहुं दस्सति ते धनं'न्ति ॥

जूजको आह —

२१११: नाहं तम्पि करिस्सामि, यं मं त्वं अनुसाससि ।
दारकेव अहं नेस्सं, ब्राह्मण्या परिचारके'ति ॥

तत्थ दारकेवाति अलं मय्हं अज्जेन धनेन, अहं इमे दारकेव अत्तनो ब्राह्मण्या परिचारके नेस्सामीति ।

तं तस्स फरुसवचनं सुत्वा दारका भीता पलायित्वा पिट्टिपण्णसालं गन्त्वा ततोपि पलायित्वा गुम्बगहने निलीयित्वा तत्रापि जूजकेनागन्त्वा गहिता विय अत्तानं सम्पस्समाना कम्पन्ता कत्थचि ठातुं असमत्था इतो चितो च धावित्वा चतुरस्सपोक्खरणितीरं गन्त्वा दळ्हं वाकचीरं निवासेत्वा उदकं ओरुह पोकखरपत्तं सीसे ठपेत्वा उदकेन पटिच्छन्ना हुत्वा अट्टंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२११२: ततो कुमारा ब्यथिता, सुत्वा लुद्धस्स भासितं ।
तेन तेन पधाविसु, जाली कण्हाजिना चुभो'ति ॥

जूजकोपि कुमारे अदिस्वा बोधिसत्तं अपसादेसि “भो वेस्सन्तर, इदानेव त्वं मय्हं दारके दत्त्वा मया ‘नाहं जेतुत्तरनगरं गमिस्सामि, दारके मम ब्राह्मण्या परिचारके नेस्सामी’ति वुत्ते इङ्घितसज्जं दत्त्वा पुत्ते पलापेत्वा अजानन्तो विय निसिन्नो, नत्थि मज्जे लोकस्मिं तथा सदिसो मुसावादी’ति । तं सुत्वा महासत्तो पक्कमित्तचित्तो हुत्वा “दारका पलाता भविस्सन्ती’ति चिन्तेत्वा “भो ब्राह्मण, मा चिन्तयि, आनेस्सामि ते कुमारे’ति उट्ठाय पिट्टिपण्णसालं गन्त्वा तेसं वनगहनं पविट्ठभावं जत्वा पदवलज्जानुसारेण पोकखरणितीरं गन्त्वा उदके ओतिण्णपदं दिस्वा “कुमारा उदकं ओरुह ठिता भविस्सन्ती’ति जत्वा “तात, जाली’ति पक्कोसन्तो इमं गाथाद्वयमाह —

२११३: एहि तात पियपुत्त, पूरेथ मम पारमिं ।
हदयं मेभिसिज्जेथ, करोथ वचनं मम ॥

२११४: याना नावा च मे होथ, अचला भवसागरे ।
जातिपारं तरिस्सामि, सन्तारेस्सं सदेवक'न्ति ॥

कुमारो पितु वचनं सुत्वा “ब्राह्मणो मं यथारुचि करोतु, पितरा सद्धिं द्वे कथा न कथेस्सामी’ति सीसं नीहरित्वा पोकखरपत्तानि वियूहित्वा उदका उत्तरित्वा महासत्तस्स दक्खिणपादे निपतित्वा गोप्फकसन्धिं दळ्हं गहेत्वा परोदि । अथ नं महासत्तो आह “तात, भगिनी ते कुहि’न्ति । “तात, इमे सत्ता नाम भये उप्पन्ने अत्तानमेव रक्खन्ती’ति । अथ महासत्तो “पुत्तेहि मे कतिका कता भविस्सती’ति जत्वा “एहि अम्म कण्हे’ति पक्कोसन्तो गाथाद्वयमाह —

२११५: एहि अम्म पियधीति, पूरेथ मम पारमिं ।
हदयं मेभिसिञ्चेथ, करोथ वचनं मम ॥

२११६: याना नावा च मे होथ, अचला भवसागरे ।
जातिपारं तरिस्सामि, उद्धरिस्सं सदेवक”न्ति ॥

सापि “पितरा सद्धिं द्वे कथा न कथेस्सामी”ति तथेव उदका उत्तरित्वा महासत्तस्स वामपादे निपतित्वा गोष्पकसन्धिं दळ्हं गहेत्वा परोदि । तेसं अस्सूनि महासत्तस्स फुल्लपदुमवण्णे पादपिट्ठे पतन्ति । तस्स अस्सूनि तेसं सुवण्णफलकसदिसाय पिट्ठिया पतन्ति । अथ महासत्तो कुमारे उट्ठापेत्वा अस्सासेत्वा “तात, जालि किं त्वं मम दानवित्तकभावं न जानासि, अज्झासयं मे, तात, मत्थकं पापेही”ति वत्वा गोणे अग्घापेन्तो विय तत्थेव ठितो कुमारे अग्घापेसि । सो किर पुत्तं आमन्तेत्वा आह “तात, जालि त्वं भुजिस्सो होतुकामो ब्राह्मणस्स निक्खसहस्सं दत्त्वा भुजिस्सो भवेय्यासि, भगिनी खो पन ते उत्तमरूपधरा, कोचि नीचजातिको ब्राह्मणस्स किञ्चिदेव धनं दत्त्वा तव भगिनिं भुजिस्सं कत्वा जातिसम्भेदं करेय्य, अज्जररज्जा सब्बसतदायको नाम नत्थि, तस्मा भगिनी ते भुजिस्सा होतुकामा ब्राह्मणस्स दाससत्तं दासीसत्तं हत्थिसत्तं अस्ससत्तं उसभसत्तं निक्खसतन्ति एवं सब्बसतानि दत्त्वा भुजिस्सा होतू”ति एवं कुमारे अग्घापेत्वा समस्सासेत्वा अस्समपदं गन्त्वा कमण्डलुना उदकं गहेत्वा “एहि वत, भो ब्राह्मणा”ति आमन्तेत्वा सब्बज्जुतज्जाणस्स पच्चयो होतूति पत्थनं कत्वा उदकं पातेत्वा “अम्भो ब्राह्मण, पुत्तेहि मे सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन सब्बज्जुतज्जाणमेव पियतर”न्ति पथविं उन्नादेन्तो ब्राह्मणस्स पियपुत्तदानं अदासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२११७: ततो कुमारे आदाय, जालिं कण्हाजिनं चुभो ।
ब्राह्मणस्स अदा दानं, सिवीनं रट्ठवट्ठनो ॥

२११८: ततो कुमारे आदाय, जालिं कण्हाजिनं चुभो ।
ब्राह्मणस्स अदा वित्तो, पुत्तके दानमुत्तमं ॥

२११९: तदासि यं भिसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
यं कुमारे पदिन्नम्हि, मेदनी सम्पकम्पथ ॥

२१२०: तदासि यं भिसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
यं पज्जलिकतो राजा, कुमारे सुखवच्छित्ते ।
ब्राह्मणस्स अदा दानं, सिवीनं रट्ठवट्ठनो”ति ॥

तत्थ वित्तोति पीतिसोमनस्सजातो हुत्वा । तदासि यं भिसनकन्ति तदा दानतेजेन उन्नदन्ती महापथवी चतुनहुताधिकद्वियोजनसतसहस्सबहला मत्तवारणो विय गज्जमाना कम्पि, सागरो सङ्खुभि । सिनेरुपब्बतराजा सुसेदितवेत्तङ्कुरो विय ओनमित्वा वङ्कपब्बताभिमुखो अट्ठासि । सक्को देवराजा अण्णोटेसि, महाब्रह्मा साधुकारमदासि । याव ब्रह्मलोका एककोलाहलं अहोसि । पथविसद्देन देवो गज्जन्तो खणिकवस्सं वस्सि, अकालविज्जुलता निच्छरिंसु । हिमवन्तवासिनो सीहादयो सकलहिमवन्तं एकनिन्नादं करिंसूति एवरूपं भिसनकं अहोसि । पाळियं पन “मेदनी

सम्पकम्पथा'ति एतकमेव वृत्तं । यन्ति यदा । सुखवच्छित्तेति सुखवसिते सुखसंवद्धिते । अदा दानन्ति अम्भो ब्राह्मण, पुत्तेहि मे सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन सब्बज्जुतज्जाणमेव पियतरन्ति तस्सत्थाय अदासि ।

महासत्तो दानं दत्त्वा “सुदिन्नं वत मे दान”न्ति पीतिं उप्पादेत्वा कुमारे ओलोकेन्तोव अट्ठासि । जूजकोपि वनगुम्बं पविसित्वा वल्लिं दन्तेहि छिन्दित्वा आदाय कुमारस्स दक्खिणहत्थं कुमारिकाय वामहत्थेन सद्धिं एकतो बन्धित्वा तमेव वल्लिकोटिं गहेत्वा पोथयमानो पायासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१२१:ततो सो ब्राह्मणो लुद्धो, लतं दन्तेहि छिन्दिय ।
लताय हत्थे बन्धित्वा, लताय अनुमज्जथ ॥

२१२२:ततो सो रज्जुमादाय, दण्डज्जादाय ब्राह्मणो ।
आकोटयन्तो ते नेति, सिविराजस्स पेक्खतो’ति ॥

तत्थ सिविराजस्साति वेस्सन्तरस्स ।

तेसं पहटपहटट्टाने छवि छिज्जति, लोहितं पघरति । पहरणकाले अज्जमज्जस्स पिट्ठिं ददन्ति । अथेकस्मिं विसमट्टाने ब्राह्मणो पक्खलित्वा पति । कुमारानं मुदुहत्थेहि बद्धवल्लिं गळित्वा गता । ते रोदमाना पलायित्वा महासत्तस्स सन्तिकं आगमंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१२३:ततो कुमारा पक्कामुं, ब्राह्मणस्स पमुज्चिय ।
अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि, पितरं सो उदिक्खति ॥

२१२४:वेधमस्सत्थपत्तंव, पितु पादानि वन्दति ।
पितु पादानि वन्दित्वा, इदं वचनमब्रवि ॥

२१२५:अम्मा च तात निक्खन्ता, त्वञ्च नो तात दस्ससि ।
याव अम्मप्पि पस्सेमु, अथ नो तात दस्ससि ॥

२१२६:अम्मा च तात निक्खन्ता, त्वञ्च नो तात दस्ससि ।
मा नो त्वं तात अददा, याव अम्मापि एतु नो ।
तदायं ब्राह्मणो कामं, विक्किणातु हनातु वा ॥

२१२७:बलङ्कपादो अन्धनखो, अथो ओवद्धपिण्डको ।
दीघुत्तरोट्ठो चपलो, कळारो भग्गनासको ॥

२१२८:कुम्भोदरो भग्गपिट्ठि, अथो विसमचक्खुको ।
लोहमस्सु हरितकेसो, वलीनं तिलकाहतो ॥

२१२९:पिङ्गलो च विनतो च, विकटो च ब्रह्मा खरो ।
अजिनानि च सन्नद्धो, अमनुस्सो भयानको ॥

२१३०:मनुस्सो उदाहु यक्खो, मंसलोहितभोजनो ।
गामा अरञ्जमागम्म, धनं तं तात याचति ॥

२१३१:नीयमाने पिसाचेन, किं नु तात उदिक्खसि ।
अस्मा नून ते हृदयं, आयसं दळ्हबन्धनं ॥

२१३२:यो नो बद्धे न जानासि, ब्राह्मणेन धनेसिना ।
अच्चायिकेन लुद्धेन, यो नो गावोव सुम्भति ॥

२१३३:इधेव अच्छतं कण्हा, न सा जानाति किस्मिञ्चि ।
मिगीव खिरसम्मत्ता, यूथा हीना पकन्दती'ति ॥

तत्थ उदिक्खतीति सो पितु सन्तिकं गन्त्वा कम्पमानो ओलोकेति । वेधन्ति वेधमानो । त्वञ्च नो तात, दस्ससीति त्वञ्च अम्हे ताय अनागताय एव ब्राह्मणस्स ददासि, एवं मा करि, अधिवासेहि त्वं ताव । याव अम्मं पस्सेमु, अथ नो ताय दिट्ठकाले त्वं पुन दस्ससि । विक्किणातु हनातु वाति तात, अम्माय आगतकाले एस अम्हे विक्किणातु वा हनतु वा । यं इच्छति, तं करोतु । अपिच खो पनेस कक्खळो फरुसो, अट्टारसहि पुरिसदोसेहि समन्नागतोति अट्टारस पुरिसदोसे कथेसि ।

तत्थ बलङ्कपादोति पत्थटपादो । अन्धनखोति पूतिनखो । ओवद्धपिण्डिकोति हेट्ठागलितपिण्डिकमंसो । दीघुत्तरोट्ठोति मुखं पिदहित्वा ठितेन दीघेन उत्तरोट्ठेन समन्नागतो । चपलोति पग्घरितलालो । कळारोति सूकरदाठाहि विय निक्खन्तदन्तेहि समन्नागतो । भग्गनासकोति भग्गाय विसमाय नासाय समन्नागतो । लोहमस्सूति तम्बलोहवण्णमस्सु । हरितकेसोति सुवण्णवण्णविरूळ्हेकेसो । वलीनन्ति सरीरचम्ममस्स वलिग्गहितं । तिलकाहतोति काळतिलकेहि परिकिण्णो । पिङ्गलोति निब्बिद्धपिङ्गलो बिळारक्खिसदिसोहि अक्खीहि समन्नागतो । विनतोति कटियं पिट्ठियं खन्धेति तीसु ठानेसु वङ्को । विकटोति विकटपादो । “अबद्धसन्धी”तिपि वुत्तं, “कटकटा”ति विरवन्तेहि अट्ठिसन्धीहि समन्नागतो । ब्रहाति दीघो । अमनुस्सोति न मनुस्सो, मनुस्सवेसेन विचरन्तोपि यक्खो एस । भयानकोति अतिविय भिसनको ।

मनुस्सो उदाहु यक्खोति तात, सचे कोचि इमं ब्राह्मणं दिस्वा एवं पुच्छेय्य “मनुस्सोयं ब्राह्मणो, उदाहु यक्खो”ति । “न मनुस्सो, अथ खो मंसलोहितभोजनो यक्खो”ति वत्तुं युत्तं । धनं तं तात याचतीति तात, एस अम्हाकं मंसं खादितुकामो तुम्हे पुत्तधनं याचति । उदिक्खसीति अज्झुपेक्खसि । अस्मा नून ते हृदयन्ति तात, मातापितूनं हृदयं नाम पुत्तेसु मुदुकं होति, पुत्तानं दुक्खं न सहति, त्वं अजानन्तो विय अच्छसि, तव पन हृदयं पासाणो विय मज्जे, अथ वा आयसं दळ्हबन्धनं । तेन अम्हाकं एवरूपे दुक्खे उप्पन्ने न रुजति ।

न जानासीति अजानन्तो विय अच्छसि । अच्चायिकेन लुद्धेनाति अतिविय लुद्धेन पमाणातिक्कन्तेन । यो नोति ब्राह्मणेन नो अम्हे कनिट्ठभातिके बद्धे बन्धिते यो त्वं न जानासि । सुम्भतीति पोथेति । इधेव अच्छतन्ति तात, अयं कण्हाजिना किञ्चि दुक्खं न जानाति । यथा नाम खीरसम्मत्ता मिगपोतिका यूथा परिहीना मातरं अपस्सन्ती खीरत्थाय

कन्दति, एवं अम्मं अपस्सन्ती कन्दित्वा सुस्सित्वा मरिस्सति, तस्मा मंयेव ब्राह्मणस्स देहि, अहं गमिस्सामि, अयं कण्हाजिना इधेव होतूति ।

एवं वुत्तेपि महासत्तो न किञ्चि कथेति । ततो कुमारो मातापितरो आरब्ध परिदेवन्तो आह —

२१३४ न मे इदं तथा दुक्खं, लब्भा हि पुमुना इदं ।
यच्च अम्मं न पस्सामि, तं मे दुक्खतरं इतो ॥

२१३५ न मे इदं तथा दुक्खं, लब्भा हि पुमुना इदं ।
यच्च तातं न पस्सामि, तं मे दुक्खतरं इतो ॥

२१३६ सा नून कपणा अम्मा, चिररत्ताय रुच्छति ।
कण्हाजिनं अपस्सन्ती, कुमारिं चारुदस्सनिं ॥

२१३७ सो नून कपणो तातो, चिररत्ताय रुच्छति ।
कण्हाजिनं अपस्सन्तो, कुमारिं चारुदस्सनिं ॥

२१३८ सा नून कपणा अम्मा, चिरं रुच्छति अस्समे ।
कण्हाजिनं अपस्सन्ती, कुमारिं चारुदस्सनिं ॥

२१३९ सो नून कपणो तातो, चिरं रुच्छति अस्समे ।
कण्हाजिनं अपस्सन्तो, कुमारिं चारुदस्सनिं ॥

२१४० सा नून कपणा अम्मा, चिररत्ताय रुच्छति ।
अड्ढरत्ते व रत्ते वा, नदीव अवसुच्छति ॥

२१४१ सो नून कपणो तातो, चिररत्ताय रुच्छति ।
अड्ढरत्ते व रत्ते वा, नदीव अवसुच्छति ॥

२१४२ इमे ते जम्बुका रुक्खा, वेदिसा सिन्दुवारका ।
विविधानि रुक्खजातानि, तानि अज्ज जहामसे ॥

२१४३ अस्सत्था पनसा चेमे, निग्रोधा च कपित्थना ।
विविधानि फलजातानि, तानि अज्ज जहामसे ॥

२१४४ इमे तिड्ढन्ति आरामा, अयं सीतूदका नदी ।
यत्थस्सु पुब्बे कीळाम, तानि अज्ज जहामसे ॥

२१४५विविधानि पुष्पजातानि, अस्मिं उपरिपब्बते ।
यानस्सु पुब्बे धारेम, तानि अज्ज जहामसे ॥

२१४६विविधानि फलजातानि, अस्मिं उपरिपब्बते ।
यानस्सु पुब्बे भुज्जाम, तानि अज्ज जहामसे ॥

२१४७इमे नो हत्थिका अस्सा, बलिबद्धा च नो इमे ।
येहिस्सु पुब्बे कीळाम, तानि अज्ज जहामसे'ति ॥

तत्थ पुमुनाति भवे विचरन्तेन पुरिसेन । लब्भाति लभितब्बं । तं मे दुक्खतरं इतोति यं मे अम्मं पस्सितुं अलभन्तस्स दुक्खं, तं इतो पोथनदुक्खतो सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन दुक्खतरं । रुच्छतीति रोदिस्सति । अड्डरत्ते व रत्ते वाति अड्डरत्ते वा सकलरत्ते वा अम्हे सरित्वा चिरं रोदिस्सति । अवसुच्छतीति अप्पोदका कुन्नदी अवसुस्सति । यथा सा खिप्पमेव सुस्सति, एवं अरुणे उग्गच्छन्तेयेव सुस्सित्वा मरिस्सतीति अधिप्पायेनेवमाह । वेदिसाति ओलम्बनसाखा । तानीति येसं नो मूलपुष्पफलानि गणहन्तेहि चिरं कीळितं, तानि अज्ज उभोपि मयं जहाम । हत्थिकाति तातेन अम्हाकं कीळनत्थाय कता हत्थिका ।

तं एवं परिदेवमानमेव सद्धिं भगिनिया जूजको आगन्त्वा पोथेन्तो गहेत्वा पक्कामि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१४८नीयमाना कुमारा ते, पितरं एतदब्रवुं ।
अम्मं आरोग्यं वज्जासि, त्वज्च तात सुखी भव ॥

२१४९इमे नो हत्थिका अस्सा, बलिबद्धा च नो इमे ।
तानि अम्माय दज्जेसि, सोकं तेहि विनेस्सति ॥

२१५०इमे नो हत्थिका अस्सा, बलिबद्धा च नो इमे ।
तानि अम्मा उदिक्खन्ती, सोकं पटिविनेस्सती'ति ॥

तदा बोधिसत्तस्स पुत्ते आरब्भ बलवसोको उप्पज्जि, हृदयमंसं उण्हं अहोसि । सो केसरसीहेन गहितमत्तवारणो विय राहुमुखं पविट्ठचन्दो विय च कम्पमानो सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्तो अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि पण्णसालं पविसित्वा कलुनं परिदेवि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१५१ततो वेस्सन्तरो राजा, दानं दत्त्वान खत्तियो ।
पण्णसालं पविसित्वा, कलुनं परिदेवयी'ति ॥

ततो परा महासत्तस्स विलापगाथा होन्ति —

२१५२कं न्वज्ज छाता तसिता, उपरुच्छन्ति दारका ।
सायं संवेसनाकाले, को ने दस्सति भोजनं ॥

२१५३: कं न्वज्ज छाता तसिता, उपरुच्छन्ति दारका ।
सायं संवेसनाकाले, ‘अम्मा छातम्ह देथ नो’ ॥

२१५४: कथं नु पथं गच्छन्ति, पत्तिका अनुपाहना ।
सन्ता सूनेहि पादेहि, को ने हत्थे गहेस्सति ॥

२१५५: कथं नु सो न लज्जेय्य, सम्मुखा पहरं मम ।
अदूसकानं पुत्तानं, अलज्जी वत ब्राह्मणो ॥

२१५६: योपि मे दासिदासस्स, अज्जो वा पन पेसियो ।
तस्सापि सुविहीनस्स, को लज्जी पहरिस्सति ॥

२१५७: वारिजस्सेव मे सतो, बद्धस्स कुमिनामुखे ।
अक्कोसति पहरति, पिये पुत्ते अपस्सतो’ति ॥

तत्थ कं न्वज्जाति कं नु अज्ज । उपरुच्छन्तीति सट्ठियोजनमगं गन्त्वा उपरोदिस्सन्ति । संवेसनाकालेति महाजनस्स परिवेसनाकाले । कोने दस्सतीति को नेसं भोजनं दस्सति । कथं नु पथं गच्छन्तीति कथं नु सट्ठियोजनमगं गमिस्सन्ति । पत्तिकाति हत्थियानादीहि विरहिता । अनुपाहनाति उपाहनमत्तेनपि वियुत्ता सुखुमालपादा । गहेस्सतीति किलमथविनोदनत्थाय को गण्हिस्सति । दासिदासस्साति दासिया दासो अस्स । अज्जो वा पन पेसियोति तस्सपि दासो, तस्सपि दासोति एवं दासपतिदासपरम्पराय “यो मय्हं चतुत्थो पेसियो पेसनकारको अस्स, तस्स एवं सुविहीनस्सपि अयं वेस्सन्तरस्स दासपतिदासो”ति जत्वा । को लज्जीति को लज्जासम्पन्नो पहरेय्य, युत्तं नु खो तस्स निल्लज्जस्स मम पुत्ते पहरितुन्ति । वारिजस्सेवाति कुमिनामुखे बद्धस्स मच्छस्सेव सतो मम । अपस्सतोति अ-कारो निपातमत्तो, पस्सन्तस्सेव पियपुत्ते अक्कोसति चेव पहरति च, अहो वत दारुणोति ।

अथस्स कुमारेसु सिनेहेन एवं परिवितक्को उदपादि “अयं ब्राह्मणो मम पुत्ते अतिविय विहेठेति, सोकं सन्धारेतुं न सक्कोमि, ब्राह्मणं अनुबन्धित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा आनेस्सामि ते कुमारे”ति । ततो “अट्टानमेतं कुमारानं पीळनं अतिदुक्खन्ति दानं दत्वा पच्छानुत्तप्यं नाम सतं धम्मो न होती”ति चिन्तेसि । तदत्थजोतना इमा द्वे परिवितक्कगाथा नाम होन्ति —

२१५८: अदु चापं गहेत्वान, खगं बन्धिय वामतो ।
आनेस्सामि सके पुत्ते, पुत्तानज्हि वधो दुखो ॥

२१५९: अट्टानमेतं दुक्खरूपं, यं कुमारा विहज्जरे ।
सतज्ज धम्ममज्जाय, को दत्वा अनुत्तप्यती’ति ॥

तत्थ सतन्ति पुब्बबोधिसत्तानं पवेणिधम्मं ।

सो किर तस्मिं खणे बोधिसत्तानं पवेणिं अनुस्सरि । ततो “सब्बबोधिसत्तानं धनपरिच्चागं, अङ्गपरिच्चागं,

पुत्तपरिच्चागं, भरियपरिच्चागं, जीवितपरिच्चागन्ति इमे पञ्च महापरिच्चागे अपरिच्चजित्वा बुद्धभूतपुब्बो नाम नत्थि । अहम्पि तेसं अब्भन्तरो होमि, मयापि पियपुत्तधीतरो अदत्त्वा न सक्का बुद्धेन भवितुं”न्ति चिन्तेत्वा “किं त्वं वेस्सन्तर परेसं दासत्थाय दिन्नपुत्तानं दुक्खभावं न जानासि, येन ब्राह्मणं अनुबन्धित्वा जीवितक्खयं पापेस्सामीति सज्जं उप्पादेसि, दानं दत्त्वा पच्छानुत्तपो नाम तव नानुरूपो”ति एवं अत्तानं परिभासित्वा “सचेपि एसो कुमारे मारेस्सति, दिन्नकालतो पट्ठाय मम न किञ्चि होती”ति दळ्हसमादानं अधिट्ठाय पण्णसालतो निक्खमित्वा पण्णसालद्वारे पासाणफलके कञ्चनपटिमा विय निसीदि । जूजकोपि बोधिसत्तस्स सम्मुखे कुमारे पोथेत्वा नेति । ततो कुमारो विलपन्तो आह —

२१६०:सच्चं किरेवमाहंसु, नरा एकच्चिया इध ।
यस्स नत्थि सका माता, यथा नत्थि तथेव सो ॥

२१६१:एहि कण्हे मरिस्साम, नत्थत्थो जीवितेन नो ।
दिन्नम्हाति जनिन्देन, ब्राह्मणस्स धनेसिनो ।
अच्चायिकस्स लुद्धस्स, यो नो गावोव सुम्भति ॥

२१६२:इमे ते जम्बुका रुक्खा, वेदिसा सिन्दुवारका ।
विविधानि रुक्खजातानि, तानि कण्हे जहामसे ॥

२१६३:अस्सत्था पनसा चेमे, निग्रोधा च कपित्थना ।
विविधानि फलजातानि, तानि कण्हे जहामसे ॥

२१६४:इमे तिट्ठन्ति आरामा, अयं सीतूदका नदी ।
यत्थस्सु पुब्बे कीळाम, तानि कण्हे जहामसे ॥

२१६५:विविधानि पुण्फजातानि, अस्मिं उपरिपब्बते ।
यानस्सु पुब्बे धारेम, तानि कण्हे जहामसे ॥

२१६६:विविधानि फलजातानि, अस्मिं उपरिपब्बते ।
यानस्सु पुब्बे भुज्जाम, तानि कण्हे जहामसे ॥

२१६७:इमे नो हत्थिका अस्सा, बलिबद्धा च नो इमे ।
येहिस्सु पुब्बे कीळाम, तानि कण्हे जहामसे”ति ॥

तत्थ यस्साति यस्स सन्तिके सका माता नत्थि । पिता अत्थि, यथा नत्थियेव ।

पुन ब्राह्मणो एकस्मिं विसमट्ठाने पक्खलित्वा पति । तेसं हत्थतो बन्धनवल्लि मुच्चित्वा गता । ते पट्टकुक्कुटा विय कम्पन्ता पलायित्वा एकवेगेनेव पितु सन्तिकं आगमिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१६८:नीयमाना कुमारा ते, ब्राह्मणस्स पमुञ्चिय ।
तेन तेन पधाविंसु, जाली कण्हाजिना चुभो'ति ॥

तत्थ तेन तेनाति तेन मुत्तखणेन येन दिसाभागेन तेसं पिता अत्थि, तेन पधाविंसु, पधावित्वा पितु सन्तिकज्जेव आगमिंसूति अत्थो ।

जूजको वेगेनुट्ठाय वल्लिदण्डहत्यो कप्पुट्टानगि विय अवत्थरन्तो आगन्त्वा “अतिविय पलायितुं छेका तुम्हे”ति हत्थे बन्धित्वा पुन नेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१६९:ततो सो रज्जुमादाय, दण्डज्जादाय ब्राह्मणो ।
आकोटयन्तो ते नेति, सिविराजस्स पेक्खतो'ति ॥

एवं नीयमानेसु कण्हाजिना निवत्तित्वा ओलोकेन्ती पितरा सद्धिं सल्लपि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१७०:तं तं कण्हाजिनावोच, अयं मं तात ब्राह्मणो ।
लट्ठिया पटिकोटेति, घरे जातं व दासियं ॥

२१७१:न चायं ब्राह्मणो तात, धम्मिका होन्ति ब्राह्मणा ।
यक्खो ब्राह्मणवण्णेन, खादितुं तात नेति नो ।
नीयमाने पिसाचेन, किं नु तात उदिक्खसी'ति ॥

तत्थ तन्ति तं पस्समानं निसिन्नं पितरं सिविराजानं । दासियन्ति दासिकं । खादितुन्ति खादनत्थाय अयं नो गिरिद्वारं असम्पत्तेयेव उभोहि चक्खूहि रत्तलोहितबिन्दुं पग्घरन्तेहि खादिस्सामीति नेति, त्वञ्च खादितुं वा पचितुं वा नीयमाने किं अम्हे उदिक्खसि, सब्बदा सुखितो होहीति परिदेवि ।

दहरकुमारिकाय विलपन्तिया कम्पमानाय गच्छन्तिया महासत्तस्स बलवसोको उप्पज्जि, हृदयवत्थु उण्हं अहोसि । नासिकाय अप्पहोन्तिया मुखेन उण्हे अस्सासपस्सासे विस्सज्जेसि । अस्सूनि लोहितबिन्दूनि हुत्वा नेत्तेहि निक्खमिंसु । सो “इदं एवरूपं दुक्खं सिनेहदोसेन जातं, न अज्जेन कारणेन । सिनेहं अकत्वा मज्झत्तेनेव भवितब्ब”न्ति तथारूपं सोकं अत्तनो जाणबलेन विनोदेत्वा पकतिनिसिन्नाकारेनेव निसीदि । गिरिद्वारं असम्पत्तायेव कुमारिका विलपन्ती अगमासि ।

२१७२:इमे नो पादका दुक्खा, दीघो चद्धा सुदुग्गमो ।
नीचे चोलम्बते सूरियो, ब्राह्मणो च धारेति नो ॥

२१७३:ओकन्दामसे भूतानि, पब्बतानि वनानि च ।
सरस्स सिरसा वन्दाम, सुपतित्थे च आपके ॥

२१७४:तिणलतानि ओसध्यो, पब्बतानि वनानि च ।
अम्मं आरोग्यं वज्जाथ, अयं नो नेति ब्राह्मणो ॥

२१७५:वज्जन्तु भोन्तो अम्मञ्च, महिं अस्माक मातरं ।
सचे अनुपतितुकामासि, खिप्पं अनुपतियासि नो ॥

२१७६:अयं एकपदी एति, उजुं गच्छति अस्समं ।
तमेवानुपतेय्यासि, अपि पस्सेसि ने लहुं ॥

२१७७:अहो वत रे जटिनी, वनमूलफलहारिके ।
सुज्जं दिस्वान अस्समं, तं ते दुक्खं भविस्सति ॥

२१७८:अतिवेलं नु अम्माय, उज्जा लद्धो अनप्पको ।
या नो बद्धे न जानासि, ब्राह्मणेन धनेसिना ॥

२१७९:अच्चायिकेन लुद्धेन, यो नो गावोव सुम्भति ।
अपज्ज अम्मं पस्सेमु, सायं उज्जातो आगतं ॥

२१८०:दज्जा अम्मा ब्राह्मणस्स, फलं खुद्देन मिस्सितं ।
तदायं असितो धातो, न बाळ्हं धारयेय्य नो ॥

२१८१:सूना च वत नो पादा, बाळ्हं धारेति ब्राह्मणो ।
इति तत्थ विलपिंसु, कुमारा मातुगिद्धिनो'ति ॥

तत्थ **पादका**ति खुद्दकपादा । **ओकन्दाम**सेति अवकन्दाम, अपचितिं नीचवुत्तिं दस्सेन्ता जानापेम । **सरस्सा**ति इमस्स पदुमसरस्स परिग्गाहकानेव नागकुलानि सिरसा वन्दाम । **सुपतित्थे च आपके**ति सुपतित्थाय नदिया अधिवत्था देवतापि वन्दाम । **तिणलतानी**ति तिणानि च ओलम्बकलतायो च । **ओसध्यो**ति ओसधियो । सब्बत्थ अधिवत्था देवता सन्धायेवमाह । **अनुपतितुकामासी**ति सचेपि सा अम्हाकं पदानुपदं आगन्तुकामासि । **अपि पस्सेसि ने लहु**न्ति अपि नाम एताय एकपदिया अनुपतमाना पुत्तके ते लहुं पस्सेय्यासीति एवं तं वदेय्याथाति । **जटिनी**ति बद्धजटं आरब्ध मातरं परम्मुखालपनेन आलपन्ती आह । **अतिवेल**न्ति पमाणातिक्कन्तं कत्वा । **उज्जा**ति उज्जाचरियाय । **फल**न्ति वनमूलफलाफलं । **खुद्देन मिस्सित**न्ति खुद्दकमधुना मिस्सितं । **असितो**ति असितासनो परिभुत्तफलो । **धातो**ति सुहितो । **न बाळ्हं धारयेय्य नो**ति न नो बाळ्हं वेगेन नयेय्य । **मातुगिद्धिनो**ति मातरि गिद्धेन समन्नागता बलवसिनेहा एवं विलविंसूति ।

दारकपब्बवण्णना निड्डिता ।

महीपब्बवण्णना

यं पन तं रज्जा पथविं उन्नादेत्वा ब्राह्मणस्स पियपुत्तेसु दिन्नेसु याव ब्रह्मलोका एककोलाहलं जातं, तेनपि भिज्जमानहदया विय हिमवन्तवासिनो देवा तेसं ब्राह्मणेन नियमानानं तं विलापं सुत्वा मन्तयिंसु “सचे मही कालस्सेव अस्समं आगमिस्सति, तत्थ पुत्तके अदिस्वा वेस्सन्तरं पुच्छित्वा ब्राह्मणस्स दिन्नभावं सुत्वा बलवसिनेहेन पदानुपदं

धावित्वा महन्तं दुक्खं अनुभवेय्या”ति । अथ ते तयो देवपुत्ते “तुम्हे सीहब्यग्घदीपिवेसे निम्मिनित्वा देविया आगमनमगं सन्निरुम्भित्वा याचियमानापि याव सूरियत्थङ्गमना मगं अदत्त्वा यथा चन्दालोकेन अस्समं पविसिस्सति, एवमस्सा सीहादीनम्पि अविहेठनत्थाय आरक्खं सुसंविहितं करेय्याथा”ति आणापेसुं । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२१८३:तेसं लालप्पितं सुत्वा, तयो वाळा वने मिगा ।
सीहो ब्यग्घो च दीपि च, इदं वचनमब्रवुं ॥

२१८३:मा हेव नो राजपुत्ती, सायं उज्जातो आगमा ।
मा हेवम्हाक निब्भोगे, हेठयित्थ वने मिगा ॥

२१८४:सीहो चे नं विहेठेय्य, ब्यग्घो दीपि च लक्खणं ।
नेव जालीकुमारस्स, कुतो कण्हाजिना सिया ।
उभयेनेव जीयेथ, पतिं पुत्ते च लक्खणा”ति ॥

तत्थ इदं वचनमब्रवुन्ति “तुम्हे तयो जना सीहो च ब्यग्घो च दीपि चाति एवं तयो वाळा वने मिगा होथा”ति इदं ता देवता तयो देवपुत्ते वचनमब्रवुं । मा हेव नोति मद्दी राजपुत्ती उज्जातो सायं मा आगमि, चन्दालोकेन सायं आगच्छतूति वदन्ति । मा हेवम्हाक निब्भोगेति अम्हाकं निब्भोगे विजिते वनघटायं मा नं कोचिपि वने वाळमिगो विहेठेसि । न यथा विहेठेति, एवमस्सा आरक्खं गण्हाति वदन्ति । सीहो चे नन्ति सचे हि तं अनारक्खं सीहादीसु कोचि विहेठेय्य, अथस्सा जीवितक्खयं पत्ताय नेव जालिकुमारो अस्स, कुतो कण्हाजिना सिया । एवं सा लक्खणसम्पन्ना उभयेनेव जीयेथ पतिं पुत्ते चाति द्वीहि कोट्टासेहि जीयेथेव, तस्मा सुसंविहितमस्सा आरक्खं करोथाति ।

अथ ते तयो देवपुत्ता “साधू”ति तासं देवतानं तं वचनं पटिस्सुणित्वा सीहब्यग्घदीपिनो हुत्वा आगन्त्वा तस्सा आगमनमगं पटिपाटिया निपज्जिंसु । मद्दीपि खो “अज्ज मया दुस्सुपिनो दिट्ठो, कालस्सेव मूलफलाफलं गहेत्वा अस्समं गमिस्सामी”ति कम्पमाना मूलफलाफलानि उपधारेसि । अथस्सा हत्थतो खणित्ति पति, तथा अंसतो उग्गीवज्ज पति, दक्खिणक्खिच फन्दति, फलिनो रुक्खा अफला विय अफला च फलिनो विय खायिंसु, दस दिसा न पज्जायिंसु । सा “किं नु खो इदं, पुब्बे अभूतपुब्बं अज्ज मे होति, किं भविस्सति, मय्हं वा अन्तरायो भविस्सति, मम पुत्तानं वा, उदाहु वेस्सन्तरस्सा”ति चिन्तेत्वा आह —

२१८५:खणित्तिकं मे पतितं, दक्खिणक्खि च फन्दति ।
अफला फलिनो रुक्खा, सब्बा मुहन्ति मे दिसा”ति ॥

एवं सा परिदेवन्ती पक्कामि ।

२१८६:तस्सा सायन्हकालस्मिं, अस्समागमनं पति ।
अत्थङ्गतम्हि सूरिये, वाळा पन्थे उपट्ठहुं ॥

२१८७:नीचे चोलम्बते सूरियो, दूरे च वत अस्समो ।

यञ्च नेसं इतो हस्सं, तं ते भुञ्जेय्यु भोजनं ॥

२१८८:सो नून खत्तियो एको, पण्णसालाय अच्छति ।
तोसेन्तो दारके छाते, ममं दिस्वा अनायतिं ॥

२१८९:ते नून पुत्तका मय्हं, कपणाय वराकिया ।
सायं संवेसनाकाले, खीरपीताव अच्छरे ॥

२१९०:ते नून पुत्तका मय्हं, कपणाय वराकिया ।
सायं संवेसनाकाले, वारिपीताव अच्छरे ॥

२१९१:ते नून पुत्तका मय्हं, कपणाय वराकिया ।
पच्चुग्गता मं तिड्ढन्ति, वच्छा बालाव मातरं ॥

२१९२:ते नून पुत्तका मय्हं, कपणाय वराकिया ।
पच्चुग्गता मं तिड्ढन्ति, हंसावुपरिपल्लले ॥

२१९३:ते नून पुत्तका मय्हं, कपणाय वराकिया ।
पच्चुग्गता मं तिड्ढन्ति, अस्समस्साविदूरतो ॥

२१९४:एकायनो एकपथो, सरा सोब्भा च पस्सतो ।
अञ्जं मग्गं न पस्सामि, येन गच्छेय्य अस्समं ॥

२१९५:मिगा नमत्थु राजानो, काननस्मिं महब्बला ।
धम्मेन भातरो होथ, मग्गं मे देथ याचिता ॥

२१९६:अवरुद्धस्साहं भरिया, राजपुत्तस्स सिरीमतो ।
तं चाहं नातिमज्जामि, रामं सीतावनुब्बता ॥

२१९७:तुम्हे च पुत्ते पस्सथ, सायं संवेसनं पति ।
अहञ्च पुत्ते पस्सेय्यं, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२१९८:बहुं चिदं मूलफलं, भक्खो चायं अनप्पको ।
ततो उपड्डं दस्सामि, मग्गं मे देथ याचिता ॥

२१९९:राजपुत्ती च नो माता, राजपुत्तो च नो पिता ।
धम्मेन भातरो होथ, मग्गं मे देथ याचिता'ति ॥

तत्थ तस्साति तस्सा मम । अस्समागमनं पतीति अस्समं पटिच्च सन्धाय आगच्छन्ति । उपट्ठुहन्ति उट्ठाय ठिता । ते किर पठमं पटिपाटिया निपज्जित्वा ताय आगमनकाले उट्ठाय विजम्भित्वा मग्गं रुम्भन्ता पटिपाटिया तिरियं अट्ठंसु । यज्ज तेसन्ति अहज्ज यं इतो मूलफलाफलं तेसं हरिस्सं, तमेव वेस्सन्तरो च उभो पुत्तका चाति ते तयोपि जना भुज्जेय्युं, अज्जं तेसं भोजनं नत्थि । अनायतिन्ति अनागच्छन्ति मं जत्वा एक्कोव नून दारके तोसेन्तो निसिन्नो । संवेसनाकालेति अज्जेसु दिवसेसु अत्तनो खादापनपिवापनकाले खीरपीतावाति यथा खीरपीता मिगपोतका खीरत्थाय कन्दित्वा तं अलभित्वा कन्दन्ताव निदं ओक्कमन्ति, एवं मे पुत्तका फलाफलत्थाय कन्दित्वा तं अलभित्वा कन्दन्ताव निदं उपगता भविस्सन्तीति वदति ।

वारिपीतावाति यथा पिपासिता मिगपोतका पानीयत्थाय कन्दित्वा तं अलभित्वा कन्दन्ताव निदं ओक्कमन्तीति इमिनाव नयेन अत्थो वेदितब्बो । अच्छरेति अच्छन्ति । पच्चुग्गता मं तिट्ठन्तीति मं पच्चुग्गता हुत्वा तिट्ठन्ति । “पच्चुग्गन्तुना”तिपि पाठो, पच्चुग्गन्त्वाति अत्थो । एकायनोति एकस्सेव अयनो एकपदिकमग्गो । एकपथोति सो च एक्कोव, दुतियो नत्थि, ओक्कमित्वा गन्तुं न सक्का । कस्मा? यस्मा सरा सोब्भा च पस्सतो । मिगा नमत्थूति सा अज्जं मग्गं अदिस्वा “एते याचित्वा पटिक्कमापेस्सामी”ति फलपच्छिं सीसतो ओतारेत्वा अज्जलिं पग्गय्ह नमस्समाना एवमाह । भातरोति अहम्पि मनुस्सराजपुत्ती, तुम्हीपि मिगराजपुत्ता, इति मे धम्मेन भातरो होथ ।

अवरुद्धस्साति रट्ठतो पब्बाजितस्स । रामं सीतावनुब्बताति यथा दसरथराजपुत्तं रामं तस्स कनिट्ठभगिनी सीतादेवी तस्सेव अग्गमहेसी हुत्वा तं अनुब्बता पतिदेवता हुत्वा अप्पमत्ता उपट्ठासि, तथा अहम्पि वेस्सन्तरं उपट्ठहामि, नातिमज्जामीति वदति । तुम्हे चाति तुम्हे च मय्हं मग्गं दत्वा सायं गोचरग्गहणकाले पुत्ते पस्सथ, अहज्ज अत्तनो पुत्ते पस्सेय्यं, देथ मे मग्गन्थि याचति ।

अथ ते तयो देवपुत्ता वेलं ओलोकेत्वा “इदानिस्सा मग्गं दातुं वेला”ति जत्वा उट्ठाय अपगच्छिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२२००. तस्सा लालप्पमानाय, बहुं कारुज्जसज्झितं ।
सुत्वा नेलपतिं वाचं, वाळा पन्था अपक्कमु’न्ति ॥

तत्थ नेलपतिन्ति न एलपतिं एलपातविरहितं विसट्ठं मधुरवाचं ।

सापि वाळेसु अपगतेसु अस्समं अगमासि । तदा च पुण्णमुपोसथो होति । सा चङ्कमनकोटिं पत्वा येसु येसु ठानेसु पुब्बे पुत्ते पस्सति, तेसु तेसु ठानेसु अपस्सन्ती आह —

२२०१. इमम्हि नं पदेसम्हि, पुत्तका पंसुकुण्ठिता ।
पच्चुग्गता मं तिट्ठन्ति, वच्छा बालाव मातरं ॥

२२०२. इमम्हि नं पदेसम्हि, पुत्तका पंसुकुण्ठिता ।
पच्चुग्गता मं तिट्ठन्ति, हंसावुपरिपल्लले ॥

२२०३.

“इमं न पदेसं, पुत्तका पंसुकुण्ठिता ।
पच्चुगता मं तिष्ठन्ति, अस्समस्साविदूरतो ॥

२२०४ द्वे मिगा विय उक्कण्णा, समन्ता मभिधाविनो ।
आनन्दिनो पमुदिता, वग्गमानाव कम्परे ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२०५ छकलीव मिगी छापं, पक्खी मुत्ताव पज्जरा ।
ओहाय पुत्ते निक्खमिं, सीहीवामिसगिद्धिनी ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२०६ इदं नेसं पदक्कन्तं, नागानमिव पब्बते ।
चितका परिकिण्णायो, अस्समस्साविदूरतो ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२०७ वालिकायपि ओकिण्णा, पुत्तका पंसुकुण्ठिता ।
समन्ता अभिधावन्ति, ते न पस्सामि दारके ॥

२२०८ ये मं पुरे पच्चुट्ठेन्ति, अरज्जा दूरमायति ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२०९ छकलिव मिगिं छापा, पच्चुगन्तुन मातरं ।
दूरे मं पविलोकेन्ति, ते न पस्सामि दारके ॥

२२१० इदं नेसं कीळनकं, पतितं पण्डुबेलुवं ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२११ थना च मय्हिमे पूरा, उरो च सम्पदालति ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२१२ उच्छङ्गेको विचिनाति, थनमेकावलम्बति ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२१३ यस्सु सायन्हसमयं, पुत्तका पंसुकुण्ठिता ।
उच्छङ्गे मे विवत्तन्ति, ते न पस्सामि दारके ॥

२२१४ अयं सो अस्समो पुब्बे, समज्जो पटिभाति मं ।
त्यज्ज पुत्ते अपस्सन्त्या, भमते विय अस्समो ॥

२२१५:किमिदं अप्ससहोव, अस्समो पटिभाति मं ।
काकोलापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका ॥

२२१६:किमिदं अप्ससहोव, अस्समो पटिभाति मं ।
सकुणापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका'ति ॥

तत्थ नन्ति निपातमत्तं । पंसुकुण्ठिताति पंसुमक्खिता । पच्चुग्गता मन्ति मं पच्चुग्गता हुत्वा । “पच्चुग्गन्तुना”तिपि पाठो, पच्चुग्गन्त्वाइच्चेव अत्थो । उक्कण्णाति यथा मिगपोतका मातरं दिस्वा कण्णे उक्खिपित्वा गीवं पसारेत्वा मातरं उपगन्त्वा हट्ठतुट्ठा समन्ता अभिधाविनो । वग्गमानाव कम्परेतिवज्जमानायेव मातु हृदयमंसं कम्पेन्ति विय एवं पुब्बे मम पुत्ता । त्यज्जाति ते अज्ज न पस्सामि । छकलीव मिगी छापन्ति यथा छकली च मिगी च पज्जरसङ्घाता कुलावका मुत्ता पक्खी च आमिसिगिद्धिनी सीही च अत्तनो छापं ओहाय गोचराय पक्कमन्ति, तथाहम्पि ओहाय पुत्ते गोचराय निक्खमिन्ति वदति । इदं नेसं पदक्कन्तन्ति वस्सारत्ते सानुपब्बते नागानं पदवलज्जं विय इदं नेसं कीळनट्टाने आधावनपरिधावनपदक्कन्तं पज्जायति । चित्ताति सज्जितनिचिता कवालुकपुज्जा । परिकिण्णायोति विप्पकिण्णायो । समन्ता मभिधावन्तीति अज्जेसु दिवसेसु समन्ता अभिधावन्ति ।

पच्चुट्ठेन्तीति पच्चुग्गच्छन्ति । दूरमायतिन्ति दूरतो आगच्छन्ति । छकलिव मिगिं छापाति अत्तनो मातरं छकलिं विय मिगिं विय च छापा । इदं नेसं कीळनकन्ति हत्थिरूपकादीहि कीळन्तानं इदञ्च तेसं हत्थतो सुवण्णवण्णं कीळनबेलुवं परिगळित्वा पतितं । मद्दिमेति मय्हं इमे थना च खीरस्स पूरा । उरो च सम्पदालतीति हृदयञ्च फलति । उच्छङ्गे मे विवत्तन्तीति मम उच्छङ्गे आवत्तन्ति विवत्तन्ति । समज्जो पटिभाति मन्ति समज्जट्टानं विय मय्हं उपट्ठाति । त्यज्जाति ते अज्ज । अपस्सन्त्याति अपस्सन्तिया मम । भमते वियाति कुलालचक्कं विय भमति । काकोलाति वनकाका । मता नूनाति अद्धा मता वा केनचि नीता वा भविस्सन्ति । सकुणाति अवसेससकुणा ।

इति सा विलपन्ती महासत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा फलपच्छिं ओतारेत्वा महासत्तं तुण्हिमासीनं दिस्वा दारके चस्स सन्तिके अपस्सन्ती आह —

२२१७:किमिदं तुण्हिभूतोसि, अपि रत्तेव मे मनो ।
काकोलापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका ॥

२२१८:किमिदं तुण्हिभूतोसि, अपि रत्तेव मे मनो ।
सकुणापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका ॥

२२१९:कच्चि नु मे अय्यपुत्त, मिगा खादिसु दारके ।
अरज्जे इरिणे विवने, केन नीता मे दारका ॥

२२२०:अदु ते पहिता दूता, अदु सुत्ता पियंवदा ।
अदु बहि नो निक्खन्ता, खिट्ठासु पसुता नु ते ॥

२२२१:नेवासं केसा दिस्सन्ति, हत्थपादा च जालिनो ।
सकुणानञ्च ओपातो, केन नीता मे दारका”ति ॥

तत्थ अपि रत्तेव मे मनोति अपि बलवपच्चूसे सुपिनं पस्सन्तिया विय मे मनो । मिगाति सीहादयो वाळमिगा । इरिणेति निरोजे । विवनेति विवित्ते । दूताति अदु जेतुत्तरनगरे सिविरञ्जो सन्तिकं तथा दूता कत्वा पेसिता । सुत्ताति अन्तोपण्णसालं पविसित्वा सयिता । अदु बहि नोति अदु ते दारका खिड्डापसुता हुत्वा बहि निक्खन्ताति पुच्छति । नेवासं केसा दिस्सन्तीति सामि वेस्सन्तर, नेव तेसं काळञ्जनवण्णा केसा दिस्सन्ति । जालिनोति कञ्चनजालविचित्ता हत्थपादा । सकुणानञ्च ओपातोति हिमवन्तपदेसे हत्थिलिङ्गसकुणा नाम अत्थि, ते ओपतित्वा आदाय आकासेनेव गच्छन्ति । तेन तं पुच्छामि “किं तेहि सकुणेहि नीता, इतो अञ्जेसम्पि केसञ्चि तेसं सकुणानं विय ओपातो जातो, अक्खाहि, केन नीता मे दारका”ति?

एवं वुत्तेपि महासत्तो न किञ्चि आह । अथ नं सा “देव, कस्मा मया सद्धिं न कथेसि, को मम दोसो”ति वत्वा आह

२२२२:इदं ततो दुक्खतरं, सल्लविद्धो यथा वणो ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२२३:इदम्पि दुतियं सल्लं, कम्पेति हदयं मम ।
यज्ज पुत्ते न पस्सामि, त्वज्ज मं नाभिभाससि ॥

२२२४:अज्जेव मे इमं रत्तिं, राजपुत्त न संसति ।
मज्जे ओक्कन्तसन्तं मं, पातो दक्खिसि नो मत”न्ति ॥

तत्थ इदं ततो दुक्खतरन्ति सामि वेस्सन्तर, यं मम रट्ठा पब्बाजिताय अरञ्जे वसन्तिया पुत्ते च अपस्सन्तिया दुक्खं, इदं तव मया सद्धिं अकथनं मय्हं ततो दुक्खतरं । त्वज्जि मं अग्गिदड्ढं पटिदहन्तो विय पपाता पतितं दण्डेन पोथेन्तो विय सल्लेन वणं विज्झन्तो विय तुण्हीभावेन किलमेसि । इदज्जि मे हदयं सल्लविद्धो यथा वणो तथेव कम्पति चेव रुजति च । “सम्पविद्धो”तिपि पाठो, सम्पतिविद्धोति अत्थो । ओक्कन्तसन्तं मन्ति अपगतजीवितं मं । दक्खिसि नो मतन्ति एत्थ नो-कारो निपातमत्तो, मतं मं कालस्सेव त्वं पस्सिस्ससीति अत्थो ।

अथ महासत्तो “कक्खळकथाय नं पुत्तसोकं जहापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह —

२२२५:नून मद्दी वरारोहा, राजपुत्ती यसस्सिनी ।
पातो गतासि उज्जाय, किमिदं सायमागता”ति ॥

तत्थ किमिदं सायमागताति “मद्दि, त्वं अभिरूपा पासादिका, हिमवन्ते च नाम बहू वनचरका तापसविज्जाधरादयो विचरन्ति । को जानाति, किं भविस्सति, किञ्चि तथा कतं, त्वं पातोव गन्त्वा किमिदं सायमागच्छसि, दहरकुमारके ओहाय अरञ्जगतित्थियो नाम ससामिकित्थियो एवरूपा न होन्ति, ‘का नु खो मे दारकानं पवत्ति, किं वा मे सामिको

चिन्तेस्सती'ति एत्तकम्पि ते नाहोसि । त्वं पातोव गन्त्वा चन्दालोकेन आगच्छसि, मम दुग्गतभावस्सेवेस दोसो'ति तज्जेत्वा वज्जेत्वा कथेसि ।

सा तस्स कथं सुत्वा आह —

२२२६:ननु त्वं सद्वमस्सोसि, ये सरं पातुमागता ।
सीहस्सपि नदन्तस्स, ब्यग्घस्स च निकुज्जितं ॥

२२२७:अहु पुब्बनिमित्तं मे, विचरन्त्या ब्रहावने ।
खणित्तो मे हत्था पतितो, उग्गीवज्जापि अंसतो ॥

२२२८:तदाहं ब्यथिता भीता, पुथु कत्वान अज्जलिं ।
सब्बदिसा नमस्सिस्सं, अपि सोत्थि इतो सिया ॥

२२२९:मा हेव नो राजपुत्तो, हतो सीहेन दीपिना ।
दारका वा परामट्ठा, अच्छकोकतरच्छिहि ॥

२२३०:सीहो ब्यग्घो च दीपि च, तयो वाळा वने मिगा ।
ते मं परियावरुं मग्गं, तेन सायम्हि आगता'ति ॥

तत्थ ये सरं पातुमागताति ये पानीयं पातुं इमं सरं आगता । ब्यग्घस्स चाति ब्यग्घस्स च अज्जेसं हत्थिआदीनं चतुप्पदानज्जेव सकुणसङ्घस्स च निकूजितं एकनिन्नादसद्वं किं त्वं न अस्सोसीति पुच्छति । सो पन महासत्तेन पुत्तानं दिन्नवेलाय सदो अहोसि । अहु पुब्बनिमित्तं मेति देव, इमस्स मे दुक्खस्स अनुभवनत्थाय पुब्बनिमित्तं अहोसि । उग्गीवन्ति अंसकूटे पच्छिलगनकं । पुथूति विसुं विसुं । सब्बदिसा नमस्सिस्सन्ति सब्बा दस दिसा नमस्सिं । मा हेव नोति अम्हाकं राजपुत्तो सीहादीहि हतो मा होतु, दारकापि अच्छादीहि परामट्ठा मा होन्तूति पत्थयन्ती नमस्सिस्सं । ते मं परियावरुं मग्गन्ति सामि वेस्सन्तर, अहं “इमानि च भीसनकानि महन्तानि, दुस्सुपिनो च मे दिट्ठो, अज्ज सकालस्सेव गमिस्सामी”ति कम्पमाना मूलफलाफलानि उपधारेसिं, अथ मे फलितरुक्खापि अफला विय अफला च फलिनो विय दिस्सन्ति, किच्छेन फलाफलानि गहेत्वा गिरिद्वारं सम्पापुणिं । अथ ते सीहादयो मं दिस्वा मग्गं पटिपाटिया रुम्भित्वा अट्ठंसु । तेन सायं आगताम्हि, खमाहि मे, सामीति ।

महासत्तो ताय सद्धिं एत्तकमेव कथं वत्वा याव अरुणुग्गमना न किञ्चि कथेसि । ततो पट्ठाय मद्दी नानप्पकारकं विलपन्ती आह —

२२३१:अहं पतिज्च पुत्ते च, आचेरमिव माणवो ।
अनुट्ठिता दिवारत्तिं, जटिनी ब्रह्मचारिनी ॥

२२३२:अजिनानि परिदहित्वा, वनमूलफलहारिया ।
विचरामि दिवारत्तिं, तुम्हं कामा हि पुत्तका ॥

२२३३. अहं सुवण्णहलिद्धिं, आभतं पण्डुबेलुवं ।
रुक्खपक्कानि चाहासिं, इमे वो पुत्त कीळना ॥

२२३४. इमं मूळालिवत्तकं, सालुकं चिञ्चभेदकं ।
भुञ्ज खुद्देहि संयुत्तं, सह पुत्तेहि खत्तिय ॥

२२३५. प्रदुमं जालिनो देहि, कुमुदञ्च कुमारिया ।
मालिने पस्स नच्चन्ते, सिवि पुत्तानि अक्खय ॥

२२३६. ततो कण्हाजिनायपि, निसामेहि रथेसभ ।
मञ्जुस्सराय वग्गुया, अस्समं उपयन्तिया ॥

२२३७. समानसुखदुक्खम्हा, रट्ठा पब्बाजिता उभो ।
अपि सिवि पुत्ते पस्सेसि, जालिं कण्हाजिनं चुभो ॥

२२३८. समणे ब्राह्मणे नून, ब्रह्मचरियपरायणे ।
अहं लोके अभिस्सपिं, सीलवन्ते बहुस्सुते ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो'ति ॥

तत्थ आचेरमिव माणवोति वत्तसम्पन्नो अन्तेवासिको आचरियं विय पटिजग्गति । अनुट्ठिताति पारिचरियानुद्धानेन अनुट्ठिता अप्पमत्ता हुत्वा पटिजग्गामि । तुम्हं कामाति तुम्हाकं कामेन तुम्हे पत्थयन्ती । पुत्तकाति कुमारे आलपन्ती परिदेवति । सुवण्णहलिद्धिन्ति पुत्तका अहं तुम्हाकं न्हापनत्थाय सुवण्णवण्णं हलिद्धिं घंसित्वा आदाय आगता । पण्डुबेलुवन्ति कीळनत्थाय च वो इदं सुवण्णवण्णं बेलुवपक्कं मया आभतं । रुक्खपक्कानीति तुम्हाकं कीळनत्थाय अज्जानिपि मनापानि रुक्खफलानि आहासिं । इमे वोति पुत्तका इमे वो कीळनाति वदति । मूळालिवत्तकन्ति मूळालकुण्डलकं । सालुकन्ति इदं उप्पलादिसालुकम्पि मे बहु आभतं । चिञ्चभेदकन्ति सिङ्घाटकं । भुञ्जाति इदं सब्बं खुद्दमधुना संयुत्तं पुत्तेहि सद्धिं भुञ्जाहीति परिदेवति । सिवि पुत्तानि अक्खयाति सामि सिविराज, पण्णसालाय सयापितट्ठानतो सीधं पुत्तके पक्कोसाहि । अपि सिवि पुत्ते पस्सेसीति सामि सिविराज, अपि पुत्ते पस्ससि, सचे पस्ससि, मम दस्सेहि, किं मं अतिविय किलमेसि । अभिस्सपिन्ति तुम्हाकं पुत्तधीतरो मा पस्सित्थाति एवं नून अक्कोसिन्ति ।

एवं विलपमानायपि ताय सद्धिं महासत्तो न किञ्चि कथेसि । सा तस्मिं अकथेन्ते कम्पमाना चन्दालोकेन पुत्ते विचिनन्ती येसु येसु जम्बुरुक्खादीसु पुब्बे कीळिसु, तानि तानि पत्वा परिदेवन्ती आह —

२२३९. इमे ते जम्बुका रुक्खा, वेदिसा सिन्दुवारका ।
विविधानि रुक्खजातानि, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४०. अस्सत्था पनसा चेमे, निग्रोधा च कपित्थना ।
विविधानि फलजातानि, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४१इमे तिष्ठन्ति आरामा, अयं सीतूदका नदी ।
यत्थस्सु पुब्बे कीळिसु, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४२विविधानि पुष्पजातानि, अस्मिं उपरिपब्बते ।
यानस्सु पुब्बे धारिंसु, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४३विविधानि फलजातानि, अस्मिं उपरिपब्बते ।
यानस्सु पुब्बे भुज्जिंसु, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४४इमे ते हत्थिका अस्सा, बलिबद्धा च ते इमे ।
येहिस्सु पुब्बे कीळिसु, ते कुमारा न दिस्सरे”ति ॥

तत्थ इमे ते हत्थिकाति सा पब्बतूपरि दारके अदिस्वा परिदेवमाना ततो ओरुय्ह पुन अस्समपदं आगन्त्वा तत्थ ते उपधारेन्ती तेसं कीळनभण्डकानि दिस्वा एवमाह ।

अथस्सा परिदेवनसद्देन चेव पदसद्देन च मिगपक्खिनो चलिंसु । सा ते दिस्वा आह —

२२४५इमे सामा ससोलूका, बहुका कदलीमिगा ।
येहिस्सु पुब्बे कीळिसु, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४६इमे हंसा च कोज्वा च, मयूरा चित्रपेखुणा ।
येहिस्सु पुब्बे कीळिसु, ते कुमारा न दिस्सरे”ति ॥

तत्थ सामाति खुद्दका सामा सुवण्णमिगा । ससोलूकाति ससा च उलूका च ।

सा अस्समपदे पियपुत्ते अदिस्वा निक्खमित्वा पुप्फितवनघटं पविसित्वा तं तं ठानं ओलोकेन्ती आह —

२२४७इमा ता वनगुम्बायो, पुप्फिता सब्बकालिका ।
यत्थस्सु पुब्बे कीळिसु, ते कुमारा न दिस्सरे ॥

२२४८इमा ता पोक्खरणी रम्मा, चक्कवाकूपकूजिता ।
मन्दालकेहि सञ्छन्ना, पदुमुप्पलकेहि च ।
यत्थस्सु पुब्बे कीळिसु, ते कुमारा न दिस्सरे”ति ॥

तत्थ वनगुम्बायोति वनघटायो ।

सा कत्थचि पियपुत्ते अदिस्वा पुन महासत्तस्स सन्तिकं आगन्त्वा तं दुम्मुखं निसिन्नं दिस्वा आह —

२२४९.

“न ते कट्टानि भिन्नानि, न ते उदकमाहटं ।
अग्गिपि ते न हापितो, किं नु मन्दोव झायसि ॥

२२५० पियो पियेन सङ्गम्म, समो मे ब्यपहज्जति ।
त्यज्ज पुत्ते न पस्सामि, जालिं कण्हाजिनं चुभो’ति ॥

तत्थ न हापितोति न जलितो । इदं वुत्तं होति — सामि, त्वं पुब्बे कट्टानि भिन्दसि, उदकं आहरित्वा ठपेसि, अङ्गारकपल्ले अग्गिं करोसि, अज्ज तेसु एकम्मि अकत्वा किं नु मन्दोव झायसि, तव किरिया मय्हं न रुच्चतीति । पियो पियेनाति वेस्सन्तरो मय्हं पियो, इतो मे पियतरो नत्थि, इमिना मे पियेन सङ्गम्म समागन्त्वा पुब्बे समो मे ब्यपहज्जति दुक्खं विगच्छति, अज्ज पन मे इमं पस्सन्तियापि सोको न विगच्छति, किं नु खो कारणन्ति । त्यज्जाति होतु, दिट्ठं मे कारणं, ते अज्ज पुत्ते न पस्सामि, तेन मे इमं पस्सन्तियापि सोको न विगच्छतीति ।

ताय एवं वुत्तेपि महासत्तो तुण्हीभूतोव निसीदि । सा तस्मिं अकथेन्ते सोकसमप्पिता प्पहटकुक्कुटी विय कम्पमाना पुन पठमं विचरितट्ठानानि विचरित्वा महासत्तस्स सन्तिकं पच्चागन्त्वा आह —

२२५१ न खो नो देव पस्सामि, येन ते नीहता मता ।
काकोलापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका ॥

२२५२ न खो नो देव पस्सामि, येन ते नीहता मता ।
सकुणापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका’ति ॥

तत्थ न खो नोति देव, न खो अम्हाकं पुत्ते पस्सामि । येन ते नीहताति केनचि तेसं नीहतभावम्मि न जानामीति अधिप्पायेनेवमाह ।

एवं वुत्तेपि महासत्तो न किञ्चि कथेसियेव । सा पुत्तसोकेन फुट्ठा पुत्ते उपधारेन्ती ततियम्मि तानि तानि ठानानि वातवेगेन विचरि । ताय एकरत्तिं विचरितट्ठानं परिगग्गहमानं पन्नरसयोजनमत्तं अहोसि । अथ रत्ति विभासि, अरुणोदयो जातो । सा पुन गन्त्वा महासत्तस्स सन्तिके ठिता परिदेवि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२२५३ सा तत्थ परिदेवित्वा, पब्बतानि वनानि च ।
पुनदेवस्समं गन्त्वा, रोदि सामिकसन्तिके ॥

२२५४ न खो नो देव पस्सामि, येन ते नीहता मता ।
काकोलापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका ॥

२२५५ न खो नो देव पस्सामि, येन ते नीहता मता ।
सकुणापि न वस्सन्ति, मता मे नून दारका ॥

२२५६ नु खो नो देव पस्सामि, येन ते नीहता मता ।

विचरन्ती रुक्खमूलेसु, पब्बतेसु गुहासु च ॥

२२५७ इति मद्दी वरारोहा, राजपुत्ती यसस्सिनी ।

बाहा पग्गह् कन्दित्वा, तत्थेव पतिता छमा'ति ॥

तत्थ सामिकसन्तिकेति भिक्खवे, सा मद्दी तत्थ वङ्कपब्बतकुच्छियं सानुपब्बतानि वनानि च विचरन्ती परिदेवित्वा पुन गन्त्वा सामिकं निस्साय तस्स सन्तिके ठिता पुत्तानं अत्थाय रोदि, “न खो नो”ति आदीनि वदन्ती परिदेवीति अत्थो ।
इति मद्दी वरारोहाति भिक्खवे, एवं सा उत्तमरूपधरा वरारोहा मद्दी रुक्खमूलादीसु विचरन्ती दारके अदिस्वा “निस्संसयं मता भविस्सन्ती”ति बाहा पग्गह् कन्दित्वा तत्थेव वेस्सन्तरस्स पादमूले छिन्नसुवण्णकदली विय छमायं पति ।

अथ महासत्तो “मता मद्दी”ति सज्जाय कम्पमानो “अट्टाने पदेसे मता मद्दी । सचे हिस्सा जेतुत्तरनगरे कालकिरिया अभविस्स, महन्तो परिवारो अभविस्स, द्वे रट्टानि चलेय्युं । अहं पन अरज्जे एककोव, किं नु खो करिस्सामी”ति उप्पन्नबलवसोकोपि सतिं पच्चुपट्ठापेत्वा “जानिस्सामि तावा”ति उट्ठाय तस्सा हृदये हत्थं ठपेत्वा सन्तापपवत्तिं जत्वा कमण्डलुना उदकं आहरित्वा सत्त मासे कायसंसगं अनापन्नपुब्बोपि बलवसोकेन पब्बजितभावं सल्लखेतुं असक्कोन्तो अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि तस्सा सीसं उक्खिपित्वा ऊरूसु ठपेत्वा उदकेन परिष्फोसित्वा मुखञ्च हृदयञ्च परिमज्जन्तो निसीदि । मद्दीपि खो थोकं वीतिनामेत्वा सतिं पटिलभित्वा हिरोत्तपं पच्चुपट्ठापेत्वा उट्ठाय महासत्तं वन्दित्वा “सामि वेस्सन्तर, दारका ते कुहिं गता”ति आह । “देवि, एकस्स ब्राह्मणस्स दासत्थाय दिन्ना”ति । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२२५८ तमज्झपत्तं राजपुत्तिं, उदकेनाभिसिञ्चथ ।

अस्सत्थं नं विदित्वान, अथ नं एतदब्रवी’ति ॥

तत्थ अज्झपत्तन्ति अत्तनो सन्तिकं पत्तं, पादमूले पतित्वा विसज्जिभूतन्ति अत्थो । एतदब्रवीति एतं “एकस्स मे ब्राह्मणस्स दासत्थाय दिन्ना”ति वचनं अब्रवि ।

ततो ताय “देव, पुत्ते ब्राह्मणस्स दत्त्वा मम सब्बरत्तिं परिदेवित्वा विचरन्तिया किं नाचिक्खसी”ति वुत्ते महासत्तो आह

२२५९ आदियेनेव ते मद्दि, दुक्खं नक्खातुमिच्छिसं ।

दलिदो याचको वुट्ठो, ब्राह्मणो घरमागतो ॥

२२६० तस्स दिन्ना मया पुत्ता, मद्दि मा भायि अस्सस ।

मं पस्स मद्दि मा पुत्ते, मा बाळ्हं परिदेवसि ।

लच्छाम पुत्ते जीवन्ता, अरोगा च भवामसे ॥

२२६१ पुत्ते पसुञ्च धज्जञ्च, यञ्च अज्जं घरे धनं ।

दज्जा सप्पुरिसो दानं, दिस्वा याचकमागतं ।

अनुमोदाहि मे मद्दि, पुत्तके दानमुत्तम’न्ति ॥

तत्थ आदिनेवाति आदिकेनेव । इदं वुत्तं होति — सचे ते अहं आदितोव तमत्थं आचिक्खिस्सं, ततो तव सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्तिया हृदयं फलेय्य, तस्मा आदिकेनेव ते मद्दि दुक्खं न अक्खातुं इच्छिस्सन्ति । **घरमागतोति** इमं अम्हाकं वसनट्ठानं आगतो । **अरोगा च भवामसेति** यथा तथा मयं अरोगा होम, जीवमाना अवस्सं पुत्ते ब्राह्मणेन नीतेपि पस्सिस्साम । **यच्च अज्जन्ति यच्च अज्जं** घरे सविज्जाणकं धनं । **दज्जा सप्पुरिसो दानन्ति** सप्पुरिसो उत्तमत्थं पत्थेन्तो उरं भिन्दित्वा हृदयमंसम्पि गहेत्वा दानं ददेय्याति ।

मद्दी आह —

२२६२. अनुमोदामि ते देव, पुत्तके दानमुत्तमं ।
दत्त्वा चित्तं पसादेहि, भिय्यो दानं ददो भव ॥

२२६३. यो त्वं मच्छेरभूतेसु, मनुस्सेसु जनाधिप ।
ब्राह्मणस्स अदा दानं, सिवीनं रट्ठवट्ठनो'ति ॥

तत्थ **अनुमोदामि** तेति दस मासे कुच्छिया धारेत्वा दिवसस्स द्वत्तिक्खत्तुं न्हापेत्वा पायेत्वा भोजेत्वा उरे निपज्जापेत्वा पटिजगितपुत्तकेसु बोधिसत्तेन दिन्नेसु सयं पुत्तदानं अनुमोदन्ती एवमाह । इमिना कारणेन जानितब्बं “पिताव पुत्तानं सामिको'ति । **भिय्यो दानं ददो भवाति** महाराज, उत्तरिपि पुनप्पुनं दानं दायकोव होहि, “सुदिन्नं मे दान'न्ति चित्तं पसादेहि, यो त्वं मच्छेरभूतेसु सत्तेसु पियपुत्ते अदासीति ।

एवं वुत्ते महासत्तो “मद्दि, किन्नामेतं कथेसि, सचे हि मया पुत्ते दत्त्वा चित्तं पसादेतुं नाभविस्स, इमानि पन मे अच्छरियानि न पवत्तेय्यु'न्ति वत्त्वा सब्बानि पथविनिन्नादादीनि कथेसि । ततो मद्दी तानि अच्छरियानि कित्तेत्वा दानं अनुमोदन्ती आह —

२२६४. निन्नादिता ते पथवी, सद्दो ते तिदिवङ्गतो ।
समन्ता विज्जुता आगुं, गिरीनंव पतिस्सुता'ति ॥

तत्थ **विज्जुता आगुन्ति** अकालविज्जुलता हिमवन्तपदेसे समन्ता निच्छरिंसु । **गिरीनंव पतिस्सुताति** गिरीनं पतिस्सुतसद्दा विय विरवा उट्ठहिंसु ।

२२६५. तस्स ते अनुमोदन्ति, उभो नारदपब्बता ।
इन्दो च ब्रह्मा पजापति, सोमो यमो वेस्सवणो ।
सब्बे देवानुमोदन्ति, तावतिसा सइन्दका ॥

२२६६. इति मद्दी वरारोहा, राजपुत्ती यसस्सिनी ।
वेस्सन्तरस्स अनुमोदि, पुत्तके दानमुत्तम'न्ति ॥

तत्थ **उभो नारदपब्बताति** इमेपि द्वे देवनिकाया अत्तनो विमानद्वारे ठिताव “सुदिन्नं ते दान'न्ति अनुमोदन्ति । **तावतिसा सइन्दकाति** इन्दजेड्डका तावतिसापि देवा ते दानं अनुमोदन्तीति ।

एवं महासत्तेन अत्तनो दाने वण्णिते तमेवत्थं परिवत्तेत्वा “महाराज वेस्सन्तर, सुदिन्नं नाम ते दानं”न्ति मद्दीपि तथेव दानं वण्णयित्वा अनुमोदमाना निसीदि । तेन सत्था “इति मद्दी वरारोहा”ति गाथमाह ।

मद्दीपववण्णना निट्ठिता ।

सक्कपववण्णना

एवं तेसु अज्जमज्जं सम्मोदनीयं कथं कथेन्तेसु सक्को चिन्तेसि “अयं वेस्सन्तरो राजा हिय्यो जूजकस्स पथविं उन्नादेत्वा दारके अदासि, इदानि तं कोचि हीनपुरिसो उपसङ्गमित्वा सब्बलक्खणसम्पन्नं मद्दिं याचित्वा राजानं एककं कत्वा मद्दिं गहेत्वा गच्छेय्य, ततो एस अनाथो निष्पच्चयो भवेय्य । अहं ब्राह्मणवण्णेन नं उपसङ्गमित्वा मद्दिं याचित्वा पारमिकूटं गाहापेत्वा कस्सचि अविस्सज्जियं कत्वा पुन नं तस्सेव दत्वा आगमिस्सामी”ति । सो सूरियुग्गमनवेलाय तस्स सन्तिकं अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२२६७ ततो रत्या विवसाने, सूरियस्सुग्गमनं पति ।

सक्को ब्राह्मणवण्णेन, पातो तेसं अदिस्सथा”ति ॥

तत्थ पातो तेसं अदिस्सथाति पातोव नेसं द्विन्नम्पि जनानं पज्जायमानरूपो पुरतो अट्ठासि, ठत्वा च पन पटिसन्थारं करोन्तो आह —

२२६८ कच्चि नु भोतो कुसलं, कच्चि भोतो अनामयं ।

कच्चि उज्जेन यापेथ, कच्चि मूलफला बहू ॥

२२६९ कच्चि डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।

वने वाळमिगाकिण्णे, कच्चि हिंसा न विज्जती”ति ॥

महासत्तो आह —

२२७० कुसलज्जेव नो ब्रह्मे, अथो ब्रह्मे अनामयं ।

अथो उज्जेन यापेम, अथो मूलफला बहू ॥

२२७१ अथो डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।

वने वाळमिगाकिण्णे, हिंसा मय्हं न विज्जति ॥

२२७२ सत्त नो मासे वसतं, अरज्जे जीवसोकिनं ।

इदं दुतियं पस्साम, ब्राह्मणं देववण्णिनं ।

आदाय वेळुवं दण्डं, धारेन्तं अजिनक्खिपं ॥

२२७३ स्वागतं ते महाब्रह्मे, अथो ते अदुरागतं ।

अन्तो पविस भदन्ते, पादे पक्खालयस्सु ते ॥

२२७४ तिन्दुकानि पियालानि, मधुके कासुमारियो ।
फलानि खुद्वकप्पानि, भुज्ज ब्रह्मे वरं वरं ॥

२२७५ इदम्पि पानीयं सीतं, आभतं गिरिगम्भरा ।
ततो पिव महाब्रह्मे, सचे त्वं अभिकङ्खसी'ति ॥

एवं तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा महासत्तो —

२२७६ अथ त्वं केन वण्णेन, केन वा पन हेतुना ।
अनुप्पत्तो ब्रह्मरज्जं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो'ति ॥ —

आगमनकारणं पुच्छि । अथ नं सक्को “महाराज, अहं महल्लको, इधागच्छन्तो तव भरियं मद्दिं याचितुं आगतो, तं मे देही'ति वत्वा इमं गाथमाह —

२२७७ अथा वारिवहो पूरो, सब्बकालं न खीयति ।
एवं तं याचितागच्छिं, भरियं मे देहि याचितो'ति ॥

एवं वुत्ते महासत्तो “हिय्यो मे ब्राह्मणस्स दारका दिन्ना, अरज्जे एक्को हुत्वा कथं ते मद्दिं दस्सामी'ति अवत्वा पसारितहत्थे सहस्सत्थविकं ठपेन्तो विय असज्जित्वा अबज्झित्वा अनोलीनमानसो हुत्वा गिरिं उन्नादेन्तो इमं गाथमाह —

२२७८ इदामि न विकम्पामि, यं मं याचसि ब्राह्मण ।
सन्तं नप्पटिगुहामि, दाने मे रमती मनो'ति ॥

तत्थ सन्तं नप्पटिगुहामीति संविज्जमानं न गुहामि ।

एवञ्च पन वत्वा सीधमेव कमण्डलुना उदकं आहरित्वा उदकं हत्थे पातेत्वा पियभरियं ब्राह्मणस्स अदासि ।
तद्धुणेयेव हेट्ठा वुत्तप्पकारानि सब्बानि अच्छरियानि पातुरहेसुं । तमतथं पकासेन्तो सत्था आह —

२२७९ मद्दिं हत्थे गहेत्वान, उदकस्स कमण्डलुं ।
ब्राह्मणस्स अदा दानं, सिवीनं रट्ठवड्डनो ॥

२२८० तदासि यं भिसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
मद्दिं परिच्चजन्तस्स, मेदनी सम्पकम्पथ ॥

२२८१ नेवस्स मद्दी भाकुटि, न सन्धीयति न रोदति ।
पेक्खतेवस्स तुण्ही सा, एसो जानाति यं वर'न्ति ॥

तत्थ अदा दानन्ति “अम्भो ब्राह्मण, मदितो मे सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन सब्बज्जुतज्जाणमेव पियतरं, इदं मे दानं सब्बज्जुतज्जाणप्पटिवेधस्स पच्चयो होतू”ति वत्वा दानं अदासि वुत्तम्पि चेतं —

“जालिं कण्हाजिनं धीतं, मद्दिं देविं पतिब्बतं ।
चजमानो न चिन्तेसिं, बोधियायेव कारणा ॥

“न मे देस्सा उभो पुत्ता, मद्दी देवी न देस्सिया ।
सब्बज्जुतं पियं मय्हं, तस्मा पिये अदासह”न्ति ॥ (चरिया० १.११८-११९) ।

तत्थ सम्पकम्पथाति पथवी उदकपरियन्तं कत्वा कम्पित्थ । नेवस्स मद्दी भाकुटीति भिक्खवे, तस्मिं खणे मद्दी “मं महल्लकस्स ब्राह्मणस्स राजा देती”ति कोधवसेन भाकुटिपि नाहोसि । न सन्धीयति न रोदतीति नेव मङ्कु अहोसि, न अक्खीनि पूरेत्वा रोदति, अथ खो तुण्ही सा हुत्वा “मादिसं इत्थिरतनं ददमानो न निक्कारणा दस्सति, एसो यं वरं, तं जानाती”ति फुल्लपदुमवण्णं अस्स मुखं पेक्खतेव, ओलोकयमानाव ठिताति अत्थो ।

अथ महासत्तो “कीदिसा मद्दी”ति तस्सा मुखं ओलोकेसि । सापि “सामि किं मं ओलोकेसी”ति वत्वा सीहनादं नदन्ती इमं गाथमाह —

२२८२ कोमारी यस्साहं भरिया, सामिको मम इस्सरो ।
यस्सिच्छे तस्स मं दज्जा, विक्किणेय्य हनेय्य वा”ति ॥

तत्थ कोमारी यस्साहं भरियाति अहं यस्स तव दहरिका भरिया, सो त्वज्जेव मम इस्सरो सामिको । यस्सिच्छे तस्साति इस्सरो च नाम दासिं मं यस्स दातुं इच्छेय्य, तस्स ददेय्य । विक्किणेय्य वाति धनेन वा अत्थे सति विक्किणेय्य, मंसेन वा अत्थे सति हनेय्य, तस्मा यं वो रुच्चति, तं करोथ, नाहं कुज्झामीति ।

सक्को तेसं पणीतज्झासयतं विदित्वा थुतिं अकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२२८३ तेसं सङ्कप्पमज्जाय, देविन्दो एतदब्रवि ।
सब्बे जिता ते पच्चूहा, ये दिब्बा ये च मानुसा ॥

२२८४ निन्नादिता ते पथवी, सद्दो ते तिदिवङ्गतो ।
समन्ता विज्जुता आगुं, गिरीनंव पतिस्सुता ॥

२२८५ तस्स ते अनुमोदन्ति, उभो नारदपब्बता ।
इन्दो च ब्रह्मा पजापति, सोमो यमो वेस्सवणो ।
सब्बे देवानुमोदन्ति, दुक्करहि करोति सो ॥

२२८६ दुद्ददं ददमानानं, दुक्करं कम्म कुब्बतं ।
असन्तो नानुकुब्बन्ति, सतं धम्मो दुरन्नयो ॥

२२८७ तस्मा सतञ्च असतं, नाना होति इतो गति ।
असन्तो निरयं यन्ति, सन्तो सगगपरायणा ॥

२२८८ यमेतं कुमारे अदा, भरियं अदा वने वसं ।
ब्रह्मयानमनोक्कम्म, सगगे ते तं विपच्चतू'ति ॥

तत्थ पच्चूहाति पच्चत्थिका । दिब्बाति दिब्बसम्पत्तिपटिबाहका । मानुसाति मनुस्ससम्पत्तिपटिबाहका । के पन तेति? मच्छरियधम्मा । ते सब्बे पुत्तदारं देन्तेन महासत्तेन जिता । तेनाह “सब्बे जिता ते पच्चूहा”ति । दुक्करञ्जि करोति सोति सो वेस्सन्तरो राजा एककोव अरञ्जे वसन्तो भरियं ब्राह्मणस्स देन्तो दुक्करं करोतीति एवं सब्बे देवा अनुमोदन्तीति वदति । “यमेत”न्ति गाथं अनुमोदनं करोन्तो आह । वने वसन्ति वने वसन्तो । ब्रह्मयानन्ति सेट्ठयानं । तिविधो हि सुचरितधम्मो एवरूपो च दानधम्मो अरियमग्गस्स पच्चयो होतीति “ब्रह्मयान”न्ति वुच्चति । तस्मा यं तं इदं अज्ज दानं ददतोपि निष्फन्नं ब्रह्मयानं अपायभूमिं अनोक्कमित्वा सगगे ते तं विपच्चतु, विपाकपरियोसाने च सब्बञ्जुतञ्जाणदायकं होतूति ।

एवमस्स सक्को अनुमोदनं कत्वा “इदानी मया इध पपञ्चं अकत्वा इमं इमस्सेव दत्त्वा गन्तुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा आह —

२२८९ ददामि भोतो भरियं, मद्दिं सब्बङ्गसोभनं ।
त्वञ्चेव मद्दिया छन्नो, मद्दी च पतिना सह ॥

२२९० यथा पयो च सङ्खो च, उभो समानवणिणो ।
एवं तुवञ्च मद्दी च, समानमनचेतसा ॥

२२९१ अवरुद्धेत्य अरञ्जस्मिं, उभो सम्मथ अस्समे ।
खत्तिया गोत्तसम्पन्ना, सुजाता मातुपेत्तितो ।
यथा पुञ्जानि कयिराथ, ददन्ता अपरापर'न्ति ॥

तत्थ छन्नोति अनुरूपो । उभो समानवणिणोति समानवण्णा उभोपि परिसुद्धायेव । समानमनचेतसाति आचारादीहि कम्मेहि समानेन मनसङ्घातेन चेतसा समन्नागता । अवरुद्धेत्याति रट्ठतो पब्बाजिता हुत्वा एत्थ अरञ्जे वसथ । यथा पुञ्जानीति यथा जेतुत्तरनगरे वो बहूनि पुञ्जानि कतानि, हिय्यो पुत्तानं अज्ज भरियाय दानवसेनपि कतानीति एत्तकेनेव परितोसं अकत्वा इतो उत्तरिपि अपरापरं ददन्ता यथानुरूपानि पुञ्जानि करेय्याथाति ।

एवञ्च पन वत्वा सक्को महासत्तस्स मद्दिं पटिच्छापेत्वा वरं दातुं अत्तानं आचिक्खन्तो आह —

२२९२ सक्कोहमस्मि देविन्दो, आगतोस्मि तवन्तिके ।
वरं वरस्सु राजिसि, वरे अट्ठ ददामि ते'ति ॥

कथेन्तोयेव च दिब्बत्तभावेन जलन्तो तरुणसूरियो विय आकासे अट्ठासि । ततो बोधिसत्तो वरं गण्हन्तो आह —

२२९३:वरं चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
 पिता मं अनुमोदेय्य, इतो पत्तं सकं घरं ।
 आसनेन निमन्तेय्य, पठमेतं वरं वरे ॥

२२९४:प्रुरिसस्स वधं न रोचेय्यं, अपि किब्बिसकारकं ।
 वज्झं वधम्हा मोचेय्यं, दुतियेतं वरं वरे ॥

२२९५:ये वुड्ढा ये च दहरा, ये च मज्झिमपोरिसा ।
 ममेव उपजीवेय्युं, ततियेतं वरं वरे ॥

२२९६:परदारं न गच्छेय्यं, सदारपसुतो सियं ।
 थीनं वसं न गच्छेय्यं, चतुत्थेतं वरं वरे ॥

२२९७:पुत्तो मे सक्क जायेथ, सो च दीघायुको सिया ।
 धम्मेन जिने पथविं, पञ्चमेतं वरं वरे ॥

२२९८:ततो रत्या विवसाने, सूरियस्सुगमनं पति ।
 दिब्बा भक्खा पातुभवेय्युं, छट्ठमेतं वरं वरे ॥

२२९९:ददतो मे न खीयेथ, दत्त्वा नानुतपेय्यहं ।
 ददं चित्तं पसादेय्यं, सत्तमेतं वरं वरे ॥

२३००:इतो विमुच्चमानाहं, सग्गगामी विसेसगू ।
 अनिवत्ति ततो अस्सं, अट्ठमेतं वरं वरे”ति ॥

तत्थ अनुमोदेय्याति सम्पटिच्छेय्य न कुज्जेय्य । इतो पत्तन्ति इमम्हा अरज्जा सकं घरं अनुप्पत्तं । आसनेनाति राजासनेन । रज्जं मे देतूति वदति । अपि किब्बिसकारकन्ति राजा हुत्वा राजापराधिकम्पि वज्झं वधम्हा मोचेय्यं, एवरूपस्सपि मे वधो नाम न रुच्चतु । ममेव उपजीवेय्युन्ति सब्बेते मज्जेव निस्साय उपजीवेय्युं । धम्मेन जिनेति धम्मेन जिनातु, धम्मेन रज्जं कारेतूति अत्थो । विसेसगूति विसेसगमनो हुत्वा तुसितपुरे निब्बत्तो होमीति वदति । अनिवत्ति ततो अस्सन्ति तुसितभवनतो चवित्वा मनुस्सत्तं आगतो पुनभवे अनिवत्ति अस्सं, सब्बज्जुतं सम्पापुणेय्यन्ति वदति ।

२३०१:तस्स तं वचनं सुत्वा, देविन्दो एतदब्रवि ।
 ‘अचिरं वत ते ततो, पिता तं ददुमेस्सती””ति ॥

तत्थ ददुमेस्सतीति महाराज, तव माता च पिता च अचिरेनेव तं पस्सितुकामो हुत्वा इधागमिस्सति, आगन्त्वा च पन सेतच्छत्तं दत्त्वा रज्जं निव्यादेत्वा जेतुत्तरनगरमेव नेस्सति, सब्बे ते मनोरथा मत्थकं पापुणिस्सन्ति, मा चिन्तयि, अप्पमत्तो होहि, महाराजाति ।

एवं महासत्तस्स ओवादं दत्त्वा सक्को सकट्टानमेव गतो । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३०२ इदं वत्तान मघवा, देवराजा सुजम्पति ।
वेस्सन्तरे वरं दत्त्वा, सग्गकायं अपक्कमी”ति ॥

तत्थ वेस्सन्तरेति वेस्सन्तरस्स । अपक्कमीति गतो अनुप्पत्तोयेवाति ।

सक्कपब्बवण्णना निड्डिता ।

महाराजपब्बवण्णना

बोधिसत्तो च मही च सम्मोदमाना सक्कदत्तिये अस्समे वसिंसु । जूजकोपि कुमारे गहेत्वा सट्ठियोजनमग्गं पटिपज्जि । देवता कुमारानं आरक्खमकंसु । जूजकोपि सूरिये अत्थङ्गते कुमारे गच्छे बन्धित्वा भूमियं निपज्जापेत्वा सयं चण्डवाळमिगभयेन रुक्खं आरुह्य विटपन्तरे सयति । तस्मिं खणे एको देवपुत्तो वेस्सन्तरवण्णेन, एका देवधीता मद्दिवण्णेन आगन्त्वा कुमारे मोचेत्वा हत्थपादे सम्बाहित्वा न्हापेत्वा मण्डेत्वा दिब्बभोजनं भोजेत्वा दिब्बसयने सयापेत्वा अरुणुग्गमनकाले बद्धाकारेनेव निपज्जापेत्वा अन्तरधायि । एवं ते देवतासङ्गहेन अरोगा हुत्वा गच्छन्ति । जूजकोपि देवताधिग्गहितो हुत्वा “कालिङ्गरट्ठं गच्छामी”ति गच्छन्तो अट्ठमासेन जेतुत्तरनगरं पत्तो । तं दिवसं पच्चूसकाले सज्जयो महाराजा सुपिनं पस्सि । एवरूपो सुपिनो अहोसि — रज्जो महाविनिच्छये निसिन्नस्स एको पुरिसो कण्हो द्वे पदुमानि आहरित्वा रज्जो हत्थे ठपेसि । राजा तानि द्वीसु कण्णेषु पिळन्धि । तेसं रेणु भस्सित्वा रज्जो उरे पतति । सो पबुज्जित्वा पातोव ब्राह्मणे पुच्छि । ते “चिरपवुत्था वो, देव, बन्धवा आगमिस्सन्ती”ति ब्याकरिंसु । सो पातोव सीसं न्हायित्वा नानग्गरसभोजनं भुज्जित्वा अलङ्करित्वा विनिच्छये निसीदि । देवता ब्राह्मणं द्वीहि कुमारेहि सद्धिं आनेत्वा राजङ्गणे ठपयिंसु । तस्मिं खणे राजा मग्गं ओलोकेन्तो कुमारे दिस्वा आह —

२३०३ कस्सेतं मुखमाभाति, हेमं-वुत्तत्तमग्गिना ।
निक्खवं जातरूपस्स, उक्कामुखपहंसितं ॥

२३०४ उभो सदिसपच्चङ्गा, उभो सदिसलक्खणा ।
जालिस्स सदिसो एको, एका कण्हाजिना यथा ॥

२३०५ सीहा बिलाव निक्खन्ता, उभो सम्पतिरूपका ।
जातरूपमयायेव, इमे दिस्सन्ति दारका”ति ॥

तत्थ हेमंवुत्तत्तमग्गिनाति हेमं इव उत्तत्तं अग्गिना । सीहा बिलाव निक्खन्ताति कज्जनगुहतो निक्खन्ता सीहा विय ।

एवं राजा तीहि गाथाहि कुमारे वण्णेत्वा एकं अमच्चं आणापेसि “गच्छेतं ब्राह्मणं दारकेहि सद्धिं आनेही”ति । सो वेगेन गन्त्वा ब्राह्मणं आनेसि । अथ राजा ब्राह्मणं आह —

२३०६ कुतो नु भवं भारद्वाज, इमे आनेसि दारके ।

अज्ज रट्ठं अनुप्पत्तो, कुहिं गच्छसि ब्राह्मणा'ति ॥

जूजको आह —

२३०७मय्हं ते दारका देव, दिन्ना वित्तेन सज्जय ।
अज्ज पन्नरसा रत्ति, यतो लब्धा मे दारका'ति ॥

तत्थ वित्तेनाति तुट्ठेन पसन्नेन । अज्ज पन्नरसा रत्तीति इमेसं लब्धदिवसतो पट्ठाय अज्ज पन्नरसा रत्तीति वदति ।

राजा आह —

२३०८केन वा वाचपेय्येन, सम्माजायेन सदहे ।
को तेतं दानमददा, पुत्तके दानमुत्तम'न्ति ॥

तत्थ केन वा वाचपेय्येनाति ब्राह्मण, केन पियवचनेन ते तथा लब्धा । सम्माजायेन सदहेति मुसावादं अकत्वा सम्माजायेन कारणेन अम्हे सदहापेय्यासि । पुत्तकेति अत्तनो पियपुत्तके उत्तमं दानं कत्वा को ते एतं दानं अददाति ।

जूजको आह —

२३०९यो याचतं पतिट्ठासि, भूतानं धरणीरिव ।
सो मे वेस्सन्तरो राजा, पुत्तेदासि वने वसं ॥

२३१०यो याचतं गती आसि, सवन्तीनं व सागरो ।
सो मे वेस्सन्तरो राजा, पुत्तेदासि वने वस'न्ति ॥

तत्थ पतिट्ठासीति पतिट्ठा आसि ।

तं सुत्वा अमच्चा वेस्सन्तरं गरहमाना आहंसु —

२३११दुक्कटं वत भो रज्जा, सद्धेन घरमेसिना ।
कथं नु पुत्तके दज्जा, अरज्जे अवरुद्धको ॥

२३१२इमं भोन्तो निसामेथ, यावन्तेत्थ समागता ।
कथं वेस्सन्तरो राजा, पुत्तेदासि वने वसं ॥

२३१३दासिं दासज्च सो दज्जा, अस्सं चस्सतरीरथं ।
हत्थिज्च कुज्जरं दज्जा, कथं सो दज्ज दारके'ति ॥

तत्थ सद्धेनाति सद्धाय सम्पन्नेनपि सता घरं आवसन्तेन रज्जा इदं दुक्कटं वत, अयुत्तं वत कतं । अवरुद्धकोति रट्ठा

पब्बाजितो अरज्जे वसन्तो । **इमं भोन्तो**ति भोन्तो नगरवासिनो यावन्तो एत्थ समागता, सब्बे इमं निसामेथ उपधारेथ, कथं नामेसो पुत्तके दासे कत्वा अदासि, केन नाम एवरूपं कतपुब्बन्ति अधिप्पायेनेवमाहंसु । **दज्जा**ति दासादीसु यं किञ्चि धनं देतु । **कथं सो दज्ज दारके**ति इमे पन दारके केन कारणेन अदासीति ।

तं सुत्वा कुमारो पितु गरहं असहन्तो वाताभिहतस्स सिनेरुनो बाहं ओढुन्तो विय इमं गाथमाह —

२३१४:यस्स नस्स घरे दासो, अस्सो चस्सतरीरथो ।
हत्थी च कुञ्जरो नागो, किं सो दज्जा पितामहा'ति ॥

राजा आह —

२३१५:दानमस्स पसंसाम, न च निन्दाम पुत्तका ।
कथं नु हदयं आसि, तुम्हे दत्त्वा वनिब्बके'ति ॥

तत्थ **दानमस्स पसंसामा**ति पुत्तका मयं तव पितु दानं पसंसाम न निन्दाम ।

तं सुत्वा कुमारो आह —

२३१६:दुक्खस्स हदयं आसि, अथो उण्हम्पि पस्ससि ।
रोहिनीहेव तम्बक्खी, पिता अस्सूनि वत्तयी'ति ॥

तत्थ **दुक्खस्स हदयं आसी**ति पितामह कण्हाजिनाय वुत्तं एतं वचनं सुत्वा तस्स हदयं दुक्खं आसि । **रोहिनीहेव तम्बक्खी**ति तम्बवण्णेहि विय रत्तअक्खीहि मम पिता तस्मिं खणे अस्सूनि पवत्तयि ।

इदानिस्सा तं वचनं दस्सेन्तो आह —

२३१७:यं तं कण्हाजिनावोच, अयं मं तात ब्राह्मणो ।
लट्ठिया पटिकोटेति, घरे जातं व दासियं ॥

२३१८:न चायं ब्राह्मणो तात, धम्मिका होन्ति ब्राह्मणा ।
यक्खो ब्राह्मणवण्णेन, खादितुं तात नेति नो ।
नीयमाने पिसाचेन, किं नु तात उदिक्खसी'ति ॥

अथ ने कुमारो ब्राह्मणं अमुञ्चन्ते दिस्वा राजा गाथमाह —

२३१९:राजपुत्ती च वो माता, राजपुत्तो च वो पिता ।
पुब्बे मे अङ्कमारुह, किं नु तिट्ठथ आरका'ति ॥

तत्थ **पुब्बे मे**ति तुम्हे इतो पुब्बे मं दिस्वा वेगेनागन्त्वा मम अङ्कमारुह, इदानि किं नु आरका तिट्ठथाति?

कुमारो आह —

२३२० राजपुत्तो च नो माता, राजपुत्तो च नो पिता ।
दासा मयं ब्राह्मणस्स, तस्मा तिष्ठाम आरका'न्ति ॥

तत्थ दासा मयन्ति इदानी पन मयं ब्राह्मणस्स दासा भवाम ।

राजा आह —

२३२१ मा सम्मेवं अवचुत्थ, ड्हते हदयं मम ।
चितकायं मे कायो, आसने न सुखं लभे ॥

२३२२ मा सम्मेवं अवचुत्थ, भिय्यो सोकं जनेथ मं ।
निक्किणिस्सामि दब्बेन, न वो दासा भविस्सथ ॥

२३२३ किमग्घियज्झि वो तात, ब्राह्मणस्स पिता अदा ।
यथाभूतं मे अक्खाथ, पटिपादेन्तु ब्राह्मण'न्ति ॥

तत्थ सम्माति पियवचनं । चितकायं मे कायोति इदानी मम कायो अङ्गारचितकायं आरोपितो विय जातो । जनेथ मन्ति जनेथ मे, अयमेव वा पाठो । निक्किणिस्सामि दब्बेनाति धनं दत्त्वा मोचेस्सामि । किमग्घियन्ति किं अग्घं कत्त्वा । पटिपादेन्तुति धनं पटिच्छापेन्तु ।

कुमारो आह —

२३२४ सहस्सग्घज्झि मं तात, ब्राह्मणस्स पिता अदा ।
अथ कण्हाजिनं कज्जं, हत्थिना च सतेन चा'न्ति ॥

तत्थ सहस्सग्घं हीति देव, मं पिता तदा निक्खसहस्सं अग्घापेत्त्वा अदासि । अथ कण्हाजिनन्ति कनिट्ठं पन मे कण्हाजिनं । हत्थिना च सतेन चाति हत्थीनञ्च अस्सानञ्च उसभानञ्च निक्खानञ्चाति सब्बेसं एतेसं सतेन अन्तमसो मञ्चपीठपादुके उपादाय सब्बसतेन अग्घापेसीति ।

राजा कुमारानं निक्कयं दापेन्तो आह —

२३२५ उट्ठेहि कत्ते तरमानो, ब्राह्मणस्स अवाकर ।
दासिसतं दाससतं, गवं हत्थुसभं सतं ।
जातरूपसहस्सञ्च, पुत्तानं देहि निक्कय'न्ति ॥

तत्थ अवाकराति देहि ।

२३२६ ततो कत्ता तरमानो, ब्राह्मणस्स अवाकरि ।
 दासिसतं दाससतं, गवं हत्थुसभं सतं ।
 जातरूपसहस्सञ्च, पुत्तानंदासि निक्कय'न्ति ॥

तत्थ अवाकरीति अदासि । निक्कयन्ति अग्घस्स मूलं ।

एवं ब्राह्मणस्स सब्बसतञ्च निक्खसहस्सञ्च कुमारानं निक्कयं अदासि, सत्तभूमिकञ्च पासादं, ब्राह्मणस्स परिवारो महा अहोसि । सो धनं पटिसामेत्वा पासादं अभिरुक्क सादुरसभोजनं भुज्जित्वा महासयने निपज्जि । कुमारे सीसं नहापेत्वा भोजेत्वा अलङ्कारित्वा एकं अय्यको, एकं अय्यिकाति द्वेपि उच्छङ्गे उपवेसेसुं । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३२७ निक्किणित्वा नहापेत्वा, भोजयित्वान दारके ।
 समलङ्कारित्वा भण्डेन, उच्छङ्गे उपवेसयुं ॥

२३२८ सीसं न्हाते सुचिवत्थे, सब्बाभरणभूसिते ।
 राजा अङ्के करित्वान, अय्यको परिपुच्छथ ॥

२३२९ कुण्डले घुसिते माले, सब्बाभरणभूसिते ।
 राजा अङ्के करित्वान, इदं वचनमब्रवि ॥

२३३० कच्चि उभो अरोगा ते, जालि मातापिता तव ।
 कच्चि उज्जेन यापेन्ति, कच्चि मूलफला बहू ॥

२३३१ कच्चि डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।
 वने वाळमिगाकिण्णे, कच्चि हिंसा न विज्जती'ति ॥

तत्थ कुण्डलेति कुण्डलानि पिलन्धापेत्वा । घुसितेति उग्घोसिते मनोरमं रवं रवन्ते । मालेति पुष्पानि पिलन्धापेत्वा ।
 अङ्के करित्वानाति जालिकुमारं अङ्के निसीदापेत्वा ।

कुमारो आह —

२३३२ अथो उभो अरोगा मे, देव मातापिता मम ।
 अथो उज्जेन यापेन्ति, अथो मूलफला बहू ॥

२३३३ अथो डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।
 वने वाळमिगाकिण्णे, हिंसा नेसं न विज्जति ॥

२३३४ खणन्तालुकलम्बानि, बिलानि तक्कलानि च ।
 कोलं भल्लातकं बेल्लं, सा नो आहत्त्व पोसति ॥

२३३५ अग्रज्वेव सा आहरति, वनमूलफलहारिया ।
तं नो सब्बे समागन्त्वा, रत्तिं भुञ्जाम नो दिवा ॥

२३३६ अम्माव नो किसान पण्डु, आहरन्ती दुमप्फलं ।
वातातपेन सुखुमाली, पदुमं हत्थगतामिव ॥

२३३७ अम्माय पतनू केसा, विचरन्त्या ब्रहावने ।
वने वाळमिगाकिण्णे, खग्गदीपिनिसेविते ॥

२३३८ केसेसु जटं बन्धित्वा, कच्छे जल्लमधारयि ।
चम्मवासी छमा सेति, जातवेदं नमस्सती'ति ॥

तत्थ खणन्तालुकलम्बानीति खणन्ती आलूनि च कलम्बानि च । इमिना मातापितूनं किच्छजीविकं वण्णेति । तं नोति एत्थ नोति निपातमत्तं । पदुमं हत्थगतामिवाति हत्थेन परिमद्वितं पदुमं विय जाता । पतनू केसाति देव, अम्माय मे महावने विचरन्तिया ते भमरपत्तवण्णा काळकेसा रुक्खसाखादीहि विलुत्ता पतनू जाता । जल्लमधारयीति उभोहि कच्छेहि जल्लं धारेति, किलिद्धवेसेन विचरतीति ।

सो एवं मातु दुक्खितभावं कथेत्वा अय्यकं चोदेन्तो इमं गाथमाह —

२३३९ पुत्ता पिया मनुस्सानं, लोकस्मिं उदपज्जिसुं ।
न हि नूनम्हाकं अय्यस्स, पुत्ते स्नेहो अजायथा'ति ॥

तत्थ उदपज्जिसुन्ति उप्पज्जिसु ।

ततो राजा अत्तनो दोसं आविकरोन्तो आह —

२३४० दुक्कटज्ज हि नो पुत्त, भूनहच्चं कतं मया ।
योहं सिवीनं वचना, पब्बाजेसिमदूसकं ॥

२३४१ यं मे किञ्चि इध अत्थि, धनं धञ्जज्ज विज्जति ।
एतु वेस्सन्तरो राजा, सिविरट्ठे पसासतू'ति ॥

तत्थ पुत्ताति पुत्त जालि एतं अम्हाकं दुक्कटं । भूनहच्चन्ति वुड्ढिघातकम्मं । यं मे किञ्चीति तात, यं मे किञ्चि इध अत्थि, सब्बं ते पितु देमि । सिविरट्ठे पसासतूति इमस्मिं नगरे सो राजा हुत्वा पसासतूति ।

कुमारो आह —

२३४२ देव मय्हं वचना, एहिति सिविसुत्तमो ।

सयमेव देवो गन्त्वा, सिञ्च भोगेहि अत्रज'न्ति ॥

तत्थ सिविसुत्तमोति सिविसेट्ठो वेस्सन्तरो । सिञ्चाति महामेघो विय वुट्ठिया भोगेहि अभिसिञ्च ।

२३४३ ततो सेनापतिं राजा, सञ्जयो अज्झभासथ ।
हत्थी अस्सा रथा पत्ती, सेना सन्नाहयन्तु नं ।
नेगमा च मं अन्वेन्तु, ब्राह्मणा च पुरोहिता ॥

२३४४ ततो सट्ठिसहस्सानि, योधिनी चारुदस्सना ।
खिप्पमायन्तु सन्नद्धा, नानावण्णेहिलङ्कता ॥

२३४५ नीलवत्थधरा नेके, पीतानेके निवासिता ।
अज्जे लोहितउण्हीसा, सुद्धानेके निवासिता ।
खिप्पमायन्तु सन्नद्धा, नानावण्णेहिलङ्कता ॥

२३४६ हिमवा यथा गन्धधरो, पब्बतो गन्धमादनो ।
नानारुक्खेहि सञ्छन्नो, महाभूतगणालयो ॥

२३४७ ओसधेहि च दिब्बेहि, दिसा भाति पवाति च ।
खिप्पमायन्तु सन्नद्धा, दिसा भन्तु पवन्तु च ॥

२३४८ ततो नागसहस्सानि, योजयन्तु चतुदस ।
सुवण्णकच्छा मातङ्गा, हेमकप्पनवाससा ॥

२३४९ आरूळ्हा गामणीयेहि, तोमरङ्कुसपाणिभि ।
खिप्पमायन्तु सन्नद्धा, हत्थिक्खन्धेहि दस्सिता ॥

२३५० ततो अस्ससहस्सानि, योजयन्तु चतुदस ।
आजानीयाव जातिया, सिन्धवा सीघवाहना ॥

२३५१ आरूळ्हा गामणीयेहि, इल्लियाचापधारिभि ।
खिप्पमायन्तु सन्नद्धा, अस्सपिट्ठेहीलङ्कता ॥

२३५२ ततो रथसहस्सानि, योजयन्तु चतुदस ।
अयोसुकतनेमियो, सुवण्णचित्तपक्खरे ॥

२३५३ आरोपेन्तु धजे तत्थ, चम्मानि कवचानि च ।
विप्पालेन्तु च चापानि, दळ्ळधम्मा पहारिनो ।

खिप्पमायन्तु सन्नद्धा, रथेसु रथजीविनो”ति ॥

तत्थ सन्नाहयन्तुनन्ति सन्नहन्तु । सट्टिसहस्सानीति मम पुत्तेन सहजाता सट्टिसहस्सा अमच्चा । नीलवत्थधरा नेकेति एके नीलवत्थनिवासिता हुत्वा आयन्तु । महाभूतगणालयोति बहुयक्खगणानं आलयो । दिसा भन्तु पवन्तु चाति वुत्तप्पकारो हिमवा विय आभरणविलेपनादीहि ओभासेन्तु चेव पवायन्तु च । हत्थिक्खन्धेहीति ते हत्थिगामणिनो हत्थिक्खन्धेहि खिप्पमायन्तु । दस्सिताति दस्सितविभूसना । अयोसुकतनेमियोति अयेन सुट्ठु परिक्खित्तनेमियो । सुवण्णचितपक्खरेति सुवण्णेन खचितपक्खरे । एवरूपे चुट्टस सहस्से रथे योजयन्तूति वदति । विप्पालेन्तूति आरोपेन्तु ।

एवं राजा सेनङ्गं विचारेत्वा “पुत्तस्स मे जेतुत्तरनगरतो याव वड्ढपब्बता अट्ठुसभविथारं आगमनमगं समतलं कत्वा मगगालङ्कारत्थाय इदञ्चिदञ्च करोथा”ति आणापेन्तो आह —

२३५ ४ लाजा ओलोपिया पुप्फा, मालागन्धविलेपना ।
अग्घियानि च तिट्ठन्तु, येन मग्गेन एहिति ॥

२३५ ५ गामे गामे सतं कुम्भा, मेरयस्स सुराय च ।
मग्गमि पतितिट्ठन्तु, येन मग्गेन एहिति ॥

२३५ ६ मंसा पूवा सङ्कुलियो, कुम्मासा मच्छसंयुता ।
मग्गमि पतितिट्ठन्तु, येन मग्गेन एहिति ॥

२३५ ७ सप्पि तेलं दधि खीरं, कङ्गुबीजा बहू सुरा ।
मग्गमि पतितिट्ठन्तु, येन मग्गेन एहिति ॥

२३५ ८ आळारिका च सूदा च, नटनट्टकगायिनो ।
पाणिस्सरा कुम्भथूणियो, मन्दका सोकज्झायिका ॥

२३५ ९ आहज्जन्तु सब्बवीणा, भेरियो दिन्दिमानि च ।
खरमुखानि धमेन्तु, नदन्तु एकपोक्खरा ॥

२३६ ० मुदिङ्गा पणवा सङ्घा, गोधा परिवदेन्तिका ।
दिन्दिमानि च हज्जन्तु, कुतुम्पदिन्दिमानि चा”ति ॥

तत्थ लाजा ओलोपिया पुप्फाति लाजेहि सट्ठिं लाजपञ्चमकानि पुप्फानि ओकिरन्तानं ओकिरणपुप्फानि पटियादेथाति आणापेति । मालागन्धविलेपनाति मग्गविताने ओलम्बकमाला चेव गन्धविलेपनानि च । अग्घियानि चाति पुप्फअग्घियानि चेव रतनअग्घियानि च येन मग्गेन मम पुत्तो एहिति, तत्थ तिट्ठन्तु । गामे गामेति गामद्वारे गामद्वारे । पतितिट्ठन्तूति पिपासितानं पिवनत्थाय पटियादिता हुत्वा सुरामेरयमज्जकुम्भा तिट्ठन्तु । मच्छसंयुताति मच्छेहि संयुता । कङ्गुबीजाति कङ्गुपिट्टमया । मन्दकाति मन्दकगायिनो । सोकज्झायिकाति मायाकारा, अज्जेपि वा ये केचि उप्पन्नसोकहरणसमत्था सोकज्झायिकाति वुच्चन्ति, सोचन्ते जने अत्तनो वंसघोसपरम्परानं नच्चे कते निस्सोके कत्वा

सयापकाति अत्थो । **खरमुखानी**ति सामुद्धिकमहामुखसङ्घा । **सङ्घा**ति दक्खिणावट्टा मुट्टिसङ्घा, नाळिसङ्घाति द्वे सङ्घा । गोधा परिवदेन्तिका दिन्दिमानि कुतुम्पदिन्दिमानीति इमानिपि चत्तारि तूरियानेव ।

एवं राजा मग्गालङ्कारानि विचारेसि । जूजकोपि पमाणातिक्कन्तं भुज्जित्वा जीरापेतुं असक्कोन्तो तत्थेव कालमकासि । राजा तस्स सरीरकिच्चं कारापेत्वा “नगरे कोचि ब्राह्मणस्स जातको अत्थि, इदं गण्हातू”ति भेरिं चरापेसि । न कज्जिस्स जातकं पस्सि, धनं पुन रज्जोयेव अहोसि । अथ सत्तमे दिवसे सब्बा सेना सन्निपति । अथ राजा महन्तेन परिवारेण जालिं मग्गनायकं कत्वा निक्खमि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३६१:सा सेना महती आसि, उय्युत्ता सिविवाहिनी ।

जालिना मग्गनायेन, वड्ढं पायासि पब्बतं ॥

२३६२:कोज्जं नदति मातङ्गो, कुज्जरो सट्ठिहायनो ।

कच्छाय बद्धमानाय, कोज्जं नदति वारणो ॥

२३६३:आजानीया हसियन्ति, नेमिघोसो अजायथ ।

अब्भं रजो अच्छादेसि, उय्युत्ता सिविवाहिनी ॥

२३६४:सा सेना महती आसि, उय्युत्ता हारहारिनी ।

जालिना मग्गनायेन, वड्ढं पायासि पब्बतं ॥

२३६५:ते पाविसु ब्रह्मरज्जं, बहुसाखं महोदकं ।

पुप्फरुक्खेहि सञ्छन्नं, फलरुक्खेहि चूभयं ॥

२३६६:तत्थ बिन्दुस्सरा वग्गू, नानावण्णा बहू दिजा ।

कूजन्तमुपकूजन्ति, उतुसम्पुफिते दुमे ॥

२३६७:ते गन्त्वा दीघमद्धानं, अहोरेत्तानमच्चये ।

पदेसं तं उपागच्छुं, यत्थ वेस्सन्तरो अहू”ति ॥

तत्थ **महती**ति द्वादसअक्खोभणिसङ्घाता सेना । **उय्युत्ता**ति पयाता । **कोज्जं नदती**ति तदा कालिङ्गरट्टवासिनो ब्राह्मणा अत्तनो रट्टे देवे वुट्ठे तं नागं आहरित्वा सज्जयस्स अदंसु । सो हत्थी “सामिकं वत पस्सितुं लभिस्सामी”ति तुट्ठो कोज्जनादमकासि । तं सन्धायेतं वुत्तं । **कच्छाया**ति सुवण्णकच्छाय बद्धमानायपि तुस्सित्वा कोज्जं नदति । **हसियन्ती**ति हससद्दमकंसु । **हारहारिनी**ति हरितब्बहरणसमत्था । **पाविसू**ति पविसंसु । **बहुसाखन्ति** बहुरुक्खसाखं । **दीघमद्धानन्ति** सट्ठियोजनमगं । **उपागच्छुन्ति** यत्थ वेस्सन्तरो अहोसि, तं पदेसं उपगताति ।

महाराजपब्बवण्णना निट्ठिता ।

छत्तिक्कम्मवण्णना

जालिकुमारो मुचलिन्दसरतीरे खन्धावारं निवासापेत्वा चुद्दस रथसहस्सानि आगतमग्गाभिमुखानेव ठपापेत्वा तस्मिं तस्मिं पदेसे सीहव्यग्घदीपिआदीसु आरक्खं संविदहि । हत्थिआदीनं सद्दो महा अहोसि । अथ महासत्तो तं सद्दं सुत्वा “किं नु खो मे पच्चामित्ता मम पितरं घातेत्वा ममत्थाय आगता”ति मरणभयभीतो मद्दिं आदाय पब्बतं आरुह्य सेनं ओलोकेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३६८ तेसं सुत्त्वान निग्घोसं, भीतो वेस्सन्तरो अहु ।
पब्बतं अभिरुहित्वा, भीतो सेनं उदिक्खति ॥

२३६९ इद्दं मद्दि निसामेहि, निग्घोसो यादिसो वने ।
आजानीया हसियन्ति, धजग्गानि च दिस्सरे ॥

२३७० इमे नून अरज्जस्मिं, मिगसङ्गानि लुद्धका ।
वागुराहि परिक्खिप्प, सोब्भं पातेत्वा तावदे ।
विक्कोसमाना तिब्बाहि, हन्ति नेसं वरं वरं ॥

२३७१ यथा मयं अदूसका, अरज्जे अवरुद्धका ।
अमित्तहत्थत्तं गता, पस्स दुब्बलघातक”न्ति ॥

तत्थ इद्दंति चोदनत्थे निपातो । निसामेहीति सकसेना वा परसेना वाति ओलोकेहि उपधारेहि । “इमे नून अरज्जस्मि”न्ति आदीनं अद्दुतेय्यगाथानं एवमत्थसम्बन्धो वेदितब्बो “मद्दि यथा अरज्जम्हि मिगसङ्गानि लुद्धका वागुराहि परिक्खिप्प अथ वा पन सोब्भं पातेत्वा तावदेव ‘हनथ, अरे, दुद्धमिगे’ति विक्कोसमाना तिब्बाहि मिगमारणसत्तीहि नेसं मिगानं वरं वरं थूलं थूलं हनन्ति, इमे च नून तथेव अम्हे असब्भाहि वाचाहि विक्कोसमाना तिब्बाति सत्तीहि हनिस्सन्ति, मयज्ज अदूसका अरज्जे अवरुद्धका रद्धा पब्बाजिता वने वसाम, एवं सन्तेपि अमित्तानं हत्थत्तं गता, पस्स दुब्बलघातक”न्ति । एवं सो मरणभयेन परिदेवि ।

सा तस्स वचनं सुत्वा सेनं ओलोकेत्वा “सकसेनाय भवितब्ब”न्ति महासत्तं अस्सासेन्ती इमं गाथमाह —

२३७२ अमित्ता नप्पसाहेय्युं, अग्गीव उदकण्णवे ।
तदेव त्वं विचिन्तेहि, अपि सोत्थि इतो सिया”ति ॥

तत्थ अग्गीव उदकण्णवेति यथा तिणुक्कादीनं वसेन उपनीतो अग्गि अण्णवसङ्घातानि पुथुलगम्भीरानि उदकानि नप्पसहति, तापेतुं न सक्कोति, तथा तं अमित्ता नप्पसाहेय्युं नाभिभविस्सन्ति । तदेवाति यं सक्केन तुय्हं वरं दत्त्वा “महाराज, न चिरस्सेव ते पिता एहिती”ति वुत्तं, तदेव त्वं विचिन्तेहि, अपि नाम इतो बलकायतो अम्हाकं सोत्थि सियाति महासत्तं अस्सासेसि ।

अथ महासत्तो सोकं तनुकं कत्वा ताय सद्दिं पब्बता ओरुह्य पण्णसालाद्वारे निसीदि, इतरापि अत्तनो पण्णसालाद्वारे निसीदि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३७३ ततो वेस्सन्तरो राजा, ओरोहित्वान पब्बता ।

निसीदि पण्णसालायं, दळ्हं कत्त्वान मानसं'न्ति ॥

तत्थ दळ्हं कत्त्वान मानसन्ति मयं पब्बजिता नाम, अम्हाकं को किं करिस्सतीति थिरं हृदयं कत्वा निसीदि ।

तस्मिं खणे सज्जयो राजा देविं आमन्तेत्वा — “भद्दे, फुस्सति अम्हेसु सब्बेसु एकतो गतेसु सोको महा भविस्सति, पठमं ताव अहं गच्छामि, ततो ‘इदानि सोकं विनोदेत्वा निसिन्ना भविस्सन्ती’ति सल्लक्खेत्वा त्वं महन्तेन परिवारेन आगच्छेय्यासि । अथ थोकं कालं वीतिनामेत्वा जालिकण्हजिना पच्छतो आगच्छन्तू’ति वत्वा रथं निवत्तापेत्वा आगतमग्गाभिमुखं कत्वा तत्थ तत्थ आरक्खं संविदहित्वा अलङ्कृतहत्थिक्खन्धतो ओरुह पुत्तस्स सन्तिकं अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३७४ निवत्तयित्वान रथं, वुट्ठपेत्त्वान सेनियो ।

एकं अरज्जे विहरन्तं, पिता पुत्तं उपागमि ॥

२३७५ हत्थिक्खन्धतो ओरुह, एकंसो पज्जलीकतो ।

परिकिण्णो अमच्चोहि, पुत्तं सिञ्चितुमागमि ॥

२३७६ तत्थद्वस कुमारं सो, रम्मरूपं समाहितं ।

निसिन्नं पण्णसालायं, ज्ञायन्तं अकुतोभयं'न्ति ॥

तत्थ वुट्ठपेत्त्वान सेनियोति आरक्खत्थाय बलकाये ठपेत्वा । एकंसोति एकंसकतउत्तरासङ्गो । सिञ्चितुमागमीति रज्जे अभिसिञ्चितुं उपागमि । रम्मरूपन्ति अनज्जितं अमण्डितं ।

२३७७ तज्ज दिस्वान आयन्तं, पितरं पुत्तगिद्धिनं ।

वेस्सन्तरो च मद्दी च, पच्चुगन्त्वा अवन्दिसुं ॥

२३७८ मद्दी च सिरसा पादे, ससुरस्साभिवादयि ।

मद्दी अहज्झि ते देव, पादे वन्दामि ते सुण्हा ।

ते सु तत्थ पलिस्सज्ज, पाणिना परिमज्जथा'न्ति ॥

तत्थ पादे वन्दामि ते सुण्हाति अहं, देव, तव सुण्हा पादे वन्दामीति एवं वत्वा वन्दि । ते सु तत्थाति ते उभोपि जने तस्मिं सक्कदत्तिये अस्समे पलिस्सजित्वा हृदये निपज्जापेत्वा सीसे परिचुम्बित्वा मुदुकेन पाणिना परिमज्जथ, पिट्टियो नेसं परिमज्जि ।

ततो रोदित्वा परिदेवित्वा राजा सोके परिनिब्बुते तेहि सद्धिं पटिसन्थारं करोन्तो आह —

२३७९ कच्चि वो कुसलं पुत्त, कच्चि पुत्त अनामयं ।

कच्चि उज्जेन यापेथ, कच्चि मूलफला बहू ॥

२३८० कच्चि डंसा मकसा च, अप्पमेव सरीसपा ।
वने वाळमिगाकिण्णे, कच्चि हिंसा न विज्जती”ति ॥

पितु वचनं सुत्वा महासत्तो आह —

२३८१ अत्थि नो जीविका देव, सा च यादिसकीदिसा ।
कसिरा जीविका होम, उज्झाचरियाय जीवितं ॥

२३८२ अनिद्धिनं महाराज, दमेतस्संव सारथि ।
त्यम्हा अनिद्धिका दन्ता, असमिद्धि दमेति नो ॥

२३८३ अपि नो किसानि मंसानि, पितु मातु अदस्सना ।
अवरुद्धानं महाराज, अरज्जे जीवसोकिन”न्ति ॥

तत्थ यादिसकीदिसाति या वा सा वा, लामकाति अत्थो । कसिरा जीविका होमाति तात, अम्हाकं उज्झाचरियाय जीवितं नाम किच्छं, दुक्खा नो जीविका अहोसि । अनिद्धिनन्ति महाराज, अनिद्धि असमिद्धि दलिद्वपुरिसं नाम साव अनिद्धि छेको सारथि अस्सं विय दमेति, निब्बिसेवनं करोति, ते मयं इध वसन्ता अनिद्धिका दन्ता निब्बिसेवना कता, असमिद्धियेव नो दमेतीति । “दमेथ नो”तिपि पाठो, दमयित्थ नोति अत्थो । जीवसोकिनन्ति अविगतसोकानं अरज्जे वसन्तानं किं नाम अम्हाकं सुखन्ति वदति ।

एवञ्च पन वत्वा पुन पुत्तानं पवत्तिं पुच्छन्तो आह —

२३८४ येपि ते सिविसेद्वस्स, दायादापत्तमानसा ।
जाली कण्हाजिना चुभो, ब्राह्मणस्स वसानुगा ।
अच्चायिकस्स लुदस्स, यो ने गावोव सुम्भति ॥

२३८५ ते राजपुत्तिया पुत्ते, यदि जानाथ संसथ ।
परियापुणाथ नो खिप्पं, सप्पदद्वं माणव”न्ति ॥

तत्थ दायादापत्तमानसाति महाराज, येपि ते तव सिविसेद्वस्स दायादा अपत्तमानसा असम्पुण्णमनोरथा हुत्वा ब्राह्मणस्स वसानुगा जाता, ते द्वे कुमारे यो ब्राह्मणो गावोव सुम्भति पहरति, ते राजपुत्तिया पुत्ते यदि दिद्ववसेन वा सुतवसेन वा जानाथ संसथ । सप्पदद्वं माणवन्ति विसनिम्मदनत्थाय सप्पदद्वं माणवं तिकिच्छन्ता विय खिप्पं नो परियापुणाथ कथेथाति वदति ।

राजा आह —

२३८६ उभो कुमारा निक्कीता, जाली कण्हाजिना चुभो ।
ब्राह्मणस्स धनं दत्वा, पुत्त मा भायि अस्ससा”ति ॥

तत्थ निक्कीताति निक्कयं दत्त्वा गहिता ।

तं सुत्वा महासत्तो पटिलद्धस्सासो पितरा सद्धिं पटिसन्थारमकासि —

२३८७ कच्चि नु तात कुसलं, कच्चि तात अनामयं ।
कच्चि नु तात मे मातु, चक्खु न परिहायती”ति ॥

तत्थ चक्खु न परिहायतीति पुत्तसोकेन रोदन्तिया चक्खु न परिहायतीति ।

राजा आह —

२३८८ कुसलञ्चेव मे पुत्त, अथो पुत्त अनामयं ।
अथो च पुत्त ते मातु, चक्खु न परिहायती”ति ॥

बोधिसत्तो आह —

२३८९ कच्चि अरोगं योग्गं ते, कच्चि वहति वाहनं ।
कच्चि फीतो जनपदो, कच्चि वुट्ठि न छिज्जती”ति ॥

तत्थ वुट्ठीति वुट्ठिधारा ।

राजा आह —

२३९० अथो अरोगं योग्गं मे, अथो वहति वाहनं ।
अथो फीतो जनपदो, अथो वुट्ठि न छिज्जती”ति ॥

एवं तेसं सल्लपन्तानञ्जेव फुस्सती देवी “इदानि सोकं तनुकं कत्वा निसिन्ना भविस्सन्ती”ति सल्लक्खेत्वा
महापरिवारेण सद्धिं पुत्तस्स सन्तिकं अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३९१ इच्चेवं मन्तयन्तानं, माता नेसं अदिस्सथ ।
राजपुत्ती गिरिद्वारे, पत्तिका अनुपाहना ॥

२३९२ तज्ज दिस्वान आयन्तिं, मातरं पुत्तगिद्धिनिं ।
वेस्सन्तरो च मद्दी च, पच्चुग्गन्त्वा अवन्दिसुं ॥

२३९३ मद्दी च सिरसा पादे, सस्सुया अभिवादयि ।
मद्दी अहज्झि ते अय्ये, पादे वन्दामि ते सुण्हा”ति ॥

तेसं फुस्सतिदेविं वन्दित्वा ठितकाले पुत्तका कुमारकुमारिकाहि परिवुत्ता आगमिंसु । मद्दी च तेसं आगमनमग्गं

ओलोकेन्तीयेव अट्टासि । सा ते सोत्थिना आगच्छन्ते दिस्वा सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्ती तरुणवच्छा विय गावी परिदेवमाना ततो पायासि । तेषि तं दिस्वा परिदेवन्ता मातराभिमुखाव पथाविंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३९४मद्दिञ्च पुत्तका दिस्वा, दूरतो सोत्थिमागता ।
कन्दन्ता मभिधाविंसु, वच्छबालाव मातरं ॥

२३९५मद्दी च पुत्तके दिस्वा, दूरतो सोत्थिमागते ।
वारुणीव पवेधेन्ती, थनधाराभिसिञ्चथा”ति ॥

तत्थ कन्दन्ता मभिधाविंसूति कन्दन्ता अभिधाविंसु । वारुणीवाति यक्खाविट्ठा इक्खणिका विय पवेधमाना थनधारा अभिसिञ्चथाति ।

सा किर महासद्देन परिदेवित्वा कम्पमाना विसज्जी हुत्वा दीघतो पथवियं पति । कुमारापि वेगेनागन्त्वा विसज्जिनो हुत्वा मातु उपरियेव पतिसु । तस्मिं खणे तस्सा द्वीहि थनेहि द्वे खीरधारा निक्खमित्वा तेसं मुखेयेव पविसिंसु । सचे किर एत्तको अस्सासो नाभविस्स, द्वे कुमारा सुक्खहदया हुत्वा अट्ठा नस्सिस्सन्ति । वेस्सन्तरोपि पियपुत्ते दिस्वा सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्तो विसज्जी हुत्वा तत्थेव पति । मातापितरोपिस्स विसज्जिनो हुत्वा तत्थेव पतिसु, तथा सहजाता सट्ठिसहस्सा अमच्चा । तं कारुज्जं पस्सन्तेसु एकोपि सकभावेन सण्ठातुं नासक्खि । सकलं अस्समपदं युगन्तवातेन पमदितं विय सालवनं अहोसि । तस्मिं खणे पब्बता नदिसु, महापथवी कम्पि, महासमुदो सङ्खुभि, सिनेरु गिरिराजा ओनमि । छ कामावचरदेवलोका एककोलाहला अहेसुं ।

सक्को देवराजा “छ खत्तिया सपरिसा विसज्जिनो जाता, तेसु एकोपि उट्ठाय कस्सचि सरीरे उदकं सिञ्चितुं समत्थो नाम नत्थि, अहं दानि इमेसं पोक्खरवस्सं वस्सापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा छखत्तियसमागमे पोक्खरवस्सं वस्सापेसि । तत्थ ये तेमितुकामा, ते तेमेन्ति, अतेमितुकामानं उपरि एकबिन्दुमत्तम्पि न पतति, पदुमपत्ततो उदकं विय निवत्तित्वा गच्छति । इति पोक्खरवने पतितं वस्सं विय तं वस्सं अहोसि । छ खत्तिया अस्सासं पटिलभिंसु । महाजनो तम्पि दिस्वा “अहो अच्छरियं, अहो अब्भुतं एवरूपे जातिसमागमे पोक्खरवस्सं वस्सि, महापथवी कम्पी”ति अच्छरियं पवेदेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३९६समागतानं जातीनं, महाघोसो अजायथ ।
पब्बता समनादिसु, मही पकम्पिता अहु ॥

२३९७वुट्ठिधारं पवत्तेन्तो, देवो पावस्सि तावदे ।
अथ वेस्सन्तरो राजा, जातीहि समगच्छथ ॥

२३९८नत्तारो सुणिसा पुत्तो, राजा देवी च एकतो ।
यदा समागता आसुं, तदासि लोमहंसनं ॥

२३९९पज्जलिका तस्स याचन्ति, रोदन्ता भेरवे वने ।

वेस्सन्तरञ्च मद्दिञ्च, सब्बे रट्ठा समागता ।
त्वं नोसि इस्सरो राजा, रज्जं कारेथ नो उभो’ति ॥

तत्थ घोसोति कारुञ्जघोसो । पञ्जलिकाति सब्बे नागरा चेव नेगमा च जानपदा च पग्गहितञ्जलिका हुत्वा । तस्स याचन्तीति तस्स पादेसु पतित्वा रोदित्वा कन्दित्वा “देव, त्वं नो सामि इस्सरो, पिता ते इधेव अभिसिञ्चित्वा नगरं नेतुकामो, कुलसन्तकं सेतच्छत्तं पटिच्छथा’ति याचिसु ।

छखत्तियकम्मवण्णना निट्ठिता ।

नगरकण्डवण्णना

तं सुत्वा महासत्तो पितरा सद्धिं सल्लपन्तो इमं गाथमाह —

२४०० धम्मेन रज्जं कारेन्तं, रट्ठा पब्बाजयित्थ मं ।
त्वञ्च जानपदा चेव, नेगमा च समागता’ति ॥

ततो राजा पुत्तं अत्तनो दोसं खमापेन्तो आह —

२४०१ दुक्कटञ्च हि नो पुत्त, भूनहच्चं कतं मया ।
योहं सिवीनं वचना, पब्बाजेसिमदूसक’न्ति ॥

इमं गाथं वत्वा अत्तनो दुक्खहरणत्थं पुत्तं याचन्तो इतरं गाथमाह —

२४०२ येन केनचि वण्णेन, पितु दुक्खं उदब्बहे ।
मातु भगिनिया चापि, अपि पाणेहि अत्तनो’ति ॥

तत्थ उदब्बहेति हरेय्य । अपि पाणेहीति तात पुत्तेन नाम जीवितं परिच्चजित्वापि मातापितूनं सोकदुक्खं हरितब्बं, तस्मा मम दोसं हृदये अकत्वा मम वचनं करोहि, इमं इसिलिङ्गं हारेत्वा राजवेसं गण्ह ताताति इमिना किर नं अधिप्पायेनेवमाह ।

बोधिसत्तो रज्जं कारेतुकामोपि “एत्तके पन अकथिते गरुकं नाम न होती’ति कथेसि । महासत्तो “साधू’ति सम्पटिच्छि । अथस्स अधिवासनं विदित्वा सहजाता सद्धिसहस्सा अमच्चा “नहानकालो महाराज, रजोजल्लं पवाहया’ति वदिसु । अथ ने महासत्तो “थोकं अधिवासेथा’ति वत्वा पण्णसालं पविसित्वा इसिभण्डं ओमुञ्चित्वा पटिसामेत्वा सङ्खवण्णसाटकं निवासेत्वा पण्णसालतो निक्खमित्वा “इदं मया नव मासे अट्ठमासञ्च वसन्तेन समणधम्मस्स कतट्ठानं, पारमीकूटं गण्हन्तेन मया दानं दत्वा महापथविद्या कम्पापितट्ठान’न्ति पण्णसालं तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अट्ठासि । अथस्स कप्पकादयो केसमस्सुकम्मादीनि करिसु । तमेनं सब्बाभरणभूसितं देवराजानमिव विरोचमानं रज्जे अभिसिञ्चिसु । तेन वुत्तं —

२४०३ ततो वेस्सन्तरो राजा, रजोजल्लं पवाहयि ।
रजोजल्लं पवाहेत्वा, सङ्खवण्णं अधारयी”ति ॥

तत्थ पवाहयीति हारेसि, हारेत्वा च पन राजवेसं गण्हीति अत्थो ।

अथस्स यसो महा अहोसि । ओलोकितओलोकितद्वानं कम्पति, मुखमङ्गलिका मुखमङ्गलानि घोसयिंसु, सव्वतूरियानि पग्गणिंसु, महासमुदकुच्छियं मेघगज्जितघोसो विय तूरियघोसो अहोसि । हत्थिरतनं अलङ्कुरित्वा उपानयिंसु । सो खग्गरतनं बन्धित्वा हत्थिरतनं अभिरुहि । तावदेव नं सहजाता सट्टिसहस्सा अमच्चा सव्वालङ्कारप्पटिमण्डिता परिवारयिंसु, सव्वकज्जायो मद्दिदेविम्पि नहापेत्वा अलङ्कुरित्वा अभिसिञ्चिंसु । सीसे च पनस्सा अभिसेकउदकं अभिसिञ्चमाना “वेस्सन्तरो तं पालेतू”ति आदीनि मङ्गलानि वदिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२४०४ सीसं न्हातो सुचिवत्थो, सव्वाभरणभूसितो ।
पच्चयं नागमारुह, खगं बन्धि परन्तपं ॥

२४०५ ततो सट्टिसहस्सानि, योधिना चारुदस्सना ।
सहजाता पकिरिंसु, नन्दयन्ता रथेसभं ॥

२४०६ ततो मद्दिम्पि न्हापेसुं, सिविकज्जा समागता ।
वेस्सन्तरो तं पालेतु, जाली कण्हाजिना चुभो ।
अथोपि तं महाराजा, सज्जयो अभिरक्खतू”ति ॥

तत्थ पच्चयं नागमारुहाति तं अत्तनो जातदिवसे उप्पन्नं हत्थिनागं । परन्तपन्ति अमित्ततापनं । पकिरिंसूति परिवारयिंसु । नन्दयन्ताति तोसेन्ता । सिविकज्जाति सिविरज्जो पजापतियो सन्निपतित्वा गन्धोदकेन न्हापेसुं । जाली कण्हाजिना चुभोति इमे ते पुत्तापि मातरं रक्खन्तूति ।

२४०७ इदञ्च पच्चयं लद्धा, पुब्बे संक्लेसमत्तनो ।
आनन्दियं आचरिंसु, रमणीये गिरिब्बजे ॥

२४०८ इदञ्च पच्चयं लद्धा, पुब्बे संक्लेसमत्तनो ।
आनन्दि वित्ता सुमना, पुत्ते सङ्गम्म लक्खणा ॥

२४०९ इदञ्च पच्चयं लद्धा, पुब्बे संक्लेसमत्तनो ।
आनन्दि वित्ता पतीता, सह पुत्तेहि लक्खणा”ति ॥

तत्थ इदञ्च पच्चयं लद्धाति भिक्खवे, वेस्सन्तरो मद्दी च इदञ्च पच्चयं लद्धा इमं पतिट्ठं लभित्वा, रज्जे पतिट्ठित्वाति अत्थो । पुब्बेति इतो पुब्बे अत्तनो वनवाससंक्लेसञ्च अनुस्सरित्वा । आनन्दियं आचरिंसु, रमणीये गिरिब्बजेति रमणीये वङ्कगिरिकुच्छिम्हि “वेस्सन्तरस्स रज्जो आणा”ति कञ्चनलताविनद्धं आनन्दभेरिं चरापेत्वा आनन्दछणं आचरिंसु । आनन्दि वित्ता सुमनाति लक्खणसम्पन्ना मद्दी पुत्ते सङ्गम्म सम्पापुणित्वा वित्ता सुमना हुत्वा

अतिविय नन्दीति अत्थो । पतीताति सोमनस्सा हुत्वा ।

एवं पतीता हुत्वा च पन पुत्ते आह —

२४१० एकभत्ता पुरे आसिं, निच्चं थण्डिलसायिनी ।

इति मेतं वतं आसि, तुम्हं कामा हि पुत्तका ॥

२४११ तं मे वतं समिद्धज्ज, तुम्हे सङ्गम्म पुत्तका ।

मातुजम्पि तं पालेतु, पितुजम्पि च पुत्तक ।

अथोपि तं महाराजा, सज्जयो अभिरक्खतु ॥

२४१२ यं किञ्चित्थि कतं पुज्जं, मय्हज्जेव पितुच्च ते ।

सब्बेन तेन कुसलेन, अजरो अमरो भवा'ति ॥

तत्थ तुम्हं कामा हि पुत्तकाति पुत्तका अहं तुम्हाकं कामा तुम्हे पत्थयमाना पुरे तुम्हेसु ब्राह्मणेन नीतेसु एकभत्तं भुज्जित्वा भूमियं सयिं, इति मे तुम्हाकं कामा एतं वतं आसीति वदति । समिद्धज्जाति तं मे वतं अज्ज समिद्धं । मातुजम्पि तं पालेतु, पितुजम्पि च पुत्तकाति पुत्तजालि तं मातुजातं सोमनस्सम्पि पितुजातं सोमनस्सम्पि पालेतु, मातापितूनं सन्तकं पुज्जं तं पालेतूति अत्थो । तेनेवाह “यं किञ्चित्थि कतं पुज्जं”न्ति ।

फुस्सतीपि देवी “इतो पट्ठाया मम सुण्हा इमानेव वत्थानि निवासेतु, इमानि आभरणानि धारेतू”ति सुवण्णसमुग्गे पूरेत्वा पहिणि । तमत्यं पकासेन्तो सत्था आह —

२४१३ कप्पासिकज्ज कोसेय्यं, खोमकोटुम्बरानि च ।

सस्सु सुण्हाय पाहेसि, येहि मदी असोभथ ॥

२४१४ ततो हेमज्ज कायूरं, गीवेय्यं रतनामयं ।

सस्सु सुण्हाय पाहेसि, येहि मदी असोभथ ॥

२४१५ ततो हेमज्ज कायूरं, अङ्गदं मणिमेखलं ।

सस्सु सुण्हाय पाहेसि, येहि मदी असोभथ ॥

२४१६ उण्णतं मुखफुल्लज्ज, नानारत्ते च माणिके ।

सस्सु सुण्हाय पाहेसि, येहि मदी असोभथ ॥

२४१७ उग्गत्यनं गिङ्गमकं, मेखलं पाटिपादकं ।

सस्सु सुण्हाय पाहेसि, येहि मदी असोभथ ॥

२४१८ सुत्तज्ज सुत्तवज्जज्ज, उपनिज्झाय सेय्यसि ।

असोभथ राजपुत्ती, देवकञ्जाव नन्दने ॥

२४१९.सीसं न्हाता सुचिवत्था, सब्बालङ्कारभूसिता ।
असोभथ राजपुत्ती, तावतिंसेव अच्छरा ॥

२४२०.कदलीव वातच्छुपिता, जाता चित्तलतावने ।
अन्तावरणसम्पन्ना, राजपुत्ती असोभथ ॥

२४२१.सकुणी मानुसिनीव, जाता चित्तपत्ता पती ।
निग्रोधपक्कबिम्बोड्डी, राजपुत्ती असोभथा”ति ॥

तत्थ हेमञ्च कायूरन्ति सुवण्णमयं वनखज्जूरिफलसण्ठानं गीवापसाधनमेव । रतनमयन्ति अपरम्पि रतनमयं गीवेय्यं । अङ्गदं मणिमेखलन्ति अङ्गदाभरणञ्च मणिमयमेखलञ्च । उण्णतन्ति एकं नलाटपसाधनं । मुखफुल्लन्ति नलाटन्ते तिलकमालाभरणं । नानारत्तेति नानावण्णे । माणिकेति मणिमये । उग्गत्यनं गिङ्गमकन्ति एतानिपि द्वे आभरणानि । मेखलन्ति सुवण्णरजतमयं मेखलं । पाटिपादकन्ति पादपसाधनं । सुत्तञ्च सुत्तवज्जं चाति सुत्तारूळहञ्च असुत्तारूळहञ्च पसाधनं । पाळियं पन “सुप्पञ्च सुप्पवज्जञ्चा”ति लिखितं । उपनिज्झाय सेय्यसीति एतं सुत्तारूळहञ्च असुत्तारूळहञ्च आभरणं तं तं ऊनट्ठानं ओलोकेत्वा अलङ्कुरित्वा ठिता सेय्यसी उत्तमरूपधरा मदी देवकञ्जाव नन्दने असोभथ । वातच्छुपिताति चित्तलतावने जाता वातसम्फुट्टा सुवण्णकदली विय तं दिवसं सा विजम्भमाना असोभथ । दन्तावरणसम्पन्नाति बिम्बफलसदिसेहि रत्तदन्तावरणेहि समन्नागता । सकुणी मानुसिनीव, जाता चित्तपत्ता पतीति यथा मानुसिया सरीरेन जाता मानुसिनी नाम सकुणी चित्तपत्ता आकासे उप्पतमाना पक्खे पसारेत्वा गच्छन्ती सोभति, एवं सा रत्तोड्ढताय निग्रोधपक्कबिम्बफलसदिसओट्टेहि असोभथ ।

सट्ठिसहस्सा अमच्चा मद्दिं अभिरुहनत्थाय सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितं नातिवद्धं सत्तिसरपहारक्खमं एकं तरुणहत्थिं उपनामेसुं । तेन वुत्तं —

२४२२.तस्सा च नागमानेसुं, नातिवद्धं कुञ्जरं ।
सत्तिक्खमं सरक्खमं, ईसादन्तं उरूळहवं ॥

२४२३.सा मदी नागमारुहि, नातिवद्धं कुञ्जरं ।
सत्तिक्खमं सरक्खमं, ईसादन्तं उरूळहव”न्ति ॥

तत्थ तस्सा चाति भिक्खवे, तस्सापि मद्दिया सब्बालङ्कारप्पटिमण्डितं कत्वा नातिवद्धं सत्तिसरपहारक्खमं एकं तरुणहत्थिं उपनेसुं । नागमारुहीति वरहत्थिपिट्ठिं अभिरुहि ।

इति ते उभोपि महन्तेन यसेन खन्धावारं अगमंसु । सञ्जयराजा द्वादसहि अक्खोभिणीहि सद्धिं मासमत्तं पब्बतकीळं वनकीळं कीळि । महासत्तस्स तेजेन तावमहन्ते अरञ्जे कोचि वाळमिगो वा पक्खी वा कज्जि न विहेठेसि । तमत्यं पकासेन्तो सत्था आह —

२४२४सब्बमिहं तं अरञ्जमिहं, यावन्तेत्थ मिगा अहुं ।
वेस्सन्तरस्स तेजेन, नञ्जमञ्जं विहेठयुं ॥

२४२५सब्बमिहं तं अरञ्जमिहं, यावन्तेत्थ दिजा अहुं ।
वेस्सन्तरस्स तेजेन, नञ्जमञ्जं विहेठयुं ॥

२४२६सब्बमिहं तं अरञ्जमिहं, यावन्तेत्थ मिगा अहुं ।
एकज्झं सन्निपातिसु, वेस्सन्तरे पयातमिहं ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४२७सब्बमिहं तं अरञ्जमिहं, यावन्तेत्थ दिजा अहुं ।
एकज्झं सन्निपातिसु, वेस्सन्तरे पयातमिहं ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४२८सब्बमिहं तं अरञ्जमिहं, यावन्तेत्थ मिगा अहुं ।
नास्सु मञ्जू निकूजिसु, वेस्सन्तरे पयातमिहं ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४२९सब्बमिहं तं अरञ्जमिहं, यावन्तेत्थ दिजा अहुं ।
नास्सु मञ्जू निकूजिसु, वेस्सन्तरे पयातमिहं ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने”ति ॥

तत्थ यावन्तेत्थाति यावन्तो एत्थ । एकज्झं सन्निपातिसूति एकस्मिं ठाने सन्निपातिसु, सन्निपातित्वा च पन “इतो पट्ठाया इदानी अम्हाकं अञ्जमञ्जं लज्जा वा हिरोत्तप्यं वा संवरो वा न भविस्सती”ति दोमनस्सपत्ता अहेसुं । नास्सु मञ्जू निकूजिसूति महासत्तस्स वियोगदुक्खिता मधुरं रवं पुब्बे विय न रविसु ।

सञ्जयनरिन्दो मासमत्तं पब्बतकीळं, वनकीळं कीळित्वा सेनापतिं पक्कोसापेत्वा “तात, चिरं नो अरञ्जे वुत्तं, किं ते मम पुत्तस्स गमनमग्गो अलङ्कतो”ति पुच्छित्वा “आम, देव, कालो वो गमनाया”ति वुत्ते वेस्सन्तरस्स आरोचापेत्वा सेनं आदाय निक्खमि । वङ्कगिरिकुच्छितो याव जेतुत्तरनगरा सट्ठियोजनं अलङ्कतमग्गं महासत्तो महन्तेन परिवारेन सद्धिं पटिपज्जि । तमत्यं पकासेन्तो सत्था आह —

२४३०प्रटियत्तो राजमग्गो, विचित्तो पुप्फसन्थतो ।
वसि वेस्सन्तरो यत्थ, यावताव जेतुत्तरा ॥

२४३१ततो सट्ठिसहस्सानि, योधिनी चारुदस्सना ।
समन्ता परिकिरिसु, वेस्सन्तरे पयातमिहं ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४३१ओरोधा च कुमारा च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।
समन्ता परिकिरिंसु, वेस्सन्तरे पयातम्हि ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४३३हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
समन्ता परिकिरिंसु, वेस्सन्तरे पयातम्हि ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४३४समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।
समन्ता परिकिरिंसु, वेस्सन्तरे पयातम्हि ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४३५करोटिया चम्मधरा, इल्लीहत्था सुवम्मिनो ।
पुरतो पटिपज्जिंसु, वेस्सन्तरे पयातम्हि ।
सिवीनं रट्ठवट्ठने'ति ॥

तत्थ पटियत्तोति विसाखापुण्णमपूजाकाले विय अलङ्कतो । विचित्तोति कदलिपुण्णघटधजपटाकादीहि विचित्तो ।
पुप्फसन्थतोति लाजापञ्चमकेहि पुप्फेहि सन्थतो । यत्थाति यस्मिं वङ्कपब्बते वेस्सन्तरो वसति, ततो पट्टाय याव
जेतुत्तरनगरा निरन्तरं अलङ्कतप्पटियत्तोव । करोटियाति सीसकरोटीति लद्धनामाय सीसे पटिमुक्ककरोटिका योधा ।
चम्मधराति कण्डवारणचम्मधरा । सुवम्मिनोति विचित्राहि जालिकाहि सुट्ठ वम्मिका । पुरतो पटिपज्जिंसूति मत्तहत्थीसुपि
आगच्छन्तेसु अनिवत्तिनो सूरयोधा रज्जो वेस्सन्तरस्स पुरतो पटिपज्जिंसु ।

राजा सट्ठियोजनमग्गं द्वीहि मासेहि अतिक्कम्म जेतुत्तरनगरं पत्तो अलङ्कतप्पटियत्तनगरं पविसित्वा पासादं अभिरुहि ।
तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२४३६ते पाविसुं पुरं रम्मं, महापाकारतोरणं ।
उपेतं अन्नपानेहि, नच्चगीतेहि चूभयं ॥

२४३७वित्ता जानपदा आसुं, नेगमा च समागता ।
अनुप्पत्ते कुमारम्हि, सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४३८चेलुक्खेपो अवत्तित्थ, आगते धनदायके ।
नन्दिं पवेसि नगरे, बन्धना मोक्खो अघोसथा'ति ॥

तत्थ महापाकारतोरणन्ति महन्तेहि पाकारेहि च तोरणेहि च समन्नागतं । नच्चगीतेहि चूभयन्ति नच्चेहि च गीतेहि
च उभयेहि समन्नागतं । वित्ताति तुट्ठा सोमनस्सप्पत्ता । आगते धनदायकेति महाजनस्स धनदायके महासत्ते आगते । नन्दिं
पवेसीति “वेस्सन्तरस्स महाराजस्स आणा”ति नगरे नन्दिभेरी चरि । बन्धना मोक्खो अघोसथाति सब्बसत्तानं बन्धना

मोक्खो घोसितो । अन्तमसो बिळारं उपादाय वेस्सन्तरमहाराजा सब्बसत्ते बन्धना विस्सज्जापेसि ।

सो नगरं पविट्ठदिवसेयेव पच्चूसकाले चिन्तेसि “ये विभाताय रत्तिया मम आगतभावं सुत्वा याचका आगमिस्सन्ति, तेसाहं किं दस्सामी”ति? तस्मिं खणे सक्कस्स भवनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो आवज्जेन्तो तं कारणं जत्वा तावदेव राजनिवेसनस्स पुरिमवत्थुज्ज पच्छिमवत्थुज्ज कटिप्पमाणं पूरेन्तो घनमेघो विय सत्तरतनवस्सं वस्सापेसि, सकलनगरे जाणुप्पमाणं वस्सापेसि । पुनदिवसे महासत्तो “तेसं तेसं कुलानं पुरिमपच्छिमवत्थूसु वुट्ठधनं तेसं तेसज्जेव होतू”ति दापेत्वा अवसेसं आहरापेत्वा अत्तनो गेहवत्थुस्मिं सद्धिं धनेन कोट्टागारेसु ओकिरापेत्वा दानमुखे ठपेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२४३९ जातरूपमयं वस्सं, देवो पावस्सि तावदे ।

वेस्सन्तरे पविट्ठमिह, सिवीनं रट्ठवट्ठने ॥

२४४० ततो वेस्सन्तरो राजा, दानं दत्तवान खत्तियो ।

कायस्स भेदा सप्पज्जो, सगं सो उपपज्जथा”ति ॥

तत्थ सगं सो उपपज्जथाति ततो चुतो दुतियचित्तेन तुसितपुरे उपपज्जीति ।

नगरकण्डवण्णना निट्ठिता ।

सत्था इमं गाथासहस्सप्पटिमण्डितं महावेस्सन्तरधम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा जूजको देवदत्तो अहोसि, अमित्ततापना चिज्जमाणविका, चेतपुत्तो छन्नो, अच्चुततापसो सारिपुत्तो, सक्को अनुरुद्धो, सज्जयनरिन्दो सुद्धोदनमहाराजा, फुस्सती देवी सिरिमहामाया, मदी देवी राहुलमाता, जालिकुमारो राहुलो, कण्हाजिना उप्पलवण्णा, सेसपरिसा बुद्धपरिसा, महावेस्सन्तरो राजा पन अहमेव सम्मासम्बुद्धो अहोसि”न्ति ।

वेस्सन्तरजातकवण्णना दसमा ।

महानिपातवण्णना निट्ठिता ।

जातक-अट्ठकथा समत्ता ।